

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત વડી અદાલતમાં અમદાવાદ ખાતે

રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં. ૨૧/૨૦૧૩

સાથે

વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૨૬૨૧/૨૦૧૩

સાથે

નાગરિક અરજી નં. ૯૬૯૪/૨૦૧૩

રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં. ૨૧/૨૦૧૩ માં

સાથે

નાગરિક અરજી નં. ૩૫૫૮/૨૦૧૩

વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૨૬૨૧/૨૦૧૩ માં

સાથે

નાગરિક અરજી નં. ૪૬૩૯/૨૦૧૩

વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૨૬૨૧/૨૦૧૩ માં

સાથે

નાગરિક અરજી નં. ૪૮૨૩/૨૦૧૩

નાગરિક અરજી નં. ૩૫૫૮/૨૦૧૩ માં

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી ભાસ્કર ભટ્ટાચાર્ય અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

=====

- ૧ શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે?
- ૨ પત્રકારોને રીફર કરવામાં આવે કે નહીં?
- ૩ શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની ઉચિત નકલ જોવા માંગે છે?
- ૪ શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?
- ૫ શું આ ચુકાદો સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવામાં આવે ?

=====

ગજુભા (ગજેન્દ્રસિંહ) ભીમજી જાડેજા અને ૩....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા થ્રો જોઈન્ટ સેક્રેટરી અને ૨૦....સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ :

રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં.૨૧/૨૦૧૩ ની:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ – ૪ માટે શ્રી એ.જે. ચાફિઝ, વકીલ

અરજદાર(ઓ) નં. ૧૨ માટે શ્રી પર્સી કવીના, વરિષ્ઠ વકીલ સાથે શ્રી અભિષેક મહેતા, એમ/એસ ત્રિવેદી એન્ડ ગુપ્તા માટે, વકીલ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૬ માટે શ્રી પી.એસ. ચાંપાનેરી, વકીલ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧૦, ૧૪, ૧૫, ૧૭, ૧૮ માટે શ્રી મિહિર જોશી, વરિષ્ઠ વકીલ સાથે શ્રી શમિક એસ. ભટ્ટ, વકીલ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧૧, ૧૬, ૧૮, ૨૧ માટે શ્રી મિહિર ઠાકોર, વરિષ્ઠ વકીલ સાથે સુશ્રી અમૃતા એમ. ઠાકોર, વકીલ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૭ માટે સુશ્રી ધર્મિષ્ઠા રાવલ, વકીલ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ - ૫, ૮ - ૯, ૧૩, ૨૦ માટે ડી.એસ. દ્વારા નોટિસ બજાવેલ છે

સામાવાળા(ઓ) નં. ૮ માટે શ્રી દુષ્યંત દવે, વરિષ્ઠ વકીલ સાથે શ્રી સંદીપ સિંઘી, સિંઘી એન્ડ કો માટે, વકીલ

શ્રી પાર્થ ભટ્ટ, સહાયક સરકારી વકીલ.

રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૬૨૧/૨૦૧૩:

અરજદારો તરફથી શ્રી ગોપાલ સુબ્રમણિયમ અને શ્રી મિહિર જોશી, વરિષ્ઠ વકીલો, સાથે સુશ્રી શૈલી ભાસિન અને શ્રી સલિલ ઠાકોર, વકીલો.

વિરોધી(ઓ) ક્રમાંક ૧ તરફે વકીલ શ્રી પી.એસ. ચાંપાનેરી

વિરોધી તરફે સિંઘી એન્ડ કંપની માટે શ્રી સંદીપ સિંઘી, વકીલ.

=====

કોરમ: માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશ શ્રી ભાસ્કર ભટ્ટાચાર્ય

અને

માનનીય શ્રી ન્યાયાધીશ જે.બી. પારડીવાલા

તારીખ : ૧૩/૦૧/૨૦૧૪

સી.એ.વી. ચુકાદો

(પ્રતિ : માનનીય શ્રી ન્યાયાધીશ જે.બી. પારડીવાલા)

કારણ કે ઉલ્લેખિત બંને અરજીઓમાં કાયદા અને હકીકતના સામાન્ય પ્રશ્નો સંકળાયેલા છે, તેથી તેમની સંયુક્ત રીતે સુનાવણી કરવામાં આવી હતી અને આ સામાન્ય ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા તેમનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

વર્ષ ૨૦૧૩ ની રિટ અરજી (પી.આઇ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧ ના અરજદારો, ગામ નવીનલ, મુન્દ્રા પોર્ટ અને વિશેષ આર્થિક ઝોન, કરછે, જાહેર હિતમાં નીચે મુજબની રાહતો માટે પ્રાર્થના કરી છે :

"(એ) સામાવાળાઓને અને વિશેષ કરીને સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ ને, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ મુન્દ્રા પોર્ટ અને વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્રની અંદર આવેલ તેમના સંબંધિત એકમોમાંથી એકમોના વધુ વિકાસ અને વ્યવસાયિક કામગીરી તાત્કાલિક બંધ કરવાની દિશા આપવામાં આવે, જ્યાં સુધી સામાવાળા ક્રમાંક ૮ મુન્દ્રા પોર્ટ અને વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્રના હિતમાં પર્યાવરણ અને વનો મંત્રાલય દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર ન કરવામાં આવે;

(બી) સામાવાળાઓ અને ખાસ કરીને સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ ને તેમના અનુરૂપ એકમો પર કરવામાં આવેલ બાંધકામને સંપૂર્ણપણે ઉખાડી પાડી દવસ્ત કરવા તથા તે જ પર કરવામાં આવેલ સર્વ અને સંપૂર્ણ વિકાસને પૂર્વવત્ સ્થિતિ જેટલી હદ સુધી દૂર કરવા દિશાનિર્દેશ આપવા;

(બીબી) પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકન અધિસૂચના, ૨૦૦૬ ના ગંભીર ઉલ્લંઘનોને ધ્યાનમાં લઈ, સામાવાળા ક્રમાંક ૧, ૨, ૩ અને ૪ તેમજ સામાવાળા ક્રમાંક ૫ ને સામાવાળા ક્રમાંક ૮ મુજબ પોર્ટ અને સ્પેશિયલ ઇકોનોમિક ઝોન ઉપર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ, વહીવટ અને દેખરેખ સંભાળવા માટે દિશાનિર્દેશ આપવો;

(સી) સામાવાળા નં.૧ અને ૨ ને પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકન સૂચના, ૨૦૦૬ ના ઉલ્લંઘન બદલ સામાવાળા નં.૮, ૧૦ થી ૨૧ વિરુદ્ધ તમામ નાગરિક, ફોજદારી અને સુધારાત્મક કાર્યવાહી કરવા માટે આદેશ આપવા;

(સીસી) સામાવાળા ક્રમાંક ૧, ૩ અને ૪ ને આ હાલની અરજીના વિષયવસ્તુના સંદર્ભમાં પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકન અધિસૂચના, ૨૦૦૬ ના ગંભીર ઉલ્લંઘનોને ધ્યાનમાં લઈ સામાવાળા ક્રમાંક ૮ મુજબ પોર્ટ એન્ડ સ્પેશિયલ ઇકોનોમિક ઝોનને પર્યાવરણ મંજૂરીની મંજૂરી કાયમી રીતે નકારવા અંગે વિચાર કરવા દિશા આપવા;

(ડી) સામાવાળા ક્રમાંક ૧ અને ૨ ને, પર્યાવરણીય પ્રભાવ મૂલ્યાંકન જાહેરનામું, ૨૦૦૬ ના ઉલ્લંઘનમાં સામાવાળા ક્રમાંક ૮, ૧૦ થી ૨૧ ને સહાય કરવામાં કાયદેસર, જાહેર અને સરકારી સત્તાધિકારીઓની મળતાવળ તથા સ ડોવણી કેટલી હદ સુધી હતી તે નક્કી કરવા માટે નિષ્ણાતોની સ્વતંત્ર ટીમ રચવા દિશાનિર્દેશ કરવા અને તેથી વિવાદિત જમીનનો વિકાસ કરવામાં આવ્યો તથા તેના ઉપર બાંધકામ ઊભું કરવામાં આવ્યું હોવા બાબતે, ભૂલ કરનાર અધિકારીઓ વિરુદ્ધ નાગરિક, ફોજદારી અને ખાતાકીય કાર્યવાહી હાથ ધરવા માટે વધુમાં વધુ આદેશ કરવા કૃપા થાય;

(ઈ) સામાવાળાઓને અને ખાસ કરીને સામાવાળા ક્રમાંક ૫, ૭ અને ૯ ને સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ ને ફાળવવામાં આવેલી જમીનનો તથા તે જ જમીન પર થયેલા વિકાસના પ્રમાણનો અને સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ દ્વારા અત્યાર સુધી તેમાં કરવામાં આવેલા બાંધકામનો પંચનામું તૈયાર કરવા તથા તે જ નોંધ પર રજૂ કરવા નિર્દેશ આપવામાં આવે;

(એફ) વર્તમાન અરજીની બાકીગીરી દરમિયાન અને/અથવા અંતિમ નિકાલ સુધી, સામાવાળાઓ તથા વિશેષ કરીને સામાવાળા ક્રમાંક ૮, ૧૦ થી ૨૧ ને સંબંધિત એકમોમાં વધુ વિકાસકાર્ય અને સંબંધિત એકમોમાંથી વ્યવસાયિક કામગીરી તાત્કાલિક બંધ કરવા તથા આ અંગે આ માનનીય અદાલત સમક્ષ બાંહેધરીપત્ર રજૂ કરવા આદેશ કરવામાં આવે તેવી કૃપા કરવામાં આવે અને વધુમાં સામાવાળા ક્રમાંક ૫ વિકાસ આયુક્ત, મુન્દ્રા બંદર અને વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્રને એ સુનિશ્ચિત કરવા આદેશ કરવામાં આવે તેવી પણ કૃપા કરવામાં આવે કે સંબંધિત એકમોમાં કોઈ વધુ વિકાસકાર્ય ન થાય અને કોઈ પણ રીતે વ્યવસાયિક કામગીરી હાથ ધરવામાં ન આવે;

(એફએફ) વર્તમાન અરજીની લંબિતાવસ્થા દરમિયાન અને/અથવા તેની અંતિમ પતાવટ સમયે, પર્યાવરણીય પ્રભાવ મૂલ્યાંકન અધિસૂચના, ૨૦૦૬ ના ગંભીર ઉલ્લંઘનોને ધ્યાનમાં લઈ, સામાવાળા ક્રમાંક ૧, ૨, ૩ અને ૪ તેમજ સામાવાળા ક્રમાંક ૫ ને સામાવાળા ક્રમાંક ૮ મુન્દ્રા પોર્ટ અને સ્પેશિયલ ઇકોનોમિક ઝોન ઉપર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ, વહીવટ અને દેખરેખ સંભાળવા માટે નિર્દેશ કરવા;

(જી) આ અરજીના ખર્ચા મંજૂર કરવા;

(એચ) ન્યાયના હિતમાં યોગ્ય લાગે તેવી અન્ય અને વધુ પ્રાર્થના/પ્રાર્થનાઓ મંજૂર કરવામાં આવે."

વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૨૬૨૧/૨૦૧૩ ના અરજદાર ઉત્પાદન કાર્યમાં સંલગ્ન એક ઔદ્યોગિક એકમ અદ્યતન ટર્નાઈન અને જનરેટર્સ અને ઉષ્મા વિનિમયકરનારું મુન્દ્રા વિશેષ આર્થિક વીજ ઉત્પાદન સંચંત્રો માટેનાં સાધનો ઝોને, નીચે મુજબની રાહતો માટે પ્રાર્થના કરી છે :

"(૧) ઇ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮(૩) હેઠળ એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. અર્થાત્ સામાવાળા નં.૨ ને અનુમાનિત મંજૂરી પ્રાપ્ત થયેલી હોવાથી, અરજીકર્તાઓએ ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ પાસેથી અન્ય બાબતો ઉપરાંત કાયદેસરની મંજૂરીઓ પહેલેથી જ પ્રાપ્ત કરી લીધી છે તે હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને, મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ. વિસ્તારમાં આવેલી જમીન, જે મૌજે ગામ સિરાયા અને નવીનલ, તાલુકો મુન્દ્રા, જિલ્લો કચ્છ, ગુજરાત સ્થિત રેવન્યૂ સર્વે નં.૨૯૫/૧ નો ભાગ અને રેવન્યૂ સર્વે નં.૨૨૫ નો ભાગ છે, તેમાં પોતાના-પોતાના પ્રકલ્પોની સ્થાપના ચાલુ રાખવામાં અરજીકર્તાઓ સામે કોઈ અવરોધ નથી એવી જાહેરાત કરતું રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ જારી કરવો;

(૨) સામાવાળાને પરમાદેશનો રિટ જારી કરી, તેને મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.માં અરજદારોની તેમની અનુક્રમિક જમીનો પર આવેલ અલગ અલગ

યોજનાઓના બાકી રહેલા બાંધકામ અને પૂર્ણતા કાર્યમાં હસ્તક્ષેપ કરવાથી નિવૃત્ત રહેવાનો આદેશ કરવામાં આવે;

(૩) કે, આ અરજાની સુનાવણી અને અંતિમ નિકાલ બાકી રહે ત્યાં સુધી, આ માનનીય અદાલત કૃપા કરીને અરજદારોને તેમના પ્રત્યેક મુન્દ્રા એસીઈઝેડ સ્થિત જમીનો પર તેમની બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓ ફરી શરૂ કરવાની મંજૂરી આપે, જેથી તેઓ તેમના પ્રકલ્પો પૂર્ણ કરી શકે;

(૪) ઉપરોક્ત પ્રાર્થના (૩) મુજબ અંતરિમકાળીન રાહતો માટે;

(૫) આ માનનીય અદાલત કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં જે યોગ્ય અને ઉચિત માને તેવો અન્ય કોઈ યોગ્ય આદેશ પારિત કરે." રિટ અરજીના અરજદારો દ્વારા રજૂ કરાયેલ કેસ

(પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧/૨૦૧૩ ને નીચે મુજબ સંક્ષિપ્ત કરી શકાય

છે :

અરજદારો મુન્દ્રા પોર્ટ અને વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્રની હદમાં આવેલ નવાઈનલ ગામના રહેવાસીઓ છે (સંક્ષેપમાં, 'એમપીએસઈઝેડ'). તેઓ બધા ખેડૂતો છે અને કૃષિ કામગીરી દ્વારા પોતાનું જીવનનિર્વાહ કરે છે.

અરજદારોનો એવો કેસ છે કે પર્યાવરણીય પ્રભાવ મૂલ્યાંકન સૂચના, ૨૦૦૬ હેઠળ આવશ્યક એવી ભારત સંઘના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય તરફથી ફરજિયાત પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવ્યા વિના, કર્ણ જિલ્લાનાં મુન્દ્રા ખાતે અદાણી ગ્રૂપની માલિકીની સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એમપીએસઈઝેડે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ના હિતમાં ભાડાપટ્ટાધિકાર પ્રદાન કર્યા છે, અને એમપીએસઈઝેડે ભાડાપટ્ટાદાતા તરીકે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ને ભાડાપટ્ટાધારક તરીકે આપેલા આવા ભાડાપટ્ટાધિકારોના બળ પર, સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧એ તેમની અનુક્રમે જમીનની જાગાઓ વિકસાવી છે અને તેમના ઔદ્યોગિક એકમો સ્થાપિત કર્યા છે.

અરજદારોનો એવો કેસ છે કે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં પર્યાવરણીય મંજૂરીના અભાવે, ૨૦૦૮થી તેમની એકમો ચલાવતા આવ્યા છે.

અરજદારોનો કેસ એવો છે કે પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકન સૂચના, ૨૦૦૬ (ટૂંકમાં, 'ઈ.આઈ.એ. સૂચના') હેઠળ આપવામાં આવેલ પર્યાવરણીય મંજૂરી સાથે સંલગ્ન અનુસૂચિમાં પ્રવેશ ૭(સી), જે પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ના નિયમ ૫ તથા પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની

કલમ ૩ હેઠળ જારી કરવામાં આવી છે, એવા પ્રકલ્પોની યાદી નિર્ધારિત કરે છે કે જેને કાર્યરત બનાવતાં પહેલાં પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક છે.

અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એમપીએસઈઝેડ પાસે મુન્દ્રા ખાતે બંદર આધારિત બહુહેતુક વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્ર સ્થાપવા માટે પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી ઉપલબ્ધ નથી અને જ્યાં સુધી સામાવાળા ક્રમાંક ૧, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા આવી મંજૂરી આપવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી એસઈઝેડની અંદર એકમધારકોને મૂળભૂત સુવિધાઓ અને સગવડો પૂરી પાડવા માટેની આધારભૂત માળખાકીય સુવિધાઓ ઉભી કરવાની પ્રવૃત્તિ સહિત કોઈપણ વિકાસાત્મક પ્રવૃત્તિ થઈ શકશે નહીં.

અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, આવી જ વિવાદિત બાબત અગાઉ રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવી હતી, જેનો નિર્ણય આ જ ખંડપીઠે તા. ૯મી મે ૨૦૧૨ના ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા કર્યો હતો, જેમાં આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં ફાળવવામાં આવેલી તેવી જમીન પર માળખાકીય સુવિધાઓનું સર્જન કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં ન આવે અને આવી મંજૂરીના અનુસંધાને ફાળવણીધારક દ્વારા તેવી સુવિધાઓ વાસ્તવમાં ઉભી કરવામાં ન

આવે ત્યાં સુધી, પટ્ટાદાતા પોતાના પટ્ટાધારકને માળખાકીય સુવિધાઓના ભોગવટાના અધિકાર ભાડે આપી શકશે નહીં।

અરજદારોના મુજબ, રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૦૧૧ની ૧૯૪ માં માત્ર બે એકમોને પક્ષકાર સામાવાળા તરીકે જોડવામાં આવ્યા હતા, નામે, (૧) એલ્સ્ટોમ ભારત ફોર્જ પાવર લિમિટેડ, અને (૨) કલ્યાણી એલ્સ્ટોમ પાવર લિમિટેડ. અન્ય એકમો, નામે, વર્તમાન અરજિયિલ્લ સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧, રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૦૧૧ની ૧૯૪ માં પક્ષકાર સામાવાળા નહોતા.

અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, આ અદાલતે રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ નો નિર્ણય કરતી વખતે પહેલેથી જ ઠરાવ્યું છે કે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. તેના ભાડેધારક, નામે, (૧) આલ્સ્ટોમ ભારત ફોર્જ પાવર લિમિટેડ, અને (૨) કલ્યાણી આલ્સ્ટોમ પાવર લિમિટેડ, એટલે કે રિટના સામાવાળા નં. ૧૦ અને ૧૧ ને, ઢાંચાગત સુવિધાઓના ઉપભોગના અધિકાર કાયદેસર રીતે ભાડે આપી શક્યું ન હોત

અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪ વર્ષ ૨૦૧૧માં, એ જ સિદ્ધાંત વર્તમાન સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ના કેસોમાં પણ લાગુ પડશે.

તથાપિ, અરજદારોના મતાનુસાર, પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા ફાળવવામાં આવેલી જમીન ઉપર આધારભૂત સુવિધાઓ સર્જવાના અધિકાર અંગે આ અદાલત દ્વારા સ્પષ્ટ ઘોષણા કરવામાં આવી હોવા છતાં, સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ એ પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકન સૂચના, ૨૦૦૬ તેમજ રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં આ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલા કાયદાના સિદ્ધાંતનું સ્પષ્ટ ઉદ્દંધન અને અવગણના કરતાં પોતાની પોતાની એકમોનું સંચાલન ચાલુ રાખ્યું છે.

અરજીમાં આ મજબૂત રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પક્ષમાં પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવા માટેની જાહેર સુનાવણી પમી સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૦ના રોજ યોજાઈ હતી. તે જ સમયે, ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે, ૧૯૯૧ની સી.આર.ઝેડ. સૂચનાની જોગવાઈઓના ઉદ્દંધન બાબતે, એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરી છે. આજદિન સુધી, ઈ.આઈ.એ. સૂચના હેઠળ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા ફરજિયાત પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી નથી અને તેથી, એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર કોઈપણ વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિઓ થઈ શકતી નથી.

અરજીમાં એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે અત્રેના અરજદારોએ આ અદાલત દ્વારા રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં અપાયેલા ચુકાદા વિશે જાણકારી મેળવી, જેમાં માત્ર બે એકમો જ પક્ષકાર સામાવાળા હતા, નામે, અલ્સ્ટોમ ભારત ફોર્જ પાવર લિમિટેડ અને કલ્યાણી અલ્સ્ટોમ પાવર લિમિટેડ. પછીના તબક્કે, અરજદારોને જાણવા મળ્યું કે એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર અન્ય એકમો પણ કાર્યરત છે, એટલે કે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧, એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં સંઘ દ્વારા કોઈપણ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવ્યા વિના.

આવી પરિસ્થિતિઓમાં, અરજદારોએ ઉપરોક્ત નોંધાયેલ રાહતો માટે પ્રાર્થના કરતાં જાહેર હિતમાં આ અરજ દાખલ કરવી યોગ્ય માની.

સંબંધિત સામાવાળાઓને નોટિસ જારી થતાં, તેઓ હાજર થયા છે અને આ અરજીનો વિરોધ કર્યો છે.

૧. સામાવાળા ક્રમાંક ૮ – એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.નો અભિપ્રાય :

સામાવાળા ક્રમાંક ૮ ના મુજબ, મહત્વના તથ્યોના દબાવના આધાર પર આ અરજીઓ નામંજૂર થવા યોગ્ય છે. અપીલકર્તાઓ એવા રીતે ખોટી છાપ ઉભી કરવાના દોષી છે, જાણે કે આ અદાલતે રિટ અરજિ (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક

૧૯૪/૨૦૧૧ માં તા. ૯મી મે ૨૦૧૨ ના ચુકાદા અને આદેશ ઉચ્ચાર્યા પછી કંઈ જ બન્યું નથી.

સામાવાળા ક્રમાંક ૮ મુજબ, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા ગઠિત નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ (ઈ.એ.સી.), એ અનુક્રમે ૧૬મી-૧૭મી એપ્રિલ ૨૦૧૨, ૪થી-૫મી જૂન ૨૦૧૨ અને ૯મી-૧૦મી જુલાઈ ૨૦૧૨ના રોજ યોજાયેલી તેની બેઠકોમાં પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવાની બાબત પર વિચારણા કરી હતી. ઈ.એ.સી.એ નિશ્ચિત શરતો અને નિયમોને આધીન રહી પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવા માટે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયને ભલામણ કરી હતી.

ઉપરોક્ત સંદર્ભિત પરિસ્થિતિઓમાં, જવાબરૂપ સોગંદનામામાં નીચે મુજબ અવગત કરાયું છે :

"પ. હું એમ કહું છું અને રજૂ કરું છું કે સામાવાળા નં.૮એ ઉક્ત સૂચના હેઠળ જરૂરી હોય તે મુજબ પોતાના પ્રકલ્પ, એટલે કે, એસ.ઈ.ઝેડ., માટે પર્યાવરણીય અને સીઆરઝેડ મંજૂરી મંજૂર કરવા માટે સામાવાળા નં.૧ એમ.ઓ.ઈ.એફ. સમક્ષ તારીખ ૧૫.૧૨.૨૦૦૮નું એક અરજીપત્ર રજૂ કર્યું હતું. હું એમ કહું છું કે પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકન (ઈ.આઈ.એ.) અભ્યાસ, જેમાં પર્યાવરણ વ્યવસ્થાપન યોજના પણ સમાવેશ પામે છે,

તેની તૈયારીઓ અનુસરીને, આ પ્રકલ્પ માટે તારીખ પ.૧૦.૨૦૧૦ના રોજ જાહેર સુનાવણી યોજાઈ હતી. જાહેર સુનાવણી બાદ, એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા રચાયેલ ઇ.એ.સી.-સામાવાળા નં.૩એ તેની તારીખ ૧૬મી-૧૭મી એપ્રિલ ૨૦૧૨ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં, ઉક્ત બેઠક દરમિયાન નિર્ધારિત માહિતી પ્રાપ્ત થયા બાદ, એસ.ઈ.ઝેડ. પ્રકલ્પને મંજૂરી આપવાના પ્રસ્તાવની ભલામણ કરી હતી. સામાવાળા નં.૮એ ઇ.એ.સી.ની બેઠકમાં માંગવામાં આવેલી જરૂરી વિગતો એમ.ઓ.ઈ.એફ.ને રજૂ કરી હતી.

૬. તે દરમિયાન, આ માનનીય અદાલતે રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪ ના ૨૦૧૧ માં તા. ૯.૫.૨૦૧૨ના તેના ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, ઉક્ત રિટ અરજીમાં સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ અને ૧૧ ને તેમની યોજનાના અમલીકરણમાં આગળ ન વધવા અને સામાવાળા ક્રમાંક ૮ ને પર્યાવરણીય મંજૂરી ન મળે ત્યાં સુધી કોઈપણ વધુ બાંધકામનું કાર્ય હાથ ન ધરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો.

૭. આ માનનીય અદાલતે તા. ૯.૫.૨૦૧૨ના ઉપરોક્ત ચુકાદા અને આદેશ આપ્યા પછી, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ દ્વારા તા. ૧૬મી-૧૭મી એપ્રિલ ૨૦૧૨ની બેઠકના મિનિટ્સનું યોગ્ય પાલન કર્યા બાદ, મામલો ઇ.એ.સી. દ્વારા તેની તા. ૪થી-૫મી જૂન ૨૦૧૨ની બેઠકમાં વધુ વિચારવામાં આવ્યો. ઇ.એ.સી.એ તેની તા. ૪થી-૫મી જૂન ૨૦૧૨ની બેઠકમાં, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ની પર્યાવરણીય અને સી.આર.ઝેડ. મંજૂરી માટેની દરખાસ્તની ભલામણ, ઇ.એ.સી.ની ઉક્ત તા. ૪થી-૫મી જૂન ૨૦૧૨ની બેઠકમાં નિર્ધારિત શરતો સાથે કરી હતી. ઉક્ત મિનિટ્સ એમ.ઓ.ઈ.એફ.ની સત્તાવાર વેબસાઈટ પર ઉપલબ્ધ છે, જે જાહેર ક્ષેત્રમાં

છે અને જાહેર દસ્તાવેજ છે. ત્યારબાદ, ઇ.એ.સી.એ તેની તા. ૯મી-૧૦મી જુલાઈ ૨૦૧૨ની બેઠકમાં, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, તા. ૪થી-૫મી જૂન ૨૦૧૨ની બેઠકના મિનિટ્સમાં ઉલ્લેખિત ૫૯૨૦ હે.ના સ્થાને સૂચિત વિસ્તાર ૮૪૮૧.૨૭૮૪ હે. તરીકે વાંચીને, તા. ૪થી-૫મી જૂન ૨૦૧૨ની બેઠકના મિનિટ્સમાં સુધારો કર્યો હતો. અહીં સુધી કે, ઉક્ત તા. ૯મી-૧૦મી જુલાઈ ૨૦૧૨ની બેઠકના મિનિટ્સ પણ એમ.ઓ.ઈ.એફ.ની સત્તાવાર વેબસાઈટ પર ઉપલબ્ધ છે, જે જાહેર ક્ષેત્રમાં છે અને જાહેર દસ્તાવેજ છે.

૮. ઉક્ત અધિસૂચનાના પરિષ્દે ૮(૧) મુજબ, ઇ.એ.સી.ની ભલામણો પર વિચાર કરીને એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ તેની નિર્ણયની જાણ સામાવાળા નં.૮ ને આવી ઇ.એ.સી.ની ભલામણો પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી ૪૫ દિવસની અંદર કરવી આવશ્યક હતી. ઉપરોક્ત ઇ.એ.સી.ની ભલામણો પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી ૪૫ દિવસની અંદર એમ.ઓ.ઈ.એફ.નો કોઈ નિર્ણય સામાવાળા નં.૮ ને સંપ્રેષિત કરવામાં આવ્યો ન હતો. ઉક્ત અધિસૂચનાના પરિષ્દે ૮(૨) મુજબ, એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ ન તો ઇ.એ.સી.ની ભલામણો સાથે અસહમતિ દર્શાવી હતી અને ન ઇ.એ.સી.ને તેના પુનર્વિચાર માટે વિનંતી કરી હતી, તેમજ આ બાબતે આવી કોઈ જાણ સામાવાળા નં.૮ ને પ્રાપ્ત થઈ ન હતી. ઇ.એ.સી.ની ભલામણો પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી ૪૫ દિવસની અંદર એમ.ઓ.ઈ.એફ.નો કોઈ નિર્ણય સામાવાળા નં.૮ ને સંપ્રેષિત કરવામાં આવ્યો ન હોવાથી, ઉક્ત અધિસૂચનાના પરિષ્દે ૮(૩) મુજબ સામાવાળા નં.૮ એ એવી કાર્યવાહી કરી કે માંગવામાં આવેલી પર્યાવરણ/સીઆરઝેડ મંજૂરી એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા ઇ.એ.સી.ની તા. ૪થી-૫મી જૂન ૨૦૧૨ ની અંતિમ ભલામણો તથા તા. ૯થી-૧૦મી જુલાઈ ૨૦૧૨ ના રોજ કરવામાં આવેલા સુધારાઓ મુજબ મંજૂર કરવામાં આવી છે.

૯. આ તબક્કે, પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ સમયમર્યાદામાં જારી કરવા માટે એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા તા. ૨૯.૪.૨૦૦૯ના રોજ જારી કરાયેલ માર્ગદર્શિકાઓને નોંધ પર મૂકવી પ્રાસંગિક રહેશે. ઉક્ત માર્ગદર્શિકાઓ એ સામાન્ય માન્યતા દૂર કરવા માટે જારી કરવામાં આવી હતી કે ઇ.એ.સી. દ્વારા ભલામણો થયા પછી પ્રસ્તાવો પર પ્રક્રિયા કરવામાં વિલંબ થાય છે. ઉક્ત માર્ગદર્શિકાઓ હેઠળ જરૂરી સૂચનાઓ જારી કરવામાં આવી હતી કે પર્યાવરણીય મંજૂરી બાબતે અંતિમ દૃષ્ટિકોણ ઇ.એ.સી.ની ભલામણોથી ૧૫ દિવસની અંદર લેવો આવશ્યક છે અને તે બાદ પર્યાવરણીય મંજૂરી તરત જ એમ.ઓ.ઈ.એફ.ની વેબસાઈટ પર દર્શાવવામાં આવશે. સામાવાળા નં.૮ એ ઉક્ત અધિસૂચના અને તા. ૨૯.૪.૨૦૦૯ની માર્ગદર્શિકાઓના આધારે એમ આગળ વધ્યો કે તેને તા. ૪થી-૫મી જૂન ૨૦૧૨ની ઇ.એ.સી.ની અંતિમ ભલામણો તથા તા. ૯થી-૧૦મી જુલાઈ ૨૦૧૨ના રોજ કરવામાં આવેલા સુધારાઓના અનુસંધાને જરૂરી પર્યાવરણીય/સી.આર.ઝેડ. મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

૧૦. ઘટનાઓની શ્રેણી ચાલુ રાખતાં, હું નિવેદન કરું છું અને રજૂ કરું છું કે ઉક્ત સૂચનાના પરિચ્છેદ ૮(૩) અનુસાર સામાવાળા નં. ૮ને એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા અપાયેલ પર્યાવરણ/સી.આર.ઝેડ. મંજૂરીની શરતોમાંથી એક શરત, જે ૪ થી ૫ જૂન ૨૦૧૨ના રોજ યોજાયેલી ઇ.એ.સી.ની બેઠકની કાર્યવાહીમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે, એવી નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી કે બંદર અને હાર્બર તથા ફોરશોર સુવિધાઓની આવશ્યકતા ધરાવતી પ્રવૃત્તિઓ સિવાય સી.આર.ઝેડ. વિસ્તારમાં ઉદ્યોગોને પ્લોટનું કોઈ ફાળવણી કરવામાં આવશે નહીં. સામાવાળા નં. ૮ને અપાયેલ ઉક્ત પર્યાવરણ/સી.આર.ઝેડ. મંજૂરીની શરતોનું પાલન સુનિશ્ચિત કરવા માટે, એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ ૨૬.૧૦.૨૦૧૨ તારીખના પત્ર

દ્વારા ગુજરાત કોસ્ટલ ઝોન મેનેજમેન્ટ ઓથોરિટી (જી.સી.ઝેડ.એમ.એ.)ને સી.આર.ઝેડ. વિસ્તારની બહાર આવતાં એસ.ઈ.ઝેડ. વિસ્તાર સંબંધિત વાસ્તવિક સ્થિતિની વિગતો માગી હતી.

૧૧. સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એ તેના તા. ૨૯.૧૦.૨૦૧૨ અને ૧.૧.૨૦૧૩ના પત્રો દ્વારા, એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ તેના તા. ૨૬.૧૦.૨૦૧૨ના પત્રથી માંગેલી આવશ્યક વિગતો, જી.સી.ઝેડ.એમ.એ. સમક્ષ રજૂ કરી હતી. સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એ ઉક્ત પત્રો દ્વારા ફરી એકવાર પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો કે તે, લાગુ પડતી સી.આર.ઝેડ. સૂચના અનુસાર, સી.આર.ઝેડ. વિસ્તારમાં માત્ર અનુમતિપાત્ર પ્રવૃત્તિઓ જ હાથ ધરશે. ગુજરાત સરકારના વન અને પર્યાવરણ વિભાગે, સભ્ય સચિવ, જી.સી.ઝેડ.એમ.એ. મારફતે, તેના તા. ૯.૧.૨૦૧૩ના પત્ર દ્વારા, એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ તેના તા. ૨૬.૧૦.૨૦૧૨ના પત્રથી માંગેલી આવશ્યક વિગતો એમ.ઓ.ઈ.એફ.એને પૂરી પાડી હતી.

૧૨. ઉપરોક્ત તથ્યોના પ્રકાશમાં, હું રજૂ કરું છું અને નિવેદન આપું છું કે સામાવાળા ક્રમાંક ૮ ને તેની એસ.ઈ.ઝેડ. માટે આવશ્યક પર્યાવરણીય/સીઆરઝેડ મંજૂરી અપાઈ છે અને આ માનનીય અદાલતે તા. ૯.૫.૨૦૧૨ ના રોજ આપેલો ચુકાદો અને આદેશ અરજદારોએ તેમની અરજિયદ્વિ જેમ દલીલ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે તે રીતે લાગુ પડતો નથી. હું રજૂ કરું છું અને નિવેદન આપું છું કે અરજદારોએ તા. ૪થી-૫મી જૂન ૨૦૧૨ અને ૯મી-૧૦મી જુલાઈ ૨૦૧૨ ની ઈ.એ.સી.ની ભલામણો દબાવી રાખી છે, છતાં ઉક્ત દસ્તાવેજો જાહેર ક્ષેત્રમાં ઉપલબ્ધ છે. આ

પરિસ્થિતિમાં, હું રજૂ કરું છું કે અરજી ઉદાહરણરૂપ ખર્ચ સાથે નામંજૂર કરવામાં આવવી આવશ્યક છે.

૧૩. ઉપરોક્તને અશુભ રાખીને, હું જણાવું છું અને રજૂ કરું છું કે સત્તાધિકારીઓએ આ બાબત પર વિચાર કર્યો નથી કે ઉક્ત અધિસૂચના હેઠળ કે અન્યથા, એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર સ્થાપિત થયેલ વ્યક્તિગત એકમને, જ્યાં સુધી એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી, જો તેને પ્રદૂષણ નિયંત્રણ મંડળ તરફથી આવશ્યક પર્યાવરણીય મંજૂરી અને/અથવા સંમતિ/અધિકૃતતા પ્રાપ્ત થયેલ હોય, તો તેના સંચાલનમાં કોઈ પ્રતિબંધ નથી. હું રજૂ કરું છું કે એમ.ઓ.ઈ.એફ.નો એવો પણ મુદ્દો નથી કે, પ્રદૂષણ નિયંત્રણ મંડળ તરફથી આવશ્યક પર્યાવરણીય મંજૂરી અને/અથવા સંમતિ પ્રાપ્ત હોવા છતાં, એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી મળ્યા સુધી કોઈપણ વ્યક્તિગત એકમ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર કાર્ય કરી શકતું નથી. આ જ બાબત વર્ષ ૨૦૧૧ ની રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪ ની સુનાવણી દરમિયાન આ માનનીય અદાલત સમક્ષ એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા લેવાયેલ વલણ પરથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે. વિપરીત રીતે, ઉક્ત એસ.ઈ.ઝેડ. માટેની પર્યાવરણીય મંજૂરી તેની સમક્ષ બાકી હોવા છતાં, એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ એસ.ઈ.ઝેડ.માં સ્થાપિત થનારા વ્યક્તિગત એકમો માટે પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ પ્રદાન કરી છે. આ બાબત ગુજરાત રાજ્યના ભરૂચ નજીક આવેલ દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ., જે ગુજરાત ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન (જી.આઈ.ડી.સી.) દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલ છે, તેના કિસ્સામાં પણ સ્પષ્ટ થાય છે. દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદરના એક એકમ, એટલે કે, એમ/એસ. ઇન્ડોફિલ કેમિકલ્સ કંપનીને એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા ૧૯.૮.૨૦૦૮ના રોજ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, જ્યારે દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ. માટે જી.આઈ.ડી.સી.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી

એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ માત્ર ૧૭.૩.૨૦૧૦ના રોજ આપી હતી, અને તે દરમિયાન ઉપરોક્ત એકમ તેની ઉત્પાદન પ્રવૃત્તિઓ ચલાવી રહ્યું હતું એવી જાણ થાય છે. ઉપરોક્ત પરથી એવું પ્રતિત થાય છે કે આવી ઘણી અન્ય પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ પણ હોઈ શકે છે, જે એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા આપવામાં આવી હોય. સામાવાળા ક્રમાંક ૮ ને તેની જાણ નથી, અને આ બાબતમાં સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરવા માટે એમ.ઓ.ઈ.એફ. વધુ યોગ્ય સ્થિતિમાં રહેશે.

૧૪. હું આ જણાવું છું અને રજૂ કરું છું કે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧એ સામાવાળા ક્રમાંક ૮ના એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર એકમો સ્થાપ્યા છે અથવા સ્થાપવાની પ્રક્રિયામાં છે અથવા સ્પેશિયલ ઇકોનોમિક ઝોન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ની જોગવાઈઓ તથા તેની નીચે બનાવાયેલા નિયમો હેઠળ સામાવાળા ક્રમાંક ૫ દ્વારા તેમને સંબંધિત પરવાનગીઓ મંજૂર કરવામાં આવતા તેમના એકમો સ્થાપવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે. ઉક્ત એકમોને તેમની પ્રવૃત્તિઓના સ્વરૂપના આધારે યોગ્ય સત્તાધિકારી પાસેથી આવશ્યક સંમતિ/મંજૂરી મેળવવી આવશ્યક રહેશે. ઉક્ત અધિસૂચના હેઠળ જેના પ્રકલ્પ માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક હોય એવા વ્યક્તિગત એકમ માટે એકમાત્ર રાહત એટલી છે કે જ્યાં સમગ્ર એસ.ઈ.ઝેડ. માટે જાહેર સુનાવણી થઈ ચૂકી હોય, ત્યાં આવા વ્યક્તિગત એકમને જાહેર સુનાવણીમાંથી મુક્તિ મળશે. હું રજૂ કરું છું કે જો એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવ્યા વિના આવી સંમતિ અને/અથવા મંજૂરી આપવાની કોઈ મનાઈ હોત, તો યોગ્ય સત્તાધિકારીઓએ વ્યક્તિગત એકમોને સંમતિઓ અને/અથવા મંજૂરીઓ આપી ન હોત. ઉપરોક્તના પ્રકાશમાં, હું રજૂ કરું છું કે હાલની અરજી ચલાવાયોગ્ય નથી અને નામંજૂર થવા પાત્ર છે. અન્યથા પણ, નેશનલ ગ્રીન ટ્રિબ્યુનલ અધિનિયમ, ૨૦૧૦ની જોગવાઈઓ સાથે ભારતની

સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા રિટ પિટિશન (સી) ક્રમાંક ૫૦/૧૯૯૮માં તા. ૯.૮.૨૦૧૨ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશના પરિપ્રેક્ષ્યમાં હાલની અરજી ચલણયોગ્ય નથી.

૧૫. આ તબક્કે, એ ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે કે સામાવાળા ક્રમાંક ૮ દ્વારા સ્થાપિત કરવામાં આવેલી અને પર્યાવરણ/સી.આર.ઝેડ. મંજૂરીઓ, જે તેને અગાઉ એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા આપવામાં આવી હતી, તેના અનુસંધાને કાર્યરત બંદર સુવિધા, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ ના એસ.ઈ.ઝેડ. માટે એમ.ઓ.ઈ.એફ. સમક્ષ અરજી કરીને મેળવવામાં આવેલી પર્યાવરણ/સી.આર.ઝેડ. મંજૂરી હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવનાર અથવા આવરી લેવાતી આધારભૂત સુવિધા નથી."

અતએવ, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ – એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા ઉપરોક્ત નોંધાયેલ વલણ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તેણે પોતાના બચાવમાં પર્યાવરણીય પ્રભાવ મૂલ્યાંકન સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮ ના અર્થમાં અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીનો દાવો કર્યો છે. તેથી, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ – એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. મુજબ, અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી મળતાં સ્થિતિ સંપૂર્ણપણે બદલાઈ ગઈ છે, જ્યારે આ અદાલતે રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪ ની ૨૦૧૧ નો નિર્ણય કર્યો હતો ત્યારે આવી સ્થિતિ ન હતી.

ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત પરિસ્થિતિઓમાં, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ – એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. મુજબ, રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧/૨૦૧૩

સ્વીકારવાની જરૂર નથી અને તે ફક્ત આ આધાર પર નામંજૂર થવી જોઈએ કે અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીને ધ્યાનમાં લેતા સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ ખાસ આર્થિક ક્ષેત્રની અંદર પોતાની પોતાની એકમો ચલાવી શકે છે.

૨. સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ નો અભિપ્રાય :

મોટા ભાગે સામાવાળા નં. ૧૦ થી ૨૧, અર્થાત્ યુનિટ ધારકોનો અભિગમ, સામાવાળા નં. ૮ – એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા અપનાવવામાં આવેલા અભિગમ જેવો જ છે. માન્ય પર્યાવરણીય મંજૂરીના અનુદાન ઉપરાંત, સંબંધિત યુનિટ ધારકોનો અભિગમ એવો છે કે તેઓ ૨૦૦૮ થી એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર કાર્યરત છે અને અત્યાર સુધીમાં તેઓએ પોતાના પ્રકલ્પોના વિકાસમાં કરોડો રૂપિયાનું મૂડીરોકાણ કર્યું છે.

સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ ના મતાનુસાર, ઈ.આઈ.એ. સૂચનાની જોગવાઈઓ પરથી સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ થાય છે કે પર્યાવરણીય મંજૂરી માત્ર તેવા પ્રકલ્પો દ્વારા જ મેળવવાની આવશ્યકતા છે, જે તેની અનુસૂચિમાં સૂચિબદ્ધ છે અને અન્યથા નહીં. તેમના મતાનુસાર, જો એસ.ઈ.ઝેડ. ને પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત ન થાય, તો માત્ર તે કારણસર જ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર ઔદ્યોગિક એકમ સ્થાપવા માટે કોઈ અવરોધ ઊભો થતો નથી, જો તે એકમને પોતાના પ્રકલ્પ માટે આવશ્યક પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત હોય.

સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ ની ભૂમિકાનો સાર અને તાત્પર્ય એ છે કે તેઓમાંથી દરેકે જળ (પ્રદૂષણની નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૪, વાયુ (પ્રદૂષણની નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૧ તથા પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ પાસેથી પોતાની એકમો સ્થાપવા માટે જરૂરી પરવાનગી પ્રાપ્ત કરી છે.

એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર કાર્યરત તમામ એકમોએ પ્લાન્ટના સંચાલનને કારણે આઉટલેટ્સના ઉપયોગ અને વેપારિક ગંદાપાણીના નિકાલ માટે જળ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૪, વાયુ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૧ અને જોખમી કચરો (વ્યવસ્થાપન, હેન્ડલિંગ અને સીમાપાર હલનચલન) નિયમો, ૨૦૦૮ની જોગવાઈઓ હેઠળ સંમતિ અને અધિકૃતતા પ્રાપ્ત કરી છે.

યુનિટ ધારકોનો એવો પણ અભિપ્રાય છે કે નેશનલ ગ્રીન ટ્રિબ્યુનલ અધિનિયમ, ૨૦૧૦ ની કલમ ૧૪ હેઠળ, વર્તમાન સ્વરૂપના એવા પ્રકરણોમાં, જેમાં પર્યાવરણ સંબંધિત કોઈ મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે, નિર્ણય કરવાની અધિકારિતા માત્ર ટ્રિબ્યુનલને જ છે.

હાલની અરજીઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલી તા. ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ ની સૂચના સાથે સીધા સંબંધિત છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, હાલની અરજીઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓની સુનાવણી કરવા અને તેમને સ્વીકારવાની અધિકારિતા માત્ર નેશનલ ગ્રીન ટ્રિબ્યુનલને જ રહેશે. તેથી, આ અરજીઓના વિરોધમાં જે દલીલ રજૂ કરવામાં આવી છે તે અરજદારોએ ઉપલબ્ધ વૈકલ્પિક ઉપાયની છે.

સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ નો પણ એવો અભિપ્રાય છે કે વિલંબ અને નિષ્ક્રિયતાના આધાર પર આ અરજીઓ પર વિચારણા કરવી જોઈએ નહીં. તેમના જણાવ્યા મુજબ, એકમો લગભગ પાંચ વર્ષથી વધુ સમયથી કાર્યરત છે અને અરજી વર્ષ ૨૦૧૩ માં દાખલ કરવામાં આવી છે. સ્થિતિ એવી હોય, ત્યારે લોકહિતમાં દાખલ કરાયેલ અરજી પર પણ વિલંબ અને નિષ્ક્રિયતાનો સિદ્ધાંત લાગુ પડશે.

ઉપર દર્શાવેલ પરિસ્થિતિઓમાં, સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ એ એવી પ્રાર્થના કરી છે કે રિટ અરજિ (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧/૨૦૧૩ માં કોઈ ગુણવત્તા ન હોવાથી, તે નામંજૂર કરવામાં આવવી યોગ્ય છે.

૩. સામાવાળા ક્રમાંક પની ભૂમિકા – એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના વિકાસ

આયુક્ત :

ડેવલપમેન્ટ કમિશનરે, તેના જવાબી સોગંદનામામાં નીચે મુજબના નિવેદનો કર્યા છે :

"૩. ઉપરોક્ત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં, હું નિવેદન કરું છું અને રજૂ કરું છું કે, વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્ર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની પ્રસ્તાવનામાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે, "નિકાસના પ્રોત્સાહન માટે તથા તે સાથે સંકળાયેલા અથવા તેને અનુસંગિક બાબતો માટે વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્રોની સ્થાપના, વિકાસ અને વ્યવસ્થાપન માટે જોગવાઈ કરતો અધિનિયમ". ઉપરોક્ત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં, અધિનિયમના ભાગ ૪ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ વિકાસ આયુક્તની નિમણૂંક અને તેના કાર્યોનું વર્ણન કરે છે. હેતુ અને વિધાનિક નીતિ સિદ્ધ કરવા માટે, એસ.ઈ.ઝેડ.નો ઝડપી વિકાસ અને આવા એસ.ઈ.ઝેડ.માંથી નિકાસનું પ્રોત્સાહન, આ વિધાન પાછળ રહેલા હેતુને સિદ્ધ કરવા માટેનું મર્મ છે. ઉપરોક્ત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં, હું નિવેદન કરું છું કે અધિનિયમના ભાગ ૩ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ તેમાં કલ્પાયેલ મુજબ એસ.ઈ.ઝેડ. સ્થાપવા માટેનો પ્રસ્તાવ કરવાની પ્રક્રિયા વિષે છે અને તે જ બાબત પર વિચારણા કરવા માટે, ભાગ ૩ માં મંજૂરી બોર્ડની રચના, તેની ફરજો, સત્તાઓ અને કાર્યો અંગે જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે. અધિનિયમનો ભાગ ૫ મંજૂરી સમિતિની રચના, મંજૂરી

સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો, એકમોની સ્થાપના, મંજૂરીપત્ર રદ કરવાની સત્તા તથા તે ભાગમાં દર્શાવાયેલ અન્ય બાબતો માટે જોગવાઈ કરે છે. ભાગ ૬ તેમાં નિર્ધારિત મુજબ મુક્તિઓ, પરતફેરો અને સવલતો તથા પ્રત્યક્ષ કર સંબંધિત જોગવાઈઓ વગેરે વિષે છે. ભાગ ૭ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ એસ.ઈ.ઝેડ. સત્તાપ્રાધિકરણની રચના, તેના કાર્યો વગેરે માટે જોગવાઈ કરે છે.

૪. ઉપરોક્ત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં, હું આ રીતે જણાવું છું અને રજૂ કરું છું કે અધિનિયમની જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકવાના હેતુસર, અધિનિયમની કલમ ૫૫માં રહેલી જોગવાઈઓ કેન્દ્ર સરકારને, અધિનિયમની જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકવા માટે, અધિસૂચના દ્વારા નિયમો બનાવવાનો સત્તાધિકાર આપે છે અને આવા નિયમો ખાસ કરીને તથા આવા નિયમ બનાવવાની સામાન્ય સત્તાને અહિંત પહોંચાડ્યા વિના, અધિનિયમની કલમ ૫૫(૨)ની ઉક્ત જોગવાઈઓમાં સૂચિત થયેલ તમામ અથવા કોઈપણ બાબતો માટે જોગવાઈ કરી શકે છે. ઉપરોક્ત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં, હું આ રીતે જણાવું છું અને રજૂ કરું છું કે સામાવાળા નં.૮ને આપવામાં આવેલ મંજૂરીપત્રમાં એક શરત એવી સમાવિષ્ટ છે કે વિકાસકર્તાએ પર્યાવરણીય આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવાનું રહેશે. આ સંદર્ભમાં રજૂ કરવામાં આવે છે કે અરજદાર દ્વારા પરિષ્કેષની શરૂઆતમાં વપરાયેલા શબ્દો, “સામાવાળા પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય પાસેથી ફરજિયાત પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી વિના” મંજૂરીપત્રનો ભાગ નથી. વિકાસકર્તાને મંજૂરીપત્ર, બોર્ડ ઓફ એપ્રૂવલની ભલામણોના આધારે, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એસ.ઈ.ઝેડ. નિયમો, ૨૦૦૬ના નિયમ ૬ મુજબ જારી કરવામાં આવે છે. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવે છે કે તે જ રીતે સહ-વિકાસકર્તાને મંજૂરીપત્ર પણ કલમ ૩(૧૧) અને (૧૨)ની જોગવાઈઓના અનુસંધાને પ્રસ્તાવ બાબતે બોર્ડ ઓફ એપ્રૂવલની

ભલામણોના આધારે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જારી કરવામાં આવે છે. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવે છે કે એસ.ઈ.ઝેડ.માં આવેલ એકમોને મંજૂરીપત્ર, અધિનિયમની કલમ ૧૫(૩) અને (૯)માં રહેલી જોગવાઈઓના અનુસંધાને, યુનિટ એપ્રૂવલ કમિટી (યુ.એ.સી.) દ્વારા એકમના પ્રસ્તાવને મંજૂરી અપાયા બાદ વિકાસ કમિશનર દ્વારા જારી કરવામાં આવે છે. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવે છે કે વિકાસકર્તા/સહ-વિકાસકર્તા અથવા એકમને જારી કરવામાં આવેલ મંજૂરીપત્ર, જે પ્રકરણમાં યોગ્ય હોય તે મુજબ, બોર્ડ ઓફ એપ્રૂવલ અને/અથવા યુનિટ એપ્રૂવલ કમિટી દ્વારા લાદવામાં આવેલ શરતો અને નિયમોને આધીન હોય છે.

૫. અરજદારોની આ દલીલ અંગે કે આગળના દરવાજા બંધ રાખવામાં આવે છે અને સામાવાળા નં. ૧૦ થી ૨૧ દ્વારા બહારથી હાથ ધરવામાં આવતી તમામ દેખાવડી કાર્યવાહી યોગ્ય નથી, તે સાચી નથી, કારણ કે હકીકત એ છે કે માલનું ઉત્પાદન તથા ત્યારબાદ તેનું એસ.ઈ.ઝેડ. વિસ્તારમાંથી નિર્ગમન, એસ.ઈ.ઝેડ. અધિનિયમ અને નિયમો હેઠળ નિર્ધારિત "પ્રવેશ અને નિર્ગમન દ્વારો" મારફતે થાય છે. એવું જણાય છે કે અરજદારોને એસ.ઈ.ઝેડ. વિસ્તારમાં આવેલ એકમોના કાર્યો અંગે સ્પષ્ટ સમજ નથી.

૬. ઉપરોક્ત રિટ અરજીમાં આ માનનીય અદાલત દ્વારા તા. ૧૪.૨.૨૦૧૩ ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશ બાબતે, ઉક્ત આદેશ પ્રાપ્ત થતાં જ, સામાવાળા નં. ૫ તથા સામાવાળા નં. ૫ ના કાર્યાલયે તમામ એકમોને માનનીય વડી અદાલતના આદેશનું તાત્કાલિક પાલન કરવા માટે સૂચના/નિર્દેશ આપ્યો હતો. તેથી, ઉપરોક્ત રિટ અરજીના પરા ૧ માં સમાવાયેલ આક્ષેપો, દલીલો, રજૂઆતો અને તથ્યોના સંદર્ભમાં,

ઉપરોક્ત મુજબના આંકડા આ માનનીય અદાલત સમક્ષ નોંધ પર મુકવામાં આવ્યા છે.

૮. આક્ષેપોના જવાબમાં, અરજદારો દ્વારા અનુરણેદ ક્રમાંક ૪.૧ માં ઉઠાવવામાં આવેલા તર્કો, દલીલો અને નિવેદનો બાબતે, હું આ રીતે નિવેદન અને રજૂઆત કરું છું કે તેમાં અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા તર્કો ન્યાયસંગત નથી. પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆત પર, વિકાસકર્તા દ્વારા ઇ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ના ઉલ્લંઘનો બાબતે, આધાર રાખી શકાય. ગુજરાત વડી અદાલત દ્વારા જનહિત અરજી ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં તા. ૯.૫.૨૦૧૨ ના માનનીય આદેશ બાબતે, તે તમામ ચાલુ એકમોની કામગીરી બંધ કરતો નથી. તેથી ઉપરોક્ત તર્ક રચતી વખતે કાઢવામાં આવેલ અનુમાન માત્ર ખોટું જ નહીં પરંતુ ભ્રામક પણ છે. ઉક્ત તા. ૯.૫.૧૭૦૭૨ નો આદેશ નીચે મુજબ છે અને તે બે એકમો અંગે હતો, એટલે કે, એલ્સ્ટોમ ભારત ફોર્જ પાવર લિ. જે જનહિત અરજી ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ હતી અને કલ્યાણી એલ્સ્ટોમ પાવર લિ. જે જનહિત અરજી ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં સામાવાળા ક્રમાંક ૧૧ હતી :

...અમે આ રિટ અરજીનો નિકાલ સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ અને ૧૧ ને તેમના પ્રોજેક્ટના અમલીકરણમાં આગળ ન વધવા અને પ્રાથમિક હોય કે અન્યથા, એમ કોઈપણ વધુ બાંધકામ કાર્ય હાથ ન ધરવા અંગેના નિર્દેશ સાથે કરીએ છીએ, જ્યાં સુધી એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં ન આવે. તે હદ સુધી આ રિટ અરજી મંજૂર કરવામાં આવે છે.

તા. દ.પ.૨૦૧૨નો ઉક્ત આદેશ ઉપરોક્ત નામિત એકમો પર લાગુ પડે છે. તેમ છતાં, સામાવાળા ક્રમાંક ૫ એ તા. દ.પ.૧૭૦૭૨ના ઉક્ત આદેશની પ્રાપ્તિ થતાં જ ડેવલપર/સહ-ડેવલપર તથા એકમોને આ આદેશનું સંપૂર્ણ પાલન કરવા અને બાંધકામ સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ તાત્કાલિક બંધ કરવા માટે દિશા-નિર્દેશો જારી કર્યા હતા. કેન્દ્રીય અને રાજ્ય સત્તાધિકારીઓએ ગેરકાયદેસર રીતે અને અસંવિધાનિક રીતે મંજૂરી આપી છે અથવા ધ્યાન અન્યત્ર ફેરવીને સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ને એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર તેમના સંબંધિત એકમો સ્થાપવા, તે ઉપર બાંધકામ ઊભું કરવા અને ત્યારબાદ તે જ સંબંધિત એકમોમાંથી વ્યવસાય કરવા દીધા છે, એવો દાવો યોગ્ય નથી, કારણ કે સામાવાળા ક્રમાંક ૫ એ માનનીય વડી અદાલતના આદેશના અમલીકરણ માટે તાત્કાલિક પગલાં લીધાં હતા અને અસરગ્રસ્ત પક્ષકારો, અર્થાત્ પી.આઈ.એલ. ક્રમાંક ૧૮૪/૨૦૧૧ના સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ અને સામાવાળા ક્રમાંક ૧૧ને બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓ સહિત તેમની વિકાસ સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ બંધ કરવા દિશા-નિર્દેશ આપ્યા હતા.

એસ.ઈ.ઝેડ. અધિનિયમ તથા તેના હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો અનુસાર, યુનિટ મંજૂરી સમિતિ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલ અનુમતિપત્રના આધારે એસ.ઈ.ઝેડ.ના પ્રોસેસિંગ ક્ષેત્રમાં આવેલી જમીન ડેવલપર દ્વારા યુનિટોને ભાડાપટ્ટે આપવામાં આવે છે અને એસ.ઈ.ઝેડ. વિસ્તારની ઉપલબ્ધ સમગ્ર જમીન માટે પરિઘભીંત પૂર્ણ કરવાની જવાબદારી ડેવલપરની છે. જેમને ડેવલપર દ્વારા જમીન/જગ્યા ભાડાપટ્ટે અપાય છે એવા યુનિટો માટે, તેના અનુસંધાને, લાગુ પડતી પર્યાવરણ સંબંધિત

તેમને લાગુ પડતું હોય તે મુજબ મંજૂરી અલગથી. આ એસ.ઈ.ઝેડ.માં સ્થિત તમામ એકમોને પૂર્વ પર્યાવરણ મંજૂરી મેળવવી આવશ્યક ન પણ હોય, જે તેઓ કઈ શ્રેણીમાં આવે છે તેના પર નિર્ભર છે."

જ. અરજદારગણ તરફથી કરવામાં આવેલી રજૂઆતો:

શ્રી આનંદ ચાફિક, અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું હતું કે સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા તેમની અરજીમાં પ્રતિઉત્તર દાખલ કરવામાં આવ્યા પછી જ તેમના અસીલોને જાણ થઈ હતી કે પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકન સમિતિએ ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયને, ૨૦૦૬ ની અધિસૂચનાની કલમ ૮ મુજબ, કેટલીક શરતો અને નિયમોને આધીન રહી પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવાની ભલામણ કરી હતી; પરંતુ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે નિર્ધારિત સમયગાળામાં નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી આવી ભલામણો પર વિચાર કરવામાં નિષ્ફળ જતાં, કલમ ૮ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ કાનૂની અનુમાનના આધારે, એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં અનુમાનિત મંજૂરી આપવામાં આવી હોવાનું કહેવાય છે.

શ્રી ચાફિકના જણાવ્યા મુજબ, નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની ભલામણો અંગે પ્રતિસાદ આપવામાં અને તે અંગે યોગ્ય નિર્ણય લેવામાં નિયામક સત્તાધિકારી, અર્થાત્ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય, દ્વારા જપ દિવસની

અવધિમાં નિષ્ફળતા રહેલી હોવાથી અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીનો પ્રશ્ન ઊભો થયો છે.

શ્રી યાજ્ઞિકે રજૂ કર્યું કે સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એમપીએસઈઝેડને પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવામાં લાભ થાય તેવા એકમાત્ર હેતુથી આવી નિષ્ફળતા જાગૃત અને દુર્ભાવનાપૂર્ણ છે.

શ્રી યાજ્ઞિકે રજૂ કર્યું કે આવા ગંભીર મામલામાં સામાવાળા નં. ૧ – પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય, ભારત સરકાર, એ અદાલત સમક્ષ પોતાનું વલણ સ્પષ્ટ થાય તે માટે ઔપચારિક જવાબ દાખલ કરવો પણ યોગ્ય માન્યો નથી.

શ્રી યાજ્ઞિકે રજૂ કર્યું કે ઇ.એ.સી.ની ભલામણોની તારીખથી ૪૫ દિવસની મુદત પૂર્ણ થવા પર પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર થયેલી ગણવાની કાનૂની કલ્પના જ્યાં સુધી સંબંધિત છે, તે માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં જ લાગુ પડશે જેમાં હાથ ધરાયેલો પ્રોજેક્ટ અથવા પ્રવૃત્તિ કડક રીતે કાયદા અનુસાર હોય. હાલના કેસમાં, શ્રી યાજ્ઞિકના જણાવ્યા મુજબ, ૨૦૦૬ની સૂચનાની શરતોનો સ્પષ્ટ ભંગ અને અવગણના કરવામાં આવી છે, અને આવી પરિસ્થિતિમાં સામાવાળા ક્રમાંક ૮ તેમના પક્ષે મંજૂર થયેલી કહેવાતી અનુમાનિત મંજૂરીનો આશરો લઈ શકશે નહીં.

શ્રી યાજ્ઞિકે રજૂ કર્યું કે અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીના અનુદાન બાબતે સામાવાળા ક્રમાંક ૮ અને અન્ય એકમધારકોનો સંપૂર્ણ બચાવ સંપૂર્ણપણે ભૂલભર્યો છે, કારણ કે માત્ર સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એમ.પી.એસ.ઇ.ઝેડ. જ નહીં, પરંતુ વ્યક્તિગત એકમધારકોએ પણ કોઈ પર્યાવરણીય મંજૂરીના અભાવે વિકાસકાર્ય આગળ વધારીને, વર્ષ ૨૦૦૬ ની સૂચનાની શરતોનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે. સંક્ષેપમાં, શ્રી યાજ્ઞિકની રજૂઆતનો સાર અને તાત્પર્ય એ છે કે એકવાર ગેરકાયદેસરતા આચરવામાં આવી હોય, તો અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી માટેની કાનૂની કલ્પના દ્વારા તેવી ગેરકાયદેસરતા માફ થયેલી ગણાવી શકાય નહીં.

શ્રી યાજ્ઞિકે રજૂ કર્યું કે ઇ.આઇ.એ. સૂચનાનું તત્ત્વ એ છે કે પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી અપાય નહીં ત્યાં સુધી, પ્રસ્તાવિત પ્રકલ્પની જમીન પર કોઈપણ પ્રકારનું બાંધકામ ઊભું કરવાનો કોઈ અધિકાર પ્રકલ્પના પ્રસ્તાવકને નથી. વર્તમાન કેસમાં, સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧એ, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એમ.પી.એસ.ઇ.ઝેડ. દ્વારા તેમને અપાયેલા કહેવાતા ભાડાપટ્ટા અધિકારોના આધારે, અને તેમના પક્ષે કોઈ પર્યાવરણીય મંજૂરી અપાયેલી ન હોવા છતાં, પોતાના પ્રત્યેક પ્રકલ્પો પૂર્ણ કર્યા અને છેલ્લા પાંચ વર્ષથી તે પૂર્ણ ક્ષમતા સાથે ચલાવી રહ્યા છે. આ તબક્કે હવે તેઓ કાનૂની કલ્પિત જોગવાઈના આધારે માન્ય મંજૂરીનો આશ્રય લઈ શકતા નથી.

શ્રી યાફિકે રજૂ કર્યું હતું કે તેમણે અરજીમાં જે મુદ્દો ઉઠાવ્યો છે, તેનો સારભૂત જવાબ આ અદાલતે રણુભા રાજમલજી જાડેજા અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧, જેનો નિર્ણય ૯મી મે ૨૦૧૨ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો, તે કેસમાં આપેલા પોતાના નિર્ણયમાં આપી દીધો છે.

શ્રી યાફિકે રજૂ કર્યું કે તા. ૫મી જૂન ૨૦૧૨ની મિનિટ્સની ભાષામાંથી એવું જણાય છે કે સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.એ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર વ્યક્તિગત એકમધારકોને આધારભૂત સુવિધાઓ પૂરી પાડવા માટે વિકાસ અને બાંધકામનું કામ મોટા પાયે હાથ ધર્યું હતું, તેમજ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.એ લીઝ પર પ્લોટોની ફાળવણી પહેલેથી જ કરી દીધી હતી, અને આવા લીઝહોલ્ડ હકોના આધાર પર સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧એ બાંધકામ ઊભું કરીને પોતાના વ્યક્તિગત પ્લોટોનો સંપૂર્ણ વિકાસ કરી દીધો હતો, તે બાબતની ઈ.એ.સી.ને કોઈ જાણ નહોતી. શ્રી યાફિકના કહેવા મુજબ, જો ભલામણો અંતિમ હોય, તો પછી માત્ર આવી પરિસ્થિતિઓમાં જ નિયામક સત્તાધિકારી ત્યારબાદ ૪૫ દિવસની અંદર પ્રતિસાદ આપવામાં અને નિર્ણય લેવામાં નિષ્ફળ જાય, ત્યારે અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાનો પ્રશ્ન ઊભો થાય.

શ્રી. યાજ્ઞિક રજૂ કરશે કે બેઠકની મિનિટ્સમાંથી એવું સૂચિત થતું નથી કે ભલામણો અંતિમ છે અને આ બાબતનું સ્પષ્ટીકરણ માત્ર મંત્રાલયની પર્યાવરણ અને વનો, ભારત સરકાર.

શ્રી યાજ્ઞિકે આ હકીકત પર ઘણો ભાર મૂક્યો કે ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે, એમ/એસ. અદાણી પોર્ટ એન્ડ સ્પેશિયલ ઇકોનોમિક ઝોન લિમિટેડ દ્વારા એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.માં પર્યાવરણીય સુરક્ષા અને અખંડિતતા પર થયેલા ગંભીર પ્રભાવ અંગે ખેતી વિકાસ સેવા ટ્રસ્ટ પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી ફરિયાદોને ધ્યાનમાં લઈ, ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૨ના રોજ સુનીતા નરૈણ સમિતિની નિમણૂક કરવી યોગ્ય ગણાવી હતી.

આવી પરિસ્થિતિમાં, સામાવાળાઓને આવી અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીનો આશરો લેવા દેવા જોઈએ નહીં, કારણ કે તે વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્રમાં કોઈપણ બાંધકામનું કાર્ય હાથ ધરતા પહેલાં પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવાના મૂળ હેતુને જ નિષ્ફળ બનાવશે।

શ્રી યાજ્ઞિકે પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં નીચેના નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો :

- (૧) ગ્રામ પંચાયત નવલાખ ઉબરે, નવલાખ ઉબરે પરિસર પર્યાવરણ વિકાસ સંઘ મારફતે વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, જાહેર હિત અરજી ક્રમાંક ૧૧૫/૨૦૧૦, જેનો નિર્ણય ૨૮મી જૂન ૨૦૧૨ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો, તે બાબતમાં બોમ્બે વડી અદાલતના વિભાગીય ખંડપીઠનો નિર્ણય;
- (૨) આ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠનો રાજ મિનરલ શ્રૂ પ્રોપ્રાઇટર શરદ એલ. વ્યાસ વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત, ૨૦૧૧(૩) જી.એલ.એચ. ૨૫૭;
- (૩) મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, શિમલાના કમિશનર વિ. પ્રેમ લતા સૂદ અને અન્ય, (૨૦૦૭)૧૧ એસીસીસી ૪૦;
- (૪) માંસિંહભાઈ કહાલસિંહભાઈ અને અન્ય વિ. સુરત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન અને અન્ય, ૨૦૦૦(૨) જી.એલ.એચ. ૨૬૯;
- (૫) અનીતા હાડા વિ. ગોડફ્રાઇડ ટ્રાવેલ્સ એન્ડ ટૂર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, (૨૦૧૨)૫ એસ.સી.સી. ૬૬૧;
- (૬) મોડર્ન ડેન્ટલ કોલેજ એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર અને અન્ય વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૦૯)૭ એસ.સી.સી. ૭૫૧;
- (૭) ભારતિદાસન યુનિવર્સિટી અને અન્ય વિ. ઓલ-ઇન્ડિયા કાઉન્સિલ ફોર ટેકનિકલ એજ્યુકેશન અને અન્ય, (૨૦૦૧)૮ એસ.સી.સી. ૬૭૬;

- (૮) યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિ. ઑલ ઇન્ડિયા ચિલ્ડ્રન કેર એન્ડ એજ્યુકેશનલ ડેવલપમેન્ટ સોસાયટી, આઝમગઢ અને અન્ય એક, (૨૦૦૨)૩ એસ.સી.સી. ૬૪૯;
- (૯) કાલીદાસ ઉમેદરામ અને અન્ય વિ. ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય એક, (૧૯૯૬)૭ એસસીસી ૬૩૫;
- (૧૦) મનસિંહભાઈ કહાલસિંહભાઈ વિ. સુરત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ ગુજરાત ૪૪;
- (૧૧) પ્રવીણકુમાર મગનલાલ પટેલ વિ. સુરત પીપલ્સ કો-ઓપ બેંક લિમિટેડ, ૨૦૦૮(૩) જીએલએચ ૭૭૦;
- (૧૨) ટી.એન. ગોદાવર્મન તિરુમુલપાદ વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૧૨)૧૧ એસસીસી ૪૧૫.

પ. રિટ અરજી (જનહિત અરજી) નં. ૨૧/૨૦૧૩ માં સામાવાળા નં. ૮ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. તથા વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૨૬૨૧/૨૦૧૩ માં સામાવાળા નં. ૨ તરફથી રજૂઆતો.

શ્રી દુષ્યંત દવે, સિંધી એન્ડ કંપની તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે, ગામલોકો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજી (જનહિત અરજી) નં. ૨૧/૨૦૧૩ ની જળવાઈ શકવાની બાબતે નીચે મુજબની પ્રાથમિક આક્ષેપો રજૂ કર્યા હતા:

અરજદારો મહત્વપૂર્ણ તથ્યો છુપાવવાના દોષી છે. અરજદારોએ આ તથ્ય છુપાવ્યું છે કે નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિએ અદાણી પોર્ટ એન્ડ સ્પેશિયલ ઇકોનોમિક ઝોન લિમિટેડ સંબંધે પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે ૦૪/૦૫.૦૬.૨૦૧૨ની બેઠકની કાર્યવાહી તથા ૦૯/૧૦.૦૭.૨૦૧૨ની બેઠકની કાર્યવાહી દ્વારા ભલામણ કરી હતી, અને આ બંને કાર્યવાહી પર્યાવરણ અને વનો મંત્રાલયની સત્તાવાર વેબસાઈટ પર ઉપલબ્ધ હતી. જ્યારે અરજદારોએ આ અદાલતનો આશરો એ આધાર પર લીધો કે એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. પાસે પર્યાવરણીય મંજૂરી નહોતી, ત્યારે તેમની ફરજ હતી કે તેઓ જાહેર કરે કે ઈ.એ.સી.એ યોજનાને ભલામણ કરી દીધી હતી અને ખંડ ૮(૧) અને (૨) હેઠળનો આવશ્યક સમયગાળો પહેલેથી જ સમાપ્ત થઈ ગયો હતો, જેના પરિણામે અરજી દાખલ થાય તે પહેલાં જ ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ મુજબ એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને તેના એસ.ઈ.ઝેડ. માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત થઈ ગઈ હતી, ખાસ કરીને જ્યારે અરજદારો અન્યથા ખૂબ જ સુસંગત રીતે માહિતગાર જણાય છે. તેઓ એસ.ઈ.ઝેડ.ના પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકન અહેવાલ, સુનિતા નારાયણ સમિતિના અહેવાલ, રિટ અરજી (જનહિત અરજી) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ ના અગાઉના ચુકાદા અને એમ.ઓ.ઈ.એફ.ની સત્તાવાર વેબસાઈટ પરથી ઉતારવામાં આવેલા વિવિધ પરિપત્રો વગેરે વિશે જાણતા હતા.

જુદા જુદા એકમો ૨૦૧૦થી આગળ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા હતા અને અરજદારો ગામના રહેવાસીઓ હોવા ઉપરાંત, જેમની આસપાસના વિસ્તારમાં આ એકમો સ્થાપિત થયા હતા, તેઓને આ હકીકતની જાણ હોવી જ જોઈએ કે આ એકમો એસ.ઈ.ઝેડ.માં સ્થાપિત થઈ રહ્યા છે. એકમો ૨૦૧૦થી સ્થાપિત થઈ રહ્યા છે અને તે પછી કાર્યરત પણ થયા છે. અરજદારોએ આ અદાલતનો આશરો એકમો કાર્યરત થયા પછી અને તેમને એકમો સ્થાપિત થઈ રહ્યા હોવાની જાણ થયા પછી ત્રણ વર્ષથી વધુ સમય બાદ લીધો છે.

એસ.ઈ.ઝેડ. માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી અંગેની જાહેર સુનાવણી ૦૫.૧૦.૨૦૧૦ના રોજ યોજાઈ હતી ત્યારે પણ અરજદારો/ગામલોકોને ૨૦ એકમો સ્થાપિત થઈ રહ્યા હોવાની જાણ હતી, જે જાહેર સુનાવણી સમિતિના અધ્યક્ષને સંબોધીને ધર્મેન્દ્રસિંહ જાડેજા, અધ્યક્ષ, સમાધોધા/બરાયા ગ્રામ વિકાસ સમિતિ દ્વારા ૦૫.૧૦.૨૦૧૦ના પત્રથી ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધામાંથી સ્પષ્ટ થાય છે.

અરજદારોએ ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ના ખંડ ૮(૩) ને ખંડ ૮(૧) અને (૨) સાથે વાંચીને એસ.ઈ.ઝેડ.ને અપાયેલી મંજૂરી અંગે અરજીમાં કોઈ નિવેદન કર્યું નથી, છતાં તે બાબતે મૌખિક રજૂઆતો કરી છે, જેનો આ અદાલત

વિચાર કરી શકતી નથી. યોગ્ય દલીલલેખન કોઈપણ રિટ અરજી માટે, જેમાં જનહિત અરજીનો પણ સમાવેશ થાય છે, આવશ્યક પૂર્વશરત છે.

અરજદારોએ ન તો ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ના ખંડ ૮(૩) ની બંધારણીય માન્યતાને પડકારેલી છે અને ન તો નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિના નિર્ણયને પડકાર્યો છે. માત્ર મૌખિક રજૂઆતો કરીને અરજદારને આવા આક્ષેપો ઉઠાવવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં.

નવીનાળ ગામના કેટલાક રહેવાસીઓએ નિર્માણાધીન બે એકમો વિરુદ્ધ રાહત મેળવવા રિટ અરજી (જનહિત અરજી) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ દાખલ કરી હતી. આવી અરજી દાખલ થઈ ત્યારે, તેમાંના અરજદારોને અહીંના સામાવાળા નં. ૧૦ થી ૨૧ના એકમોના અસ્તિત્વની જાણ હોવી જ જોઈએ હતી અને તેઓ રિટ અરજી (જનહિત અરજી) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ માં ઉક્ત સામાવાળાઓ વિરુદ્ધ રાહત માંગી શકતા હતા. તેમણે એવું કરવામાં નિષ્ફળ જતા, અન્ય ગામલોકો મારફતે દાખલ થયેલ હાલની જનહિત અરજી રચનાત્મક પૂર્વનિવેડા ના સિદ્ધાંતોના આધારે અવરોધિત થાય છે. જુદા જુદા પક્ષકારો/રહેવાસીઓને વારંવાર જનહિત અરજીઓ દાખલ કરીને અને જુદા જુદા એકમો વિરુદ્ધ રાહત માગીને આ અદાલતનો આશરો લેવા દેવામાં આવી શકે નહીં. આવી કાર્યવાહી

રચનાત્મક પૂર્વનિવેડા ના સિદ્ધાંતોના આધારે અવરોધિત હોવા ઉપરાંત અદાલતી પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ પણ છે.

હાલની અરજી સદ્ભાવનાપૂર્વકની જનહિત અરજી નથી, પરંતુ તેને વધુ યોગ્ય રીતે રાજકીય હિત અરજી ગણવી જોઈએ. આ વાત એ હકીકત પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અરજદારોએ મહત્વપૂર્ણ તથ્યો છુપાવ્યા છે, હાલની કાર્યવાહી આગળ ધપાવવા માટેના નાણાંના સ્ત્રોત જાહેર કર્યા નથી અને નોંધપાત્ર વિલંબ બાદ અદાલતનો આશરો લીધો છે.

સંબંધિત તમામ પક્ષકારો, એટલે કે એમ.ઓ.ઈ.એફ., વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય, ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. અને એકમો, સૌ સદ્ભાવનાપૂર્વક એ માન્યતા ધરાવતા હતા કે ૦૯.૦૫.૨૦૧૨ના રોજ રિટ અરજી (જનહિત અરજી) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ માં ચુકાદો આપવામાં આવ્યો ત્યાં સુધી એસ.ઈ.ઝેડ.માં વ્યક્તિગત એકમો ઉભા થવા માટે એસ.ઈ.ઝેડ.ની પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક નહોતી. આ અદાલત દ્વારા ઉક્ત ચુકાદો આપ્યા બાદ કોઈ ઔદ્યોગિક એકમો ઉભા થયા નથી. ઈ.એ.સી.ની ભલામણોના અનુસંધાનમાં, ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ મુજબ ખંડ ૮(૩) ને ખંડ ૮(૧) અને (૨) સાથે વાંચીને, ૨૦.૦૭.૨૦૧૨થી એસ.ઈ.ઝેડ.ને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

જે તમામ એકમો કાર્યરત છે, તેમને એમ.ઓ.ઈ.એફ./રાજ્ય પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકન સત્તામંડળ ('એસ.ઈ.આઈ.એ.એ.)/જી.પી.સી.બી. દ્વારા આવશ્યક એવી તેમની સંબંધિત મંજૂરીઓ આપવામાં આવી છે. આ સત્તામંડળોએ, એસ.ઈ.ઝેડ.ને હજી પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી નથી તેની જાણ હોવા છતાં, એકમોને મંજૂરીઓ આપી હતી.

એકમોને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપતી વખતે કોઈ એવી શરત મૂકવામાં આવી નહોતી કે ઉક્ત મંજૂરી એસ.ઈ.ઝેડ.ને મંજૂરી આપવામાં આવશે તે આધીન રહેશે.

સ્પેશિયલ ઇકોનોમિક ઝોન્સ અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળના વિકાસ આયુક્તએ એસ.ઈ.ઝેડ.માં એકમો સ્થાપિત કરવા માટે એસ.ઈ.ઝેડ.ની પર્યાવરણીય મંજૂરી સંબંધિત કોઈ શરત વિના મંજૂરી આપી હતી અને હકીકતમાં એવી શરત મૂકી હતી કે એકમ નિર્ધારિત સમયગાળા અંદર સ્થાપિત થવું જોઈએ.

જ્યારે ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ હેઠળ જાહેર સુનાવણી યોજાઈ હતી, ત્યારે ગામલોકોને એકમો સ્થાપિત થઈ રહ્યા હતા તેની સંપૂર્ણ જાણ હતી અને તેમણે તે બાબતે માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ માહિતી પણ માંગી

હતી, તેમજ એક ધર્મેન્દ્રસિંહ કે. જાડેજાએ ૦૫.૧૦.૨૦૧૦ના રોજ જાહેર સુનાવણી સમિતિને લખેલા પોતાના પત્રમાં ૨૦ એકમોના અસ્તિત્વનો વિશિષ્ટ ઉદ્દેખ કર્યો હતો. જ્યારે ઈ.એ.સી.એ એસ.ઈ.ઝેડ. સંબંધે પર્યાવરણીય મંજૂરીની ભલામણ કરી ત્યારે આ કાર્યવાહી તેની સમક્ષ હતી.

૧૬/૧૭.૦૪.૨૦૧૨ના રોજ યોજાયેલી ઈ.એ.સી.ની બેઠકમાં એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા રજૂઆત કરવામાં આવી હતી, જેમાં કેટલાક એકમો કાર્યરત થઈ ગયાં છે તે બાબત પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી અને ઈ.એ.સી. સમક્ષ રજૂ કરાયેલા નકશામાં એકમોની સ્થિતિ પણ સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવી હતી.

અરજદારોના વકીલે ૨૭.૦૮.૨૦૧૧ અને ૧૩.૦૯.૨૦૧૧ના રોજ એમ.ઓ.ઈ.એફ.ને બે પત્રો લખ્યા હતા, જેમાં વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૨૬૨૧/૨૦૧૩ ના અરજદારોના એકમો એસ.ઈ.ઝેડ.માં, એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી ના હોવા છતાં, સ્થાપિત થઈ રહ્યા છે એવો વિશિષ્ટ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો. એવા પત્ર હોવા છતાં, જ્યારે વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૨૬૨૧/૨૦૧૩ ના અરજદારોએ ૧૨.૧૦.૨૦૧૧ના પત્ર દ્વારા એમ.ઓ.ઈ.એફ. પાસે પૂછપરછ કરી કે તેમને પર્યાવરણીય મંજૂરીની જરૂર છે કે નહીં, ત્યારે એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ ૨૫.૧૦.૨૦૧૧ના પત્ર દ્વારા જવાબ આપ્યો કે ઈ.આઈ.એ.

સૂચના, ૨૦૦૬ હેઠળ એસ.ઈ.ઝેડ.માં તેમના એકમો સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક નથી.

આ માનનીય અદાલતે રિટ અરજી (જનહિત અરજી) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ માં ૦૯.૦૫.૨૦૧૨ના ચુકાદાના ભાગ-૪ માં કરેલી ટિપ્પણીઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ભારત સંઘ વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૨૬૨૧/૨૦૧૩ ના અરજદારોને સંબોધીને લખાયેલા ૨૫.૧૦.૨૦૧૧ના પોતાના પત્રને સમર્થન આપી રહ્યું હતું કે એસ.ઈ.ઝેડ.માં તેમનો એકમ સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક નહોતી અને આ બાબતમાં ભારત સંઘને વધુ કંઈ કહેવાનું નહોતું.

એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ પોતે આંધ્ર પ્રદેશ સ્પેશિયલ ઇકોનોમિક ઝોનમાં ૦૮.૦૬.૨૦૦૯ અને ૦૫.૦૮.૨૦૧૧ના રોજ, ઉક્ત એસ.ઈ.ઝેડ.ને ૧૩.૦૨.૨૦૧૨ના રોજ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં, એકમોને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપી હતી અને ઉક્ત એકમો તો એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી મળે તે પહેલાં જ સ્થાપિત થઈ ગયા હતા. તે જ રીતે, એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ.માં એક એકમને ૧૯.૦૮.૨૦૦૮ના રોજ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપી હતી, જ્યારે ઉક્ત એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી ત્યારબાદ ૧૭.૦૩.૨૦૧૦ના રોજ આપવામાં આવી હતી. આ એસ.ઈ.ઝેડ.ની

અંદરના પ્રકલ્પોને પણ, એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી મળે તે પહેલાં, એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮(૩) ને ધ્યાનમાં લેતાં, જો નિયમનકારી સત્તાધિકારી કલમ ૮(૧) માં નિર્ધારિત સમયમર્યાદાની અંદર અંતિમ ભલામણો અનુસરી પોતાના નિર્ણયની જાણ કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો આવી ભલામણ મુજબ ઈ.એ.સી. ની અંતિમ ભલામણને નિયમનકારી સત્તાધિકારી દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી છે અથવા મંજૂરી નકારવામાં આવી છે તે રીતે ગણવામાં આવશે.

(૧) અરજદારોની દલીલનો સમગ્ર આધાર આ માન્યતા પર આધારિત છે કે, જો નિયામક સત્તા (એમ.ઓ.ઈ.એફ.) નિર્ધારિત અવધિની અંદર નિર્ણય ન કરે, તો ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ એસ(૩) હેઠળ અરજીને "માન્ય ગણી મંજૂરી" મળી જશે. આ સાચું નથી. કલમ ૮(૩) હેઠળ રચાયેલી કાનૂની કલ્પના એવી નથી કે પ્રકલ્પ પ્રસ્તાવક દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજીને માન્ય ગણી મંજૂર કરાઈ હોવાનું ગણવામાં આવે; પરંતુ એવું છે કે વ્યાપનિર્ધારણ અને યોગ્ય મૂલવણી પછી, ઈ.એ.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણો, ભલે તે પ્રસ્તાવને મંજૂરી આપતી હોય કે નામંજૂર કરતી

હોય, તેને નિયામક સત્તાના નિર્ણય તરીકે ગણવામાં આવશે, જે સર્વથા ભિન્ન બાબત છે.

(૨) ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ માં એવો કોઈ ઉપબંધ/શરત નથી કે પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવામાં આવે તે પહેલાં બાંધકામની શરૂઆત થવાને કારણે કાલ્પનિક ઉપબંધ લાગુ નહીં પડે. ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ માં આવી શરત વાંચવાનો અર્થ કાયદો બનાવવાનો થશે, જે અનુમત્ય નથી.

(૩) આવી શરતને અનુમાનિત અનુમતિ સંબંધિત કેસ કાયદા સાથેની સામ્યતા દ્વારા તેમાં વાંચી શકાતી નથી, પરંતુ તેને અધિસૂચનાની કોઈ જોગવાઈનો આધાર હોવો આવશ્યક છે, કારણ કે કાનૂની કલ્પના એવી નથી કે જેમ અરજી કરવામાં આવી છે તેમ તે તપાસ-છણાવટ વિના મંજૂર થયેલી માનવામાં આવે, પરંતુ યોગ્ય મૂલવણી પછી નિષ્ણાત સંસ્થા - ઈ.એ.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોને એ રીતે ગણવામાં આવે છે કે જાણે તે જ નિયામક સત્તાધિકારીનો નિર્ણય હોય.

(જ) વર્તમાન કેસમાં કોઈ જોગવાઈનું "મર્યાદિત અર્થઘટન" કરવાનો સિદ્ધાંત લાગુ પડતો નથી, કારણ કે તે માત્ર જોગવાઈને બંધારણ અથવા મૂળ અધિનિયમના અતિઅધિકૃત ઠરાવાથી બચાવવા માટે અથવા તેને મૂળ અધિનિયમ સાથે સુસંગત બનાવવા માટે જ લાગુ પડી શકે, જ્યારે અહીં એવી સ્થિતિ નથી. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં, જોગવાઈને પડકારવામાં આવી ન હોય ત્યારે તેનું મર્યાદિત અર્થઘટન કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી.

(પ) પર્યાવરણ સંબંધિત કાયદાઓમાં પણ સમાન જોગવાઈઓ અસ્તિત્વમાં છે, જેમાં જળ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૪ ની કલમ ૨૫(૭), વાયુ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૧ ની કલમ ૨૧(૨) નો ઉપબંધ તેમજ પર્યાવરણ પ્રભાવ મૂલ્યાંકન અધિસૂચના, ૧૯૮૪ ના ખંડ ૨(પ) નો સમાવેશ થાય છે. તેથી, ધારિત જોગવાઈ પર્યાવરણ સંબંધિત કાયદાકીય વ્યવસ્થામાં અજાણી નથી.

(ડ) ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની યોજના દર્શાવે છે કે એવી અતિ વ્યાપક પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, જેમાં દરેક તબક્કે આવશ્યક નિષ્ણાતતા ધરાવતા વ્યક્તિઓ દ્વારા મનનપૂર્વક

વિચારણા કરવામાં આવે છે, જેથી નક્કી કરી શકાય કે કોઈ એસ.ઈ.ઝેડ. પ્રકલ્પ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવા પાત્ર છે કે નહીં; તેમજ આ સંબંધમાં દરેક તબક્કે સમયબંધ નિર્ણયપ્રક્રિયાનું મહત્વ પણ પ્રતિપાદિત થાય છે. તેથી, આ યોજના જોગવાઈઓના તર્કસંગત આધાર અને વાજબીપણું દર્શાવે છે. તેથી, અમુક કેસોમાં માન્ય કલમ લાગુ પડતી નથી એમ ઠરાવીને સૂચનામાં એવી કોઈ વાત વાંચી ઉમેરવાનો કોઈ ન્યાયસંગત આધાર નથી.

(૭) જે સત્તાધિકારીએ ઇ.આઈ.એ. અધિસૂચના, ૨૦૦૬ જારી કરી છે, તેણે પોતે જ તેનો એવો અર્થઘટન કર્યો નથી કે તેના ભંગથી અરજી આપમેળે પડતી મૂકવાની ફરજ પડે અથવા કલ્પિત જોગવાઈ લાગુ ન પડે. અધિસૂચના જારી કરનાર તે જ સત્તાધિકારી દ્વારા કરવામાં આવેલું આવું અર્થઘટન મહત્વ આપીને સ્વીકારવા યોગ્ય છે, ખાસ કરીને જ્યારે માનનીય અદાલત તે જ સત્તાધિકારીની અધિનસ્ત વિધાનની વ્યાખ્યા પર વિચારણા કરી રહી છે અને વહીવટી સત્તાધિકારીના અર્થઘટનના આધાર પર મૂળ અધિનિયમની વ્યાખ્યા પર નહીં.

(૮) અરજદારો દ્વારા ઉદ્દેખિત અનુમાનિત અનુમતિ અંગેના ચુકાદાઓ

સ્પષ્ટપણે ભિન્ન ગણાય એવા છે. તે તમામ કેસોમાં, અનુમાનિત

અનુમતિ પોતે જ કાયદાના વિરોધમાં હતી; અન્ય શબ્દોમાં, આવી અનુમતિનો વિષયવસ્તુ (આ કેસમાં એસ.ઈ.ઝેડ.) કાયદા દ્વારા અનુમતિપાત્ર ન હતી.

(૯) અરજદારો તથા સંઘ દ્વારા પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે ગુજરાત રાજ્ય કિનારી વિસ્તાર વ્યવસ્થાપન પ્રાધિકરણ ("જીસીઝેડએમએ") ને તા. ૨૬.૧૦.૨૦૧૨ના લખેલા પત્રો પર તથા તેના સંદર્ભે એપીએસઈઝેડ અને જીસીઝેડએમએ દ્વારા આપવામાં આવેલા જવાબો પર મૂકવામાં આવેલ આધાર, ઈઆઈએ જાહેરનામું, ૨૦૦૬ હેઠળ ઈએસીની ભલામણોના આધારે અગાઉથી આપવામાં આવેલ મંજૂરીને કોઈપણ રીતે પ્રતિકૂળ થતો નથી. સુનિતા નારાયણ સમિતિની નિયુક્તિ પણ તે મંજૂરીને પ્રતિકૂળ થતી નથી. આવી અનુવર્તી તપાસ, જ્યાં સુધી એસઈઝેડ અંગે કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, આપવામાં આવેલ મંજૂરીને કોઈપણ રીતે અસર કરી શકતી નથી.

૪. કોસ્ટલ રેગ્યુલેટરી ઝોન ("સીઆરઝેડ") મંજૂરી પણ તા. ૦૬.૦૧.૨૦૧૧ ની સીઆરઝેડ સૂચના ના પ્રકાશમાં મંજૂર થયેલી ગણાય છે.

કારણ કે યોજનાને ઇ.આઈ.એ. સૂચના હેઠળ મંજૂરી આપવામાં આવી છે અને કારણ કે ગુજરાત રાજ્ય કાંઠાક્ષેત્ર વ્યવસ્થાપન પ્રાધિકરણએ યોજનાની ભલામણ કરી છે, તેથી સીઆરઝેડ મંજૂરી આપવામાં આવી નથી એવી દલીલ પ્રાથમિક દષ્ટિએ અસંગત છે.

૫. સુનીતા નારાયણ સમિતિની રચના એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને કલમ ૮(૩) ની શરતો અનુસાર મંજૂરી મળ્યા પછી કરવામાં આવી હતી અને તેની રચના પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવકની બંદર પ્રવૃત્તિઓ સંબંધિત અગાઉ આપવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરીના સંદર્ભમાં કરવામાં આવી હતી, સ્વતંત્ર પ્રોજેક્ટરૂપ એસ.ઈ.ઝેડ.ના સંદર્ભમાં નહીં, જે પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવકનો એક અલગ પ્રોજેક્ટ છે.

૬. એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. જેવી કંપની પાસે બંદર અને બંદર બેકઅપ સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ, સામાજિક પૂર્વાધાર, એસ.ઈ.ઝેડ. જેવા વિવિધ પ્રોજેક્ટો હોય છે. આવા દરેક પ્રોજેક્ટ માટે, એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવક તરીકે પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવી આવશ્યક છે. જ્યારે અને જેમ તે આવા પ્રોજેક્ટ સંદર્ભે પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત કરે છે, ત્યારે પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવક એવો પ્રોજેક્ટ સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરી શકે છે. કોઈપણ પ્રવૃત્તિ હાથ ધરતા પહેલાં તમામ પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ મેળવવી જ આવશ્યક છે તેવી કોઈ સંપૂર્ણ આવશ્યકતા નથી.

એસ.ઇ.ઝેડ. એ પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવક એ.પી.એસ.ઇ.ઝેડ.ના પ્રોજેક્ટોમાંનું એક છે. આ સત્ય છે કે ઇ.આઇ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ હેઠળ પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત કર્યા પછી તે એસ.ઇ.ઝેડ. માટે પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરી શકે છે અને પૂર્વાધાર ઊભી કરી શકે છે, છતાં વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્ર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ અથવા ઇ.આઇ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ હેઠળ એવી કોઈ મનાઈ નથી કે તે એસ.ઇ.ઝેડ.માં વિવિધ પક્ષોને તેમના પ્રોજેક્ટોની સ્થાપના માટે જમીન ભાડે આપી ન શકે; તેમજ એસ.ઇ.ઝેડ. અને એકમો બંને અનુક્રમે આવશ્યક સંમતિઓ/પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવીને પોતાની સ્થાપના કરી શકે છે.

આ માનનીય અદાલતે રિટ અરજિ (પી.આઇ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં તા. ૦૯.૦૫.૨૦૧૨ ના રોજ આપેલો ચુકાદો બંધનકારક પૂર્વનિર્ણય છે, છતાં સામાવાળા ક્રમાંક ૮ રજૂ કરે છે કે જે તથ્યાધાર પર આધાર રાખીને ઉક્ત ચુકાદો આગળ વધ્યો છે તે ખોટો છે, એટલી હદ સુધી કે તે આ માનનીય અદાલતે ઉઠાવેલ ચોક્કસ પ્રશ્નના આ સામાવાળા તરફથી આપવામાં આવેલા જવાબના આધાર પર આગળ વધે છે. ચુકાદામાંથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે સામાવાળા તરફના વકીલે પ્રશ્નનો વ્યાપ સમજ્યો નહોતો અને પરિણામે તેણે જે રીતે પ્રશ્ન સમજ્યો તેના આધારે જવાબ આપ્યો.

વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્ર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૩ (આગામીમાં જેને 'અધિનિયમ' તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવશે) વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્ર ('એસ.ઇ.ઝેડ.') માટે મંજૂરી મેળવવાની પ્રક્રિયા અને કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા તેની મંજૂરી આપવાની જોગવાઈ કરે છે. એકવાર અધિનિયમની કલમ ૪(૧) હેઠળ કોઈ વિસ્તારને એસ.ઇ.ઝેડ. તરીકે સૂચિત કરવામાં આવે, ત્યારબાદ અધિનિયમની કલમ ૭ અને કલમ ૨૬ હેઠળ એસ.ઇ.ઝેડ. અથવા તેમાં આવેલ એકમ બંનેને મુક્તિઓ ઉપલબ્ધ થાય છે. એસ.ઇ.ઝેડ.ના વિસ્તારોને વિકાસ કમિશનર દ્વારા વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્ર નિયમો, ૨૦૦૬ (આગામીમાં જેને 'નિયમો' તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવશે) ના નિયમ ૧૧ તથા અધિનિયમની કલમ ૬ સાથે વાંચી, પ્રક્રિયા વિસ્તાર અને અપ્રક્રિયા વિસ્તારોમાં વિભાજિત કરવાના રહે છે.

એસ.ઇ.ઝેડ.માં એકમ સ્થાપવા માટે રસ ધરાવતી વ્યક્તિ વિકાસ કમિશનરને પ્રસ્તાવ રજૂ કરી શકે છે, જે તેને મંજૂરી સમિતિને મોકલશે અને મંજૂરી સમિતિ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવ્યા બાદ વિકાસ કમિશનર સંબંધિત વ્યક્તિને મંજૂરીપત્ર આપી શકે છે. સંબંધિત જોગવાઈઓ અધિનિયમની કલમ ૧૫ તથા નિયમો ૧૭ અને ૧૮ સાથે વાંચવાની છે. વિકાસકર્તા વિકાસ કમિશનર દ્વારા મંજૂરીપત્ર આપવામાં આવ્યા પછી જ આવા ઉદ્યોગસાહસિક સાથે લીઝ કરાર કરી શકે અને તેને કબજો આપી શકે, અને એવો ઉદ્યોગસાહસિક વ્યક્તિગત રીતે તે જે ઉદ્યોગ/એકમ સ્થાપવાનો પ્રસ્તાવ કરે છે તેના માટે લાગુ પડે તેવી પર્યાવરણ

અને પ્રદૂષણ નિયંત્રણની શરતોનું પાલન કરવાની બાંહેધરી આપવાની રહેશે [નિયમ ૧૮(૨)(૨) અને (૩) જુઓ]. તેથી, અધિનિયમ પોતે જ એસ.ઇ.ઝેડ.માં સ્થાપિત થતા એકમોએ અલગથી પર્યાવરણ અને પ્રદૂષણ સંબંધિત મંજૂરીઓ મેળવવી પડશે તેવી કલ્પના કરે છે.

જો એસ.ઇ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી નામંજૂર કરવામાં આવે, તો એકમો અધિનિયમ હેઠળ આપવામાં આવેલી મુક્તિઓનો લાભ ગુમાવી શકે, પરંતુ તેમને ભાડે આપવામાં આવેલી જમીન તેમનાં પાસેજ રહેશે અને જો તેઓ ઉદ્યોગ ચલાવવા ઇચ્છે તો પર્યાવરણીય કાયદાઓની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરે ત્યાં સુધી તે કરી શકે છે.

ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં લેતા, એસ.ઇ.ઝેડ.માં જમીન ભાડે આપવા અથવા એકમોની સ્થાપના માટે એસ.ઇ.ઝેડ. પાસે પર્યાવરણીય મંજૂરી હોવી આવશ્યક નથી. વ્યક્તિગત એકમોએ આવશ્યક હોય તેવી પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવી જ પડશે.

સામાવાળા ક્રમાંક ૮ નું એસ.ઇ.ઝેડ. હાલમાં ૮૦૦૦ હેક્ટર વિસ્તારમાં વિસ્તરેલું છે અને સમગ્ર એસ.ઇ.ઝેડ.નો વિકાસ કરવા માટે નોંધપાત્ર સમય લાગશે. એસ.ઇ.ઝેડ.ની મિલ્કત એ.પી.એસ.ઇ.ઝેડ.ની માલિકીની છે. વિકાસ

કમિશનર એસ.ઇ.ઝેડ.માં સ્થાપિત કરવાનાં આવા એકમોને મંજૂરી આપે ત્યારબાદ પ્રક્રિયા વિસ્તારોમાં આવેલા પ્લોટો એકમોને લીઝ પર આપવા બાબતે કોઈ જ મનાઈ નથી. એસ.ઇ.ઝેડ. અધિનિયમ કે પર્યાવરણ (સુરક્ષા) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ હેઠળ પણ, એકમોએ પોતાની પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવીને જ્યાં અને જ્યારે તેવી મંજૂરી આપવામાં આવી હોય ત્યાં પોતાની સ્થાપના કરે તેમાં કોઈ મનાઈ નથી (ઉપર જુઓ). વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ વિકાસકર્તા અથવા સહ-વિકાસકર્તા દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી છે (જેમ કે સી.ઇ.ટી.પી. અને સામાજિક પૂર્વાધાર). હકીકતમાં, સી.ઇ.ટી.પી.ની સ્થાપના વિકાસ કમિશનર દ્વારા મંજૂર થયેલા એકમોના હિતાર્થે કરવામાં આવી છે. વિકાસકર્તા પ્રથમ સમગ્ર એસ.ઇ.ઝેડ.નો સંપૂર્ણ વિકાસ કરે અને ત્યારબાદ એકમો ઊભા થાય તે માટે લીઝ આપે, એવી અપેક્ષા રાખવી લગભગ અશક્ય છે. તે અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોની ભાવના કે આશય નથી.

એકવાર વિકાસ કમિશનર એકમને મંજૂરી આપે, ત્યારે એવી મંજૂરી માત્ર એક વર્ષની અવધિ માટે હોય છે અને એકમે એક વર્ષની અંદર ઉત્પાદન/સેવા શરૂ કરવી હોય છે; જે અવધિ વધુમાં વધુ બે વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે અને વધુ એક વર્ષની અવધિ માટે ત્યારે લંબાવી શકાય છે જ્યારે એકમની સ્થાપના સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓના બે-તૃતિયાંશ ભાગ પૂર્ણ થયા હોય. [નિયમ ૧૯(જ) જુઓ]

સામાવાળા ક્રમાંક ૮ લીઝ પર આપવામાં આવેલી જમીન માટે લીઝ ભાડું વસૂલે છે અને આવા ચાર્જનો સામાવાળા ક્રમાંક ૮ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવનાર પૂર્વાધાર સાથે કોઈ સંબંધ નથી. આ મિલ્કતના માલિક અને ભાડુઆત વચ્ચેનો સંપૂર્ણ અને સરળ લીઝ વ્યવહાર છે. સામાવાળા ક્રમાંક ૮ દ્વારા તે પૂરો પાડે છે/ભવિષ્યમાં પૂરો પાડી શકે તેવા પૂર્વાધાર માટે અલગથી જાળવણી ચાર્જ વસૂલપાત્ર છે. જો એસ.ઈ.ઝેડ. કોઈપણ કારણસર પૂર્વાધાર પૂરો પાડવામાં નિષ્ફળ જાય, તો પણ તે લીઝ ભાડું વસૂલી શકે છે, જોકે તે કોઈ જાળવણી ચાર્જનો દાવો કરવાની સ્થિતિમાં ન હોય.

એ સિવાય પણ, રિટ અરજિ (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં તા. ૦૯.૦૫.૨૦૧૨ ના રોજ આપવામાં આવેલ ચુકાદો પણ એ પ્રકારનો કોઈ સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરતો નથી કે વિકાસકર્તા જમીન સબ-લીઝ પર આપી શકે નહીં, કારણ કે વિકાસકર્તા જમીન સબ-લીઝ પર આપવા હકદાર નહોતો એવી નોંધ માત્ર માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ લીધેલા સમર્થક દૃષ્ટિકોણમાં જ જોવા મળે છે. હકીકતમાં, અમારામાંથી એક (પારડીવાળા, ન્યાયાધીશ) દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદામાં થયેલ નિષ્કર્ષ એવો છે કે વિકાસકર્તા પોતાના એકમો સ્થાપવા ઇચ્છુક કંપનીઓને પ્લોટો ફાળવી શકતો હતો. તેથી, તા. ૦૯.૦૫.૨૦૧૨ ના ઉક્ત ચુકાદામાં આ મુદ્દે બે જુદા જુદા દૃષ્ટિકોણો સમાવિષ્ટ

છે અને તેથી પ્લોટનું ફાળવણી અથવા લીઝ કાયદેસર રીતે અગ્રાહ્ય છે એવા સિદ્ધાંત માટે તેને સત્તાવાર નિર્દેશક માનવો યોગ્ય નહીં ઠરે.

એસ.ઈ.ઝેડ. અધિનિયમ હેઠળ એસ.ઈ.ઝેડ.ને આપવામાં આવેલી મંજૂરીની અવધિ સમાપ્ત થઈ ગઈ છે એવી દલીલ નિયમોના નિયમ ૬(૨)(એ) અને (એએ) ને ધ્યાનમાં લેતાં પ્રથમદ્રષ્ટ્યા અસ્થિર છે, કારણ કે તે મુજબ વિકાસકર્તાનું મંજૂરીપત્ર ત્રણ વર્ષ માટે માન્ય રહેશે, અને એ દરમિયાન ઓછામાં ઓછું એક એકમ ઉત્પાદન શરૂ કરે, તો એવી સ્થિતિમાં મંજૂરી ચાલુ રહેશે. હાલના કેસમાં કારણ કે એવું બની ચૂક્યું છે, મંજૂરીપત્રની માન્યતા યથાવત્ ચાલુ છે.

૬. સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦, ૧૪, ૧૫, ૧૭ અને ૧૮ તરફથી રજૂઆતો :

શ્રી મિહિર જોશી, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, જેમને શ્રી શામિક ભટ્ટે સહાય કરી, તેમણે નીચે મુજબની રજૂઆતો કરી :

ઈ.એ.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણો ગામલોકો દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટ અરજિ (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧/૨૦૧૩ માં પડકારનો વિષય નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં, અરજિ પોતે ટકી શકે તેવી રહેશે નહીં અને જો અરજદારો ઈ.એ.સી.ની ભલામણોના આધારે માન્ય ગણી લેવામાં આવેલી

પર્યાવરણીય મંજૂરીના પ્રદાનની કાયદેસરતા અને માન્યતાને પડકારવા ઈચ્છતા હોય, તો અરજદારોએ નવી અરજિ દાખલ કરવી જોઈએ અને હાલની અરજિમાં કોઈ રાહત આપી શકાશે નહીં.

શ્રી જોશીએ રજૂ કર્યું કે ક્ષણમાત્ર માટે એવું માન્ય રાખીએ કે તેમના અસીલોએ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા તેમને ફાળવાયેલા પ્લોટોનો કબજો લીધો હતો અને તેવી ફાળવણીને અનુસરી તેમણે બાંધકામ ઊભું કર્યું હતું તથા પોતાની વ્યક્તિગત એકમોનું સંચાલન શરૂ કર્યું હતું, તો માત્ર તે જ બાબત પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં અવરોધરૂપ બનશે નહીં.

શ્રી. જોશીએ રજૂ કર્યું કે આ અરજિ માત્ર વિલંબના આધારે જ નામંજૂર થવા પાત્ર છે, કારણ કે તેમના અસીલોએ ૨૦૦૮થી જ પોતાના એકમોનું સંચાલન શરૂ કરી દીધું છે અને અત્યાર સુધીમાં દરેક પ્રકલ્પમાં વિશાળ મૂડીરોકાણ કરવામાં આવ્યું છે.

ઉપરોક્ત નોંધાયેલ રજૂઆતોના સંબંધમાં, અનુસાર શ્રી જોશી, વ્યક્તિગત એકમ ધારકો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, રજૂઆત કરે છે કે અરજદારો અરજીમાં માંગવામાં આવેલ રાહતોમાંથી કોઈ રાહત મેળવવા હકદાર છે કે નહીં તે નક્કી કરતી વખતે આ અદાલત દ્વારા નીચેના મુદ્દાઓ વિચારણા હેઠળ લઈ શકાય :

૧. શું કેસની હકીકતોમાં પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં એસ.ઈ.ઝેડ. માં બાંધકામની શરૂઆત થવાથી અનુમાનિત મંજૂરી અંગેની જોગવાઈ અલાગુ અને અમલઅયોગ્ય બની શકે છે કે નહીં.
૨. શું પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં એસઈઝેડમાં બાંધકામની શરૂઆત થવાથી કાયદા હેઠળ ઈએસીનો નિર્ણય રદબાતલ અને અસ્તિત્વહીન બની શકે છે.
૩. નિષ્ણાત સંસ્થાઓના નિર્ણયોના કેસોમાં ઉપલબ્ધ ન્યાયિક પુનર્વિલોકનના મર્યાદિત પરિમાણોના આધારે, શું ઈ.એ.સી.નો નિર્ણય રદ કરવા યોગ્ય ઠરે છે.
૪. અરજીમાં તે બાબતે કોઈ પડકાર કરવામાં આવેલ ન હોય કે કોઈ રાહત માંગી લેવાયેલ ન હોય તેવી સ્થિતિમાં, એસ.ઈ.ઝેડ.ની માન્ય ગણાતી મંજૂરીની કાયદેસરતા અને માન્યતા તથા પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાની ભલામણ કરતી ઈ.એ.સી.ના તા. ૪/૫.૬.૨૦૧૨ના નિર્ણયની કાયદેસરતા અને માન્યતા વિશે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાય કે નહીં.
૫. સંબંધિત સમયે એસ.ઈ.ઝેડ. માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવામાં ડેવલપરની થયેલી ચૂક અથવા પર્યાવરણીય મંજૂરી માટેની અરજીની પ્રક્રિયા કરવામાં સત્તાવાળાઓની નિષ્ક્રિયતા એવી પ્રકૃતિની છે કે જે યુનિટોની સ્થાપનાને ગેરકાયદેસર ઠરાવે, વિશેષ

કરીને યુનિટોને નીચે મુજબ માન્ય મંજૂરીઓ આપવામાં આવેલી હોવાના સંદર્ભમાં એકમોની તરફથી કોઈ ચૂક, દુર્ભાવના અથવા અપ્રમાણિક આશયના અભાવની પરિસ્થિતિમાં એસ.ઈ.ઝેડ. અધિનિયમ અને પર્યાવરણ સંબંધિત કાયદાઓ.

૬. કેસની હકીકતોમાં, જ્યાં ઇ.એ.સી.એ પર્યાવરણીય મંજૂરીની ભલામણ કરી છે, જ્યાં એકમોએ કાયદા હેઠળની પોતાની ફરજોનું યોગ્ય રીતે પાલન કર્યું છે અને જ્યાં કોઈ એવો દોષ અથવા દુર્ભાવના નથી જે એકમોને આક્ષેપિત કરી શકાય, ત્યાં અરજદારને પ્રાર્થના મુજબ એકમોના બંધ/ધ્વંસનો રાહતઆદેશ મેળવવાનો હક છે કે નહીં, ખાસ કરીને જ્યારે કોઈ પ્રતિકૂળ પર્યાવરણીય અસરનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય અથવા તે સ્થાપિત કરવામાં આવી હોય એવું નથી.

૭. શું આ આધારે ધરાશાયી કરવાની દિશા કે કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં અનુમાનિત મંજૂરી પૂર્વવર્તી ગેરકાયદેસરતાને માન્યતા આપતી ન હોય, કઠોર, અસમાનતાપૂર્ણ, અસંગત પ્રમાણની નથી અને નિષ્ફળ રિટ જારી કરવા બરાબર ગણાશે, કારણ કે ધરાશાયી કર્યા પછી તત્કાળ એ જ બાંધકામ ફરીથી ઊભું કરી શકાય.

૮. શું એમઓઈએફની અનુવર્તી કાર્યવાહી ધારિત મંજૂરી સંબંધિત દલીલના વિરુદ્ધ જાય છે.

૯. શું સામાવાળાઓ આ માનનીય અદાલતના અગાઉના નિર્દેશોના અવમાનમાં છે.

૧૦. શું વિલંબ અને બેદરકારીને કારણે અરજીએ અવરોધ પામ્યો છે.

૧૧. શું આ અરજી ગ્રાહ્ય છે.

૭. સામાવાળા ક્રમાંક ૧૧, ૧૬, ૧૮ અને ૨૧ તરફથી રજૂઆતો :

શ્રી મિહિર ઠાકોર, સુશ્રી અમૃતા ઠાકોર સાથે હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે, નીચે મુજબની રજૂઆતો કરી છે :

અરજદારોની દલીલનો સમગ્ર આધાર એ ધારણ પર છે કે જો નિયમનકારી પ્રાધિકરણ (એમ.ઓ.ઈ.એફ.) નિર્ધારિત અવધિની અંદર નિર્ણય ન કરે, તો ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮(૩) હેઠળ કોઈ અરજીને "કલ્પિત મંજૂરી" પ્રાપ્ત થઈ જશે. આ યોગ્ય નથી. કલમ ૮(૩) હેઠળ રચાયેલ કાનૂની કલ્પના એવી નથી કે પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવક દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી જાણે મંજૂર કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવે, પરંતુ એવી છે કે કાર્યક્ષેત્ર નિર્ધારણ અને યોગ્ય મૂલવણી બાદ, પ્રસ્તાવને મંજૂર કરતી હોય કે નકારતી હોય તેવી ઈ.એ.સી.ની ભલામણોને નિયમનકારી પ્રાધિકરણના નિર્ણય તરીકે ગણવામાં આવે, જે સંપૂર્ણપણે ભિન્ન બાબત છે.

પર્યાવરણ પ્રભાવ મૂલ્યાંકન સૂચના, ૨૦૦૬ માં એવી કોઈ જોગવાઈ/શરત નથી કે જેનો અર્થ એવો થાય કે પર્યાવરણ મંજૂરી આપવામાં

આવે તે પહેલાં બાંધકામનો પ્રારંભ થયો હોવાના આધારે ઉપકલ્પિત જોગવાઈ લાગુ ન પડે. પર્યાવરણ પ્રભાવ મૂલ્યાંકન સૂચના, ૨૦૦૬ માં આવી શરતનો સમાવેશ કરીને તેનું એવું વાંચન કરવું કાયદાનિર્માણ કરવા સમાન બને, જે અનુમત્ય નથી.

આવી શરતને અનુમાનિત પરવાનગી સંબંધિત ન્યાયપ્રસંગો સાથેની તુલના દ્વારા તેમાં વાંચી શકાતી નથી, પરંતુ તેની સૂચના પત્રમાં જોગવાઈ દ્વારા સમર્થિત હોવી આવશ્યક છે, કારણ કે કાનૂની કલ્પના એવી નથી કે કરવામાં આવેલી અરજી તપાસ વિના મંજૂર ગણવામાં આવે, પરંતુ એવી છે કે નિષ્ણાત સંસ્થા – ઈ.એ.સી. દ્વારા યોગ્ય મૂલવણી બાદ કરવામાં આવેલી ભલામણોને નિયમનકારી સત્તા સંસ્થાના નિર્ણય સમાન માનવામાં આવે છે.

કોઈ જોગવાઈને "સંકુચિત અર્થઘટનથી વાંચવાનો" સિદ્ધાંત વર્તમાન મામલામાં લાગુ પડતો નથી, કારણ કે તે માત્ર એવી જોગવાઈને બંધારણ અથવા મૂળ અધિનિયમથી પર છે એવી જાહેર થવાથી બચાવવા માટે અથવા તેને મૂળ અધિનિયમ સાથે સુસંગત બનાવવા માટે જ લાગુ પડી શકે, જ્યારે અહીં એવી સ્થિતિ નથી. કોઈપણ સ્થિતિમાં, જોગવાઈને પડકારવામાં આવી ન હોય ત્યારે તેનું સંકુચિત અર્થઘટનથી વાંચન કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

પર્યાવરણ સંબંધિત વિધાન પણ સમાન જોગવાઈઓ અસ્તિત્વમાં છે, જેમાં જળ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૪ ની કલમ ૨૫(૭), વાયુ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૧ ની

કલમ ૨૧(૨) ની પરંતુક જોગવાઈ તેમજ પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકન સૂચના, ૧૯૯૪ ના ખંડ ૨(પ) નો સમાવેશ થાય છે. તેથી, કાનૂની કલ્પનાત્મક જોગવાઈ પર્યાવરણ સંબંધિત વિધાન માટે અજાણી નથી.

ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની યોજના દર્શાવે છે કે એસ.ઈ.ઝેડ. પ્રકલ્પને પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવા લાયક ગણવો જોઈએ કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે આવશ્યક નિષ્ણાતતા ધરાવતા વ્યક્તિઓ દ્વારા દરેક તબક્કે મનનપૂર્વક વિચારણા કરવામાં આવે તેવી અત્યંત વ્યાપક પ્રક્રિયા તેમાં સમાવિષ્ટ છે, તેમજ આ સંદર્ભમાં દરેક તબક્કે સમયબદ્ધ નિર્ણયપ્રક્રિયાનું મહત્વ પણ દર્શાવે છે. તેથી, આ યોજના જોગવાઈઓના તર્કસંગત આધાર અને વાજબીપણું દર્શાવે છે. તેથી, અમુક કેસોમાં કલ્પિત જોગવાઈ લાગુ પડતી નથી એમ ઠરાવીને સૂચનામાં કોઈ વધારાનો અર્થ ઘુસાડવાનો કોઈ ન્યાયસંગત આધાર નથી.

જેણે ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ જારી કરી છે તે જ સત્તાધિકારીએ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદરના પ્રોજેક્ટો/પ્રવૃત્તિઓને એસ.ઈ.ઝેડ.થી પોતાનેથી ભિન્ન રીતે ગણ્યા છે. દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ.ના મામલામાં, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ.માં આવેલ ઇન્ડોફિલ ઓર્ગેનિક ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ.ને ૧૯.૮.૨૦૦૮ના રોજ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપી હતી, જે દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ.ને પોતાને ૧૭.૩.૨૦૧૦ના રોજ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં ઘણી પહેલાની છે. વર્તમાન મામલામાં પણ, થર્મલ પાવર પ્લાન્ટ, સી.ઈ.ટી.પી. તથા ટાઉનશિપ અને વિસ્તાર વિકાસ પ્રોજેક્ટ, જે બધાં એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર

આવેલ છે, તેમને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી છે અને તેઓ પ્રવૃત્તિઓ ચલાવી રહ્યા છે.

જે સત્તાધિકારીએ ઇ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ જારી કરી છે, તેણે પોતે જ તેનો એવો અર્થઘટન કર્યો નથી કે તેના ભંગથી અરજીએ આપોઆપ સ્થગિત કરવી યોગ્ય ઠરે અથવા માન્ય ધારણાની જોગવાઈ લાગુ ન પડે તેવી સ્થિતિ સર્જાય. સૂચના જારી કરનાર તે જ સત્તાધિકારી દ્વારા કરવામાં આવેલું આવું અર્થઘટન મહત્વ આપવાનું હકદાર છે, ખાસ કરીને કારણ કે અદાલત તે જ સત્તાધિકારીની ગૌણ વિધાનવ્યવસ્થાનું અર્થઘટન વિચારણા હેઠળ લઈ રહી છે, અને સંચાલનકારી સત્તાધિકારીના અર્થઘટનના આધારે મૂળ અધિનિયમનું અર્થઘટન નથી કરી રહી.

આરોપિત ગેરકાયદેસરતાનું સ્વરૂપ એવું નથી કે તે નીચે દર્શાવેલ કારણોસર, ભાવિમાં કોઈપણ સમયે, અરજીના વિચારણા ન કરવાની યોગ્યતા ઊભી કરે :

૧. મંજૂરી એવી એસ.ઈ.ઝેડ. માટે માંગવામાં આવી છે, જે મૂળત્વે એક ઔદ્યોગિક વસાહત છે, જેને પોતાની તરફથી પ્રદૂષણ સર્જવાની શક્યતા બહુ ઓછી છે, અને તેવી મંજૂરી આપવાથી તે વિસ્તારમાં સ્થાપિત થનાર એકમોને અનિયંત્રિત પરવાનો પ્રાપ્ત થતો નથી, કારણ કે તેમને પર્યાવરણ

સંબંધિત કાયદાઓની આવશ્યકતાઓનું વ્યક્તિગત રીતે પણ પાલન કરવું પડે છે.

૨. એસ.ઈ.ઝેડ.માં થર્મલ પાવર પ્લાન્ટ (ટી.પી.પી.), સી.ઈ.ટી.પી. અને સામાજિક અવસરચનાનું નિર્માણ યોગ્ય પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ સાથે હાથ ધરવામાં આવ્યું છે, જેને પડકારવામાં આવ્યું નથી.

૩. કોઈપણ તબક્કે એકમોને આ બાબતથી અવગત કરવામાં આવ્યા નહોતાં કે એસ.ઈ.ઝેડ. પાસે આવશ્યક મંજૂરી નહોતી અને ભાડાપટ્ટાના દસ્તાવેજોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે રજૂઆત તો તેના વિરુદ્ધ કરવામાં આવી હતી. સત્તાવાળાઓએ કોઈપણ સમયે એકમોએ પોતાના ઉદ્યોગની સ્થાપના માટે હાથ ધરેલી પ્રવૃત્તિઓ અંગે ક્યારેય કોઈ વાંધો વ્યક્ત કર્યો નથી. એકમોએ ડેવલપમેન્ટ કમિશનર પાસેથી એસ.ઈ.ઝેડ.માં એકમ સ્થાપિત કરવા માટે પરવાનગી માટે અરજી કરી હતી અને લાગુ પડતા મુજબ જી.પી.સી.બી. પાસેથી કોઈ વાંધો નથી પ્રમાણપત્ર તથા સંકલિત સંમતિ પ્રાપ્ત કરી હતી.

૪. આ અદાલતે નિર્ધારિત કરેલી ગેરકાયદેસરતા એ છે કે એસ.ઈ.ઝેડ.ને મંજૂરી મળતાં પહેલાં જ એકમોએ બાંધકામ શરૂ કર્યું હતું. તે સિવાય,

એકમોની સ્થાપના આવશ્યક પરવાનગીઓ અનુસાર અને કાયદા મુજબ કરવામાં આવી છે. એવા કિસ્સામાં, જ્યાં તે તબક્કે એસ.ઈ.ઝેડ. પાસે મંજૂરી ન હોવા છતાં બાંધકામ શરૂ કરવામાં આવ્યું હોય અને એવા કિસ્સામાં, જ્યાં કોઈ એકમ સર્વથા આવશ્યક મંજૂરીઓ વિના સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું હોય, બંને વચ્ચે ભેદ કરવો આવશ્યક છે, અને બંનેના પરિણામો સમાન હોઈ શકે નહીં.

૫. ગેરકાયદેસરતાનું સ્વરૂપ એવું છે કે જો મંજૂરી આપીને તેને નિહિત રીતે નિયમિત કરવામાં આવે, તો જાહેર હેતુનો બલિદાન નહીં થાય.

૬. કોઈપણ સ્થિતિમાં, પૂર્વ મંજૂરીની આવશ્યકતા ઉપવર્તી વિધાન દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે અને સત્તાધિકારીઓની વ્યાખ્યા તથા સમજણ પણ એવી નથી કે અનુપરાંત મંજૂરી આપવી અનુમત્ય નથી.

વર્તમાન મામલે, નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા સાથે સંકળાયેલી કોઈપણ ગેરકાયદેસરતાનો આક્ષેપ નથી અને તેથી વર્તમાન મામલે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થઈ શકતો નથી.

ઈઆઈએ સૂચના, ૨૦૦૬ ઈએસી દ્વારા કરવામાં આવતી ભલામણ સુધી પહોંચતી એક વ્યાપક પ્રક્રિયાની જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૭(૧૧) મુજબ,

ઈઆઈએ અહેવાલની તૈયારી માટે તમામ સંબંધિત પર્યાવરણીય ચિંતાઓને આવરી લેતાં વ્યાપક સંદર્ભ-શરતો (ટીઓઆર) નિર્ધારિત કરવી ઈએસી માટે આવશ્યક છે. ત્યારબાદ, કલમ ૭(૧૧૧) મુજબ, જાહેર પરામર્શ થવો આવશ્યક છે, જેના દરમિયાન સ્થાનિક અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓ તથા પ્રકલ્પના પર્યાવરણીય પ્રભાવમાં સંભાવ્ય હિત ધરાવતા અન્ય લોકોની ચિંતાઓ નિશ્ચિત કરવી પડે છે. જાહેર પરામર્શ પૂર્ણ થયા પછી તેના અનુસંધાને અંતિમ ઈઆઈએ અહેવાલ તૈયાર કરવાનો રહે છે અને અરજદાર દ્વારા તે ઈએસી સમક્ષ રજૂ કરવાનો રહે છે. ત્યારબાદ, ઈએસી માટે કલમ ૭(૪) મુજબ પ્રકલ્પનું મૂલવણ કરવું આવશ્યક છે, જેનો અર્થ અરજી, અંતિમ ઈઆઈએ અહેવાલ, જાહેર પરામર્શના પરિણામો વગેરેની વિગતવાર તપાસ એવો થાય છે. આવી વિગતવાર તપાસ પછી, ઈએસીએ પોતાની ભલામણ નિયમનકારી સત્તાધિકારીને પર્યાવરણીય અનુમતિ મંજૂર કરવા અથવા તે નકારવા માટે કરવી પડે છે.

વર્તમાન કેસમાં, ઉપરોક્ત પ્રક્રિયાનું પાલન જાન્યુઆરી ૨૦૦૮થી, જ્યારે ટીઓઆર નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો, તે સમયથી શરૂ કરીને ૩ ૧/૨ વર્ષના ગાળામાં કરવામાં આવ્યું છે; ઓક્ટોબર ૨૦૧૦ દરમિયાન જાહેર પરામર્શો યોજાયા, જેનો રેકૉર્ડ એમઓઈએફને મોકલવામાં આવ્યો; એપ્રિલ ૨૦૧૨માં ઝડપી પર્યાવરણીય પ્રભાવ મૂલ્યાંકન અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો અને સામાવાળા નં. ૮ દ્વારા ઈએસી સમક્ષ રજૂઆત કરવામાં આવી; મે ૨૦૧૨માં ઈએસી દ્વારા માંગવામાં આવેલી વિગતો/માહિતી સામાવાળા નં. ૮ દ્વારા રજૂ

કરવામાં આવી અને ત્યારબાદ ૪/૫.૬.૨૦૧૨ના રોજ ઈએસીની ભલામણ કરવામાં આવી.

ઈએસીની ભલામણમાં પરિપૂર્ણ થતી સમગ્ર કાર્યવાહી કોઈપણ તબક્કે કોઈપણ આધાર પર પડકારવામાં આવી નથી. તેમજ, વર્તમાન અરજીમાં પણ તેને પડકારવામાં આવેલ નથી અથવા તેના વિષે સવાલ ઉઠાવવામાં આવેલ નથી. નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા અંગે કોઈ ખામી જોવા મળતી નથી. તેથી, ઈએસીનો નિર્ણય વર્તમાન અરજીમાં પડકાર માટે ખુલ્લો નથી.

આ ધારણા પર કે ઈ.એ.સી.નો નિર્ણય ગુણદોષના આધારે પડકાર માટે ખુલ્લો છે, ઈ.એ.સી.નું ગઠન કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૪(એચ) હેઠળ કરવામાં આવે છે અને તેમાં ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ના પરિશિષ્ટ ૬ માં વધુ વિશદ રીતે જોગવાઈ કરાયેલા નિશ્ચિત ક્ષેત્રો/વિષયશાખાઓમાં આવશ્યક નિપુણતા અને અનુભવ ધરાવતા વ્યવસાયિકો અને નિષ્ણાતોનો સમાવેશ થાય છે. તેથી, ઈ.એ.સી.નો નિર્ણય એક નિષ્ણાત મંડળનો નિર્ણય છે. અદાલતો ઈ.એ.સી.નો નિર્ણય ગુણદોષના આધારે અયોગ્ય છે કે નહીં, એટલે કે, એસ.ઈ.ઝેડ. પ્રકલ્પને ગુણદોષના આધારે પર્યાવરણીય મંજૂરી મળવી યોગ્ય છે કે નહીં, તે પ્રશ્નનું પરિશીલન કરવા માટે જરૂરી નિપુણતાથી સજ્જ નથી.

અરજદારો એ એવી દલીલ રજૂ કરવાની માગણી કરી છે કે ઈ.એ.સી. આ હકીકતથી અવગત નહોતું કે સામાવાળા એકમો પહેલેથી જ નિર્મિત હતા અને

એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર કાર્યરત હતા તથા કેટલીક અન્ય માળખાગત સુવિધાઓ પણ સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી અને તેથી તેનો નિર્ણય અયોગ્ય અને અપૂર્ણ હકીકતો પર આધારિત છે, જે પરિણામે તેના નિર્ણયને કલંકિત કરે છે. આ સંદર્ભમાં, સામાવાળાઓ નીચે મુજબ રજૂ કરે છે:

૧. અરજદારોની આ દલીલ એસ.ઈ.ઝેડ. પ્રકલ્પને એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર સ્થિત એકમોના વ્યક્તિગત પ્રકલ્પો સાથે ગૂંચવી દે છે. નિર્માણ સામેનો પ્રતિબંધ એસ.ઈ.ઝેડ. પ્રકલ્પ/પ્રવૃત્તિ અંગે છે અને સામાવાળા એકમોની જેમ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર ઉભા થતા સ્વતંત્ર પ્રકલ્પો/પ્રવૃત્તિઓ અંગે નથી. આ બાબત તે સત્તાધિકારીની પણ સમજણ છે જેણે ઇ.આઇ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ જારી કરી છે. [દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ. અને ઇન્ડોફિલ ઓર્ગેનિક ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ.ના મામલાને જુઓ. ત્યાં પણ થર્મલ પાવર પ્લાન્ટ, સીઇટિપી અને ટાઉનશિપ તથા એરિયા ડેવલપમેન્ટ પ્રકલ્પને, જે તમામ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર સ્થિત છે, પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી હતી]

૨. ઇ.આઇ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬માં એવો કોઈ ઉપબંધ નથી કે પર્યાવરણીય મંજૂરી મળતા પહેલાં કરવામાં આવેલ નિર્માણના પરિણામે પ્રકલ્પ પ્રસ્તુતકર્તાના પ્રસ્તાવનો ઇનકાર થશે. તેથી, ઇ.આઇ.એ.

સૂચના, ૨૦૦૬ના ઉપબંધો અનુસાર ઉપલબ્ધ ન હોય એવા આવા આધારે ઈ.એ.સી.નો નિર્ણય દૂષિત ગણાવી શકાય નહીં.

આ અરજદારોની આ દલીલ એવી ધારણા પર આધારિત છે કે ઈ.એ.સી.ને એસ.ઈ.કેડ.ની અંદરના બાંધકામની જાણ ન હતી. ઈ.એ.સી.ના અભિલેખો અને કાર્યવાહી ઉપલબ્ધ ન હોવા પર આવી ધારણા વાજબી ઠરતી નથી અને વર્તમાન અરજિના અભિલેખ પર રહેલા નીચે દર્શાવેલ દસ્તાવેજો/તથ્યોના પ્રકાશમાં પણ આવી ધારણા વાજબી ઠરતી નથી: (૧) ડેવલપમેન્ટ કમિશનરનું તા. ૩૦.૭.૨૦૧૦નું પત્ર, (૨) તા. ૫.૧૦.૨૦૧૦નું પ્રતિનિધિત્વ, (૩) જી.પી.સી.બી.નું તા. ૧૧/૧૮.૧૦.૨૦૧૦નું પત્ર, (૪) તા. ૮.૫.૨૦૧૨નો ચુકાદો, (૫) તા. ૪/૫.૬.૨૦૧૨ની ઈ.એ.સી. બેઠકની કાર્યવાહી, જેમાં દર્શાવાયું છે કે ઈ.એ.સી.ને અદાલતી કેસોની જાણ હતી, (૬) એ હકીકત કે સામાવાળા નં. ૮ એ તા. ૧૬/૧૭.૪.૨૦૧૨ની બેઠક દરમિયાન ઈ.એ.સી. સમક્ષ રજૂઆત કરી હતી અને યુનિટોના સ્થાન દર્શાવતો નકશો સોંપ્યો હતો, (૭) એમ.ઓ.ઈ.એફ.ની તા. ૬/૭.૧૨.૨૦૧૦ની સ્થળ મુલાકાત, (૮) કેટલાક યુનિટોની પ્રવૃત્તિઓ (ઉદાહરણ તરીકે સામાવાળા નં. ૧૬ અનેક સેંકડો ટન વજનવાળા અત્યંત વિશાળ બોઈલરોનું ઉત્પાદન કરે છે, અને સામાવાળા નં. ૧૮ પાસે ચંત્રસામગ્રી અને ઉપકરણોના સંગ્રહ માટે ગોડાઉન અને ખુલ્લું ચાર્ડ છે) એવી છે કે આવી પ્રવૃત્તિઓ ખુદ્દી રીતે સિવાય અન્ય રીતે ચલાવી શકાય તેમ હોવાનું સૂચવવું શક્ય નથી, (૯) યુનિટો સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ દ્વારા

અપાયેલી પોતાની સ્વતંત્ર અનુમતિઓ હેઠળ કાર્યરત છે, (૧૦) એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદરના અન્ય પ્રકલ્પો જેમ કે ટી.પી.પી., સી.ઈ.ટી.પી., ટાઉનશિપને પર્યાવરણ મંજૂરી પ્રાપ્ત થઈ છે.

અરજીમાં મુખ્યત્વે એવી આજ્ઞા માગવામાં આવે છે કે સામાવાળાઓની પ્રવૃત્તિઓને એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે ત્યાં સુધી રોકવામાં આવે. તેમાં પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવા અંગે ભલામણ કરતો ઈ.એ.સી.નો તા. ૪/૫.૬.૨૦૧૨નો નિર્ણય કાયદેસર અને માન્ય છે કે નહીં તે પ્રશ્નિત કરવામાં આવ્યો નથી, તેમજ ઈ.આઈ.એ. જાહેરનામું, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮(૩)ની કાયદેસરતા અને માન્યતા પણ પ્રશ્નિત કરવામાં આવી નથી, તેમજ જણાવેલ કલમ ૮(૩)ના બળે એસ.ઈ.ઝેડ.ને પ્રાપ્ત થયેલી અનુમાનિત મંજૂરી પણ પ્રશ્નિત કરવામાં આવી નથી.

ઈ.એ.સી.ના નિર્ણયની યોગ્યતા કે અન્યથા અથવા માન્ય ગણાયેલી મંજૂરીની વૈધતા અંગેના પ્રશ્નમાં પ્રવેશ કરવો, અરજાની વ્યાપ્તિમાં ફેરફાર કરવાથી અથવા તેને વિસ્તૃત કરવાથી સમાન રહેશે અને કરાયેલ રજૂઆતોની હદથી ઘણું આગળ જવાનું થશે.

ઈએસીની ભલામણને પડકારવો અનિવાર્ય રીતે તથ્ય અને કાયદા સંબંધિત વ્યાપક અરજીઓ તેમજ જે આધાર પર તેને પડકારવામાં આવે છે તે આધારનો સમાવેશ કરશે, અને તેમાં ઈએસી દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણ પહેલાંની કાર્યવાહીનો દસ્તાવેજી અભિલેખ તેમજ ઈએસીના પોતાના દસ્તાવેજી

અભિલેખમાં પણ પ્રવેશ કરવો આવશ્યક બનશે. આ વિના, ઈએસીની ભલામણની માન્યતાનો પ્રશ્ન વિચારાધીન લઈ શકાય નહીં.

ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮(૩) મુજબ, જો એમ.ઓ.ઈ.એફ. (જે નિયમનકારી સત્તા છે) નો નિર્ણય નિર્ધારિત અવધિની અંદર સંપ્રેષિત કરવામાં આવ્યો ન હોય, તો ઈ.એ.સી. ની ભલામણને એમ.ઓ.ઈ.એફ. નો નિર્ણય માનવામાં આવશે. હાલના કેસમાં, ૪/પ.ક.૨૦૧૨ અને ૯/૧૦.૭.૨૦૧૨ ના રોજ યોજાયેલી ઈ.એ.સી. ની બેઠકની કાર્યવાહી નોંધમાં સમાવાયેલ ઈ.એ.સી. ની ભલામણના અનુસંધાનમાં, એસ.ઈ.ઝેડ. ને પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવા/નકારવા બાબતે એમ.ઓ.ઈ.એફ. એ કોઈ નિર્ણય સંપ્રેષિત કર્યો નથી. તેથી, ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮(૩) અમલમાં આવે છે અને પરિણામે એસ.ઈ.ઝેડ. ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવા અંગેની ઈ.એ.સી. ની ભલામણને એમ.ઓ.ઈ.એફ. નો નિર્ણય માનવામાં આવશે.

કોઈપણ રજૂઆત અથવા માગવામાં આવેલ રાહતના અભાવે, એસ.ઈ.ઝેડ.ને માન્ય ગણાયેલ મંજૂરીની કાયદેસરતા કે અન્યથા અંગે વિચારણા કરવી અનુમત્ય ન બને, કારણ કે તે માત્ર અરજીના વ્યાપથી ઘણું દૂર જવાનું સમકક્ષ બનશે એટલું જ નહીં, પરંતુ અરજીમાં તે કરવા માટે કોઈપણ આધાર વિના જ ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની જોગવાઈઓને પ્રશ્નાધીન કરવાનું પણ સમકક્ષ બનશે.

માન્ય ગણાયેલી મંજૂરીની વૈધતાની તપાસમાં પ્રવેશ કરવો એ પણ અરજાના સ્વરૂપમાં ફેરફાર કરવાને સમાન ઠરશે, જ્યારે આ અરજીનો વ્યાપ માત્ર એટલો જ મર્યાદિત છે કે એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી સામાવાળા એકમો વિરુદ્ધ પ્રતિબંધક આદેશ માગવામાં આવ્યો છે.

એસ.ઈ.ઝેડ.નો વિકાસકર્તા તે જમીનનો માલિક અથવા ભાડાપટ્ટાધારક હોય છે, જેના પર એસ.ઈ.ઝેડ. સ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે. આવી માલિકી/ભાડાપટ્ટા સંબંધિત હકો વિકાસકર્તાના સ્વતંત્ર મિલ્કત હકો છે, જેમનો પર્યાવરણીય કાયદાઓ સાથે કોઈ સંબંધ નથી અને તેથી, આવી જમીન અથવા તેના ભાગોનું વિકાસકર્તા દ્વારા અન્ય સંસ્થાઓના હિતમાં કરાયેલ ભાડાપટ્ટું/ઉપભાડાપટ્ટું પર્યાવરણીય કાયદાઓને આધીન નથી. તેથી, એકમો તેમની અનુક્રમે જમીનના ખંડોના કાયદેસર અને માન્ય કબજામાં છે અને તેમને તેના પર હકો છે.

ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬, પોતે પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત ન કરી હોય તેવા એસ.ઈ.ઝેડ. માં પણ, સંબંધિત પ્લોટોમાં એકમોની સ્થાપના અને સંચાલન પર પ્રતિબંધ મૂકતી નથી. જો કોઈ એસ.ઈ.ઝેડ. (જેનાને પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત નથી) ની અંદર કાર્યરત વ્યક્તિગત એકમોએ તમામ આવશ્યક પરવાનગીઓ/સંમતિઓ પ્રાપ્ત કરી હોય, તો તેઓ એસ.ઈ.ઝેડ. ની બહાર કાર્યરત સમાન બિન-એસ.ઈ.ઝેડ. એકમોની સમકક્ષ સ્થિતિમાં ગણાશે.

એસ.ઈ.ઝેડ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ મુજબ, એસ.ઈ.ઝેડ.માં એકમ સ્થાપિત કરવાની મંજૂરાત ધરાવતી વ્યક્તિએ સંબંધિત ડેવલપમેન્ટ કમિશનરને એક પ્રસ્તાવ રજૂ કરવો પડે છે. એવો પ્રસ્તાવ ત્યારબાદ તેની મંજૂરી માટે અનુમોદન સમિતિને મોકલવામાં આવે છે. જો મંજૂરી આપવામાં આવે, તો ડેવલપમેન્ટ કમિશનર સંબંધિત વ્યક્તિને એસ.ઈ.ઝેડ.માં એકમ સ્થાપિત કરવા અને ડેવલપમેન્ટ કમિશનર જે કામગીરી માટે અધિકૃત કરે તે કામગીરી હાથ ધરવા માટે મંજૂરીપત્ર જારી કરે છે. એસ.ઈ.ઝેડ. નિયમો મુજબ, મંજૂરીપત્ર એક વર્ષની અવધિ માટે માન્ય રહેશે, જે અવધિ દરમિયાન

એકમ ઉદ્યોગસાહસિકની વિનંતી પર વિકાસ કમિશનર દ્વારા સમયવર્ધન મંજૂર કરવામાં આવે તે શરતે પોતાની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરશે. વધુમાં એવું પણ જોગવાઈ કરવામાં આવ્યું છે કે મંજૂરીપત્ર, ઉત્પાદન અથવા સેવા પ્રવૃત્તિના પ્રારંભની તારીખથી, વધુ સમયવર્ધનોને આધીન રહી, ૫ વર્ષ માટે માન્ય રહેશે અને અધિકૃત કામગીરી સાથે સંબંધિત તમામ હેતુઓ માટે તેને પરવાનો તરીકે સમજવામાં આવશે. તેથી, ઉક્ત જોગવાઈઓ મુજબ, એકમોએ પોતાની વ્યાપારી પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરવા બાબતે સમયસર કાર્યવાહી કરવી આવશ્યક બને છે.

હાલના સામાવાળાઓ (જે સંસ્થાઓનો સામાવાળા ક્રમાંક ૮ સાથે કોઈ સંબંધ નથી) કરછના મુજબ જાતે આવેલ સામાવાળા ક્રમાંક ૮ ના બહુ-ઉત્પાદન એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર સ્થિત એકમો છે. ઉક્ત સામાવાળાઓને તેમના એકમો સ્થાપવા અને એસ.ઈ.ઝેડ.માં તેમનું કાર્યાલન કરવા માટે સામાવાળા

ક્રમાંક ૫ – ડેવલપમેન્ટ કમિશનર દ્વારા તેમના-તેમના મંજૂરીપત્રો જારી કરવામાં આવ્યા છે. ઉક્ત સામાવાળાઓએ તે આવક સર્વે નંબરો અથવા તેના ભાગ અંગે, જેના પર તેમના એકમો સ્થિત છે, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ સાથે તેમના-તેમના કરારો અમલમાં મૂક્યા છે. તેમણે દરેકને લાગુ પડતા પર્યાવરણીય કાયદાઓ હેઠળ, જે તે માટે લાગુ પડે તેવી આવશ્યક પરવાનગીઓ પ્રાપ્ત કરી છે.

આ રીતે, વિકાસ કમિશનર મારફતે કેન્દ્ર સરકાર સહિત વિવિધ સત્તાધિકારીઓ દ્વારા આવશ્યક મંજૂરીઓ અને પરવાનગીઓ આપવામાં આવ્યા બાદ, એકમોનું અસ્તિત્વ અને તેમની પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવામાં આવે છે. સામાવાળા એકમોની પ્રવૃત્તિઓને કલ્પનાના કોઈપણ અતિરેકથી "ગુપ્ત" તરીકે ઓળખી શકાય તેવી નથી અને વાસ્તવમાં તે કેન્દ્ર સરકાર સહિત સંબંધિત તમામ સત્તાધિકારીઓના પૂર્ણ જ્ઞાનમાં છે.

સામાવાળાઓ સ્વતંત્ર ઉદ્યોગસાહસિકો છે, જેઓ સામાવાળા ક્રમાંક ૮ સાથે કોઈ રીતે સંબંધિત નથી; સામાવાળા ક્રમાંક ૮, એસ.ઈ.ઝેડ.ના "ડેવલપર" તરીકે, એસ.ઈ.ઝેડ.માં માત્ર પાયાની સુવિધાઓ પૂરી પાડવાની ફરજ ધરાવે છે. તેમણે પોતે જ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર તેમની તેમની જમીનની અલગ-અલગ હિસ્સેદારી પર તેમના ઔદ્યોગિક શેડ્સ/એકમો બાંધ્યા છે. સામાવાળા ક્રમાંક ૮ને એકમોના માલિકી હક, બાંધકામ અને સંચાલન સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી.

લીઝ ડીઝ્સથી સ્પષ્ટ થતા મુજબ, એસ.ઈ.ઝેડ. પાસે આવશ્યક મંજૂરી ન હતી તે બાબત અંગે એકમોને કોઈપણ તબક્કે અવગત કરવામાં આવ્યા નહોતા અને રજૂઆત તેનાથી વિપરીત હતી.

કોઈપણ સમયે સત્તાધિકારીઓએ એકમોએ પોતાના ઉદ્યોગની સ્થાપના માટે હાથ ધરેલી પ્રવૃત્તિઓ અંગે ક્યારેય કોઈ વાંધો વ્યક્ત કર્યો નથી.

એકમોની સ્થાપના તે જ સત્તાધિકારી (એમ.ઓ.ઈ.એફ.) દ્વારા, જેણે ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ જારી કરી છે, તેના દ્વારા અપાયેલી સમજ અને અર્થઘટનના આધારે કરવામાં આવી છે, એ અર્થમાં કે એસ.ઈ.ઝેડ.માં આવેલા એકમોને એસ.ઈ.ઝેડ. પોતેથી જુદા રીતે ગણવાના છે.

એકમોને એસઈઝેડ સંબંધે પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત કરવાની બાબતમાં કોઈ કહેવું નથી અને તેઓ તે અંગે કોઈ પગલાં લઈ શકતા નથી.

જો સામાવાળાઓ આ બાબતે અવગત હોત કે એસ.ઈ.ઝેડ. પાસે તમામ આવશ્યક મંજૂરીઓ નહોતી અને તેઓ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર બાંધકામ કરી તથા એકમો ચલાવી શકતા ન હોત, તો ઉક્ત એકમો બંધ કરી દેવા/તોડી પાડવાની સંભાવનાને ધ્યાનમાં લેતાં, આ એસ.ઈ.ઝેડ.માં તેમના એકમો સ્થાપિત કરવા માટે વિશાળ રકમનું રોકાણ કરવા તેમને કોઈ તર્કસંગત કારણ કે લાભ ન હતો.

આ કેસને તે હકીકતના પરિપ્રેક્ષ્યમાં જોવો જરૂરી છે કે, જો યુનિટો બંધ કરવામાં આવે અથવા તોડી પાડવામાં આવે, તો તે ન્યાયનો ગંભીર ભંગ સાબિત થશે. એવું એટલા માટે છે કે પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવામાં ડેવલપરની

અસમર્થતા અથવા ડિફોલ્ટ, અથવા ડેવલપર દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે કરવામાં આવેલી અરજીની પ્રક્રિયા કરવામાં સત્તાધિકારીઓની નિષ્ક્રિયતાનું પરિણામ માત્ર યુનિટો પર જ આવશે, જેઓએ તેમની તમામ આવશ્યકતાઓનું પાલન કરીને કાર્ય શરૂ કર્યું છે અને જેમને એસ.ઈ.ઝેડ.ની પર્યાવરણીય મંજૂરીના પ્રશ્નમાં કોઈ જ કહેવું નથી. તેથી, આવો આદેશ અતિશય કઠોર અને અસમાનતાપૂર્ણ થશે.

એકમોએ તેમના અનુરૂપ મંજૂરીપત્રો, કરારો તથા પરવાનગીઓ / સંમતિઓના આધારે સ્થાપના કરી છે. કોઈપણ તબક્કે તેમને આ બાબતથી અવગત કરવામાં આવ્યા નહોતાં કે એસ.ઈ.ઝેડ. પાસે આવશ્યક મંજૂરી ન હતી અને ભાડાપટ્ટાના દસ્તાવેજોથી પ્રતિપાદિત થાય છે કે રજૂઆત તો તેના વિરુદ્ધ હતી. સત્તાધિકારીઓએ કોઈપણ સમયે એકમોની પ્રવૃત્તિઓ અંગે ક્યારેય કોઈ વાંધો વ્યક્ત કર્યો નથી.

ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ માં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જેના અનુસાર એકમોને બાંધકામ અને ઔદ્યોગિક પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખવા પરથી પ્રતિબંધિત કરવામાં આવે. તેમજ, આવા આધારે એકમોને બંધ કરવા/તોડી પાડવા અંગેની પણ તેમાં કોઈ જોગવાઈ નથી. તેથી, આવી પ્રાર્થનાને કાયદાનો આધાર પ્રાપ્ત નથી.

ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની જોગવાઈઓ અંગે સત્તાધિકારીઓની સમજ અને અર્થઘટન પણ એ જ અસરનું હતું કે, એકમોની પ્રવૃત્તિઓ તેઓને લાગુ પડતી પોતાની મંજૂરીઓ હોય તો આગળ વધારી શકાય.

એકમોની પ્રવૃત્તિઓના કારણે કોઈપણ પર્યાવરણીય નુકસાન થયાનો કોઈ આરોપ નથી.

ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ માં નિર્ધારિત મુજબની સંપૂર્ણ પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવી છે, જેના અનુસંધાને ઈ.એ.સી. એ એવી ભલામણ કરી છે કે એસ.ઈ.ઝેડ. ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે. નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા કોઈ વિરુદ્ધ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો ન હોવાથી, કાયદા મુજબ ઉક્ત ભલામણ એમ.ઓ.ઈ.એફ. નો નિર્ણય બની ગઈ છે. ભલે એવું માનવામાં આવે કે ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮(૩) મુજબની માન્ય કલ્પિત જોગવાઈ વર્તમાન મામલામાં લાગુ પડતી નથી, તથાપિ હકીકત એ જ રહે છે કે ઈ.એ.સી. એ એસ.ઈ.ઝેડ. ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાની ભલામણ કરી છે અને તેથી એમ.ઓ.ઈ.એફ. ના નિર્ણય બાકી હોવા દરમિયાન એકમોનું ધરાશાયીકરણ કરવું અન્યાયી અને અસમાનતાપૂર્ણ ગણાશે, વિશેષ કરીને જ્યારે ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ પોતે જ એવી જોગવાઈ કરે છે કે ઈ.એ.સી. ની ભલામણ સામાન્ય રીતે સ્વીકારવી જોઈએ.

જો વિધ્વંસ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે અને ત્યારબાદ એમ.ઓ.ઈ.એફ. ઈ.એ.સી.ની ભલામણ સ્વીકારે, તો તેનો અર્થ નિષ્ફળ રિટ

જારી કરવાના સમાન થશે અને તે સંબંધિત તમામ પક્ષોને વિશાળ ગુક્સાન પણ પહોંચાડશે.

પ્રાર્થના મુજબનો રિટ જારી કરવામાં આવે તો તેના પરિણામો એવી એકમો પર પડશે, જેઓએ કશીપણ ગેરકાયદેસર હરકતમાં જરાય પ્રવૃત્તિ કરી નથી, અને તે પણ કોઈ જાહેર હિતની સિદ્ધિ કર્યા વિના, કારણ કે જે ભંગની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે એસ.ઈ.ઝેડ.માં પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવા માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી ન હોવાની છે, અને કોઈ પ્રતિકૂળ પર્યાવરણીય અસર થવાની નથી.

કોઈપણ સ્થિતિમાં પણ, તોડી પાડવાનો આદેશ આપવાની સત્તા ધરાવતી યોગ્ય સત્તાધિકારીઓનો અરજદારોએ સંપર્ક કર્યો હોય તે વિના, હાલની કાર્યવાહી દરમિયાન એવો કોઈ નિર્દેશ આપી શકાય નહીં.

ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓમાં, એકમોને બંધ કરવા/તોડફોડ કરવા માટે દિશાનિર્દેશ આપવો અત્યંત અન્યાયી અને અયોગ્ય ગણાશે.

ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના, ૨૦૦૬ માં તેની કલમ ૮ હેઠળ નિર્ધારિત સમયમર્યાદાને સ્થગિત રાખવા અંગે કોઈ જોગવાઈ સમાવાયેલ નથી. આવી જોગવાઈ આ અધિસૂચનામાં વાંચી શકાતી નથી.

નિયામક સત્તાધિકારી (એમ.ઓ.ઈ.એફ.) દ્વારા નિર્ણય લેવા માટે ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮ માં નિર્ધારિત સમયમર્યાદા તથા આવી સમયમર્યાદામાં નિર્ણય ન લેવાથી થતો પ્રભાવ, માત્ર એમ.ઓ.ઈ.એફ. તરફથી

નિર્ણય લેવા અંગેની નિષ્ક્રિયતા/નિષ્ફળતા ના કારણે સ્થગિત થઈ શકતા નથી. આવી વ્યાખ્યા જોગવાઈની ભાષાથી પર હશે અને તેનો હેતુ નિષ્ફળ બનાવશે.

ઈ.એ.સી.ની ભલામણની તારીખથી જપ દિવસનો સમયગાળો ૨૧.૭.૨૦૧૨ અથવા ૨૫.૮.૨૦૧૨ના રોજ પૂર્ણ થઈ ગયો હતો. તે પછી એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા કરવામાં આવેલ એકમાત્ર અનુગામી કાર્યવાહી ૨૬.૧૦.૨૦૧૨ તારીખે જી.સી.ઝેડ.એમ.એ.ને પત્ર સંબોધવાનો અને સુનિતા નરેઈન સમિતિની નિમણૂક કરવાનો હતો, જે ૧૪.૮.૨૦૧૨ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો. ઉક્ત બંને કાર્યવાહી જપ દિવસના સમયગાળાની સમાપ્તિ પછીની હતી અને તેથી અનુમાનિત મંજૂરી પર તેમનો કોઈ પ્રભાવ પડતો નહોતો.

અન્યથા પણ, ગુજરાત રાજ્યના વન અને પર્યાવરણ વિભાગે એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા માંગવામાં આવેલી વિગતો આપી ૮.૧.૨૦૧૩ તારીખનું પત્ર એમ.ઓ.ઈ.એફ.ને પાઠવ્યા પછી અને સુનિતા નારાયણ સમિતિએ ૧૮.૪.૨૦૧૩ તારીખનો પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યા પછી ઘણા મહિના વીતી ગયા છે. તેમ છતાં, નિયામક સત્તાધિકારી તરફથી કંઈપણ સંભળાતું નથી. તેથી, ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮(૩) માં સમાવિષ્ટ માન્ય ગણવાની જોગવાઈ આજદિન સુધી પણ સ્થગિત અવસ્થામાં છે એવી દલીલ કરવા માટે કોઈ ચુકિતપૂર્ણ આધાર નથી.

અગાઉના નિર્દેશો વર્ષ ૨૦૧૧ ની રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪ માં આપવામાં આવ્યા હતા, જેમાં સામાવાળાઓને પક્ષકાર બનાવવામાં

આવ્યા ન હતા. તેથી સામાવાળાને તેના અવમાનના માટે દોષી કહેવાઈ શકે નહીં.

તે અરજમાં આપેલ નિર્દેશો વિશેષરૂપે તેમાં પક્ષકાર બનાવવામાં આવેલ એકમોને જ આપવામાં આવ્યા હતા અને તેથી તે વર્તમાન સામાવાળાઓ પર લાગુ પડતા નથી.

એકમોનું નિર્માણ થઈ ચૂક્યું છે અને તેઓ આશરે ૨ વર્ષ અથવા તેથી વધુ સમયથી એસ.ઈ.ઝેડ.માં કાર્યરત છે. બાંધકામ અને પ્રવૃત્તિઓનો સ્વભાવ એવો છે કે તે જ વસ્તુ "ગુપ્ત રીતે" કરવામાં આવી હોવાનું કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થઈ શકતો નથી. એકમોએ તેમના પર લાગુ પડતી તમામ મંજૂરીઓ/પરવાનગીઓ મેળવી લીધી છે અને આવી મંજૂરીઓ/પરવાનગીઓ જાહેર નોંધપોથીના દસ્તાવેજો છે. હાલની અરજિના અભિલેખ પરથી એવું સૂચિત થાય છે કે અરજદારોને એકમોના અસ્તિત્વ અંગે જાણ હતી.

થર્મલ પાવર પ્લાન્ટ, સીઈટીપી અને ટાઉનશિપના નિર્માણ અને પ્રવૃત્તિઓ સંબંધિત નોંધપોથીઓ પણ જાહેર રીતે ઉપલબ્ધ હતી, કારણ કે આ યોજનાઓને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને આ હકીકતો અરજદારોના જ જ્ઞાનમાં પણ હતી, કારણ કે અરજદારોએ પોતે જ ઈઆઈએ અહેવાલ રજૂ કર્યો છે.

હાલની અરજીઅંદાજે ૧૨.૨.૨૦૧૩ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી, અર્થાત્, એકમોના બાંધકામ અને ઉપરોક્ત યોજનાઓ શરૂ થયા પછી ઘણા વર્ષો

બાદ અને ઉક્ત એકમો તથા યોજનાઓએ પોતાની વ્યાવસાયિક પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી તેના ઘણાં પછી.

રિટ અરજી (પી.આઇ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧, જેમાં લગભગ સમાન રાહતો માંગવામાં આવી હતી, તે ૨૮.૧૨.૨૦૧૧ના રોજ અથવા તેની આસપાસ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને તેમાં આપવામાં આવેલા ચુકાદામાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉક્ત એકમોનું અસ્તિત્વ તે અરજી દાખલ કરવામાં આવે તેનાથી ઘણાં પહેલાંથી જ જનતાના જ્ઞાનમાં હતું.

અરજદારો એ, પોતાની જ નિષ્ક્રિયતાથી, વિશાળ ખર્ચ કરીને એકમોની સ્થાપના થવા દીધી છે અને સામાવાળાઓને એવી પરિસ્થિતિમાં મૂકી દીધા છે કે જેમાં તેમની સંબંધિત એકમોના નિર્માણ પહેલાંની તેમની મૂળ સ્થિતિમાં તેમને પાછા મૂકવું અનુચિત, અસમાનતાપૂર્ણ અને અન્યાયી ગણાય. આવી પરિસ્થિતિમાં, સામાવાળાઓ રજૂ કરે છે કે હાલની અરજીએ અત્યંત વિલંબ અને ઉપેક્ષાનો દોષ ધરાવે છે અને અરજદારો દ્વારા માંગવામાં આવેલ રાહતો, જો આ તબક્કે મંજૂર કરવામાં આવે, તો ગંભીર અન્યાય અને અસમાનતા સર્જશે.

પર્યાવરણને થયેલા નુકસાન અથવા પર્યાવરણને તાત્કાલિક જોખમ અથવા કોઈ હાનિના કોઈપણ પર્યાવરણીય પ્રભાવ અંગે કોઈ આક્ષેપ નથી અને તેથી કોઈપણ બંધારણીય અથવા કાનૂની અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું નથી.

વર્તમાન અરજીએ તેઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓના સંદર્ભમાં અરજદારો પર્યાવરણીય કાયદાઓ હેઠળની યોગ્ય સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ ગયા

નથી. અરજદારો આ અદાલતને પર્યાવરણીય કાયદાઓ હેઠળ સ્થાપિત સત્તાધિકારીઓના સ્થાને કાર્ય કરવા વિનંતી કરી રહ્યા છે.

રાષ્ટ્રીય ગ્રીન ટ્રિબ્યુનલ અધિનિયમ, ૨૦૧૦ તથા માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ૨૦૧૦ (૮) એસ.સી.સી. ૩૨૬ માં અહેવાલિત ચુકાદાને ધ્યાનમાં લેતાં, આ અરજી અપરોધિત છે.

૮. સામાવાળા ક્રમાંક ૧૨ – એમ્પેક્ષાર લોજિસ્ટિક્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ

તરફથી કરવામાં આવેલી રજૂઆતો :

શ્રી પી.સી. કવિના, સામાવાળા ક્રમાંક ૧૨ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે, તેમના અસીલના સંબંધમાં જ્યાં સુધી પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી પર્યાવરણ પર કોઈ અસર અથવા નુકસાન અથવા પર્યાવરણને તાત્કાલિક જોખમનો કોઈ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી, કારણ કે તેમના અસીલ વેરહાઉસિંગ, માલસામાનના સંગ્રહ, કન્ટેનર ફ્રેઈટ સ્ટેશનો અને સંલગ્ન સેવાઓ, લોજિસ્ટિક્સ સહાય તથા અન્ય તેવી પ્રવૃત્તિઓ સંબંધિત પોતાની સેવાઓ પૂરી પાડવાના વ્યવસાયમાં સંકળાયેલા છે. શ્રી કવિનાએ રજૂ કર્યું કે ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની જોગવાઈઓ અનુસાર, પર્યાવરણીય મંજૂરી માત્ર તેવા પ્રકલ્પો દ્વારા જ લેવાની આવશ્યક છે, જે તેની અનુસૂચિમાં સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવ્યા હોય અને અન્ય કોઈ દ્વારા નહીં. આવી પરિસ્થિતિમાં, શ્રી કવિનાના કહેવા મુજબ, તેમના અસીલનો કેસ અન્ય સામાવાળાઓથી સંપૂર્ણપણે ભિન્ન છે.

૯. વિશેષ દીવાની અરજી ક્રમાંક ૨૬૨૧/૨૦૧૩ ના અરજદારો તરફથી

રજૂઆતો :

અરજદાર તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ગોપાલ સુબ્રમણિયમએ નીચે મુજબ રજૂઆતો કરી :

મુંદ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ના કેસમાં, ઇ.એ.સી.એ ઇ.સી. માટે એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પ્રસ્તાવને મંજૂરી આપવા ભલામણ કરી હતી, જે તેની ૪-૫ જૂન, ૨૦૧૨ના રોજ યોજાયેલી બેઠકની કાર્યવાહી તથા ૯-૧૦ જુલાઈ, ૨૦૧૨ના રોજ યોજાયેલી બેઠકની કાર્યવાહી સાથે વાંચવાથી નોંધાયેલ છે. ત્યારથી એક વર્ષથી વધુ સમય વીતી ગયો છે, પરંતુ એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ પોતાનો નિર્ણય સંપ્રેષિત કર્યો નથી. ઇ.આઈ.એ. અધિસૂચનાની કલમ ૮માં નિર્ધારિત સમયમર્યાદા બહુ પહેલાં જ સમાપ્ત થઈ ગઈ છે અને એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ઇ.આઈ.એ. અધિસૂચનાની કલમ ૮ની જોગવાઈઓના બળે, ઇ.એ.સી.ની અંતિમ ભલામણોના અનુસંધાને મુંદ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ને એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા ઇ.સી. આપવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અરજદારો મુંદ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.માં બાંધકામ ચાલુ રાખી શકે છે અને તેમના અનુક્રમી પ્રકલ્પોના અમલીકરણમાં આગળ વધી શકે છે.

રજૂ કરવામાં આવે છે કે વર્તમાન પ્રકરણમાં ઇ.એ.સી. જ એવો નિષ્ણાત મંડળ છે, જેને ઇ.સી. મંજૂર કરવી કે નહીં તે અંગે ભલામણ કરવાની સત્તા છે. ઇ.એ.સી.નું પેનલ એવા નિષ્ણાતોથી રચાયેલું છે, જેઓની નિમણૂક સરકાર

પોતે કરે છે, અને ઇ.એ.સી.ની ભલામણોને સર્વોચ્ચ મહત્વ આપવું આવશ્યક છે, જે બાબત કલમ ૮(૨) માંથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે, કારણ કે તેમાં જ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે 'નિયમનકારી સત્તામંડળ સામાન્ય રીતે નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની ભલામણોને સ્વીકારશે...'. વધુમાં, સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ ૨૦૦૬ ની ઇ.આઈ.એ. સૂચના એક સંપૂર્ણ સંહિતા છે, જે કોઈ અન્ય બાબત પર નિર્ભર નથી.

એ રજૂ કરવામાં આવે છે કે ઇ.એ.સી.ની ભલામણો પર વિચાર કરતી વખતે નિયમનકારી સત્તાધિકારી એમ.ઓ.ઈ.એફ.ની ભૂમિકા અત્યંત મર્યાદિત છે, કારણ કે એમ.ઓ.ઈ.એફ. કોઈ નિષ્ણાત સંસ્થા નથી, પરંતુ એક મંત્રાલય છે જેને આ વિષયમાં કોઈ વિશેષતા નથી. આ વિષયમાં એમ.ઓ.ઈ.એફ.નો વિવેકાધિકાર ખૂબ જ મર્યાદિત છે અને સામાન્ય રીતે તેને નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની ભલામણો સ્વીકારવી જ જોઈએ.

કલમ ૮(૩) એવી કોઈ કાનૂની કલ્પના નથી કે જેના દ્વારા કોઈ નિર્દિષ્ટ અવધિ પૂર્ણ થતાની સાથે જ, માત્ર ઇસી માટેની અરજી કોઈપણ મનન-વિચારણા વિના આપમેળે મંજૂર ગણાય. કલમ ૮(૩) માત્ર એટલા હેતુથી જ કાનૂની કલ્પના સર્જે છે કે નિષ્ણાત સંસ્થાની ભલામણોને અંતિમતા મળી રહે, અર્થાત્ એક્સપર્ટ એપ્રેઝલ કમિટી, જેણે ઇસી માટેની અરજીનો વિગતવાર વિચાર કર્યો છે અને કલમ ૭ માં નિર્ધારિત તબક્કાવાર વિગતવાર પ્રક્રિયાનું પાલન કરીને તથા ઇએસીનું ઘટક એવા નિષ્ણાતોએ સંપૂર્ણ અને વિગતવાર મનન-વિચારણા

કર્ચા પછી ભલામણ કરી છે. તેથી, કલમ ૮(૩) માત્ર તે નિષ્ણાત સંસ્થાની ભલામણને જ અંતિમતા આપે છે, જેણે તે બાબતે વિગતવાર તપાસના આધારે પોતાની ભલામણ કરી છે. કલમ ૮(૩) તે નિષ્ણાત સંસ્થાની ભલામણને અંતિમતા આપે છે, જેણીની ભલામણો કલમ ૮(૨) હેઠળ નિયમનકારી સત્તાધિકારી દ્વારા અન્યથા પણ સામાન્ય રીતે સ્વીકારવામાં આવવી ફરજિયાત છે.

એ રજૂ કરવામાં આવે છે કે આ અદાલત તેમજ એમ.ઓ.ઈ.એફ. બંને નિષ્ણાત અભિપ્રાયના સ્થાને પોતાનો અભિપ્રાય સ્થાપિત કરી શકતા નથી. કેન્દ્રીય સરકાર નિયમનકારી પ્રાધિકરણ હોવાને કારણે પોતાની સ્વતંત્ર નિષ્ણાતતા ધરાવતી નથી અને સામાન્ય રીતે ઈ.એ.સી. દ્વારા રજૂ કરાયેલા અહેવાલના આધારે જ કાર્ય કરવું પડે છે. કેન્દ્રીય સરકારને અપ્રતિબંધિત વિવેકાધિકાર પ્રાપ્ત નથી, પરંતુ માત્ર માર્ગદર્શનયુક્ત વિવેકાધિકાર જ પ્રાપ્ત છે, અને એવો વિવેકાધિકાર ઈ.એ.સી.ની ભલામણો પર આધારિત છે.

એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે જો કેન્દ્ર સરકારને ઈએસીની ભલામણો સામે કોઈ આક્ષેપ હોત, તો તેણે તે જ બાબત પ્રથમ જ તકે દર્શાવી હોત. વર્તમાન કેસમાં, આ વિવાદને આંચ ન પહોંચે તે રીતે કે સૂચનાની કલમ ૮ મુજબ મુન્દ્રા એસઈઝેડને ઈસી પહેલેથી જ મંજૂર કરવામાં આવી ચૂકી છે, તેવું પણ તર્કસંગત અને ચુકિતપૂર્ણ રીતે અનુમાનિત કરી શકાય છે કે ઈસી મંજૂર કરવા બાબતની ઈએસીની ભલામણ કેન્દ્ર સરકારે સ્વીકારી લીધી છે.

એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે જાહેરનામા હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર પર રહેલી ફરજ સમયબદ્ધ છે અને સમયની મર્યાદા મૂકવાનો એકમાત્ર આશય એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સમયસર નિર્ણય લેવામાં આવે, જે વર્તમાન પ્રકરણમાં તે લેવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે જે અરજદાર ઈ.સી. મેળવવા હકદાર હોય અને નિષ્ણાતો દ્વારા ભલામણ કરાયેલ હોય તેને એમ.ઓ.ઈ.એફ.નું વલણ સમયસર જાણવું જોઈએ; અન્યથા તેને ખર્ચમાં અતિરિક્ત વધારો થવાથી એવી અરજદારે ભારે નાણાકીય હાનિ ભોગવવાની સ્થિતિનો સામનો કરવો પડી શકે.

આ અદાલતે રિટ અરજિ (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૨ માં તા. ૯.૦૫.૨૦૧૨ના પોતાના ચુકાદામાં એવું ધારણ કર્યું હતું કે અરજદારો, અર્થાત્ એ.બી.એફ.પી.એલ., ને કોઈપણ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક નથી, કારણ કે અરજદારો દ્વારા સ્થાપિત કરવાનું પ્રસ્તાવિત પ્રકલ્પો ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ હેઠળ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક હોય તેવા પ્રકલ્પોની શ્રેણીમાં આવતા નથી. જોકે, મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ને સમગ્ર બહુ-ઉત્પાદન એસ.ઈ.ઝેડ. માટે હજી સુધી પર્યાવરણીય મંજૂરી મળેલી નહોતી તેવા નિષ્કર્ષના કારણે અરજદારોને તેમના પ્રકલ્પોના અમલીકરણમાં આગળ વધવા તથા કોઈપણ વધુ બાંધકામ કાર્ય હાથ ધરવાથી પ્રતિબંધિત કરવામાં આવ્યા હતા. અરજદારે ઉક્ત આદેશનું પાલન કરતાં તાત્કાલિક તેમના પ્રકલ્પો સંબંધિત વધુ બાંધકામ બંધ કરી દીધું હતું.

રજૂ કરવામાં આવે છે કે તા. ૯.૦૫.૨૦૧૨ના ચુકાદા પછી વિવિધ ઘટનાઓ ઘટી છે અને ઈ.એ.સી., જે નિષ્ણાત સત્તામંડળ છે, તેણે સંબંધિત તમામ તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓનું વિગતવાર અને સાવધાનીપૂર્વક વિશ્લેષણ કર્યા બાદ એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને ઈ.સી. આપવી આવશ્યક છે તે માન્ય કર્યું છે. એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.એ અરજદારને જાણ કરી છે કે તેણે ઈ.સી. મંજૂર કરવા માટેની તમામ આવશ્યક શરતો પૂર્ણ કરી દીધી છે. તેમ છતાં, કેન્દ્ર સરકારે ઈ.એ.સી.ની ભલામણને ન તો નકારી છે અને ન તો સ્વીકારી છે. તેણે ઈ.એ.સી.ને પોતાની ભલામણ પર પુનર્વિચાર કરવા જણાવ્યું નથી. રજૂ કરવામાં આવે છે કે ઈ.એ.સી.ની ભલામણોના સંદર્ભમાં એમ.ઓ.ઈ.એફ. તરફથી સંપૂર્ણપણે કોઈ સંદેશાવ્યવહાર થયો નથી. કેન્દ્ર સરકારે વાજબી રીતે કાર્ય કરવું આવશ્યક છે અને ઈ.એ.સી.ની ભલામણોને સ્વીકારતી અથવા નામંજૂર કરતી વખતે શિસ્તના સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખવા આવશ્યક છે, જોકે તેને એક વર્ષથી વધુ સમય સુધી માત્ર મૌન બેસી રહેવાની મંજૂરી ચોક્કસપણે આપી શકાય નહીં.

વધુમાં, આ એવો કેસ પણ નથી જેમાં કેન્દ્ર સરકારે એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. પર ઈ.એ.સી.ની ભલામણો પર કાર્યવાહી કરી શકે તે પહેલાં કેટલીક શરતો અને નિયમો મૂક્યા હોય. તેના બદલે, એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ સુનીતા નરાઈન સમિતિ નામની નવી તૃતીય પક્ષ સમિતિ રચી છે, જેને કોઈપણ પ્રકારની ભૂમિકા નથી અને આ નવી સમિતિ દ્વારા લેવાયેલ કોઈપણ અભિપ્રાય, સકારાત્મક હોય કે નકારાત્મક, કોઈ મદદરૂપ થવાનો નથી. રજૂ કરવામાં આવે છે કે, ઈ.એ.સી.ની

ભલામણોના વિશ્લેષણ બાબતે, આ સમિતિ એક અતિ-ન્યાયિક સંસ્થા છે જેને કોઈપણ પ્રકારની સત્તા અથવા અધિકાર નથી.

એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે અહીંનો અરજદાર પોતાની તરફથી જરાય દોષ ન હોવા છતાં અને માત્ર ઈ.એ.સી.ની ભલામણોની વિચારણા કરવામાં એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા થયેલા અન્યાયસંગત વિલંબને કારણે નુકસાન ભોગવે, તે આ અદાલત દ્વારા નિશ્ચિતપણે મંજૂર કરી શકાય તેમ નથી. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે આ

અદાલત, આવા તથ્યોની પૃષ્ઠભૂમિકામાં, ઈ.એ.સી. દ્વારા ભલામણ કરાયેલ તેના ઈ.સી. પર કાર્યવાહી કરતી વખતે એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. સમક્ષ કેટલીક શરતો અને નિયામકો લાદવાનો અધિકાર ધરાવે છે અને એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. પાસેથી આ બાંહેધરી પણ લઈ શકે છે કે તે પોતાની બધી જવાબદારીઓ પૂર્ણ કરશે.

એ રજૂ કરવામાં આવે છે કે તારીખ ૯.૦૫.૨૦૧૨ ના ચુકાદાનો એકમાત્ર આશય એવી અનિયમિતતા અટકાવવાનો હતો, જેને અત્યારે પણ સુધારી શકાય છે. આશય ક્યારેય એકમોને સ્થળાંતરિત કરવાનો નહોતો, પરંતુ જેમનું સ્થળાંતરણ થયું છે તેમને વળતર આપવાનો હતો.

એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ભવિષ્યની કાર્યવાહીનો માર્ગ નક્કી કરવો આ અદાલત માટે છે અને મામલો સરકાર અથવા ઈ.એ.સી.ને પાછો મોકલવાથી કોઈ

હેતુ સિદ્ધ થશે નહીં. સુનિતા પણ નારાયણ સમિતિના અહેવાલે આ જ વાતને માન્યતા આપી હતી અને નીચે મુજબ સૂચન કર્યું હતું –

૭.૨.અનુપાલનના અભાવ માટે અસરકારક પ્રતિબંધક ભલામણ અને ઉપચારાત્મક પગલાં – સમિતિના મૂલ્યાંકન મુજબ ઇ.સી.ની શરતોના ઉલ્લંઘન અને અનુપાલનના અભાવ અંગે નિર્વિવાદ પુરાવા ઉપલબ્ધ છે. તે પણ સ્વીકારવું આવશ્યક છે કે કંપનીએ કેટલીક બાબતોમાં પર્યાવરણીય પ્રક્રિયાઓને બાજુ પર મૂકી છે. સમિતિ સમક્ષનો પ્રશ્ન એ છે કે ભવિષ્યમાં કયો પગલાનો માર્ગ નક્કી કરવો. એક વિકલ્પ એવો હોઈ શકે કે જ્યાં પ્રક્રિયાઓને બાજુ પર મૂકવામાં આવી હોય ત્યાં મંજૂરીઓ રદ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવે. ઉપરાંત, ઇ.સી.ની શરતોના અનુપાલનના અભાવ અને ઉલ્લંઘનો અંગે કાનૂની કાર્યવાહી પણ શરૂ કરી શકાય. પરંતુ એ પણ સ્પષ્ટ છે કે આ પગલાં, ભલે તે કેટલાંય કઠોર લાગતા હોય, સ્વભાવથી પ્રક્રિયાત્મક છે અને પર્યાવરણ તથા લોકોના હિતમાં કોઈ લાભ વિના માત્ર વિલંબ જ પેદા કરશે. સમિતિ આ હકીકતથી અવગત છે કે વિશાળ પાયે વિકાસકાર્ય પહેલેથી જ હાથ ધરવામાં આવ્યું છે અને આ તબક્કે તેની કામગીરી રોકવી અથવા બંધ કરવી શક્ય કે વિવેકસભર નથી. તેથી, સમિતિએ કાર્યવાહીનો ભિન્ન માર્ગ ભલામણ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે, જે એક તરફ અસરકારક પ્રતિબંધક બનવાનો ઉદ્દેશ ધરાવે છે અને બીજી તરફ ભવિષ્યમાં પર્યાવરણના સુધાર માટે ઉપચારાત્મક પગલાંનો માર્ગ પણ સૂચવે છે.

એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે આ એક સર્વવિદિત હકીકત છે કે ભારતમાં સ્પેશી ટર્બાઇન ઉત્પાદન સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ નહોતી અને તેથી ટર્બાઇનો

ભારત ખાતે આયાત કરવી પડતી હતી, જે અત્યંત ખર્ચાળ પ્રક્રિયા હતી. એલ્સ્ટોમ, અગ્રણી ઉત્પાદકોમાંનો એક હોવાને કારણે, અરજદારો મારફતે ભારતમાં આ ટર્બાઇનોનું ઉત્પાદન કરશે, જે ખર્ચદક્ષ અને પર્યાવરણમૈત્રીપૂર્ણ રહેશે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે અરજદારો, જવાબદાર કંપની હોવાને કારણે, અત્યંત સાવધાનીપૂર્વક વર્ત્યા છે, કારણ કે તેમણે તારીખ ૯.૦૫.૨૦૧૨ના ચુકાદા પછી અન્ય ૧૨ એકમોથી ભિન્ન રીતે કોઈપણ પ્રવૃત્તિ કરી નથી અને ઉપરાંત પર્યાવરણને સુરક્ષિત રાખવાની તથા તેનું રક્ષણ કરવાની પોતાની ફરજનો સ્વીકાર કર્યો છે.

અરજદારો રજૂ કરે છે કે ઇ.એ.સી. દ્વારા તેની ૧૧૩મી બેઠક, જે ૪/૫મી જૂન, ૨૦૧૨ના રોજ યોજાઈ હતી, તથા ૧૧૪મી બેઠક, જે ૯/૧૦મી જુલાઈ, ૨૦૧૨ના રોજ યોજાઈ હતી, તેમાં મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ના પ્રસ્તાવને પર્યાવરણીય મંજૂરી અને સીઆરઝેડ મંજૂરી મંજૂર કરવા અનુકૂળ ભલામણ કરવામાં આવી હોવાનું જાણવા મળતાં, અરજદારોએ સૌપ્રથમ ૨૮મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨ના પત્ર દ્વારા એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને સ્પષ્ટીકરણો માગ્યા હતા કે શું તેણે સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાના હેતુસર તેમના કેસની ભલામણ કરતી વખતે ઇ.એ.સી.એ પોતાની કાર્યવાહી નોંધમાં દર્શાવેલી તમામ શરતોનું પાલન કર્યું હતું કે નહીં અને ઇ.એ.સી. દ્વારા ૯મી જુલાઈ, ૨૦૧૨ના રોજ ભલામણો કર્યા પછી આ મુદ્દે એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને સરકાર તરફથી કંઈ સંદેશાવ્યવહાર પ્રાપ્ત થયો હતો કે નહીં. ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨ના તેના પત્ર દ્વારા એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.એ અરજદારોને જાણ કરી હતી કે તેણે ઇ.એ.સી.ની

૧૧૩મી બેઠકની કાર્યવાહી નોંધમાં દર્શાવેલી તમામ શરતોનું પાલન કર્યું હતું અને એ પછા કે ઇ.એ.સી.ની ૧૧૪મી બેઠક ૮મી જુલાઈ, ૨૦૧૨ના રોજ યોજાયા પછી એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને એમ.ઓ.ઈ.એફ. તરફથી કોઈ સંદેશાવ્યવહાર પ્રાપ્ત થયો નહોતો. ઇ.આઈ.એ. અધિસૂચનાની કલમ ૮માં નિર્ધારિત સમયમર્યાદા વીતી ગઈ હોવાથી અને તેથી ઇ.આઈ.એ. અધિસૂચનાની કલમ ૮(૩)ના બળે ઇ.એ.સી.ની ભલામણ એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા સ્વીકારવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવતું હોવાથી, અરજદારોને સદ્ભાવપૂર્વક એવો વિશ્વાસ થયો હતો અને તેઓ હજી પછા એવો વિશ્વાસ રાખે છે કે મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ. માટે માગવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી ઇ.એ.સી.ની ભલામણના અનુસંધાનમાં એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા માન્ય રીતે મંજૂર કરવામાં આવી ગણાય છે. તેમ છતાં, પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી હોવાનું ધારીને આગળની કાર્યવાહી કરતા પહેલાં, અરજદારોએ આ સંદર્ભે સૌપ્રથમ એમ.ઓ.ઈ.એફ. પાસેથી સ્પષ્ટીકરણ માંગવું યોગ્ય અને વાજબી માન્યું. તે જ દ્રષ્ટિએ, અરજદારોએ ૧૧મી ઓક્ટોબર, ૨૦૧૨ના રોજ એમ.ઓ.ઈ.એફ.ને પત્ર મોકલી, અન્ય બાબતો સાથે, તેનું ધ્યાન ઇ.આઈ.એ. અધિસૂચનાની કલમ ૮(૩)ની જોગવાઈઓ તરફ દોર્યું અને એમ.ઓ.ઈ.એફ.ને વિનંતી કરી કે દર્શાવેલ કલમ અંગે તેમની સમજ યોગ્ય છે કે નહીં તથા તે અનુસાર તેઓ પોતાના પ્રોજેક્ટોના અમલીકરણ સાથે આગળ વધી શકે અને પોતાની બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓ ફરી શરૂ કરી શકે કે નહીં, તે અંગે સલાહ આપે. એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ આ પત્રનો કોઈ જવાબ આપ્યો નહોતો અને

એ.પી.એસ.ઈ.રને પર્યાવરણીય મંજૂરી માન્ય રીતે આપવામાં આવી ગણાય છે કે નહીં તે અંગે કોઈ સ્પષ્ટીકરણ આપ્યું નહોતું.

એમ.ઓ.ઈ.એફ.ની જવાબદારી છે કે એપી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને શરતોમાં બાંધે અને ખાતરી કરે કે એપી.એસ.ઈ.ઝેડ. તેમનું પાલન કરે. તેમ છતાં, એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ અકલ્પનીય મૌન જાળવી રાખ્યું છે. તેણે ન તો ઈ.એ.સી.ને તેની ભલામણ પર પુનર્વિચાર કરવા જણાવ્યું છે અને ન તો ઈ.સી. મંજૂર કરી છે. ઈ.સી. શક્ય તેટલી વહેલી તકે મંજૂર થાય તેની ખાતરી કરવી એ એપી.એસ.ઈ.ઝેડ.ની જવાબદારી છે. એપી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પ્રતિનિધિત્વોના આધારે જ અરજદારોએ એસ.ઈ.ઝેડ.માં પ્લોટો ભાડે લીધા હતા અને તેમાં નાણાંનું રોકાણ કર્યું હતું. તેથી, ઈ.સી. મેળવવા માટે, જેમાં આ અદાલત સમક્ષ યોગ્ય ઉપાય મેળવવાનો સમાવેશ થાય છે, એપી.એસ.ઈ.ઝેડ. તમામ પગલાં લેવાના બાધ્ય હતા, છતાં તેણે આવું કોઈ પગલું લીધું નથી. ઈ.સી. આપવાની ફરજ ધરાવતા એમ.ઓ.ઈ.એફ. અને ઈ.સી. મેળવવાનો જેઓ પર બાધ્યકર્તવ્ય છે એવા એપી.એસ.ઈ.ઝેડ. વચ્ચેના આ વિવાદમાં, અરજદારો જ અટવાઈ ગયા છે.

અરજદારોએ આ અદાલતના આદેશનું પાલન કરીને બાંધકામ બંધ કર્યું હોવા છતાં, એપીએસઈઝેડ અને અન્ય એકમોએ તેમનું સંચાલન ચાલુ રાખ્યું છે. તેથી, હાલની અરજિ દાખલ કરવા સિવાય અરજદારો પાસે કોઈ અન્ય ઉપાય ન હતો.

એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે પર્યાવરણ અનુમતિ મંજૂર કરવાની બાબતમાં એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ પોતાની ફરજ ત્યજી દીધી હોવાથી, ઈ.એ.સી.ની ભલામણને ધ્યાનમાં રાખીને આ અદાલતે એવું ઠરાવવું જોઈએ કે એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. પાસે પર્યાવરણ અનુમતિ છે. અરજદારોની આ રજૂઆતને કોઈ હાનિ પહોંચાડ્યા વિના કે એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. પાસે અનુમાનિત પર્યાવરણ અનુમતિ છે, એવું પણ રજૂ કરવામાં આવે છે કે ભલે આ અદાલત એવું ઠરાવે કે એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. પાસે અનુમાનિત પર્યાવરણ અનુમતિ નથી, તો પણ પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે કે આ અદાલતે મામલો એમ.ઓ.ઈ.એફ.ને પરત ન મોકલે અને તેના બદલે ઈ.એ.સી.ની ભલામણનો પોતે વિચાર કરી, આ અદાલતને યોગ્ય લાગે તેવી શરતોને આધીન રહી પર્યાવરણ અનુમતિ મંજૂર કરે.

અરજદારોને એ સદભાવનાપૂર્ણ માન્યતા હેઠળ કે ઈ.સી. મંજૂર થયેલ ગણાય છે, તેમણે કોઈપણ વધુ પગલાં ભરતા પહેલાં આ અદાલતનો આશરો લેવો યોગ્ય અને સમીચીન ગણ્યો છે અને તેમણે અતિ સદભાવનાપૂર્વક વર્તન કર્યું છે.

અરજદારોએ ન તો કોઈ ગેરકાયદેસર કૃત્ય કર્યું છે અને ન તો તેમણે તા. ૯.૦૫.૨૦૧૨ના ચુકાદા વિરુદ્ધ કોઈ કાર્યવાહી કરી છે. તા. ૯.૦૫.૨૦૧૨ના ચુકાદા સાથે એમ.ઓ.ઈ.એફ.ના તા. ૨૫.૧૦.૨૦૧૧ના અરજદારોને લખાયેલા પત્ર પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એ.બી.એફ.પી.એલ.ને સ્વતંત્રરૂપે પર્યાવરણીય મંજૂરીની આવશ્યકતા નથી. આ રજૂ કરવામાં આવે છે કે અરજદારે ક્યારેય કાયદો

પોતાના હાથમાં લીધો નથી અને યોગ્ય માર્ગ અપનાવવા માટે આ અદાલતનો આશરો લેવા તેઓ હંમેશા ઇચ્છુક રહ્યા છે, જેનાથી સ્પષ્ટપણે સુવિધાના સંતુલનનો તત્ત્વ અરજદારોના પક્ષમાં જાય છે.

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે આ અદાલત દ્વારા એવો આદેશ કરવામાં આવે કે ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮ (એચઆઈ) હેઠળ એ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને અનુમાનિત મંજૂરી પ્રાપ્ત થયેલી જાહેર કરવામાં આવે અને તેથી, અરજીકર્તાઓએ ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ પાસેથી અન્ય બાબતો ઉપરાંત કાયદેસરની મંજૂરીઓ પહેલેથી જ પ્રાપ્ત કરી લીધી હોવાના દૃષ્ટિકોણે, મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.માં સ્થિત જમીન, જે મૌજે ગામ સિરાયા અને નવાઈનલ, તા. મુન્દ્રા, જિલ્લા કચ્છ, ગુજરાતની આવક સર્વે નં. ૨૯૫/૧ નો ભાગ અને આવક સર્વે નં. ૨૨૫ નો ભાગ છે, તેમાં પોતાના અનુક્રમે પ્રકલ્પોની સ્થાપના ચાલુ રાખવામાં અરજીકર્તાઓ સામે કોઈ અવરોધ રહેતો નથી.

પ્રત્યુત્તરમાં અરજદારોની રજૂઆતો :

શ્રી આનંદ ચાફ્ફિક, રીટ અરજી (જનહિત અરજી) ક્રમાંક ૨૧/૨૦૧૩ માં અરજદારો તરફે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે, પુનઃપ્રત્યુત્તરમાં, નીચે મુજબની રજૂઆતો કરી હતી :

(૧) કલમ ૮(૩) માં રહેલી અનુમાનાત્મક જોગવાઈનો આશરો ખાનગી સામાવાળાઓ દ્વારા માત્ર ત્યારે જ લેવામાં આવી શકે જ્યારે, પૂર્વશરત તરીકે,

પ્રસ્તાવિત એસીઈઝેડ અને તેની અંદરની એકમોએ ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૨ નું પાલન કર્યું હોય.

નિર્વિવાદ રીતે, પ્રસ્તાવિત એસીઈઝેડના વિકાસકર્તાએ એપ્રિલ ૨૦૧૨ ના અંતિમ ઈ.આઈ.એ. અહેવાલમાં દર્શાવ્યા મુજબ તેમજ અન્ય રીતે પાયાની સુવિધાઓ પૂરી પાડવા અંગે નોંધપાત્ર વિકાસકાર્ય કર્યું છે.

વધુમાં, તમામ સામાવાળા એકમોએ તેમના જવાબમાં શપથપૂર્વક જણાવ્યું છે કે તેમણે છેલ્લા બે થી ચાર વર્ષથી વધુ સમયગાળામાં બાંધકામ ઊભું કરીને અને ઉત્પાદન પ્રવૃત્તિ ચલાવીને તેમની સંબંધિત એકમોનો વિકાસ કર્યો છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ખાનગી સામાવાળાઓએ ઈ.આઈ.એ. સૂચનાની કલમ ૨ નો ઘોર ભંગ કર્યો છે અને પ્રસ્તાવિત એસીઈઝેડની અંદર તથા સંબંધિત એકમોની અંદર થયેલો વિકાસ સંપૂર્ણપણે ગેરકાયદેસર છે અને તેથી અનુમાનાત્મક જોગવાઈ સામાવાળાઓના બચાવ માટે આવી શકતી નથી અને ન તો તે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપી શકે કે ગેરકાયદેસર વિકાસ અને બાંધકામને કાયદેસર બનાવી શકે.

અન્ય શબ્દોમાં, જે વ્યક્તિ ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ના મૂળ હેતુ અને આશયનો ભંગ કરે છે અને પર્યાવરણીય મંજૂરી મળ્યા સુધી કોઈ વિકાસકાર્ય ન કરવાને બદલે નોંધપાત્ર વિકાસ અને બાંધકામ કરી નાખે છે, તેને અનુમાનાત્મક કાનૂની કલ્પનાનો આશરો લેવા દેવામાં આવી શકે નહીં.

અનુમાનાત્મક કાનૂની કલ્પના એ પૂર્વધારણા પર આધારિત છે કે પ્રસ્તાવિત યોજના તે કાયદા સાથે સુસંગત છે, જે આવી અનુમાનાત્મક કાનૂની કલ્પના પ્રદાન કરે છે. જો પરિસ્થિતિ વિપરીત હોય, તો આવી અનુમાનાત્મક કાનૂની કલ્પનાનો આશરો એવા વ્યક્તિને લેવા દેવામાં આવી શકે નહીં જેણે આવી કલ્પના માટે જોગવાઈ કરતી સૂચનાનો સતત ભંગ કર્યો હોય.

પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩(૩) અને પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ ના નિયમ ૫(૩) કેન્દ્ર સરકારને નિર્ણય લેવા અને અંતિમ નિર્ણય કરવા માટે સંપૂર્ણ સત્તા આપે છે. તેમાં કોઈ સોંપણીની જોગવાઈ નથી અને તેથી પ્રતિનિધિત્વ આધારીત વિધાન અથવા ગૌણ વિધાન દ્વારા આવી સત્તા નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિને અનુમાનાત્મક કાનૂની કલ્પના દ્વારા સીધી કે પરોક્ષ રીતે સોંપી શકાય નહીં. કલમ ૮(૩) કલમ ૩(૩) અને નિયમ ૫(૩) ના ક્ષેત્ર અને પરિધિથી બહાર છે. તેથી તે સ્વયંપ્રકાશિત રીતે ગેરકાયદેસર અને અસંવિધાનિક છે અને તેથી તેની અવગણના કરવી અથવા તેને સીમિત અર્થમાં વાંચવી આવશ્યક છે.

કલમ ૮(૩) અનુમાનાત્મક કાનૂની કલ્પના ઊભી કરીને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના મૂળભૂત અધિકારનો ભંગ કરે છે, અને તે માત્ર કાર્યપાલિકાની નિષ્ક્રિયતાના આધાર પર. મૂળભૂત અધિકારને ગૌણ અથવા પ્રતિનિધિત્વ આધારીત વિધાન દ્વારા નિષ્ફળ બનાવવાની અથવા છીનવી લેવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં, જ્યાં આવી નિષ્ફળતા કાર્યપાલિકાની

નિષ્ક્રિયતાના આધારે પ્રકલ્પ સમર્થકના પક્ષમાં મૂળભૂત રીતે અધિકાર ઊભો કરે છે અને તે અસરગ્રસ્ત વિસ્તારના લોકોના ગુકસાનના મૂલ્યે થાય છે. સ્વયંપ્રકાશિત રીતે, કલમ ૮(૩) અધિકારક્ષેત્રથી પર છે અને તેથી તેનો અમલ કરી શકાય નહીં અથવા તેનો આશરો લેવા દેવામાં આવી શકે નહીં.

તેનો અર્થઘટન કાયદા અને બંધારણ સાથે સુસંગત રીતે જ થવું જોઈએ.

નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની ભલામણો કાર્યવાહી નોંધમાંથી પ્રતિબિંબિત થતી વાસ્તવિક પરિસ્થિતિથી વિમુખ છે.

જાહેર હિતની અરજી સ્વરૂપની અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની અરજમાં અદાલત નિશ્ચિતપણે અનુવર્તી ઘટનાઓ પર નજર કરી શકે છે અને તે દ્વારા સુનીતા નારાયણ સમિતિના અહેવાલ પર પણ ધ્યાન આપી શકે છે. સમિતિના અહેવાલે નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની વિશ્વસનીયતાને સંપૂર્ણપણે ખંડિત કરી છે અને તેથી અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીનો આશરો લેવા દેવામાં આવી શકે નહીં.

સુનીતા નારાયણ સમિતિના અહેવાલને ખાનગી સામાવાળાઓએ પડકાર્યો નથી.

નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની ભલામણો કલમ ૩ અને નિયમ ૫ મુજબ બાધ્યકારી નથી.

વિશ્લેષણ :

પક્ષકારોની તરફેણી હાજર થયેલ વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા બાદ અને નોંધ પર રહેલ સામગ્રીનું અવલોકન કર્યા બાદ, અમારી દષ્ટિએ, નીચેના પ્રશ્નો બંને અરજીઓમાં અમારા વિચારાધીન થાય છે :

(૧) શું ગામના રહેવાસીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલી રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં.૨૧/૨૦૧૩ વિલંબ અને લાપરવાહી ના આધારે નામંજૂર થવા પાત્ર છે;

(૨) શું રિટ અરજિ (જનહિત અરજી) નં.૨૧/૨૦૧૩ રેસ જ્યુડિકેટના સિદ્ધાંત અથવા રચનાત્મક રેસ જ્યુડિકેટના સિદ્ધાંતનો અમલ કરીને ફગાવી દેવા લાયક છે;

(૩) શું વર્ષ ૨૦૧૩ની રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧ એ આ આધાર પર નામંજૂર કરવી જોઈએ કે એસ.ઈ.ઝેડ.ની અનુમાનિત મંજૂરીની કાયદેસરતા અને માન્યતા તથા પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાની ભલામણ કરનાર ઇ.એ.સી.ના તારીખ ૪થી-૫મી જૂન ૨૦૧૨ના નિર્ણયને પડકારવામાં આવ્યો નથી અને તેવા પડકારના અભાવે વર્ષ ૨૦૧૩ની રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧માં માગવામાં આવેલ મુજબ અરજદારોના હિતમાં કોઈ રાહત આપી શકાતી ન હતી;

(૪) શું વર્ષ ૨૦૧૩ ની રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧ અરજદારોને રાષ્ટ્રીય હરિત અધિકરણ અધિનિયમ, ૨૦૧૦ હેઠળ રચાયેલ

રાષ્ટ્રીય હરિત અધિકરણ સમક્ષ વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ છે તે આધાર પર ફગાવી દેવી જોઈએ;

(૫) રણુભા રાજમલજી જાડેજા અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, રિટ પિટિશન (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧માં આ અદાલતે આપેલો, તારીખ ૯મી મે ૨૦૧૨નો નિર્ણય, અહીંની બંને અરજીઓમાં સંકળાયેલા મુદ્દાઓ પર કોઈ અસર ધરાવે છે કે કેમ;

(૬) શું સામાવાળા નં. ૮ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં એસ.ઈ.ઝેડ.માં સામાવાળા નં. ૧૦ થી ૨૧ દ્વારા બાંધકામની શરૂઆતને સ્વયંસ્પષ્ટ રીતે ગેરકાયદેસર કહી શકાય, અને જો એવું હોય, તો શું તેવી ગેરકાયદેસરતાને કાયદાકીય કલ્પિત જોગવાઈના આધારે સામાવાળા નં. ૮ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી મળ્યાના બળ પર દૂર થઈ ગયેલી માનવામાં આવી શકે;

(૭) શું આજની તારીખે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ કાયદેસર રીતે એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર પોતાની એકમો ચલાવતા હોવાનું કહી શકાય;

(૮) શું રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧/૨૦૧૩ના અરજદારો અરજીઓમાં પ્રાર્થિત રાહતો મેળવવા હકદાર છે;

(૯) શું આલ્સ્ટોમ ભારત ફોર્જ પાવર લિમિટેડ, જે વિશેષ નાગરિક અરજી નં.૨૬૨૧/૨૦૧૩માં અરજદાર છે, તે એવી જાહેરખબર મેળવવાનો

હકદાર છે કે ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ની કલમ ૮(૩) હેઠળ એપીએસઈઝેડે અનુમાનિત મંજૂરી પ્રાપ્ત કરી હોવાથી, મુન્દ્રા એસઈઝેડમાં આવેલી જમીન પર તેમના અનુક્રમે પ્રકલ્પોની સ્થાપના ચાલુ રાખવા સામે તેની વિરુદ્ધ કોઈ અવરોધ નથી.

બંને પક્ષોની તરફેથી રજૂ કરવામાં આવેલી પરસ્પર વિરોધી દલીલો તરફ પ્રવર્તતા પહેલાં, અમને આવશ્યક લાગે છે કે રિટ અરજી (જનહિત અરજી) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં ઉઠાવવામાં આવેલ મુદ્દાનો વિચાર કરવામાં આવે, અને જેનો નિર્ધાર આ જ ખંડપીઠ દ્વારા તા. ૮મી મે ૨૦૧૨ના ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો.

રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ ગામ નવાણાલના તે રહેવાસીઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેઓએ રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં. ૨૦૧૩ ની ૨૧ દાખલ કરી ન હતી, અને જેમાં મુખ્યત્વે આ ફરિયાદ ઉઠાવવામાં આવી હતી કે પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ ના નિયમ ૫ હેઠળ જારી કરવામાં આવેલી તથા પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩ સાથે વાંચવાની પર્યાવરણીય પ્રભાવ મૂલવણી અધિસૂચના, ૨૦૦૬ મુજબ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવ્યા વિના, આલ્સ્ટોમ ભારત ફોર્જ પાવર લિમિટેડે એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર પાવર પ્લાન્ટના ઉપકરણોના ઉત્પાદન માટે પોતાના કારખાનાનું બાંધકામ

શરૂ કરી દીધું હતું. ઉક્ત અરજિયલિ અનેકવિધ મુદ્દાઓ ઉઠાવવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ સારરૂપે મુખ્ય મુદ્દો પર્યાવરણીય પ્રભાવ મૂલવણી અધિસૂચના, ૨૦૦૬ હેઠળ ફરજિયાત રીતે આવશ્યક એવી પર્યાવરણીય મંજૂરી બાબતનો હતો.

પ્રકરણના બધા સંબંધિત પાસાઓનો વિચાર કર્યા બાદ, ઉક્ત અરજીમાં અમારી વિચારણા માટે અમારી સમક્ષ રજૂ થયેલો પ્રશ્ન નીચે મુજબ હતો :

સંબંધિત પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને અભિલેખ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીનું અવલોકન કર્યા બાદ, આ અરજીને અમારા વિચાર માટેનો સંક્ષિપ્ત પ્રશ્ન એ છે કે ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા તા. ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ની જાહેરનામા અનુસાર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં અપાયેલું કોઈ પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રમાણપત્ર ન હોવાના સંજોગોમાં, સામાવાળા નં. ૧૦ દ્વારા એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર સ્થાપિત કરવાને પ્રસ્તાવિત એકમ બાંધકામનું કાર્ય આગળ ધપાવી શકે કે નહીં, ભલે તે હકીકત જેવી હોય કે સામાવાળા નં. ૧૦ ઉપર આ યોજનાને લગતી કોઈ સ્વતંત્ર પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવાની ફરજ છે કે નથી."

અમે ઉપરોક્ત પ્રશ્નનો નીચે મુજબ અવલોકન કરીને જવાબ આપ્યો હતો :

પર્યાવરણીય મંજૂરીના ફરજિયાત સ્વરૂપને તેમજ તા. ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ની અધિસૂચના પાછળના હેતુને ધ્યાનમાં લેતા, અમારા મનમાં કોઈ શંકા નથી કે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ અને ૧૧ તેમના પ્રોજેક્ટો સાથે આગળ વધી શક્યા હોત નહીં. વધુમાં વધુ એટલું જ થઈ શક્યું હોત કે સામાવાળા ક્રમાંક ૮ – એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. પોતાની એકમો સ્થાપવા ઇચ્છુક કંપનીઓને પ્લોટો ફાળવી શક્યું હોત. કોઈપણ સ્થિતિમાં, પ્લોટનો ફાળવણીધારક (અર્થાત ભાડાપટ્ટાધારક) પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય પાસેથી એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત કર્યા વિના એકમના બાંધકામ સાથે આગળ વધી શકતો નથી.

અમે આ કલ્પનાને સમજી શકતા નથી કે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા પૂરી પાડવાની ફરજિયાત તમામ આધારભૂત સુવિધાઓ, જે કોઈપણ કારણસર સંબંધિત સત્તાધિકારી એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પક્ષમાં પર્યાવરણ મંજૂરી આપવા ઇનકાર કરે, તો તેની સંભાળ વ્યક્તિગત ફાળવણીધારકો દ્વારા રાખવાની રહેશે. એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.એ બંદર વિકસાવવાના હેતુસર સરકાર પાસેથી અંદાજે ૧૮૦૦૦ હેક્ટર જમીન મેળવી છે, જે એશિયાના સૌથી મોટા બંદરોમાંથી એક બનવાનું છે. સરકારે બંદર વિકસાવવાના હેતુસર અંદાજે ૧૮૦૦૦ હેક્ટર જમીન ફાળવી છે. જો એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને જ પર્યાવરણ મંજૂરી આપવામાં ન આવે, તો પ્રશ્ન એ ઊભો થશે કે બંદર કોણ વિકસાવશે અને શું એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા જમીન ફાળવાયેલા ફાળવણીધારકો બંદર વિકસાવી શકશે. ૧૮૦૦૦ હેક્ટરના આ વિસ્તારમાં મુન્દ્રા તાલુકાનાં ૧૪ ગામોનો સમાવેશ થાય છે અને એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.એ વિશાળ પાયે આધારભૂત સુવિધાઓ પૂરી પાડવાની છે, જેમાં બગીચાઓ, રમતમેદાનો, આવાસ એકમો, હોસ્પિટલો, દવાખાનાં, ઔષધાલય, શાળાઓ, મહાવિદ્યાલયો, બજારસ્થળો, છાત્રાલયો, હોટેલો, ભોજનાલયો,

કેફેટેરિયા, નાટ્યગૃહો, પ્રેક્ષાગૃહો, પુસ્તકાલયો, જાહેર મનોરંજનની સુવિધાઓ, ક્લબો, જાહેર ઉપયોગિતાઓ, સેવા મકાનો તથા એવી અન્ય સુવિધાઓ, પરિવહનના સાધનો અને અનુકૂળતાઓનો સમાવેશ થાય છે, જે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. અને/અથવા મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ના હેતુઓ પૂર્ણ કરવા માટે જરૂરી અથવા યોગ્ય લાગે. કોઈપણ કારણસર જો એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પક્ષમાં પર્યાવરણ મંજૂરી આપવામાં ન આવે, તો પછી ફાળવણીધારકો આવી આધારભૂત સુવિધાઓ અથવા આધારરચના પોતાની રીતે કેવી રીતે પૂરી પાડી શકશે, જ્યારે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.એ કરારની શરતો મુજબ આવી સુવિધાઓ પૂરી પાડવા સંમત થયું છે. આ હકીકત ભૂલવી કે અવગણવી શક્ય નથી કે પર્યાવરણ મંજૂરી એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.એ લેવાની આવશ્યક છે, કારણ કે ઉપર દર્શાવેલ આધારભૂત સુવિધાઓ પૂરી પાડવાની તેની ફરજ છે અને આવી આધારરચના ઉભી કરતાં પર્યાવરણ પર નિશ્ચિતપણે કંઈક અસર પડશે; અને એ જ કારણ છે કે સમગ્ર યોજનાનો વ્યાપક અભ્યાસ કર્યા બાદ સત્તાધિકારીએ એ નક્કી કરવાનું રહે છે કે પર્યાવરણ મંજૂરી આપવી જોઈએ કે નહીં. આવી પરિસ્થિતિમાં, શ્રી ઠાકોરે કરેલી આ રજૂઆત કે વ્યક્તિગત ફાળવણીધારકો આધારભૂત સુવિધાઓની સંભાળ રાખશે, તે અમને સ્વીકારવી અત્યંત કઠિન છે. જોકે, બંદર પર આવશ્યક એવી આધારભૂત સુવિધાઓને ધ્યાનમાં લેતાં, કોઈ વ્યક્તિગત ફાળવણીધારક અથવા એકમધારક માટે આવી બધી સુવિધાઓ પોતાની રીતે પૂરી પાડવી માનવીય રીતે અશક્ય છે.

આ ઉપરાંત, અમારો એવો પણ અભિપ્રાય છે કે જો એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડે ઔદ્યોગિક સંયંત્રોની સ્થાપના માટે વિવિધ કંપનીઓને પ્લોટો પહેલેથી જ ફાળવ્યા હોય અને આવા ફાળવણીગ્રાહકોએ બંદરે ઉપલબ્ધ કોઈપણ પાયાની સુવિધાઓના અભાવમાં પોતાના વ્યક્તિગત સંયંત્રોના નિર્માણ

કાર્યમાં આગળ વધ્યા હોય, તો તે પોતે જ અત્યંત વિનાશકારી પરિસ્થિતિ ઊભી કરશે.

જ્યારે કાયદો કોઈ કાર્ય નિશ્ચિત રીતે કરવાની માંગ કરે છે, ત્યારે તે કાર્ય એ જ રીતે કરવું પડે, અન્યથા તે કરવું જ નહીં. કાયદાની કલ્પના એવી છે કે પર્યાવરણ મંજૂરી વિના કોઈપણ પ્રકારનું બાંધકામ, પ્રાથમિક હોય કે અન્યથા, હાથ ધરવામાં આવી શકે નહીં અને સર્વોચ્ચ અદાલતે ટી.એન. ગોવિંદાવર્મન તિરુમુલ્કપડ વિ./સ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, જે (૨૦૦૨) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૦૬ માં અહેવાલિત છે, તે મામલામાં આપેલા ચુકાદામાં પણ એવું ઠરાવ્યું છે કે આવી મંજૂરી પહેલાં યોજનાનું બાંધકામ હાથ ધરવું અનુમત્ય નથી, તેથી સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ અને ૧૧ ને તેમની યોજના આગળ વધારવાની પરવાનગી આપવાના અમને કોઈ કારણ દેખાતું નથી.

અમને એવું જણાય છે કે સામાવાળા નં. ૧૦ અને ૧૧ એ આ મુદ્દાને ખૂબ જ હળવાશથી લીધો છે. નિસંદેહ, ફાળવણીધારકો હોવાને કારણે તેઓ પોતાના ઉપક્રમને આગળ વધારવામાં વધુ રસ ધરાવતા હોય. પરંતુ, પ્રશ્ન એ છે કે કયા મૂલ્યે. જાહેર સુનાવણી પર્યાવરણીય મંજૂરીને પૂર્વે થાય છે તે હકીકતને અમે અવગણી શકતા નથી. કાયદો એવો અનુમાન કરે છે કે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં, આ બાબત સંબંધિત આક્ષેપોને જાહેર સુનાવણી આપી વિચારવામાં આવવા જોઈએ. આ હકીકત નજરમાંથી ચૂકી શકાય નહીં કે સમિતિ સમક્ષ પોતાના આક્ષેપો નોંધાવનાર અથવા સૂચનો કરનાર વ્યક્તિઓને માત્ર જાહેર સુનાવણીમાં થયેલી બેઠકની કાર્યવાહી-નોંધની નકલો મેળવવાનો જ હક નથી, પરંતુ અંતે જો કેન્દ્ર સરકાર પર્યાવરણીય મંજૂરી આપે, તો રાષ્ટ્રીય પર્યાવરણીય

અપીલ સત્તા અધિનિયમ, ૧૯૯૭ ની ધારા ૧૧ હેઠળ, પર્યાવરણીય મંજૂરી આપતા આદેશ વિરુદ્ધ અપીલ સત્તા સમક્ષ અપીલ કરવાની તેમનો હક પણ છે. ઉક્ત અધિનિયમની ધારા ૧૧(૨) માં "વ્યક્તિ" ની વ્યાખ્યા પણ એવી કરવામાં આવી છે કે તેમાં એવી કોઈપણ વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય છે જેને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવવાને કારણે અસર થવાની શક્યતા હોય અથવા વ્યક્તિઓનું કોઈપણ મંડળ (નોંધાયેલ હોય કે ન હોય) જેને આવા આદેશથી અસર થવાની શક્યતા હોય અને જે પર્યાવરણના ક્ષેત્રમાં કાર્યરત હોય. તેથી, પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવી એ માત્ર ખાલી ઔપચારિકતા નથી, પરંતુ સત્તાધિકારીએ પર્યાવરણ સંબંધિત દરેક એક પાસાનો સવિસ્તાર વિચાર કરવો આવશ્યક છે. અમે નોંધ્યું છે કે વર્તમાન કેસમાં પણ જાહેર સુનાવણી યોજાઈ હતી અને વિવિધ લોકોએ આક્ષેપોની શ્રેણી ઉઠાવી હતી. અમે આ પણ નોંધ્યું છે કે આ આક્ષેપો અત્યંત ગંભીર સ્વરૂપના છે અને તેમને હળવાશથી નકારી શકાતા નથી.

આ સંબંધમાં લેખિત રૂપે રજૂ કરવામાં આવેલા આક્ષેપો તરફ અમારું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે, જેને અમે નીચે મુજબ સમાવેશ કરવા ઇચ્છીએ છીએ :

૧. જે પ્રકલ્પ માટે જાહેર સુનાવણી ચાલી રહી છે તેમાં બાંધકામની પ્રવૃત્તિઓનું ૭૫% કાર્ય પહેલેથી જ પૂર્ણ થઈ ચૂક્યું છે. જાહેર સુનાવણી માટેનું સ્થળ પ્રકલ્પના સ્થળથી દૂર એવી રીતે પસંદ કરવામાં આવ્યું છે કે જાહેર સુનાવણી સમિતિને થયેલ બાંધકામ દેખાય નહીં. જ્યાં અનુમતિ વિના બાંધકામની પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહી છે તે સ્થળ તમને બતાવવા માટે હું તૈયાર છું. જાહેર સુનાવણી પૂર્ણ

થાય તે પહેલાં બાંધકામનું વિડિયોગ્રાફી કરવામાં આવવું જ જોઈએ અને ત્યારબાદ જ જાહેર સુનાવણી પૂર્ણ કરવી જોઈએ.

૨. કંપનીએ આવશ્યક મંજૂરીઓ પ્રાપ્ત કર્યા વિના વેસ્ટ પોર્ટના કેટલાક ભાગોનું નિર્માણ કર્યું છે અને જંગલની જમીન પર રેલવે લાઈન પાથરી છે. જો મંજૂરી પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હોય, તો કંપની જાહેર સુનાવણી પૂર્ણ થાય તે પહેલાં સંબંધિત દસ્તાવેજો રજૂ કરી શકે છે.
૩. જો એસ.ઈ.ઝેડ.ને મંજૂરી આપવામાં આવે, તો કંપની સરહદી દિવાલ બાંધશે અને તે દ્વારા માછીમારોને તેમની પરંપરાગત વસાહતો સુધીના પ્રવેશથી વંચિત કરશે. ઉપરાંત, ત્યાં અનેક ખાડીઓ છે જે માછીમારો માટે મહત્વપૂર્ણ છે; તે ઉપયોગ માટે અસમર્થ બની જશે. અંદાજે ૧૦,૦૦૦ માછીમારો પરંપરાગત માછીમારી પર નિર્ભર છે અને જો તેમના વ્યવસાય પર અસર થશે, તો તેનો સીધો પ્રભાવ તેમના પરિવારો પર પડશે. માછીમાર સમુદાયના ભોગે કંપનીને સ્થાપના કરવાની પરવાનગી શા માટે આપવામાં આવી જોઈએ.
૪. કંપની વિસ્થાપિત વ્યક્તિઓના પુનર્વસન માટે નિર્ધારિત સરકારી જમીનના કબજામાં છે. કંપનીએ ગૌચર જમીનોનો પણ કબજો લઈ લીધો છે. લુણી ગામમાં હવે ગૌચર જમીન બિલકુલ બાકી રહી નથી. લગભગ ૫૦૦૦ ઢોર ગૌચર જમીન પર નિર્ભર છે અને જો યોજનાને મંજૂરી આપવામાં આવશે તો આ વિસ્તારમાં પશુપાલન પર ગંભીર અસર થશે. આ સંદર્ભમાં કંપની કયા પગલાં લેશે?
૫. કંપનીએ મુન્દ્રા વિસ્તારમાં લગભગ ૧૮,૦૦૦ હે. જમીનનો કબજો મેળવી લીધો છે. જોકે, કેન્દ્ર સરકારની સૂચના મુજબ, માત્ર ૬૪૭૨.૮૬૮૪ હે. જમીનને એસઈઝેડ તરીકે જાહેર કરવામાં આવી છે. કંપનીના કબજામાં રહેલી બધી વધારાની જમીન સરકારને પરત

આપવાની રહેશે અને ભાડાપટ્ટો રદ કરવો ફરજિયાત છે. કંપનીએ વધારાની જમીન શા માટે હસ્તગત કરી છે? શું કંપની જમીન સરકારને પરત આપવા તૈયાર છે?

૬. એસ.ઈ.ઝેડ. ક્ષેત્રની અંદર અનેક મંદિરો અને મસ્જિદો આવેલ છે. જો એસ.ઈ.ઝેડ. ને મંજૂરી આપવામાં આવશે, તો આ સ્મારકોનો નાશ થશે અને ધાર્મિક મહત્વ ધરાવતા આ વિસ્તારો તરફ જતો પહોંચ માર્ગ પણ અવરોધિત થઈ જશે. આ બાબતે કંપની કયા પગલાં લેશે?

૭. કંપનીએ જાહેર જનતા તેમજ સરકારના સત્તાધિકારીઓ સાથે છેતરપિંડી કરી છે. કંપનીએ મુન્દ્રા બંદર અને વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્રના હેતુસર જંગલની જમીન હસ્તગત કરી હતી અને તે વિસ્તારમાં આવેલા મેન્ગ્રોવ્સનો નાશ કર્યો હતો. નિયમો અનુસાર કંપનીએ બીજા વિસ્તારમાં પ્રતિપૂર્તિરૂપ વનીકરણ કરવાનું હોય છે. પરંતુ કંપનીએ કોરી કીક નજીકની એવી જમીન દર્શાવી છે, જે બીએસએફના નિયંત્રણ હેઠળ છે અને તે એવો વિસ્તાર પણ છે જ્યાં પહેલેથી જ ઘન મેન્ગ્રોવ્સ આવેલાં છે. કોઈ નવા મેન્ગ્રોવ્સ ઉગાડવામાં આવ્યા નથી. આ અંગે કંપનીનો શું જવાબ છે?

૮. કંપની એવું કહે છે કે ઔદ્યોગિક વિકાસ થઈ શકે તે માટે તેની સ્થાપના કરવામાં આવી રહી છે. આ માટે, મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ને સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતી વાર્ષિક કર અનુદાનની રકમ લગભગ રૂ. ૧૭૬૫.૬૫ કરોડ જેટલી થાય છે. જોકે, કચ્છ ભૂકંપ પછી કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારે રૂ. ૮,૫૦૦ કરોડનું પેકેજ જાહેર કર્યું હતું તે હકીકત પર વિચાર કરો. માત્ર પાંચ વર્ષમાં, કચ્છમાં ખૂબ જ વિકાસ થયો છે. જ્યારે કંપનીને સરકાર તરફથી એટલી બધી અનુદાન મળી રહી છે અને જનતાને કોઈ લાભ નથી, ત્યારે તેને વિકાસ કેવી રીતે કહી શકાય?

૯. મુન્દ્રા કિનારે વિશાળ જવારભાટા-આવૃત ક્ષેત્ર આવેલું છે. સરકારના અભિલેખો મુજબ આ વિસ્તાર સી.આર.ઝેડ. ૧ હેઠળ આવે છે. કંપની આવા વિસ્તારમાં માટી ભરી રહી છે અને તેનો ઉપયોગ બંદર બેકઅપ/એસ.ઈ.ઝેડ. વિસ્તાર તરીકે કરી રહી છે તેમજ તેના પર ઉદ્યોગો સ્થાપી રહી છે. આ વિસ્તારની જલવિજ્ઞાનિક સ્થિતિ પ્રભાવિત થશે અને આ વિસ્તારમાં અવરોધાયેલું પાણી અન્ય વિસ્તારોમાં પ્રવેશ કરશે. આ અસરને ઓછી કરવા માટે કંપની દ્વારા કયા પગલાં લેવાઈ રહ્યા છે ? ૧૦. મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.માં લગભગ ૨૦ કંપનીઓ પહેલેથી જ સ્થાપિત થઈ ચૂકી છે. તેના કારણે સમુદ્રી પ્રદૂષણ પહેલેથી જ વધી રહ્યું છે. જો એસ.ઈ.ઝેડ.ને પરવાનગી આપવામાં આવશે તો વધુ ઉદ્યોગોને મંજૂરી મળશે અને કૃષિ તથા પશુપાલન પર નોંધપાત્ર અસર પડશે. આ મુદ્દા અંગે કંપનીનો પ્રતિભાવ શું છે ? ૧૧. કંપનીએ રાજ્ય સરકાર પાસેથી રૂ.૨ થી રૂ.૧૦ના ભાવે જમીન મેળવી છે અને ત્યારબાદ તેને આઈ.ઓ.સી., આઈ.પી.સી.એલ. જેવી સરકારી કંપનીઓને આશરે રૂ.૬૦૦/- જેવા અતિશય ઊંચા દરે ફરીથી વેચી છે. આ કરદાતાઓના નાણાંનો દુરુપયોગ છે અને માત્ર કંપની જ નફો કમાઈ રહી છે. મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ને મંજૂરી આપવી જોઈએ નહીં. ૧૨. કંપનીના વોટરફ્રન્ટ વિકાસ પ્રકલ્પને લોકોના વિરોધ છતાં પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને તે પર્યાવરણને ભારે નુકસાન પહોંચાડી રહ્યો છે. કંપની દ્વારા નિયોજિત કામદારો મેન્થ્રોવ કાપી રહ્યા છે અને તેનો બળતણ લાકડાં તરીકે ઉપયોગ કરી રહ્યા છે. મેન્થ્રોવ આવરણ દિવસે દિવસે ઘટી રહ્યું છે. આથી સમુદ્રી જીવન પર નોંધપાત્ર અસર પડશે. આ બાબતમાં કંપની શું કહે છે ? ૧૩. વન વિભાગે લગભગ ૫૦ લાખના ખર્ચે વનીકરણ અને મેન્થ્રોવ વાવેતર કર્યું છે અને હવે આ વિસ્તાર મુન્દ્રા

એસ.ઈ.ઝેડ.ને આપવામાં આવ્યો છે. આ સ્વીકાર્ય નથી. મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ને મંજૂરી આપવામાં આવવી જ નહીં.

૧૪. વિસ્તારમાં નોંધપાત્ર બાગાયતી ખેતી છે, જે મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ને મંજૂરી આપવામાં આવશે તો પ્રભાવિત થશે, તેથી મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવવી જોઈએ નહીં.

૧૫. કંપનીએ મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.ના ઈ.આઈ.એ. માટે એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા આપવામાં આવેલ કોઈપણ ટી.ઓ.આર. સંલગ્ન કર્યું નથી. ટી.ઓ.આર. પાલન અહેવાલ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી. ઈ.આઈ.એ. પૂર્ણ છે કે નહીં તે સ્પષ્ટ નથી.

૧૬. ઈ.આઈ.એ. ૨૦૦૬થી ૨૦૦૮ દરમિયાન એકત્રિત કરવામાં આવેલા આંકડાઓ પર આધારિત છે. તેમ છતાં, આ દરમિયાન અનેક ફેરફારો થઈ ચૂક્યા છે. તાજા આંકડાઓ ધરાવતો ઈ.આઈ.એ. અહેવાલ જાહેર સુનાવણી માટે શા માટે રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી ?

૧૭. મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ.માં પરવાનગી વિના આઠ સી.એફ.એસ. ટર્મિનલો કાર્યરત છે. કંડલા એસ.ઈ.ઝેડ.એ પણ આ મુદ્દો ઉઠાવ્યો છે. આ પર્યાવરણીય કાયદાઓનું ઉલ્લંઘન છે. હવે જાહેર સુનાવણી એટલા માટે યોજાઈ રહી છે કે આ ઉલ્લંઘનોને નિયમિત કરી શકાય. શું કંપની આ બાબતમાં સ્પષ્ટતા કરશે ?

ઉપરોક્ત વાંધાઓના પ્રકાશમાં, હું આ માંગ કરું છું કે :

૧. અદાણી મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ. ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવવી જોઈએ નહીં.

૨. એસ.ઈ.ઝેડ. માટે સૂચિત કરવામાં આવેલા વિસ્તારમાં બાંધકામ પહેલેથી જ થઈ ચૂક્યું છે. પર્યાવરણ જાહેર સુનાવણી સમિતિ આ વિસ્તારોની મુલાકાત લઈ શકે છે અને જે બાંધકામ થઈ ચૂક્યું છે તેની વિડિયોગ્રાફી કરીને તે સત્તાધિકારીઓને સુપરત કરી શકે છે.
૩. એસ.ઈ.ઝેડ. વિસ્તારમાં ચાલી રહેલું બાંધકામ તાત્કાલિક બંધ કરવું જોઈએ અને ઉલ્લંઘનો બદલ અદાણી સમૂહ ઉપર ભારે દંડ લાદવો જોઈએ."

જો સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ અને ૧૧ ને, તેમના એકમો સંબંધે, તાજેતરના ભવિષ્યમાં એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવશે એવી ધારણા અથવા આશા પર બાંધકામ આગળ વધારવાની પરવાનગી આપવામાં આવે, અને એ જ રીતે, સમાન સ્થિતિમાં આવેલા અન્ય એકમો પણ સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ અને ૧૧ની જેમ આગળ વધે, તો વ્યવહારિક રીતે અધિનિયમ હેઠળ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે સામે કોઈપણ વ્યથિત વ્યક્તિને આપવામાં આવેલ અપીલનો અધિકાર પણ નિષ્ફળ બની જશે.

ઉપર ચર્ચાયેલ બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને અને એમ માનીને કે પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની જોગવાઈઓ, તેના અધિનિયમ હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો તથા અધિસૂચના મુજબ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં પર્યાવરણ મંજૂરી આપવામાં આવ્યા વિના સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ અને ૧૧ દ્વારા યોજનાના અમલ બાબતે હાથ ધરાયેલ કાર્યવાહી ગેરકાયદેસર છે, તેથી એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. પર્યાવરણ મંજૂરી પ્રાપ્ત ન કરે ત્યાં સુધી સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ અને ૧૧ માટે પોતાની યોજનાના અમલમાં આગળ વધવું અનુમત્ય નથી.

અમે આ રિટ-અરજીનો નિકાલ આ દિશા-નિર્દેશ સાથે કરીએ છીએ કે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ અને ૧૧ તેમના પ્રોજેક્ટના અમલીકરણમાં આગળ વધે નહીં અને એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી, પ્રાથમિક હોય કે અન્ય કોઈપણ પ્રકારનું, કોઈ વધુ બાંધકામ કાર્ય હાથ ધરે નહીં. તે હદ સુધી રિટ-અરજી મંજૂર કરવામાં આવે છે.

અમારામાંના એક, હિઝ લોર્ડશીપ ભાસ્કર ભટ્ટાચાર્ય, સી.જે., એ એક અલગ પરંતુ સહમત ચુકાદામાં નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા હતા :

આ જનહિત યાચિકામાં નિર્ધારણ માટે ઉભો થતો મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે, જો એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને પોતાને જ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ૨૦૦૬ની સૂચના હેઠળ પર્યાવરણીય મંજૂરી અપાયેલ નથી, તો એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પટ્ટેદાર તરીકે સ્થાપિત થયેલ કોઈપણ એકમ, તેવા વ્યક્તિગત એકમને અલગ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવાની આવશ્યકતા છે કે નહીં, તે હકીકતની પરવા કર્યા વગર, બાંધકામનું કામ આગળ વધારી શકે કે કેમ.

શ્રી ઠાકોર અને શ્રી જોશી, અનુક્રમે એમપીએસઈઝેડ અને સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્યમાન પરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે અંતે એમપીએસઈઝેડને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં ન આવે તો પણ, તેમાં આવેલ તમામ એકમોને પૂરી પાડવાની જે આધારભૂત સુવિધાઓ એમપીએસઈઝેડે પૂરી પાડવાની હોય છે, તે કેન્દ્ર સરકાર પાસેથી સીધી

મંજૂરી મેળવી લીધા પછી એમપીએસઈઝેડની અંદર સંબંધિત વ્યક્તિગત એકમ દ્વારા જ ગોઠવવી પડશે.

આ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે કાયદા હેઠળ જરૂરી મુજબ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડે પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે અરજી કરી છે, પરંતુ આજદિન સુધી તે મંજૂરી આપવામાં આવી નથી અને તે હકીકત છતાં, એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ જેવી વિવિધ એકમોના હિતમાં અલગ-અલગ ભાડાપટ્ટાના દસ્તાવેજો પહેલેથી જ અમલમાં મૂક્યા છે.

એમપી એસીઈઝેડ અને સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ વચ્ચે કરાયેલ લીઝ દસ્તાવેજ પરથી એવું પ્રતિત થાય છે કે તેમાં આ હકીકતનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે કે ભારત સરકારે, તારીખ ૧૨ એપ્રિલ ૨૦૦૬ના મંજૂરીપત્ર દ્વારા, મુન્દ્રા ખાતે બહુ-ઉત્પાદન વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્ર સ્થાપવા માટે લીઝદાતા એવા એમપી એસીઈઝેડને પરવાનગી આપી હતી અને લીઝધારક, અર્થાત્ સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦, ઉપરોક્ત ઉત્પાદનો સંબંધિત ટર્મિનલ, જનરેટર અને અન્ય સ્પેર તથા સહાયક વસ્તુઓના ઉત્પાદન માટે એક એકમ સ્થાપવા તેમજ ઉપરોક્ત ઉત્પાદનોના સ્થાપન અને પ્રારંભિક સંચાલન સંબંધિત સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે એમપી એસીઈઝેડના પ્રોસેસિંગ વિસ્તારમાં આવેલી જમીનનો એક પ્લોટ લીઝ પર લેવા ઇચ્છુક હતો. લીઝ દસ્તાવેજની શરતો મુજબ, લીઝધારકે પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂ. ૨૦ના દરે વાર્ષિક લીઝ ભાડું, જે દર વર્ષની પૂર્વચુકવણીરૂપે ચૂકવવાનું રહેશે, અદા કરવાનું રહેશે અને તેમાં દર પાંચ (૫) વર્ષે વીસ ટકા (૨૦%)ના દરે વધારો કરવામાં આવશે અને વાર્ષિક લીઝ ભાડામાં પ્રથમ વધારો વર્ષ ૨૦૧૫-૧૬માં તા. ૧ એપ્રિલ ૨૦૧૫થી અમલમાં આવશે. લીઝની

શરતો મુજબ, ઉપર દર્શાવેલ વાર્ષિક ભાડા ઉપરાંત, લીઝધારકે જમીનને પૂરી પાડવામાં આવેલી તમામ આધારભૂત સુવિધાઓના જાળવણી અને ઉપકર્ષ માટે પ્રતિ ચોરસ મીટર પ્રતિ વર્ષ રૂ. ૧૮/-ના દરે એસીઈઝેડ જાળવણી ખર્ચ પણ અદા કરવાનો રહેશે અને આવા જાળવણી ખર્ચની રકમનું નિર્ધારણ ખુદ્દી અને પારદર્શક પદ્ધતિથી કરવામાં આવશે તથા તેનું પુનર્વિલોકન મુન્દ્રા એસીઈઝેડના વિકાસ આયુક્ત દ્વારા કરવામાં આવશે. ઉક્ત શરત મુજબ, જાળવણી ખર્ચમાં ઉપર દિશામાં સુધારો વધુમાં વધુ વર્ષમાં એક વખતની આવર્તનથી કરી શકાય, જો સુધી કુદરતી અથવા માનવસર્જિત પરિબલોના કારણે આધારભૂત માળખાને થયેલ નુકસાનને કારણે પુનઃનવીનીકરણની જરૂરિયાત ઊભી ન થાય. ઉક્ત દસ્તાવેજમાં વધુમાં જોગવાઈ છે કે ઉપરોક્ત મુજબ મુન્દ્રા એસીઈઝેડની જાળવણી અને પુનઃનવીનીકરણના વ્યવસ્થાપન અને સંકલન માટે લીઝદાતાને પંદર ટકા (૧૫%) વસૂલ કરવાનો અધિકાર રહેશે. દસ્તાવેજમાં વધુમાં ઉલ્લેખ છે કે લીઝધારક દ્વારા ઉપરોક્ત વાર્ષિક લીઝ ભાડું અથવા એસીઈઝેડ જાળવણી ખર્ચ ચુકવવામાં નિષ્ફળતા થાય તો લીઝધારક બાકીદાર ગણાશે અને તેથી લીઝદાતાને તેમાં ઉલ્લેખિત અવધિ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં લીઝ સમાપ્ત કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થશે.

ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજમાં, પટ્ટાદાતા કરારબદ્ધ થાય છે કે તે સમયાંતરે લાગુ પડતી બધી જ શરતો અને નિયમોનું પાલન કરશે, જે મંજૂરીપત્રમાં ઉલ્લેખિત કરવામાં આવ્યા છે, જેના આધારે તેને સરકારે મુન્દ્રા એસ.ઈ.ઝેડ. સ્થાપવા માટે પરવાનગી આપી છે. કલમ ૩.૪ માં, પટ્ટાદાતાએ વધુમાં આ પણ જણાવ્યું છે કે તેણે તમામ આવશ્યક પરવાનગીઓ મેળવી લીધી છે અને

પટ્ટેદારને જમીન ભાડાપટ્ટે આપવા માટે પટ્ટાદાતાના નામે જરૂરી હોય તેવી શાસકીય મંજૂરીઓ મેળવવાની રહેશે અને જરૂરી તમામ શરતો તથા નિયમોનું પાલન કરવા, તેમજ સરકાર પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી આવી મંજૂરીઓ અને અનુમતિઓનું પાલન કરવા માટે જવાબદાર રહેશે, અને લાગુ પડતા કાયદાઓ હેઠળ જેટલી હદ સુધી આવશ્યક હોય એટલી હદ સુધી આવી મંજૂરીઓ અને અનુમતિઓ અમલમાં યથાવત્ રાખશે, તેમજ સમગ્ર અવધિ દરમિયાન ભાડાપટ્ટો સંપૂર્ણ અમલમાં અને અસરકારક રહે તે માટે તેની તમામ કાયદેસરની અનુપાલનાઓ કરશે।

ઉપરોક્ત લીઝ દસ્તાવેજની કલમ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે લીઝનો અમલ માત્ર એસ.ઈ.ઝેડ. હેઠળની જમીનના ભોગવટા માટે જ કરવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ જમીનને પૂરી પાડવામાં આવેલી આધારીય સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ કરાવવા માટે પણ કરવામાં આવ્યો છે, જેના માટે અલગથી જાળવણી ચાર્જની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આગળ એવું પણ જણાય છે કે લેસર આ બાબતે સચેત હતો કે સમયાંતરે લાગુ પડતી તમામ શરતો અને નિયમોનું પાલન કરવું તેની માટે આવશ્યક હતું, જે મંજૂરીપત્રમાં ઉલ્લેખિત છે, અને તેણે વધુમાં એવો દાવો કર્યો છે કે લેસરના નામે આવશ્યક તમામ પરવાનગીઓ અને સરકારી મંજૂરીઓ પ્રાપ્ત કરવામાં આવી છે અને સરકાર તરફથી પ્રાપ્ત તમામ પરવાનગીઓ અને મંજૂરીઓનું પાલન કરવા માટે તે જવાબદાર પણ છે તથા સમગ્ર અવધિ દરમિયાન લીઝ પૂર્ણ બળ અને અસર સાથે ચાલુ રહે તે માટે આવી મંજૂરીઓ અને પરવાનગીઓ અમલમાં જાળવી રાખશે.

આ સ્વીકારાયેલ તથ્ય છે કે ભાડેદારદાતા દ્વારા મેળવવાની આવશ્યક પર્યાવરણ મંજૂરી માટે અરજી કરવામાં આવી છે, પરંતુ તે હજી સુધી મંજૂર

કરવામાં આવી નથી. તેમ છતાં, ભાડેદારદાતાએ ઉપરોક્ત પરવાનગી મેળવવાના અને સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ ના હિતમાં લીઝની અવધિ દરમિયાન તેવી પરવાનગીને પ્રવર્તમાન રાખવાના તથ્યનો દાવો કર્યો છે. તે ઉપરાંત, તેણે દસ્તાવેજમાં ઉલ્લેખિત મુજબ પૂર્વચુકવણી રૂપે માત્ર જમીનનું ભાડું જ નહીં પરંતુ ઢાંચાગત સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ કરાવવા માટેના જાળવણી ખર્ચ પણ સ્વીકારવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

હું, તેથી, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ અને ૧૦ તરફથી અનુક્રમે હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ઠાકોર અથવા શ્રી જોષી દ્વારા ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલી આ દલીલમાં કોઈ જ સાર શોધી શકતો નથી કે, જો અંતે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કોઈ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં ન આવે, તો અલગ એકમધારકોએ કેન્દ્ર સરકાર પાસેથી પોતપોતાની અલગ મંજૂરી મેળવીને માળખાકીય સુવિધાઓ માટે સ્વતંત્ર વ્યવસ્થા કરવી પડે, કારણ કે આવી જોગવાઈ ભાડાપટ્ટાના દસ્તાવેજમાં દર્શાવવામાં આવેલી નથી. વિપરીત રીતે, ભાડાપટ્ટાનો દસ્તાવેજ ભાડા અને જાળવણી શુલ્કના બદલે આવી સુવિધાઓ પૂરી પાડવાની ફરજ ભાડેદાતાના ઉપર મૂકે છે.

હું અગાઉથી જ સૂચવી ચૂક્યો છું કે ભાડાપટ્ટો માત્ર જમીનના કબજાના ભોગવટા માટે જ કરવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ ભાડે આપનાર દ્વારા ગોઠવવામાં આવનારી આધારભૂત સુવિધાઓના ભોગવટા માટે પણ કરવામાં આવ્યો છે, અને જો આવી આધારભૂત સુવિધાઓ માટે જરૂરી પરવાનગી કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા હજી સુધી આપવામાં આવી ન હોય, તો મારા મતાનુસાર, ભાડે આપનાર ઉપરોક્ત હેતુ માટે ભાડાપટ્ટો સર્જવા માટે સક્ષમ પણ ન હતો.

આથી, અરજદારની આ દલીલમાં મને સારભૂતતા જણાય છે કે, જ્યાં સુધી ભાડે આપનારને પોતાને જ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવી વિવિધ આધારભૂત સુવિધાઓ સ્થાપિત કરવાનો અધિકાર સોંપાયેલો નથી, ત્યાં સુધી તે પોતાના ભાડૂતને આવી સુવિધાઓના ઉપભોગનો અધિકાર અર્પણ કરી શકતું નથી.

હવે આ બાબત સારી રીતે સ્થાપિત થઈ ચૂકી છે કે ભાડાપટ્ટો એ એવો સિદ્ધાંત છે, જેમાં વિષયવસ્તુના વાસ્તવિક ભોગવટાથી માલિકી હકને અલગ કરવામાં આવે છે. ભાડૂતના હિતમાં ભાડાપટ્ટાનું અમલીકરણ થવા પહેલાં, ભાડાપટ્ટાદાર સંપત્તિ પરનો માલિકી હક અને તેના ભોગવટાનો હક બંને જાળવી રાખે છે. એકવાર ભાડાપટ્ટાનું અમલીકરણ થઈ જાય પછી, ભાડાપટ્ટાદાર સંપત્તિ પરનો માત્ર માલિકી હક જાળવી રાખે છે, પરંતુ તે જ હક પોતાના ભાડૂતના હિતમાં પ્રદાન કરીને તેના ભોગવટાનો હક ગુમાવે છે. ૨૦૦૬ ની સૂચના મુજબ, ફાળવવામાં આવેલી જમીન પર આધારીય સુવિધાઓ ઊભી કરવાનો એવો હક મેળવવા માટે, કોઈપણ બાંધકામ હાથ ધરતા પહેલાં કેન્દ્રીય સરકારની પૂર્વ મંજૂરી આવશ્યક છે; અને તેથી, એવો હક પ્રાપ્ત કર્યા વિના, સરકાર પાસેથી ફાળવણી મેળવનાર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. પોતાના ભાડૂતને એવો હક હસ્તાંતરિત કરી શકતું નહોતું. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ભાડૂતને સંપત્તિમાં પોતાના ભાડાપટ્ટાદાર કરતાં શ્રેષ્ઠ હક હોઈ શકતો નથી. કાયદામાં આ પણ સુસ્થાપિત છે કે જે સંપત્તિ અસ્તિત્વમાં નથી અને જે ભાડાપટ્ટાના અમલીકરણના સમયે ભાડૂતને કબજામાં આપી શકાય તેવી સ્થિતિમાં નથી, તેવી સંપત્તિના ભોગવટા માટે કોઈ માન્ય ભાડાપટ્ટો થઈ શકતો નથી.

હું, તેથી, એવો નિષ્કર્ષે પહોંચું છું કે જ્યાં સુધી એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પક્ષે ફાળવવામાં આવેલી જમીન પર પાયાભૂત સુવિધાઓનું સર્જન કરવા માટે કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા પર્યાવરણ મંજૂરી આપવામાં આવી નથી અને આવી મંજૂરીના અનુસંધાને આવી સુવિધાઓ ફાળવણીધારક દ્વારા વાસ્તવમાં ઊભી કરવામાં આવી નથી, ત્યાં સુધી પાછળોડર્તા કાયદેસર રીતે તેની ભાડેદારને તે પાયાભૂત સુવિધાઓના ઉપભોગના અધિકારનું પટ્ટે આપવી શકતો નથી.

અતઃ, આ અરજમાં અરજદારને લોર્ડશીપ દ્વારા આપવામાં આવેલી રાહત અંગે હું મારા માનનીય સહન્યાયાધીશ સાથે સહમત છું."

આથી, ઉપરોક્તમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અમારે એવો અભિપ્રાય ધારણ કર્યો હતો કે જ્યાં સુધી ફાળવેલી એવી જમીન પર આધારીક સુવિધાઓની રચના માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં પર્યાવરણ મંજૂરી આપવામાં ન આવે અને તેવી મંજૂરીના અનુસંધાને ફાળવણીધારક દ્વારા આવી સુવિધાઓ વાસ્તવમાં ઊભી કરવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી ભાડે આપનાર પોતાની ભાડાતને આવી આધારીક સુવિધાઓના ઉપભોગનો અધિકાર કાયદેસર રીતે ભાડે આપી શકતો નથી. અનુરૂપ રીતે, અમે અરજીએ મંજૂર કરી હતી અને જેમના વિરુદ્ધ અરજિ દાખલ કરવામાં આવી હતી એવા બે એકમધારકોને તેમના પ્રકલ્પોના અમલીકરણમાં આગળ વધતાં રોક્યા હતા, સાથે આ દિશાનિર્દેશ આપ્યો હતો કે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણ મંજૂરી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી

તેઓ પ્રાથમિક હોય કે અન્ય કોઈપણ પ્રકારનું, વધુ કોઈ બાંધકામ કાર્ય હાથ ધરશે નહીં।

આ તબક્કે, એમ જણાવવું અયોગ્ય ગણાશે નહીં કે અમારી દ્વારા આપવામાં આવેલ ઉપરોક્ત ચુકાદો અને આદેશ અંતિમતા પામી ચૂક્યો છે. આજદિન સુધી તે અમલમાં છે અને વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૨૬૨૧/૨૦૧૩ ની સુનાવણી દરમિયાન, શ્રી. ગોપાલ સુબ્રમણિયમ, અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, જેઓ રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૮૪/૨૦૧૧ માં સામાવાળાઓ હતા, તેમણે અદાલતમાં નિવેદન કર્યું હતું કે તેમના અસીલોએ આ અદાલતના નિર્ણયને સ્વીકારી લીધો છે અને અમારી દ્વારા પ્રતિપાદિત કાનૂની સિદ્ધાંતને મંજૂર કર્યો છે.

તથાપિ, શ્રી સુબ્રમણિયમએ રજૂ કર્યું કે તેમના મુકતારીઓએ માત્ર એટલા હેતુથી એક મૂળભૂત અરજી દાખલ કરવી જરૂરી બની હતી કે આ અદાલતને જાણ કરાવી શકાય કે, હવે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત થઈ ગઈ હોવાથી, આવી અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીના પ્રકાશમાં તેમના મુકતારીઓને બાંધકામ આગળ વધારવા માટે ખુલ્લું રહેશે, પરંતુ અગાઉની અરજીઓમાં તેમને કોઈપણ બાંધકામ ઊભું કરવાથી રોકવામાં આવ્યા હોવાથી, વાસ્તવમાં બાંધકામનું કામ શરૂ કરતાં પહેલાં આ કહેવાતી અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી અંગે પ્રથમ આ અદાલતના ધ્યાન પર લાવવું યોગ્ય માન્યું હતું.

અતએવ, આજે જે ચિત્ર ઉજાગર થાય છે તે એ છે કે વિ.પીટિશન (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં અમારા દ્વારા નિર્ધારિત કાયદા મુજબ, જો એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ને જાતે જ કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના, ૨૦૦૬ હેઠળ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી ન હોય, તો એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના ભાડૂત તરીકે સ્થાપિત કોઈપણ એકમ, તેવા વ્યક્તિગત એકમને અલગ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવી આવશ્યક હતી કે નહોતી તે બાબતની પરવા કર્યા વિના, બાંધકામનું કામ આગળ ધપાવી શક્યું ન હોત; તેમ છતાં, એકમો એટલે કે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ હવે કાયદાની કલ્પિત જોગવાઈ દ્વારા એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં મળેલી માન્ય પર્યાવરણીય મંજૂરીનો આશરો લઈ રહ્યા છે.

આવી અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીથી પરિસ્થિતિ બચી શકશે કે નહીં, એ મુખ્ય પ્રશ્ન છે, જેના પર અમે વિચાર કરવા પ્રસ્તાવિત છીએ; પરંતુ આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતા પહેલાં, સામાવાળાઓ દ્વારા રિટ અરજી (જાહેર હિત અરજી) નં. ૨૧/૨૦૧૩ ની જાળવણીયોગ્યતા અંગે ઉઠાવવામાં આવેલી પ્રાથમિક દલીલોનું નિવારણ કરવું આવશ્યક છે, એમ અમે માનીએ છીએ.

વિલંબ અને ઉદાસીનતા :

અમે પ્રથમ વિલંબ અને ઉદાસીનતાની દલીલ પર વિચાર કરવાનો પ્રસ્તાવ કરીએ છીએ.

સામાવાળાઓ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ મુજબ, વિલંબ અને ઉદાસીનતાના આધારે વર્ષ ૨૦૧૩ ની રિટ અરજી (જાહેર હિત અરજી) ક્રમાંક ૨૧ ને વિચારણા માટે સ્વીકારવી જોઈએ નહીં. એકમો વર્ષ ૨૦૦૮ થી કાર્યરત છે અને અત્યાર સુધીમાં દરેક એકમે કરોડો રૂપિયાની વિશાળ રકમનું રોકાણ કર્યું છે. વિશાળ રોકાણ ઉપરાંત, સંબંધિત એકમોમાં સ્થાનિક લોકોની સેંકડો સંખ્યામાં નિમણૂક કરવામાં આવી છે અને જો એકમોને તેમની કામગીરી બંધ કરવા કહેવામાં આવશે, તો સ્થાનિક લોકો પણ રોજગાર વિના રહી જશે.

એવું દલીલરૂપે રજૂ કરવાનું પણ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યું હતું કે અરજદારો તે જ ગામના રહેવાસીઓ હોવાથી, જ્યાં એકમો સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે, તેઓને આ હકીકતની જાણ હોવી જ જોઈએ કે એકમો એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.માં સ્થાપિત કરવામાં આવી રહ્યા છે. આ એકમોનું સ્થાપન વર્ષ ૨૦૧૦થી કરવામાં આવ્યું છે અને ત્યારબાદ તે કાર્યરત કરવામાં આવ્યા છે. અમારા સમક્ષ એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અગાઉના વિવાદી પરિચક્રમાં, એટલે કે રિટ અરજિ (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૮૪/૨૦૧૧ માં, ગામલોકોએ માત્ર બે એકમધારકોને જ પક્ષકાર તરીકે જોડવા યોગ્ય ગણ્યું હતું, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે તેઓને આ બાબતની જાણ હતી કે એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર ઘણા એકમો કાર્યરત છે. વર્તમાન અરજદારોને પણ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર કાર્યરત વિવિધ એકમો વિષે જાણ હતી અને તેવી હકીકત પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે જાહેર સુનાવણી પમી ઓક્ટોબર ૨૦૧૦ના રોજ યોજાઈ હતી અને તે જાહેર સુનાવણી

દરમિયાન ગામલોકોને આ હકીકતની જાણ હતી કે ૨૦ એકમો સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે.

ઉપરોક્તના વિપરીત, શ્રી યાજ્ઞિકે રજૂ કર્યું કે એસ.ઈ.ઝેડ. ૧૪ કરતાં વધુ ગામોને આવરી લેતી ૧૮૦૦૦ હેક્ટર જમીન પર ફેલાયેલું છે. ઉપલબ્ધ માર્ગના પરિમાણે તેની લંબાઈ ૩૫ કિ.મી.થી વધુ છે. શ્રી યાજ્ઞિકના જણાવ્યા મુજબ, સમગ્ર એસ.ઈ.ઝેડ.ના કયા ભાગમાં પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહી હતી તે અરજદારો માટે જાણવું શક્ય નહોતું. શ્રી યાજ્ઞિકે રજૂ કર્યું કે વર્ષ ૨૦૧૧ની રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪ માં ચુકાદો ઉચ્ચારાયા પછી, કાર્યરત અન્ય એકમો વિશે જાણકારી મેળવવા પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા હતા, અને સવિસ્તર તપાસ પછી ગામલોકોએ આ અદાલતના ધ્યાન પર લાવ્યું છે કે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં કોઈપણ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી ન હોવા છતાં, એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર અન્ય એકમો પણ કાર્યરત છે.

સામાવાળાઓ તરફથી જોરશોરથી આગ્રહપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવેલ વિલંબ અને લેચિસ અંગેની રજૂઆતથી અમે પ્રભાવિત થતા નથી, કારણ કે આ એવો મામલો નથી કે જે વિલંબ અંગેની તકનીકી દલીલના આધારે નામંજૂર કરવામાં આવવો યોગ્ય ગણાય.

અમને આ હકીકતની જાગૃતિ છે કે વિલંબનો સિદ્ધાંત જાહેર હિતની અરજીઓના મામલાઓમાં પણ લાગુ પડે છે, પરંતુ જે નિયમ એવો કહે છે કે અદાલત મોડેથી કરવામાં આવેલા અને જૂના થઈ ગયેલા દાવાઓની તપાસ ન

કરે, તે કાનૂની નિયમ નથી, પરંતુ વિવેકાધિકારના યોગ્ય અને સુસંગત ઉપયોગ પર આધારિત વ્યવહારનો નિયમ છે, અને એવો કોઈ અખંડિત નિયમ નથી કે જ્યાં ક્યાં વિલંબ થયો હોય ત્યાં અદાલતે અનિવાર્યપણે અરજી સ્વીકારવાનો ઇનકાર કરવો જ જોઈએ. દરેક કેસ તેના પોતાના તથ્યો પર આધારિત હોવો જોઈએ. વિલંબનો પ્રશ્ન એવો છે કે તે કેસે કેસે અનુસરવાના અદાલતના વિવેકાધિકારનો વિષય છે. તેની કોઈ નીચલી મર્યાદા નથી અને કોઈ ઉપરલી મર્યાદા પણ નથી. આ બધું એ પર નિર્ભર રહેશે કે મૂળભૂત અધિકારનો ભંગ કયો છે અને કયો ઉપચાર માંગી લેવાયો છે તથા વિલંબ કેવી રીતે ઊભો થયો. (જુઓ રામચંદ્ર શંકર દેઓધર અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય, અહેવાલિત એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૨૫૯માં)

અમે પર્યાવરણ અને જે લોકો પ્રભાવિત થવાની સંભાવના ધરાવે છે તેમના અધિકારોના અત્યંત મહત્વપૂર્ણ મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કરી રહ્યા છીએ અને, તેથી, આવી પરિસ્થિતિઓમાં, વિલંબ અને બેદરકારીના આક્ષેપના આધાર પર અરજિને નામંજૂર કરવી યોગ્ય ગણાતા નથી.

અમારી સમક્ષના મામલામાં, એ વિવાદિત નથી કે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧એ વર્ષ ૨૦૦૮માં ભાડે આપનાર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા કબજો સોંપાયા બાદ, અને એ બાબતની સંપૂર્ણ જાણ હોવા છતાં કે નોટિફિકેશન, ૨૦૦૬ હેઠળ આવશ્યક મુજબ ભાડે આપનારને કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી નહોતી, તેમની ઔદ્યોગિક એકમો શરૂ કરી

હતી. તેઓએ તેમની પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ રાખી. રિટ પિટિશન (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં, અમે ઠરાવ્યું હતું કે એકમધારકો, ભાડાપટ્ટાધારકો તરીકે, ભાડે આપનાર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં આપવામાં આવેલી કોઈ માન્ય પર્યાવરણીય મંજૂરીના અભાવે, તેમના પ્લોટોના બાંધકામ સાથે આગળ વધી શકતા નહોતા. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, વિલંબનો બચાવ માન્ય ઠરતો નથી. જ્યારે કાયદો કોઈ કાર્ય નિશ્ચિત રીતથી કરવા માંગે છે, ત્યારે તે એ જ રીતે અને અન્ય કોઈ રીતે નહીં, કરવું પડે.

જોકે, આ અરજામાં અરજદારો દ્વારા માગવામાં આવેલી રાહતને વિલંબ અને પ્રમાદના આધારે નકારી શકાય કે નહીં તે અંગે થોડો સંદેહ હોઈ શકે, તેમ છતાં અમારો મત એ છે કે, જો યુનિટ ધારકોએ કાયદાની જોગવાઈઓનો ભંગ કરી રહ્યા છે તેવી જાણ હોવા છતાં તે રીતે વર્તન કર્યું હોય, તો એવી પરિસ્થિતિમાં, ફરિયાદના નિવારણમાં અતિશય વિલંબ થયો હોય તો પણ, ગેરકાયદેસરતાને સુધારવા માટેની રાહત નકારવી જોઈએ નહીં. પ્રમાદ અથવા અતિશય વિલંબનો બચાવ સમતાના સિદ્ધાંતમાં માન્ય બચાવ છે. સમતાના સિદ્ધાંતમાં, બંને પક્ષકારોએ સ્વચ્છ હાથે અદાલત સમક્ષ આવવું આવશ્યક છે. સમતાધિષ્ટિત બચાવ તેવો પક્ષકાર જ લઈ શકે છે જેણે ન્યાયસંગત અને પ્રામાણિક રીતે વર્તન કર્યું હોય. જે વ્યક્તિ કાયદાનો ભંગ કરવા અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિના હક્કનું ઉદ્ધંધન કરવા અથવા તેનો બિનઅધિકૃત કબજો જમાવવા દોષિત હોય, તે બિનઅધિકૃત રીતે કબજે કરાયેલા હક્કનો સતત ઉપયોગ કરવાનો દાવો કરી શકતી નથી.

ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે સર્વોચ્ચ અદાલતના તાજેતરના ઉચ્ચારિત નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જે તુકારામ કાના જોશી અને અન્ય વિ. એમ.આઈ.ડી.સી. અને અન્યના કેસમાં આપવામાં આવ્યો હતો, અને જે એ.આઈ.આર. ૨૦૧૩ એસ.સી. ૫૬૫ માં અહેવાલિત છે. લોર્ડશીપ ડૉ.બી.એસ. ચૌહાણ, જે. એ વિલંબના પ્રશ્ન અંગે કાનૂની સ્થિતિનું પુનરોચ્ચાર કર્યું હતું. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ જે બાબત પડકારવામાં આવી હતી તે બોમ્બે વડી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ ચુકાદો અને આદેશ હતો, જેના દ્વારા વડી અદાલતે કાયદામાં નિર્ધારિત કોઈપણ પ્રક્રિયા અપનાવ્યા વિના સામાવાળા સત્તાધિકારીઓ દ્વારા લેવામાં આવેલી જમીન બદલ અપીલકર્તાઓને મળવાપાત્ર વળતરની તેમની માંગણી નામંજૂર કરી હતી. અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાઓ તરફથી થયેલા વિલંબ અને ઢીલાશને કારણે દાવો રજૂ કરવાનો અધિકાર લુપ્ત થઈ ગયો હતો. આવી પરિસ્થિતિમાં, લોર્ડશીપે પરિષદ ૧૦, ૧૧ અને ૧૨ માં નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા હતા, જે અમારા મતે અત્યંત ઉપયુક્ત છે અને અરજદારોને સહાયરૂપ થાય છે:

"૧૦. રાજ્ય, ખાસ કરીને એવું કલ્યાણકારી રાજ્ય કે જે કાનૂનના શાસનથી સંચાલિત થાય છે, તે પોતાના માટે સંવિધાન દ્વારા નિર્ધારિત દરજ્જા કરતાં ઊંચો દરજ્જો સ્વયં ગ્રહણ કરી શકતું નથી. આપનું સંવિધાન સજીવ અને લવચીક છે. વિલંબ અને ઉપેક્ષા રાહત મંજૂર કરવા માટેના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગનો ઈનકાર કરવા માટે વિવેકાધિકારના એક સાધન તરીકે અપનાવવામાં આવે છે. તેનો બીજો એક પાસો પણ છે.

અદાલત માટે ન્યાયિક વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવો આવશ્યક છે. ઉક્ત વિવેકાધિકાર કેસોના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ પર આધારિત હોય છે. વિલંબ અને ઉપેક્ષા વિવેકાધિકારના ઉપયોગનો ઇનકાર કરવા માટેના પાસાઓમાંથી એક છે. તે કોઈ પરિપૂર્ણ અવરોધ નથી. તેમાં શમક પરિબળો, કારણકાર્યના અધિકારની સાતત્યતા વગેરે હોઈ શકે છે. તે ઉપરાંત, જો સમગ્ર ઘટના ન્યાયિક અંતરાત્માને આઘાત પહોંચાડે, તો અદાલતે વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ, ખાસ કરીને જ્યારે કોઈ તૃતીય પક્ષનો હિત સંકળાયેલો ન હોય. આમ વિશ્લેષણ કરતાં, અરજી વિલંબ અને ઉપેક્ષાના સિદ્ધાંતથી અવરોધિત થતી નથી, કારણ કે તે કોઈ સંવિધાનિક મર્યાદા નથી, કારણકાર્યનો અધિકાર સતત છે અને વધુમાં પરિસ્થિતિ નિશ્ચિતરૂપે ન્યાયિક અંતરાત્માને આઘાત પહોંચાડે છે.

૧૧. વિલંબની માફીનો પ્રશ્ન વિવેકાધિકારનો છે અને તેનો નિર્ણય પ્રત્યક્ષ હાલના કેસની હકીકતોના આધારે કરવો પડે છે, કારણ કે તે કેસ દીઠ બદલાતો રહે છે. તે આ બાબત પર આધાર રાખશે કે મૂળભૂત અધિકારનો કયો ભંગ થયો છે અને કયો ઉપાય માંગવામાં આવ્યો છે તથા વિલંબ ક્યારે અને કેવી રીતે ઊભો થયો. એવું નથી કે અદાલતોને અનુરુદ્ધ ૨૨૬ હેઠળ પોતાની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે કોઈ મર્યાદાકાળ નક્કી કરવામાં આવ્યો છે, અને એવું પણ નથી કે નિશ્ચિત સમયગાળો વીતી ગયા પછી કોઈ બાબતમાં અદાલતો ક્યારેય હસ્તક્ષેપ કરી જ શકતી નથી. એવો પણ કેસ હોઈ શકે જેમાં ન્યાયની માંગ એટલી પ્રબળ હોય કે વડી અદાલત વિલંબ હોવા છતાં હસ્તક્ષેપ કરવા પ્રેરાય. અંતે, આ બાબત અદાલતના વિવેકાધિકારના ક્ષેત્રમાં આવે છે અને એવો વિવેકાધિકાર ન્યાયને પ્રોત્સાહન મળે અને તેનો પરાભવ ન થાય તે રીતે નિષ્પક્ષતા અને ન્યાયસંગત રીતે વપરાવવો આવશ્યક છે. પક્ષકારના પ્રતિરક્ષણની માન્યતા મુખ્યત્વે સમતાસંગત સિદ્ધાંતોના આધારે પરખવી જોઈએ.

(જુઓ: પી.એસ. સદાશિવસ્વામી વિ. સ્ટેટ ઓફ ટી.એન. એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૨૨૭૧; સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. એન્ડ અર્સ. વિ. નંદલાલ જયસ્વાલ એન્ડ અર્સ., એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૨૫૧; અને ત્રિદીપ કુમાર ડિંગલ એન્ડ અર્સ. વિ. સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ એન્ડ અર્સ., (૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. ૭૬૮: (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૮ એસ.સી. (સપ્લ.) ૮૨૪);)

૧૨. ક્યારે વડી અદાલતે એવા પક્ષકારના હિતમાં પોતાના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા ઇનકાર કરવો જોઈએ, જે નોંધપાત્ર વિલંબ પછી અદાલતનો આશરો લે છે અને અન્યથા ઢીલાશનો દોષી છે, તે અંગે કોઈ કડક અને અચલ નિયમ નિર્ધારિત કરી શકાય તેમ નથી. વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ ન્યાયસંગત રીતે અને વાજબી રીતે થવો જોઈએ. જો અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલો દાવો કાયદેસર રીતે ટકાઉ હોય, તો વિલંબ માફ કરવો જોઈએ. અન્ય શબ્દોમાં, જ્યાં વર્તનને ન્યાયસંગત ઠેરવનારી પરિસ્થિતિઓ અસ્તિત્વમાં હોય ત્યાં સ્પષ્ટ દેખાતી ગેરકાયદેસરતા માત્ર ઢીલાશના એકમાત્ર આધાર પર ટકાવી શકાતી નથી. જ્યારે મૌલિક ન્યાય અને તકનિકી વિચારણાઓ પરસ્પર સામસામે આવે, ત્યારે મૌલિક ન્યાયના હિતને પ્રાધાન્ય અપાવવું જોઈએ, કારણ કે ઇશદાપૂર્વક ન થયેલા વિલંબના કારણે થતા અન્યાયમાં બીજી બાજુએ કોઈ સ્થિર અધિકારનો દાવો કરી શકતી નથી. જો અરજદારોના વિલંબના કારણે હકીકતમાં નિર્દોષ પક્ષકારોના અધિકારો ઊભા થયા હોય, તો અદાલતે એવા પક્ષકારોને હાનિ પહોંચાડવી જોઈએ નહીં. (જુઓ: દુર્ગા પ્રસાદ વિ. ચીફ કન્ટ્રોલર ઓફ ઇમ્પોર્ટ્સ એન્ડ એક્સપોર્ટ્સ એન્ડ અર્સ. એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૭૬૯; કલેક્ટર, લેન્ડ એકિવિઝિશન, અનંતનાગ એન્ડ અનર. વિ. એમ.એસ.ટી. કટિજ એન્ડ અર્સ., એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૧૩૫૩; દિલ્હી રોહતાસ લાઈટ રેલવે

કંપની લિ. વિ. ડિસ્ટ્રિક્ટ બોર્ડ, ભોજપુર એન્ડ અર્સ., એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. ૮૦૨: (૧૯૯૨ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬૦૮૫. ૩૧૮૧); દયાલ સિંહ એન્ડ અર્સ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અર્સ. એ.આઈ.આર. ૨૦૦૩ એસ.સી. ૧૧૪૦: (૨૦૦૩ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬૦૮૫. ૬૮૫); અને શંકર કો-ઓપ. હાઉસિંગ સોસાયટી લિ. વિ. એમ. પ્રભાકર એન્ડ અર્સ. એ.આઈ.આર. ૨૦૧૧ એસ.સી. ૨૧૬૧ : (૨૦૧૧ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬૦૮૫. ૩૦૩૩))"

સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત ઉપરોક્ત કાનૂની સિદ્ધાંતને લાગુ કરતાં, અમે આ ઠરાવીએ છીએ કે વિલંબ અને ઢીલાશ અંગે સામાવાળાઓની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલ પ્રાથમિક આક્ષેપમાં કોઈ સાર નથી.

વિલંબ અને ઢીલાશની દલીલ સ્વીકારવા માટે અમે અનુકૂળ નથી તેના પાછળ એક વધુ કારણ પણ છે. તા. ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ની ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ખૂબ જ સ્પષ્ટ કરે છે કે કેન્દ્રીય સરકારે આપવાની પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરીના અભાવે નવા પ્રકલ્પો અથવા પ્રવૃત્તિઓનું કોઈ બાંધકામ, અથવા સૂચનાની તારીખે અસ્તિત્વમાં રહેલા પ્રકલ્પોના વિસ્તરણ અથવા આધુનિકીકરણ, અથવા સૂચનાની અનુસૂચીમાં સૂચિબદ્ધ એવી પ્રવૃત્તિઓ કે જેઓ પ્રક્રિયા અને/અથવા ટેકનોલોજીમાં ફેરફાર સાથે ક્ષમતા વૃદ્ધિ આવશ્યક બનાવે છે, તે અનુમત્ય નથી. વર્ષ ૨૦૦૮માં, જ્યારે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧એ બાંધકામ કરીને પોતાની વ્યક્તિગત એકમો સ્થાપિત કર્યા, ત્યારે તેમને

આ હકીકતની જાણ હતી કે જેમણે તેમને એસ.ઈ.ઝેડ.નો ભાગ બનેલી જમીનના કબજામાં મૂક્યા તે ભાડે આપનાર વ્યક્તિ પાસે પોતે જ ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ના અર્થમાં માન્ય પર્યાવરણીય મંજૂરી ઉપલબ્ધ નહોતી; તો આવી પરિસ્થિતિમાં તેઓ પોતાની વ્યક્તિગત એકમોના બાંધકામ સાથે આગળ વધી શકતા નહોતા. સંબંધિત સમયગાળા દરમિયાન કાનૂની સ્થિતિ અંગે તેમની સમજ જે કંઈ હોય, પરંતુ હકીકત એવી છે કે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ સૂચના, ૨૦૦૬માં નિર્ધારિત ફરજિયાત આદેશ અંગે અજ્ઞાનતાની દલીલ કરી શકતા નથી. આ જ બાબત અમે અમારી તા. ૯મી મે ૨૦૧૨ના રિટ પિટિશન (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧માં આપેલા ચુકાદા અને આદેશમાં ઠરાવી છે.

આવી સ્થિતિમાં, સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ પોતાનાં જ દોષનો લાભ લઈને, તેમની વિરુદ્ધ દાખલ કરાયેલ અરજાને પ્રતિસાદ આપવા વિલંબ અને લાપરવાહીનો આક્ષેપ કરીને લાભ લઈ શકતા નથી.

સૂત્ર: 'નલસ કમાન્ડમ કેપેરે પોટેસ્ટ ડે ઇન્જુરિયા સુઆ પ્રોપ્રિયા' (કોઈ વ્યક્તિ પોતાના જ અન્યાયનો લાભ લઈ શકતો નથી) હાલના કેસના તથ્યો પર સીધો લાગુ પડે છે. સૂત્ર: 'નલસ કમાન્ડમ કેપેરે પોટેસ્ટ ડે ઇન્જુરિયા સુઆ પ્રોપ્રિયા' (કોઈ વ્યક્તિ પોતાના જ અન્યાયનો લાભ લઈ શકતો નથી) સમન્યાયના મુખ્ય સિદ્ધાંતોમાંનું એક છે. સામાવાળાઓ પોતાના જ અન્યાયના ફળનો ઉપભોગ કરવા માટે કાયદાની અદાલતની સહાય મેળવી શકતા નથી.

આ સંદર્ભમાં, આ કાયદાકીય સિદ્ધાંતનું સ્પષ્ટીકરણ કરતી સર્વોચ્ચ અદાલતનો નિર્ણય, યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અધર્સ વિ. મેજર જનરલ મદન લાલના મામલે, અમે લાભપૂર્વક ઉદ્ધૃત કરી શકીએ છીએ.

ચાદવ [રિટા.] , (૧૯૯૬)૪ એસીસી ૧૨૭ માં અહેવાલિત. પરિચ્છેદ ૨૮ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું :-

"આ બાબતમાં, 'ગુલ્લુસ કમાન્ડુમ કાપેરે પોટેસ્ટ ડે ઇન્જુરિયા સુઆ પ્રોપ્રિયા' નામનો સૂત્ર - જેનો અર્થ એ છે કે કોઈ વ્યક્તિ પોતાનાં જ અયોગ્ય કૃત્યનો લાભ લઈ શકતી નથી - સામાવાળા દ્વારા ટાળવાની દલીલના માર્ગમાં સીધો અવરોધરૂપ બને છે અને તે કલમ ૧૨૩(૨) માં સમાયેલ મર્યાદાની મનાઈની દલીલ ઉઠાવવામાં પ્રતિબંધિત થાય છે. બ્રૂમ્ઝ લીગલ મેક્સિમમ [૧૦મું આવૃત્તિ] ના પાનું ૧૯૧ પર આ મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે :-

...તે કાયદાનો એક સૂત્ર છે, જે માન્ય અને સ્થાપિત છે, કે કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાના જ અન્યાયનો લાભ લઈ શકશે નહીં; અને આ સૂત્ર, જે મૂળભૂત સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે, કાયદાની તથા ન્યાયસંગતતાની અદાલતોમાં સંપૂર્ણપણે માન્ય છે અને, ખરેખર, કાનૂની પ્રક્રિયાની દરેક શાખામાંથી તેનું ઉદાહરણ આપી શકાય છે.

નિયમની ચુકિતસંગતતા સ્પષ્ટ હોવાને કારણે, અમે તરત જ નિર્ધારિત કેસોના સંદર્ભ દ્વારા તેના લાગુ પડતાનું દર્શન કરવા આગળ વધીએ છીએ. તેમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ વ્યક્તિ કાનૂનની અનુકૂળ

વ્યાખ્યા મેળવવા માટે પોતાના જ અયોગ્ય કૃત્યનો લાભ લઈ શકશે નહીં. તેના સમર્થનમાં, લેખકે બીજા એક સૂત્ર 'ફ્સ્ટ્રા લેજિસ ઓક્સિલિયમ ઇન્વોકેટ ક્વેરિત ક્વી ઇન લેજેમ કોમ્મિટિત' પર આધાર મૂક્યો છે. તેણે પેરી વિ. ફિટ્ઝહોવે [(૧૮૪૬)૮ ક્યુ.બી. ૭૫૭] પર નિર્ભરતા દર્શાવી છે. પૃષ્ઠ ૧૮૨ પર જણાવવામાં આવ્યું છે કે જો કોઈ વ્યક્તિને નિશ્ચિત દિવસે હાજર રહેવું ફરજિયાત હોય, અને તે દિવસ પહેલાં બંધપાત્ર તેને જેલમાં મૂકી દે, તો બંધપત્ર રદબાતલ બને છે. પૃષ્ઠ ૧૮૩ પર જણાવવામાં આવ્યું છે કે "વધુમાં, આ એક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે જે વ્યક્તિ કોઈ કાર્ય થવાનું અટકાવે, તે પોતાના કારણે થયેલા તેના અકાર્યાન્વયનનો લાભ લઈ શકશે નહીં". પૃષ્ઠ ૧૮૫ પર વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે "અયોગ્ય કૃત્ય કરનારને તેના પોતાના અયોગ્ય કૃત્યમાંથી લાભ મેળવવાની પરવાનગી આપવી જોઈએ નહીં". પૃષ્ઠ ૧૮૯ પર અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે "આ નિયમ તે હદ સુધી લાગુ પડે છે કે જ્યાં પ્રાપ્ત કરાયેલ લાભને નકામો બનાવવો શક્ય હોય ત્યાં સુધી, અને અગાઉથી પ્રાપ્ત હક છીનવી લેવાની હદ સુધી નહીં."

ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે સામાવાળાઓ તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલ વિલંબ અને લાચેસ સંબંધિત પ્રથમ પ્રાથમિક વાંધો નામંજૂર કરીએ છીએ.

પૂર્વનિર્ણય બાધકતા અને રચનાત્મક પૂર્વનિર્ણય બાધકતા :

અમે હવે સામાવાળાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ બીજી પ્રાથમિક વાંધાની કાર્યવાહી હાથ ધરશું, જે પ્રકરણ નિશ્ચિતતા ના સિદ્ધાંત અને રચનાત્મક પ્રકરણ નિશ્ચિતતા ના સિદ્ધાંત અંગે છે.

શ્રી દવે, સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એમપીએસઈઝેડ તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન પરિષ્ક વકીલે જોરશોરથી રજૂઆત કરી કે રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧/૨૦૧૩ પર રેસ જુડિકેટના સિદ્ધાંતનો પ્રતિબંધ લાગુ પડે છે, કારણ કે આ અદાલત સમક્ષ અગાઉના વિવાદ ચરણમાં એવી દલીલ કરી શકાય તેવી હતી કે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તો પણ તે યુનિટધારકો માટે પરિસ્થિતિ બચાવી શકશે નહીં, કારણ કે તેમણે સન ૨૦૦૮માં ઘણાં પહેલાં જ બાંધકામ પૂર્ણ કરી દીધું હતું. સંક્ષેપમાં, શ્રી દવેના જણાવ્યા મુજબ, આ જ ખંડપીઠ દ્વારા રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧માં આપવામાં આવેલા ચુકાદા અને આદેશમાં અત્યંત સ્પષ્ટ રીતે નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે કે સામાવાળા બનાવવામાં આવેલા બે યુનિટધારકો ભાડે આપનાર એટલે કે એમપીએસઈઝેડ દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી કોઈપણ પ્રકારના બાંધકામમાં આગળ નહીં વધે. શ્રી દવેના જણાવ્યા મુજબ, એ જ તબક્કે એવી દલીલ કરવી જોઈએ હતી અને રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ના અરજદારો દ્વારા એવી દલીલ કરી પણ શકાય તેવી હતી કે હવે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે કે ન આપવામાં આવે, તેથી કોઈ ફરક પડવાનો નથી.

આથી, શ્રી દવેના મતે, રચનાત્મક પુનર્ન્યાયનિર્ધારણનો સિદ્ધાંત હાલની અરજીએ લાગુ પડશે, આ હકીકત હોવા છતાં કે અરજદારો અલગ છે, પરંતુ કાનૂની પ્રશ્ન તો એ જ રહે છે, જે અગાઉના વાદવિવાદના ચક્રમાં ઉઠાવી શકાય એવો હતો પરંતુ ઉઠાવવામાં આવ્યો નહોતો.

આ સંદર્ભમાં, અમે ફોરવર્ડ કન્સ્ટ્રક્શન કો. વિ. પ્રભાત મંડળ, (૧૯૮૬)૧ એસસીસી ૧૦૦ ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના એક નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે રચનાત્મક પૂર્વનિર્ણિત મુદ્દાના સિદ્ધાંતો જાહેર હિતની અરજીમાં લાગુ પડે છે, ખાસ કરીને નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૦૮ ની કલમ ૧૧ ના સ્પષ્ટીકરણ ૬ ને ધ્યાનમાં લેતાં: અદાલતે આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું હતું :

પરંતુ સ્પષ્ટીકરણ ૬ ની શરતો પૂર્ણ થાય ત્યારે જ વિવાદમાં આપવામાં આવેલ નિર્ણય, વિવાદિત અધિકારમાં હિત ધરાવતા તમામ વ્યક્તિઓ પર બંધનકારક બને છે, અને અગાઉના વિવાદ સંબંધે સદ્ભાવના ન હોવાનો અભાવ સાબિત કરવાનો ભાર તે પક્ષ પર રહે છે, જે પક્ષ તે નિર્ણયથી બચવા માંગે છે. "જાહેર અધિકાર" શબ્દો નવા એસ.૯૧ સી.પી.સી. ને ધ્યાનમાં રાખીને તથા જાહેર અધિકાર સંબંધિત વિવાદોની બહુવિધતા અટકાવવા માટે સ્પષ્ટીકરણ ૬ માં ઉમેરવામાં આવ્યા છે. સ્પષ્ટીકરણ ૬ ના પ્રકાશમાં, એ બાબત વિવાદાસ્પદ રહી શકે નહીં કે કલમ ૧૧ જાહેર હિતની અરજી પર લાગુ પડે છે, ખાનગી ફરિયાદના સ્વરૂપે નહીં. તે એવા અધિકાર સંબંધિત સદ્ભાવનાપૂર્ણ વિવાદ હોવો

જોઈએ, જે સર્વસામાન્ય હોય અને અન્ય લોકો સાથે સંયુક્ત રીતે ઉઠાવવામાં આવ્યો હોય.

ઉપરોક્ત નોંધાયેલ નિર્ણયનો સર્વોચ્ચ અદાલતના બે ન્યાયાધીશોની પીઠ દ્વારા વી. પુરુષોત્તમ રાવ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૨૦૦૧)૧૦ એસ.સી.સી. ૩૦૫ ના મામલામાં આપેલા અનુવર્તી ચુકાદામાં વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું :

અતએવ, અમારી સુવિચારિત માન્યતા મુજબ, રચનાત્મક પૂર્વનિર્ણિતત્વનો સિદ્ધાંત દરેક અને પ્રત્યેક જનહિત અરજીએ, તે અરજીના સ્વરૂપને તથા તે સમાજ પર અને જે વિશાળ જનહિતની સેવા કરવામાં આવી રહી છે તેના પર થતા પ્રભાવને અવગણીને, લાગુ કરી શકાય તેમ નથી. આ બાબતે કોઈ વિવાદ રહી શકતો નથી કે જનહિત અને વ્યક્તિગત હિત વચ્ચેના પરસ્પર સ્પર્ધાત્મક અધિકારોમાં, જનહિતને પ્રાધાન્ય મળશે.

આથી, ઉપરોક્તમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જાહેર હિતમાં દાખલ કરાયેલ કોઈ વિશિષ્ટ વાદમાં રચનાત્મક પૂર્વનિર્ણયના સિદ્ધાંતો લાગુ પડશે કે નહીં તે પ્રશ્ન, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, તે વાદના સ્વરૂપ, સમાજ પર તેના પ્રભાવ અને તેમાં સંકળાયેલા જાહેર હિત પર આધારિત રહેશે.

શ્યોદાન સિંહ વિ. દર્યાઓ કુન્પર, (૧૯૬૬)૪ એસ.સી.આર. ૩૦૦ માં,
સર્વોચ્ચ અદાલતે દીવાની કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૧ ના તત્વો નિર્ધારિત
કર્યા હતા, જેના સિદ્ધાંતોને રિટ કાર્યવાહીમાં પણ વિસ્તૃત કરી શકાય, એમ નીચે
મુજબ જણાવતાં :

"૯. કલમ ૧૧નું સાદું વાંચન દર્શાવે છે કે કોઈ બાબતને રેસ જુડિકેટ
ગણાવવા માટે નીચેની શરતો પૂર્ણ થવી આવશ્યક છે, અર્થાત્ –

(૧) અનુવર્તી દાવા અથવા વિવાદ મુદ્દામાં પ્રત્યક્ષ અને
મહત્વપૂર્ણ રીતે વિવાદમાં રહેલો વિષય તે જ વિષય હોવો જોઈએ,
જે પૂર્વવર્તી દાવામાં પ્રત્યક્ષ અને મહત્વપૂર્ણ રીતે વિવાદમાં હતો;

(૨) અગાઉનો દાવો તે જ પક્ષકારો વચ્ચે અથવા એવા પક્ષકારો
વચ્ચેનો હોવો જોઈએ, જેઓના હેઠળ તેઓ અથવા તેમમાંનો કોઈ
દાવો કરે છે;

(૩) પૂર્વવર્તી વાદમાં પક્ષકારોએ સમાન હકદારી હેઠળ વિવાદ
ચલાવ્યો હોવો આવશ્યક છે;

(૪) જે અદાલતે પૂર્વવર્તી દાવો નક્કી કર્યો હોય, તે અદાલત
અનુવર્તી દાવાનો અથવા જેમાં એવો મુદ્દો અનુસરે તે રીતે
ઉઠાવવામાં આવ્યો હોય તે દાવાનો વિચાર ચલાવવા સક્ષમ હોવી
આવશ્યક છે; અને

(૫) અનુવર્તી દાવામાં જે મુદ્દો સીધો અને મહત્વપૂર્ણ રીતે
વિવાદગ્રસ્ત હોય તે પ્રથમ દાવામાં અદાલત દ્વારા સાંભળવામાં
આવ્યો હોવો જોઈએ અને અંતિમ રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો હોવો

જોઈએ. વધુમાં, સ્પષ્ટીકરણ ૧ દર્શાવે છે કે દાવો કઈ તારીખે દાખલ થયો તે મહત્વનું નથી, પરંતુ દાવો કઈ તારીખે નક્કી થયો તે મહત્વનું છે, જેથી દાવો પછીથી દાખલ થયો હોય તો પણ, જો તે પહેલા નક્કી થયો હોય, તો તે પૂર્વવર્તી દાવો ગણાશે. તેથી, વડી અદાલતે નામંજૂર કરેલી અગાઉની બે અપીલોમાં આવેલ નિર્ણય રેસ જુડિકેટા તરીકે કાર્ય કરે તે માટે, ઉપરોક્ત જણાવેલ તમામ પાંચ શરતો પૂર્ણ થઈ છે કે કેમ તે જોવું પડશે."

આ સંદર્ભમાં, અમે ભામા કુમાર જૈન (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો પણ લાભપૂર્વક ઉલ્લેખ કરી શકીએ, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એસ્ટોપલના સિદ્ધાંત અને રચનાત્મક રેસ જ્યુડિકેટા વચ્ચેનો ભેદ સમજાવ્યો છે. અદાલતે આ મુજબ અવલોકન કર્યું હતું :

રેસ જુડિકેટા અદાલતને તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને વિવાદનું નિર્ધારણ કરવામાં અવરોધે છે, જો તે પક્ષકારો વચ્ચે અંતિમતા પ્રાપ્ત કરી ચૂકી હોય, જ્યારે ઇશ્યૂ એસ્ટોપલનો સિદ્ધાંત પક્ષકાર વિરુદ્ધ લાગુ કરવામાં આવે છે. જો એવો મુદ્દો તેના વિરુદ્ધ નક્કી કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે અનુગામી કાર્યવાહીમાં એ જ મુદ્દો ઉઠાવવામાં પ્રતિબંધિત રહેશે. રેસ જુડિકેટાનો સિદ્ધાંત ભિન્ન પ્રકારનું એસ્ટોપલ સર્જે છે, અર્થાત્ સંમતિ દ્વારા એસ્ટોપલ.

આથી, જે પ્રશ્ન ઊભો કરવો આવશ્યક છે તે એ છે કે ગામ નવીનાલના રહેવાસીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટ અરજી (જનહિત અરજી) ક્રમાંક

૧૯૪/૨૦૧૧ માં વિવાદનો મુદ્દો શું હતો. મુદ્દો એ હતો કે શું ભાડેદાતા એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર ભાડાપટ્ટાધારકોના પક્ષે પ્લોટો ફાળવી શકતું હતું, અને શું તે ભાડાપટ્ટાધારકો, તેના અનુસંધાને, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા જાહેર કરાયેલ ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ મુજબ પર્યાવરણીય મંજૂરી અપાયા વિના, તેમના પ્લોટોનો વિકાસ કરી શકતા હતા અને તેમની એકમોમાં બાંધકામ ઊભું કરી શકતા હતા પર્યાવરણ અને વનો, ભારત સરકાર, ભાડે આપનાર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પક્ષમાં.

અમે એવું ઠરાવ્યું હતું કે પટ્ટાદાતા એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પક્ષે પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવામાં ન આવેલી હોવાની સ્થિતિમાં, એકમધારકોને તેમની વ્યક્તિગત જમીનખંડો પર કોઈપણ બાંધકામ ઊભું કરવાનો અથવા કોઈપણ પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવાનો કોઈ અધિકાર નહોતો અને, તે મુજબ, અમારા સમક્ષ રહેલા બે સામાવાળાઓને અમે પ્રતિબંધિત કર્યા હતા.

વર્તમાન અરજીમાં, અગાઉની અરજી કરનાર વ્યક્તિ સિવાયના ગામલોકો આ દલીલ સાથે હાજર થયા છે કે આ અદાલતે રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ માં પ્રતિપાદિત કરેલો કાનૂની સિદ્ધાંત આજદિન સુધી એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર કાર્યરત રહેલી બધી અન્ય એકમો પર પણ સમાન રીતે લાગુ પડવો જોઈએ. બચાવમાં, ભાડે આપનાર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. અને વ્યક્તિગત એકમધારકો, એટલે કે સામાવાળા નં. ૧૦ થી ૨૧, એ આ દલીલ આગળ ધરી છે કે આજદિન સુધી અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી અસ્તિત્વમાં છે

અને તેથી હવે એકમધારકોને તેમની વ્યક્તિગત એકમો ચલાવતાં રોકવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઉભો થતો નથી.

આ અરજીમાં, અમે આ પ્રશ્નનો વિચાર કરી રહ્યા છીએ કે શું અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી અસ્તિત્વમાં છે અને સામાવાળાઓએ પોતાના બચાવમાં જે રીતે દલીલ કરી છે તે મુજબ આવી અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીનો શું પ્રભાવ થશે. તેથી, કલ્પનાની કોઈપણ હદ સુધી એવું કહી શકાતું નથી કે આવો મુદ્દો વિવાદના અગાઉના ચરણમાં સીધો અને મહત્વપૂર્ણ રીતે સંકળાયેલો હતો અને આ અદાલત દ્વારા તેનો અંતિમ નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે.

હકીકતમાં, અત્રેના અરજદારોને ભાડે આપનાર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા પ્રાપ્ત કરાયેલ કોઈ અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી અંગે કોઈ જાણ કે માહિતી નહોતી અને માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે આ દલીલ ઉઠાવતો જવાબ દાખલ કરવામાં આવ્યો, તેઓને સમજાયું કે ઈ.એ.સી. દ્વારા કરાયેલ ભલામણોના અનુસંધાને અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી અસ્તિત્વમાં છે, કારણ કે કેન્દ્ર સરકારે ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના, ૨૦૦૬ માં નિર્ધારિત ૪૫ દિવસની અવધિની અંદર કોઈ આદેશ પસાર કર્યો નહોતો.

આથી, શ્રી. દવે દ્વારા કરવામાં આવેલી આ રજૂઆતથી કે આ અરજિ પર પ્રતિન્યાયના સિદ્ધાંત અથવા રચનાત્મક પ્રતિન્યાયના સિદ્ધાંતનો પ્રહાર થાય છે, અમે પ્રભાવિત થતા નથી અને તે મુજબ, આ અરજિની જાળવણીયોગ્યતા અંગેની બીજી પ્રારંભિક વાંધાને અમે નામંજૂર કરીએ છીએ. બીજી તરફ,

એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ અને વિશેષ નાગરિક અરજિ નં. ૨૬૨૧/૨૦૧૩ ના અરજદાર, જેઓ અગાઉની કાર્યવાહીમાં પક્ષકારો હતા, તેઓ અમારી રિટ અરજિ (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ માં ૯મી મે ૨૦૧૨ના રોજ આપેલ અને જે અંતિમતા પામેલ છે તેવી નોંધોથી બંધાયેલા છે કે જ્યાં સુધી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડના હિતમાં ફાળવવામાં આવેલી તેવી જમીન પર અવસંરચનાત્મક સુવિધાઓના નિર્માણ માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં ન આવે અને તેવી મંજૂરીના અનુસંધાનમાં, એવી સુવિધાઓ ખરેખર ફાળવણીધારક દ્વારા ઉભી કરવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી ઉત્તરવર્તી વ્યક્તિ પોતાના ભાડેધારકને અવસંરચનાત્મક સુવિધાઓના ઉપભોગના હક્કનો કાયદેસર રીતે ભાડે આપવાની સત્તા ધરાવી શકતી નહોતી।

નિવેદનોના અભાવ અને રાહત :

ઉપરોક્ત ચર્ચા અમને સામાવાળાઓની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલ ત્રીજી પ્રાથમિક આક્ષેપની વિચારણા તરફ દોરી જાય છે, જે રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં.૨૧/૨૦૧૩ માં કરાયેલ દલીલોના અભાવ અને માગવામાં આવેલ રાહત સંબંધિત છે. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં.૨૧/૨૦૧૩ માં પર્યાવરણ અનુમતિ આપવાના સંબંધમાં ઈ.એ.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોને રદ કરવા માટે કોઈ પ્રાર્થના નથી

અને લેસર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પક્ષે અનુમાનિત પર્યાવરણ અનુમતિ અસ્તિત્વમાં નથી તેવી જાહેરાત કરવા માટે પણ કોઈ પ્રાર્થના નથી.

સંક્ષેપમાં, વાંધો એવો છે કે અરજદારોને આ હકીકતની જાણ નથી કે લીઝદાતા એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં અનુમેય પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય, તેથી અરજી નિરર્થક બની ગઈ છે અને તેને નામંજૂર કરવી જોઈએ.

હવે આ સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે જો નોંધપોથી પર પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ હોય, જેના આધારે અદાલત આગળ વધી શકે, તો જાહેર હિતની અરજીમાં દાવાપત્રોના કડક નિયમો લાગુ પડતા ન હોઈ શકે. દાવાપત્રોના નિયમોની તકનિકી બાબતોને કડક રીતે લાગુ કરી શકાતી નથી. જાહેર હિતની અરજીમાં ક્યારેક અપૂર્ણ માહિતીના આધારે તૈયાર થયેલા દાવાપત્રોને, અદાલત સમક્ષ લાવવામાં આવતાં પ્રશ્નને ધ્યાનમાં રાખીને, વિચારવામાં આવવા જોઈએ. હવે આ પણ સુસ્થાપિત છે કે નાગરિક દ્વારા લખાયેલો એક સાદો પત્ર પણ જાહેર હિતની અરજી તરીકે માનવામાં આવી શકે છે અને અદાલત સામાવાળાઓને સ્પષ્ટતા આપવા પોકારીને તે બાબતની તપાસ કરી શકે છે.

હાલના કેસમાં, આ બાબતમાં કોઈ શંકા નથી કે અરજિ માત્ર આ આધાર પર આગળ વધે છે કે આજની તારીખે, ભાડે આપનાર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના પક્ષમાં આપવામાં આવેલી કોઈ પણ પર્યાવરણીય મંજૂરીના અભાવે,

એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદર ઘણી એકમો કાર્યરત છે અને, તેથી, તેમને પોતાની એકમો ચલાવવાથી રોકવામાં આવવી જોઈએ.

માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે સામાવાળાઓ હાજર થયા અને તેમનો જવાબ રજૂ કર્યો, ત્યારે અરજદારોને જાણ થઈ કે ઈ.એ.સી.એ એપ્રિલ, જૂન અને જુલાઈ ૨૦૧૨ મહિનાઓમાં અનુક્રમે યોજાયેલી તેની બેઠકોમાં એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવાની બાબતે ચર્ચા કરી હતી અને તે મુજબ, આવી પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવા માટે કેન્દ્ર સરકારને ભલામણ કરી હતી. સૂચનામાં નિર્ધારિત જપ દિવસની અવધિમાં કેન્દ્ર સરકારે આવી ભલામણો પર કાર્યવાહી ન કરતા, કાનૂની કલ્પિત જોગવાઈના આધારે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર થયેલી ગણવામાં આવે છે.

સામાન્ય રીતે, રિટ અદાલતે અરજદારને એવા પ્રકરણમાં રાહત આપવી ન જોઈએ કે જેના માટે અરજીઓમાં કોઈ પાયો ન હોય અને જેને પ્રતિપક્ષ તરફથી જવાબ આપવા માટે કહેવામાં આવ્યું ન હોય અથવા તેમને તેનો સામનો કરવાની તક મળી ન હોય. પરંતુ, જ્યારે વૈકલ્પિક પ્રકરણ, જે અરજદાર રજૂ કરવામાં સક્ષમ હોય, તે માત્ર સામાવાળાઓએ તેમના જવાબમાં સ્વીકારેલું જ ન હોય પરંતુ અરજદારએ અરજમાં કરેલી ફરિયાદના જવાબ રૂપે સ્પષ્ટપણે આગળ ધપાવેલું પણ હોય, ત્યારે અરજમાં માંગવામાં આવેલી રાહત અરજદારને હવે આપવી તેમાં કશું અયોગ્ય અથવા ગેરકાયદેસર ગણાશે નહીં. હાલના પ્રકરણમાં, અરજદારોની અરજનો સામનો કરવા માટે, સામાવાળાઓએ જરૂરી દસ્તાવેજ

સામગ્રી સાથે અભિલેખ પર માન્ય પર્યાવરણીય મંજૂરીનો બચાવ લીધો છે અને તેને આગળ ધપાવ્યો છે.

અમે સામાવાળાઓએ પોતે જ રજૂ કરેલી સામગ્રીના આધારે અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીના પ્રશ્ન પર વિચારણા કરી રહ્યા છીએ, અને આવી સામગ્રી પર વિચારણા કર્યા બાદ જો અમે આ નિષ્કર્ષે પહોંચીએ કે અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી બાબતે અરજદારો જે કહે છે તેમાં તત્ત્વ છે, તો એવું કહી શકાય નહીં કે સામાવાળાઓને અચાનક સ્થિતિમાં મુકી દેવામાં આવ્યા છે.

આ સંદર્ભમાં, અમે સર્વોચ્ચ અદાલતે ફર્મ શ્રીનિવાસ રામ કુમાર વિ. મહાબીર પ્રસાદ અને અન્યના કેસમાં આપેલા, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૧ એસ.સી. ૧૭૭ માં અહેવાલિત નિર્ણયનો લાભપૂર્વક ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ.

ઉક્ત કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષની અપીલ મૂળ વાદીની તરફથી હતી અને તે સામાવાળાઓ (બીજા પક્ષ) ના માલિકીના મકાનના વેચાણ માટેના કરારના વિશિષ્ટ પાલન અંગેના દાવામાંથી ઉદ્ભવી હતી, જેમાં તેમણે વાદીને મકાન વેચવા સંમતિ આપી હતી, પરંતુ ત્યારબાદ તેઓ કરારમાંથી પાછા હટી ગયા અને તે જ મકાન સામાવાળાઓ (પ્રથમ પક્ષ) ને વેચી દીધું, જેમણે તે કરારની જાણ હોવા છતાં તે ખરીદ્યું હતું.

દાવો સામાવાળાઓના બંને સમૂહોએ વિરોધમાં લડ્યો હતો. બીજા પક્ષના સામાવાળાઓએ, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, એવો દાવો કર્યો હતો કે તેમણે ક્યારેય તેમના મકાનનું વેચાણ વાદીને કરવા સંમતિ આપી નહોતી અને વાદીએ ઉભી

કરેલી વેચાણ કરારની કથા સંપૂર્ણપણે ખોટી હતી. તેમણે સ્વીકાર્યું હતું કે તેમને નાણાંની જરૂર હતી અને તેઓ કર્જ માટે વાદીનો સંપર્ક કર્યો હતો અને વાદીએ તેમને વાર્ષિક ૬% વ્યાજદરે રૂ. ૩૦,૦૦૦=૦૦ ની રકમ આપી હતી. બીજા પક્ષના સામાવાળાઓના જણાવ્યા મુજબ, વાદીને તે મિલકતનો કબજો આપવો એ વેચાણ કરારના આંશિક પાલનરૂપે નહોતો, પરંતુ માત્ર કર્જ પર બાકી થયેલ વ્યાજની ચુકવણી સુલભ બને તે હેતુસર જ હતો.

નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે વાદીના નિશ્ચિત પાલન માટેના દાવાને નામંજૂર કર્યો, પરંતુ દ્વિતીય પક્ષના સામાવાળાઓએ વાદી પાસેથી રૂપિયા ૩૦,૦૦૦=૦૦ ની અત્રિમ રકમ લીધી હોવાની કબૂલાત કરતાં, તે રકમ માટે દાવાની તારીખથી વસૂલી થાય ત્યાં સુધી વાર્ષિક ૬% ના વ્યાજ સાથે સામાવાળાઓ સામે વાદીના પક્ષે નાણાંકીય હુકમનામું આપવામાં આવ્યું.

આવા નિર્ણય સામે, વાદીએ પટણા સ્થિત વડી અદાલતમાં અપીલ દાખલ કરી અને બીજા પક્ષના સામાવાળાઓએ પણ તેમના વિરુદ્ધ પસાર કરાયેલા નાણાંકીય હુકમનામાની યોગ્યતાને પડકારતા પ્રતિઆક્ષેપો દાખલ કર્યા.

વડી અદાલતે, પોતાના ચુકાદા દ્વારા, વાદીના અપીલને નામંજૂર કરી અને બીજા પક્ષના સામાવાળાઓ દ્વારા પ્રસ્તુત કરાયેલ ક્રોસ-આક્ષેપોને મંજૂર કર્યા. વડી અદાલતે નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશ સાથે આ નિષ્કર્ષ બાબતે સહમતિ દર્શાવી કે રૂપિયા ૩૦,૦૦૦=૦૦ ની રકમ વાદીએ બીજા પક્ષના સામાવાળાઓને ધિરાણરૂપે આપેલી હતી. તેમ છતાં, નોંધ પરના પુરાવાના આધારે, વડી

અદાલતે એવો નિષ્કર્ષ કર્યો કે બીજા પક્ષના સામાવાળાઓ વિરુદ્ધ આપવામાં આવેલ નાણાંકીય હુકમનામું કાયદેસર રીતે સમર્થનીય નહોતું, કારણ કે વાદીએ દાવાપત્રમાં ધિરાણનો કોઈ મામલો રજૂ કર્યો નહોતો અને તે આધારે કોઈ રાહત પણ માગવામાં આવી નહોતી. પરિણામે, દાવો સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કરવામાં આવ્યો અને નીચલી અદાલતે વાદીના હિતમાં આપેલું નાણાં વસૂલાત માટેનું હુકમનામું રદ કરવામાં આવ્યું. વડી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદા વિરુદ્ધ, વાદીએ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલ કરી. ઉપરોક્ત પૃષ્ઠભૂમિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું :

અન્ય મુદ્દા બાબતે, તેમ છતાં, અમારો મત એવો છે કે નીચલી અદાલતનો નિર્ણય યોગ્ય હતો અને સબઓર્ડિનેટ ન્યાયાધીશના હુકમનામાના આ ભાગને પલટાવતા વડી અદાલતે નિઃસંદેહ અતિ કઠોર અને તકનીકી દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો. એ સાચું છે કે દાવાપત્રમાં રજૂ કરાયેલા અરજદારના કેસનો એવો કોઈ ભાગ ન હતો કે રૂ. ૩૦,૦૦૦ ની રકમ સામાવાળા બીજા પક્ષને ધિરાણ રૂપે અત્રિમ આપવામાં આવી હતી. પરંતુ નિશ્ચિતપણે અરજદારને તે અસરનો વૈકલ્પિક કેસ રજૂ કરવાનો અને, વેચાણના કરારના અનુસંધાનમાં રકમ ચૂકવવામાં આવી હતી એવા આક્ષેપો પુરાવાથી સ્થાપિત ન થઈ શકે તો પણ, વૈકલ્પિક રીતે નાણાં માટે હુકમનામાની પ્રાર્થના કરવાનો અધિકાર હતો. આવી પ્રાર્થના બીજા પ્રાર્થના સાથે અસંગત હોત, તે બાબત ખરેખર મહત્વની નથી. અરજદાર વૈકલ્પિક રીતે ભિન્ન અધિકારો પર આધાર રાખી શકે છે અને દીવાની પ્રક્રિયા સંહિતામાં એવું કઈ જ નથી કે જે પક્ષકારને બે અથવા વધુ પરસ્પર અસંગત આક્ષેપોના સમૂહો કરવાની અને તેના આધારે વૈકલ્પિક રીતે

રાહત માંગવાની મનાઈ કરે. પરંતુ પ્રશ્ન એ ઊભો થાય છે કે દાવાપત્રમાં આવો કોઈ વૈકલ્પિક કેસ ન હોય ત્યારે, અદાલત માટે તેને તે આધાર પર રાહત આપવી ખુદી છે કે નહીં. નિઃસંદેહ નિયમ એવો છે કે અદાલત અરજદારને એવા કેસ પર રાહત આપી શકતી નથી, જેના માટે લેખિત દલીલોમાં કોઈ આધાર ન હોય અને જેના સામનો કરવા બીજી બાજુને બોલાવવામાં આવી ન હોય અથવા તક મળેલી ન હોય. પરંતુ જ્યારે એવો વૈકલ્પિક કેસ, જે અરજદાર કરી શક્યો હોત, તે માત્ર સામાવાળાએ તેના લેખિત જવાબમાં સ્વીકાર્યો જ ન હોય પરંતુ અરજદારે વાદમાં કરેલા દાવાના જવાબ તરીકે સ્પષ્ટપણે આગળ ધપાવ્યો હોય, ત્યારે સામાવાળા પોતે જ જે કેસ રજૂ કરે છે તેના આધારે અરજદારને હુકમનામું આપવાનું કઈ પણ અયોગ્ય ગણાય નહીં. સામાવાળાની પોતાની જ દલીલના આધારે કરાયેલી અરજદારની માંગ, સામાવાળાને અચાનક લાગી શકે તેવી હોઈ જ શકતી નથી અને જ્યારે એ હકીકતો સામાવાળાએ પોતાની લેખિત દલીલોમાં સ્પષ્ટપણે સ્વીકારી લીધી હોય ત્યારે તે અંગે પુરાવા રજૂ કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં, જ્યારે સામાવાળાને કદી પણ અન્યાય થવાની સંભાવના નથી, ત્યારે અરજદારને અલગ વાદ દાખલ કરવા દોરવું યોગ્ય ન ગણાય. આ સિદ્ધાંતના ઉદાહરણરૂપ, મોહન મનુચા વિ. મન્જૂર અહમદ, ૭૦ આઈ.એ. ૧ : (એ.આઈ.આર. (૩૦) ૧૯૪૩ પી.સી. ૨૯) માં ન્યાયિક સમિતિના ઉચ્ચારનો ઉલ્લેખ કરી શકાય. આ અપીલ અરજદાર-અપીલકર્તાએ ગીર્વે સુરક્ષાનો અમલ કરાવવા શરૂ કરેલા વાદમાંથી ઊભી થઈ હતી. સામાવાળાની દલીલ એવી હતી કે ગીર્વો શૂન્ય હતો. આ દલીલને નીચલી બંને અદાલતોએ તેમજ પી.સી.એ સ્વીકારી હતી. પરંતુ પી.સી.એ એવું ઠરાવ્યું કે આવી પરિસ્થિતિમાં અરજદાર માટે સમગ્ર વ્યવહારનો ત્યાગ કરી તેના બહારની રાહત, એટલે કે કરાર અધિનિયમની કલમ ૬૫ હેઠળ પરતફેરના સ્વરૂપે, દાવો કરવો ખુદો હતો. દાવાપત્રમાં

આવો કોઈ વૈકલ્પિક દાવો કરવામાં આવ્યો ન હોવા છતાં, પી.સી.એ તેને આગળ ધપાવવાની મંજૂરી આપી અને આ આધારે હુકમનામું આપ્યું કે આવા દાવાથી સામાવાળાને જરા પણ હાનિ થવાની નહોતી અને મામલો અલગ વાદ માટે છોડી દેવાનો ન હતો. નોંધવા યોગ્ય છે કે આ રાહત અપીલકર્તાને ત્યારે પણ મંજૂર કરવામાં આવી હતી, જ્યારે અપીલ સામાવાળાની ગેરહાજરીમાં એકતરફી રીતે સાંભળવામાં આવી હતી.

ઉપરોક્ત દર્શાવેલ સિદ્ધાંતોનું પાલન કરતાં, જેમ કે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે સર્વોચ્ચ અદાલત, અમે સામાવાળાઓની તરફથી રજૂ કરાયેલ આ દલીલ નામંજૂર કરીએ છીએ કે યોગ્ય અભિવ્યક્તિ અને રાહતના અભાવના આધાર પર અરજી નામંજૂર થવા પાત્ર છે.

વૈકલ્પિક ઉપાયનો દાવો :

એવી દલીલ પણ કરવામાં આવી હતી કે, રાષ્ટ્રીય હરિત અપીલ પંચ અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલ રાષ્ટ્રીય હરિત અપીલ પંચ સમક્ષ જઈને અરજદારોને વૈકલ્પિક ઉપચાર ઉપલબ્ધ હોવાથી, આ અરજીનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ નહીં. સામાવાળાઓની તરફથી રજૂ કરાયેલ આવી રજૂઆતથી અમે પ્રભાવિત થતા નથી. એ સાચું છે કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ પરમાદેશી રિટો જારી કરવાની વડી અદાલતની સત્તા સ્વરૂપે પૂર્ણ છે અને તેને ભારતના બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓ અથવા કોઈ અધિનિયમ દ્વારા મર્યાદિત કરી શકાતી નથી, પરંતુ આવી સત્તાના ઉપયોગ બાબતે વડી અદાલતોએ પોતાની

ઉપર કેટલીક મર્યાદાઓ લાદી છે. આવી મર્યાદાઓમાંથી એક એવી છે કે, જો અસરકારક અને કાર્યક્ષમ ઉપચાર ઉપલબ્ધ હોય, તો વડી અદાલત સામાન્ય રીતે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ પોતાના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી નથી. પરંતુ ફરીથી, વૈકલ્પિક ઉપચાર ઉપલબ્ધ હોવાના આધાર પર રિટ અધિકારક્ષેત્રના અપવર્જનનો આ નિયમ રિટ અરજીનો સ્વીકાર ન કરવા માટે સંપૂર્ણ પ્રતિબંધરૂપે કાર્ય કરતો નથી, પરંતુ તે દરેક કેસના તથ્યો પર આધાર રાખીને પ્રયોગમાં મુકવાની વિવેકસત્તા છે.

યોગ્ય પ્રસંગે, વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ હોવા છતાં, વડી અદાલત ઓછામાં ઓછી ત્રણ પરિસ્થિતિઓમાં હજુ પણ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે : (૧) જ્યાં રિટ અરજી દ્વારા કોઈપણ મૂળભૂત અધિકારોના અમલની માંગ કરવામાં આવે છે; (૨) જ્યાં પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન થયું હોય; અથવા (૩) જ્યાં આદેશો અથવા કાર્યવાહી સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વિના હોય અથવા કોઈ અધિનિયમની વૈધાનિક માન્યતાને પડકારવામાં આવી હોય.

વર્તમાન કેસમાં, અરજદારો આ અદાલત દ્વારા રિટ પિટિશન (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ માં, જેનો નિર્ણય ૯મી મે ૨૦૧૨ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો, આપવામાં આવેલા ચુકાદાનો અમલ માંગે છે, જ્યાં સુધી અન્ય એકમોનો સંબંધ છે, અર્થાત્ સામાવાળા નં. ૧૦ થી ૨૧, જેઓ કોઈપણ પર્યાવરણીય મંજૂરીના અભાવે પોતાની ઉત્પાદન પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ રાખી છે.

અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ અને તેની શું અસર થશે, એ પ્રશ્ન છે, જેનો અમે આ અરજામાં વિચાર કરી રહ્યા છીએ.

તથાપિ, હકીકત એ છે કે અરજદાર ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના મૂળભૂત અધિકારોના અમલીકરણની માંગ કરી રહ્યા છે, અને તે માટે પર્યાવરણીય કાયદાઓના અમલવારીની માંગ કરે છે, આ આક્ષેપોના આધારે કે સામાવાળાઓ તરફથી વર્ષ ૨૦૦૬ ની સૂચનાની નિયમાવલીઓનું ઘોર ઉલ્લંઘન થયું છે.

આવી પરિસ્થિતિઓમાં, વૈકલ્પિક ઉપાય અંગે સામાવાળાઓ તરફથી રજૂ કરાયેલ દલીલોને અમે નામંજૂર કરીએ છીએ.

અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી :

ઉપરોક્ત અમને કલ્પિત પર્યાવરણીય મંજૂરીના મુખ્ય અને કેન્દ્રીય મુદ્દા સુધી લઈ જાય છે. કલ્પિત પર્યાવરણીય મંજૂરીના પ્રશ્નનો જવાબ આપવા આગળ વધીએ તે પહેલાં, તારીખ ૧૪ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ ની પર્યાવરણ પ્રભાવ મૂલ્યાંકન સૂચના, ૨૦૦૬ પર વિચાર કરવો અમારે માટે આવશ્યક છે.

અમે નીચે મુજબ સૂચનાના સંબંધિત ભાગનું ઉદ્ધરણ કરીએ છીએ :

“જેથી, ભારતના કોઈપણ ભાગમાં હાથ ધરવામાં આવનાર નવા પ્રકલ્પો અથવા પ્રવૃત્તિઓ પર, અથવા અસ્તિત્વમાં રહેલા પ્રકલ્પો અથવા

પ્રવૃત્તિઓના વિસ્તરણ અથવા આધુનિકીકરણ પર, તેમના સંભવિત પર્યાવરણીય પ્રભાવોના આધારે, જેનો ઉલ્લેખ સૂચનામાં સંલગ્ન અનુસૂચીમાં કરવામાં આવ્યો છે, કેટલીક મર્યાદાઓ અને પ્રતિબંધો લાદવા માટે, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ ના નિયમ ૫ ના ઉપનિયમ (૩) હેઠળની મસૂદા સૂચના, રાષ્ટ્રીય પર્યાવરણ નીતિના ઉદ્દેશ્યો અનુસાર, જેને ૧૮મી મે, ૨૦૦૬ ના રોજ કેન્દ્રીય મંત્રિમંડળ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, તથા ઉક્ત સૂચનામાં નિર્દિષ્ટ પ્રક્રિયા અનુસાર, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા સંબંધિત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના પ્રશાસન સાથે પરામર્શ કરીને, આ સૂચનાના હેતુસર, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૩) હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા રચવામાં આવનાર રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ સ્તરીય પર્યાવરણ પ્રભાવ મૂલ્યાંકન પ્રાધિકરણ (એસ.ઈ.આઈ.એ.એ.) દ્વારા પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી ન હોય ત્યાં સુધી, ભારતના રાજપત્ર, અસાધારણ, ભાગ ૨, કલમ ૩, ઉપકલમ (૨) માં ક્રમાંક એસ.ઓ. ૧૩૨૪ (ઈ) તા. ૧૫મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૫ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી, અને તેનાથી અસર પામવાની શક્યતા ધરાવતા તમામ વ્યક્તિઓ પાસેથી, ઉક્ત સૂચના સમાવતો રાજપત્રની નકલો જનતા માટે ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલી તારીખથી સાઠ દિવસની અવધિમાં, વાંધાઓ અને સૂચનો આમંત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા;

અને જ્યાં સુધી ઉક્ત અધિસૂચનાની નકલો ૧૫મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૫ના રોજ જનતા માટે ઉપલબ્ધ કરવામાં આવી હતી;

અને જ્યારે, ઉપરોક્ત મસોદા અધિસૂચનાના પ્રતિસાદરૂપે પ્રાપ્ત થયેલ તમામ આક્ષેપો અને સૂચનો કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા યથાવિધિ વિચારવામાં આવ્યા છે;

હવે, તેથી, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧) અને ઉપકલમ (૨) ની કલમ (૫) દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતાં, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ ના નિયમ ૫ ની ઉપનિયમ (૩) ની કલમ (ડી) સાથે વાંચીને અને તા. ૨૭મી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૪ના જાહેરનામા ક્રમાંક એસ.ઓ. ૬૦ (ઈ) ને અધિલંઘીને, પરંતુ આવા અધિલંઘન પહેલાં કરવામાં આવેલી અથવા કરવામાં ન આવેલી બાબતો અંગે સિવાય, કેન્દ્રીય સરકાર આથી નિર્દેશ આપે છે કે તેના પ્રકાશનની તારીખથી અને ત્યારબાદ, આ જાહેરનામાના અનુસૂચીમાં દર્શાવેલ નવી યોજનાઓ અથવા પ્રવૃત્તિઓ માટે જરૂરી બાંધકામ અથવા વર્તમાન યોજનાઓ અથવા પ્રવૃત્તિઓના વિસ્તરણ અથવા આધુનિકીકરણ, જેમાં પ્રક્રિયા અને/અથવા પ્રોદ્યોગિકીમાં ફેરફાર સાથે ક્ષમતામાં વધારો સામેલ હોય, તે ભારતના કોઈપણ ભાગમાં માત્ર કેન્દ્રીય સરકાર પાસેથી અથવા, જે તે સ્થિતિમાં, ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૩) હેઠળ કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા વિધિવત્ રચિત રાજ્ય સ્તરીય પર્યાવરણ પ્રભાવ મૂલ્યાંકન સત્તામંડળ પાસેથી પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવ્યા પછી જ, આ જાહેરનામામાં અત્રે પછી નિર્દિષ્ટ પ્રક્રિયા અનુસાર હાથ ધરવામાં આવશે.”

“૪. યોજનાઓ અને પ્રવૃત્તિઓનું વર્ગીકરણ:—

(૧) તમામ પ્રકલ્પો અને પ્રવૃત્તિઓને સંભાવિત પ્રભાવોના ભૌગોલિક વ્યાપ તથા માનવ આરોગ્ય અને કુદરતી તેમજ માનવસર્જિત સંસાધનો

પર થતા સંભાવિત પ્રભાવોના આધારે, વ્યાપક રીતે બે વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે – વર્ગ એ અને વર્ગ બી.

(૨) અનુસૂચિમાં શ્રેણી ‘એ’ તરીકે સમાવાયેલ તમામ પ્રકલ્પો અથવા પ્રવૃત્તિઓ, જેમાં વર્તમાન પ્રકલ્પો અથવા પ્રવૃત્તિઓના વિસ્તરણ અને આધુનિકીકરણ તથા ઉત્પાદનોના મિશ્રણમાં ફેરફારનો સમાવેશ થાય છે, તેમને આ અધિસૂચનાના હેતુઓ માટે કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા રચવામાં આવનાર નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ (ઈ.એ.સી.) ની ભલામણોના આધારે, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય (એમ.ઓ.ઈ.એફ.) માં કેન્દ્રીય સરકાર પાસેથી પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવી જરૂરી રહેશે;

(૩) અનુચ્છેદ ૨ ના ઉપ-અનુચ્છેદ (૨) માં નિર્દિષ્ટ મુજબ હાલના પ્રકલ્પો અથવા પ્રવૃત્તિઓના વિસ્તરણ અને આધુનિકીકરણ સહિત, અથવા અનુચ્છેદ ૨ ના ઉપ-અનુચ્છેદ (૩) માં નિર્દિષ્ટ મુજબ ઉત્પાદનોના સંયોજનમાં ફેરફાર સહિત, પરંતુ અનુસૂચિમાં નિર્ધારિત સામાન્ય શરતો (જી.સી.) પૂર્ણ કરતાં હોય તેવાં પ્રકલ્પો અથવા પ્રવૃત્તિઓને બાદ કરતાં, અનુસૂચિમાં વર્ગ ‘બી’ હેઠળ સામેલ તમામ પ્રકલ્પો અથવા પ્રવૃત્તિઓ માટે રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પર્યાવરણ અસર મૂલવણી પ્રાધિકરણ (એસ.ઈ.આઈ.એ.એ.) પાસેથી પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી જરૂરી રહેશે. આ સૂચનામાં જે રીતે રચવાનું નિર્ધારિત છે તે મુજબ રચાનાર રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલવણી સમિતિ (એસ.ઈ.આઈ.એ.સી.) ની ભલામણોના આધારે એસ.ઈ.આઈ.એ.એ. પોતાનો નિર્ણય લેશે. વિધિવત રીતે રચાયેલ એસ.ઈ.આઈ.એ.એ. અથવા એસ.ઈ.આઈ.એ.સી. ના અભાવે, વર્ગ ‘બી’ નો પ્રકલ્પ વર્ગ ‘એ’ નો પ્રકલ્પ ગણવામાં આવશે;”

ક. પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી (ઈ.સી.) માટે અરજી:-

તમામ કેસોમાં પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવા માંગતી અરજી અહીં સાથે સંલગ્ન નિયત ફોર્મ ૧ માં અને, જ્યાં લાગુ પડતું હોય ત્યાં, પરિશિષ્ટ ૨ માં દર્શાવ્યા મુજબના પૂરક ફોર્મ ૧એ માં, અરજી જે પ્રકલ્પ અને/અથવા પ્રવૃત્તિઓને સંબંધિત હોય તેના માટેના સંભવિત સ્થળ(ઓ) ની ઓળખાણ થયા પછી, અરજદાર દ્વારા સ્થળ પર કોઈપણ બાંધકામ પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવામાં આવે તે પહેલાં અથવા જમીનની તૈયારી કરવામાં આવે તે પહેલાં, કરવામાં આવશે. અરજદાર અરજી સાથે પૂર્વ-વ્યવહાર્યતા પ્રકલ્પ અહેવાલની નકલ રજૂ કરશે; પરંતુ બાંધકામ પ્રકલ્પો અથવા પ્રવૃત્તિઓ (અનુસૂચિની વસ્તુ ૮) ના કેસમાં, ફોર્મ ૧ અને પૂરક ફોર્મ ૧એ ઉપરાંત, પૂર્વ-વ્યવહાર્યતા અહેવાલના સ્થાને ધારણાત્મક યોજનાની નકલ પૂરી પાડવામાં આવશે.

“૮. પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી (ઈ.સી.) મંજૂર કરવી અથવા નકારવી:

(૧) સંબંધિત નિયમનકારી પ્રાધિકરણ સંબંધિત ઈ.એ.સી. અથવા એસ.ઈ.એ.સી.ની ભલામણોનો વિચાર કરશે અને સંબંધિત નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્યસ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની ભલામણો પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી પંચચાલીસ દિવસની અંદર અરજદારને પોતાનો નિર્ણય સંપ્રેષિત કરશે, અથવા અન્ય શબ્દોમાં, અંતિમ પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકન અહેવાલ પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી એકસો પાંચ દિવસની અંદર, અને જ્યાં પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકન આવશ્યક ન હોય ત્યાં, આવશ્યક દસ્તાવેજો સાથેની સંપૂર્ણ અરજી પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી એકસો પાંચ દિવસની અંદર, નીચે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય.

(૨) નિયમનકારી સત્તા સામાન્ય રીતે સંબંધિત નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્ય સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની ભલામણો સ્વીકારશે. જ્યાં તે સંબંધિત નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્ય સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની ભલામણો સાથે અસહમત હોય, ત્યાં નિયમનકારી સત્તા અસહમતિના કારણો દર્શાવી, સંબંધિત નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્ય સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની ભલામણો પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી પિસ્તાલીસ દિવસની અંદર, સંબંધિત નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્ય સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ દ્વારા પુનર્વિચાર કરવાની વિનંતી કરશે. આ નિર્ણયની જાણ એકસાથે અરજદારને પણ કરાશે. તેના અનુસંધાને, સંબંધિત નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્ય સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ નિયમનકારી સત્તાના અવલોકનો પર વિચાર કરશે અને તે અંગે પોતાના અભિપ્રાયો વધુ સાઠ દિવસની અંદર રજૂ કરશે. સંબંધિત નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્ય સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિના અભિપ્રાયો પર વિચાર કર્યા પછી નિયમનકારી સત્તાનો નિર્ણય અંતિમ ગણાશે અને સંબંધિત નિયમનકારી સત્તા દ્વારા તે અંગેની જાણ આગામી ત્રીસ દિવસની અંદર અરજદારને કરવામાં આવશે.

(૩) ઉપરના ઉપપરિચ્છેદો (૧) અથવા (૨) માં, જે લાગુ પડતું હોય તે મુજબ, નિર્દિષ્ટ અવધિની અંદર નિયમનકારી પ્રાધિકરણનો નિર્ણય અરજદારને સંપ્રેષિત કરવામાં ન આવે તેવી સ્થિતિમાં, સંબંધિત નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્ય સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની અંતિમ ભલામણોના અનુસંધાને, અરજદાર એવી રીતે આગળ વધી શકશે કે જાણે માંગવામાં આવેલી પર્યાવરણ મંજૂરી નિયમનકારી પ્રાધિકરણ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી હોય અથવા નામંજૂર કરવામાં આવી હોય.

(૪) ઉપરોક્ત ફકરા (૧) અને (૨) હેઠળ, જે લાગુ પડતું હોય તે મુજબ, નિયમનકારી સત્તાધિકારી દ્વારા નિર્ણય માટે નિર્ધારિત અવધિ પૂર્ણ થતાં, નિયમનકારી સત્તાધિકારીનો નિર્ણય તથા સંબંધિત નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્ય સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની અંતિમ ભલામણો જાહેર દસ્તાવેજો ગણાશે.

(૫) પ્રોજેક્ટો અથવા પ્રવૃત્તિઓ માટે પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી માટેની અરજીઓ પ્રાપ્ત થતાં પહેલાં, અથવા સ્કિનિંગ, અથવા સ્કોપિંગ, અથવા મૂલવણી, અથવા સંબંધિત નિયમનકારી સત્તાધિકારી દ્વારા નિર્ણય લેવામાં આવે તે પહેલાં, અન્ય નિયમનકારી સંસ્થાઓ અથવા સત્તાધિકારીઓ પાસેથી મંજૂરીઓ આવશ્યક રહેશે નહીં, સિવાય કે તેમાંની કોઈ બાબત કાયદાની આવશ્યકતા કારણે અથવા આવશ્યક તકનિકી કારણોસર આવી મંજૂરી પર અનુક્રમિક રીતે આધારિત હોય.

(૬) છટણી અથવા કાર્યક્ષેત્રના નિર્ધારણ અથવા મૂલવણી અથવા અરજી અંગે નિર્ણય માટે મહત્વપૂર્ણ હોય તેવી માહિતી અથવા આંકડાઓનું ઇરાદાપૂર્વક ગોપન અને/અથવા ખોટી અથવા ભ્રામક માહિતી અથવા આંકડાઓનું સબમિશન કરવામાં આવે તો તેવી અરજી નામંજૂરી પાત્ર બનશે, તેમજ તે આધાર પર અપાયેલી પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી રદ કરવા પાત્ર બનશે. આવા આધાર પર અરજીની નામંજૂરી અથવા અગાઉથી અપાયેલી પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરીનું રદકરણ, અરજદારને વ્યક્તિગત સુનાવણીનો અવસર આપ્યા બાદ અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરીને, નિયમનકારી પ્રાધિકરણ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે.”

૯. પર્યાવરણીય મંજૂરી (ઈ.સી.) ની માન્યતા:

“પર્યાવરણીય મંજૂરીની માન્યતા” નો અર્થ એ સમયગાળો છે, જે નિયમનકારી પ્રાધિકરણ દ્વારા પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી અપાય તે તારીખથી, અથવા ઉપરોક્ત પરિણેદ ૭ ના ઉપપરિણેદ (જ) હેઠળ અરજદાર દ્વારા અપાઈ હોવાનું અનુમાનિત થઈ શકે તે તારીખથી, પ્રકલ્પ અથવા પ્રવૃત્તિ દ્વારા ઉત્પાદન કામગીરીના પ્રારંભ સુધી, અથવા બાંધકામ પ્રકલ્પોના કિસ્સામાં (અનુસૂચિની વસ્તુ ૮) તમામ બાંધકામ કામગીરી પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધીનો હોય છે, જેને પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી માટેની અરજી સંદર્ભિત કરે છે. પ્રકલ્પ અથવા પ્રવૃત્તિ માટે અપાયેલી પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી, નદી ખીણ પ્રકલ્પોના કિસ્સામાં (અનુસૂચિની વસ્તુ ૧(સી)) દસ વર્ષના ગાળે માટે, ખનન પ્રકલ્પોના કિસ્સામાં નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્ય સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ દ્વારા અંદાજવામાં આવેલા પ્રકલ્પજીવનગાળે માટે, પરંતુ વધુમાં વધુ ત્રીસ વર્ષ સુધી, અને અન્ય તમામ પ્રકલ્પો તથા પ્રવૃત્તિઓના કિસ્સામાં પાંચ વર્ષના ગાળે માટે માન્ય રહેશે. તેમ છતાં, ક્ષેત્ર વિકાસ પ્રકલ્પો અને ટાઉનશીપોના કિસ્સામાં [વસ્તુ ૮(બી)], માન્યતાનો સમયગાળો માત્ર તેવી પ્રવૃત્તિઓ સુધી મર્યાદિત રહેશે, જેઓ વિકાસકર્તા તરીકે અરજદારની જવાબદારી હેઠળ આવતી હોય. આ માન્યતાનો સમયગાળો સંબંધિત નિયમનકારી પ્રાધિકરણ દ્વારા વધુમાં વધુ પાંચ વર્ષના ગાળે સુધી લંબાવી શકાય, શરતે કે અરજદાર દ્વારા માન્યતાના સમયગાળા દરમિયાન જ નિયમનકારી પ્રાધિકરણ સમક્ષ અરજી કરવામાં આવે, સાથે સુધારેલ ફોર્મ ૧, અને બાંધકામ પ્રકલ્પો અથવા પ્રવૃત્તિઓ માટે (અનુસૂચિની વસ્તુ ૮) પરિશિષ્ટ ફોર્મ ૧એ પણ જોડાયેલ હોય. આ સંદર્ભમાં નિયમનકારી પ્રાધિકરણ, જે કેસ હોય તે મુજબ, નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ અથવા રાજ્ય સ્તરીય નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ સાથે પણ પરામર્શ કરી શકે છે.

“૧૦. પર્યાવરણીય મંજૂરી પછીનું અનુસરણ નિરીક્ષણ:

(૧) પ્રોજેક્ટ વ્યવસ્થાપન માટે, નિર્ધારિત પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરીની શરતો અને નિયમોના પાલન અંગેના અર્ધવાર્ષિક અહેવાલો હાર્ડ અને સોફ્ટ નકલોમાં, સંબંધિત નિયામક સત્તાધિકારી સમક્ષ, પ્રત્યેક કેલેન્ડર વર્ષના ૧લી જૂન અને ૧લી ડિસેમ્બરે રજૂ કરવાનું ફરજિયાત રહેશે.

(૨) પરિયોજના વ્યવસ્થાપન દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા આવા તમામ અનુપાલન અહેવાલો જાહેર દસ્તાવેજો ગણાશે. સંબંધિત નિયમનકારી સત્તા સમક્ષ અરજી કરવામાં આવે ત્યારે તેની નકલો કોઈપણ વ્યક્તિને આપવામાં આવશે. એવો તાજેતરનો અનુપાલન અહેવાલ સંબંધિત નિયમનકારી સત્તાની વેબ સાઈટ પર પણ પ્રદર્શિત કરવામાં આવશે.”

ઉપરોક્ત નોંધાયેલ ૨૦૦૬ ની સૂચનામાંથી જે સ્પષ્ટપણે જાણી શકાય છે તે નીચે મુજબ છે :

(૧) તેના પ્રકાશનની તારીખથી, કેન્દ્રીય સરકાર પાસેથી પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવ્યા વિના, આ સૂચનાની અનુસૂચિમાં સૂચિબદ્ધ નવા પ્રોજેક્ટો અથવા પ્રવૃત્તિઓનું કોઈપણ નિર્માણ કરવામાં આવશે નહીં અને પ્રક્રિયા અને/અથવા પ્રૌદ્યોગિકીમાં ફેરફાર સાથે ક્ષમતા વૃદ્ધિ આવરી લેતા વર્તમાન પ્રોજેક્ટો અથવા પ્રવૃત્તિઓના વિસ્તરણ અથવા આધુનિકીકરણ પણ કરવામાં આવશે નહીં;

(૨) અધિસૂચનામાં વપરાયેલ ભાષા સાદી અને સ્પષ્ટ છે. તેમાં આ પ્રમાણે વાંચવામાં આવે છે : “માત્ર કેન્દ્રીય સરકાર પાસેથી પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવ્યા પછી”.

- (૩) નિયામક સત્તાધિકારીએ ઈ.એ.સી.ની ભલામણો પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી જપ દિવસની અંદર ઈ.એ.સી.ની ભલામણો પર વિચારણા કરવી;
- (૪) નિયામક સત્તામંડળ સામાન્ય રીતે ઈ.એ.સી.ની ભલામણો સ્વીકારશે, અને અસહમતિની સ્થિતિમાં, તે ઈ.એ.સી.ને તેની ભલામણો પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી જપ દિવસની અંદર પુનર્વિચાર કરવા વિનંતી કરશે અસહમતિ માટેના કારણો દર્શાવતાં સમયે ઈ.એ.સી.;
- (૫) જો નિયમનકારી પ્રાધિકરણ કલમ (૧) માં નિર્ધારિત જપ દિવસની અવધિની અંદર અરજદારને તેનો નિર્ણય સંપ્રેષિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો અરજદાર એમ માનીને આગળ વધી શકે કે માંગવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી, ઈ.એ.સી.ની અંતિમ ભલામણોના અનુસંધાનમાં, નિયમનકારી પ્રાધિકરણ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી છે અથવા નામંજૂર કરવામાં આવી છે.

મુખ્ય ભાર “અરજદાર એવો રીતે આગળ વધી શકે છે જાણે માંગવામાં આવેલ પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવામાં આવી હોય અથવા નામંજૂર કરવામાં આવી હોય” એવા શબ્દોના પ્રયોગ પર છે. સ્પષ્ટ થાય છે કે ઈ.એ.સી.ની ભલામણોની તારીખથી જપ દિવસ પૂર્ણ થયા પછી જ, તેવી ભલામણો પર યોગ્ય

નિર્ણય લેવામાં નિયમનકારી સત્તા તરફથી નિષ્ફળતા થવાને કારણે, કાનૂની કલ્પના અમલમાં આવે છે. જપ દિવસ પૂર્ણ થતાં, અરજદારને એવો રીતે આગળ વધવાની પરવાનગી મળશે જાણે માંગવામાં આવેલ પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવામાં આવી હોય.

અન્ય એક બાબત, જે સર્વોપરી મહત્વની છે, તે એ સમજવાની છે કે ઇ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮ માં જોગવેલ માન્ય ગણી લેવાની કાનૂની કલ્પના માત્ર ભાવી અસરથી જ અમલમાં આવી શકે છે અને ભૂતલક્ષી અસરથી નહીં. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, એવી માન્ય ધારણા અંગેની જોગવાઈથી એ પૂર્વધારણા ઊભી થશે કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કોઈ આદેશ પસાર કરવામાં ન આવ્યો હોય તેવી પરિસ્થિતિમાં, ઇ.એ.સી.ની ભલામણોની તારીખથી જપ દિવસની અવધિ પૂર્ણ થતા મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

એ નોંધવું યોગ્ય છે કે જેને કલ્પિત માનવાનું હોય તે હકીકતનો પ્રશ્ન છે; ત્યાં 'કાનૂની કલ્પના' છે. એ પણ નોંધવું યોગ્ય છે કે જ્યારે કોઈ હકીકતને કલ્પિત માનવાની હોય, ત્યારે તેના પરિણામો અને અનુસંગો પણ કલ્પિત માનવાના થાય; અર્થાત્, જે કંઈ આ કલ્પિત હકીકતમાંથી અનુસરતું હોય તે પણ કલ્પિત માનવાનું થાય છે.

કેન્દ્રીય સરકાર પાસેથી પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવાનો હેતુ :

સર્વોચ્ચ અદાલતે, એન.ડી. જ્યાલ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા એન્ડ અદર્સ, જેનો અહેવાલ (૨૦૦૪)૯ એસ.સી.સી. ૩૬૨ માં પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેમાં શરતી મંજૂરી સંબંધિત પાસાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. અમે લાભપૂર્વક સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અનુરૂપે ૨૨ થી ૨૬ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનો ઉદ્ધૃત કરી શકીએ, જે નીચે મુજબ છે :

“૨૨. અન્ય મુદ્દાઓ પર પ્રવર્તતાં પહેલાં, પર્યાવરણ-સંતુલનના સંરક્ષણ અને વિકાસ સંબંધિત કેટલાંક પાસાઓનો ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક છે. વેલ્થોર સિટિઝન્સ વેલ્ફેર ફોરમ વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા, (૧૯૯૬)૫ એસ.સી.સી. ૬૪૭, અને એમ.સી. મહેતા વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા, (૨૦૦૨)૪ એસ.સી.સી. ૩૫૬, માં એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે પર્યાવરણીય સંરક્ષણ અને વિકાસાત્મક પ્રવૃત્તિઓ વચ્ચેનું સંતુલન માત્ર ‘ટકાઉ વિકાસ’ના સિદ્ધાંતનું કડક પાલન કરીને જ જાળવી શકાય. આ એવી વિકાસની વ્યૂહરચના છે જે વર્તમાનની જરૂરિયાતો પૂરી કરે છે, પરંતુ આવનારી પેઢીઓની પોતાની જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવાની ક્ષમતાને સમજૂતીમાં મૂકતી નથી. ટકાઉ વિકાસના કડક પાલનથી આપણે એવો માર્ગ અપનાવી શકીશું જે પર્યાવરણનું સંરક્ષણ કરતા કરતા વિકાસને સુનિશ્ચિત કરે છે; એવો માર્ગ જે તમામ લોકો અને તમામ પેઢીઓ માટે કાર્યકર છે. તે વર્તમાન માટે એક બાંહેધરી છે અને ભવિષ્ય માટે એક વારસો છે. પર્યાવરણ સંબંધિત તમામ વિકાસાત્મક પ્રવૃત્તિઓએ પર્યાવરણીય સંતુલન જાળવી રાખતાં વધુને વધુ લોકોને લાભ પહોંચાડવો જોઈએ. આ માત્ર ટકાઉ વિકાસના કડક અનુસરણથી જ સુનિશ્ચિત થઈ શકે; અન્યથા આવનારી પેઢીઓનું જીવન જોખમમાં મુકાઈ જશે.

૨૩. કેસોની શ્રેણીમાં અમે પુનરોચ્યાર કર્યો છે કે સ્વચ્છ પર્યાવરણનો અધિકાર એક ખાતરીપ્રાપ્ત મૂળભૂત અધિકાર છે. ભલે તે ભિન્ન પરિપ્રેક્ષ્યમાં હોય, વિકાસનો અધિકાર પણ સમતા વિ. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, (૧૯૯૭)૮ એસ.સી.સી. ૧૯૧, અને મધુ કિશોર વિ. બિહાર રાજ્ય, (૧૯૯૬)૫ એસ.સી.સી. ૧૨૫ જેવા કેસોમાં અનુચ્છેદ ૨૧ના એક ઘટક તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યો છે.

૨૪. વિકાસનો અધિકારને માત્ર આર્થિક સુધારાના અધિકાર તરીકે ગણાવી શકાય નહીં અથવા તેને માત્ર સરળ બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓ માટેના ભ્રમજનક નામ સુધી મર્યાદિત કરી શકાય નહીં. વિકાસનો અધિકાર માત્ર આર્થિક સુખાકારી કરતાં ઘણો વિશાળ છે અને તેની વ્યાખ્યામાં મૂળભૂત માનવ અધિકારોની બાંહેધરીનો સમાવેશ થાય છે. 'વિકાસ' માત્ર જી.એન.પી.ની વૃદ્ધિ સાથે જ સંબંધિત નથી; પ્રસિદ્ધ કૃતિ - 'ડેવલપમેન્ટ એઝ ફ્રીડમ' માં નોબેલ પારિતોષિક વિજેતા અમર્ત્ય સેનએ નિર્દેશ કર્યો હતો કે 'વિકાસનો પ્રશ્ન માનવ અધિકારના ધારણાત્મક માળખાથી અલગ પાડી શકાય તેમ નથી'. આ વિચાર વિકાસના અધિકાર સંબંધિત યુ.એન. ઘોષણાનો પણ એક ભાગ છે. વિકાસના અધિકારમાં લોકોની સુખાકારીમાં સુધારો કરવા અને તેમની સંપૂર્ણ ક્ષમતાના સાક્ષાત્કાર માટેની નાગરિક, સાંસ્કૃતિક, આર્થિક, રાજકીય અને સામાજિક પ્રક્રિયાઓના સમગ્ર વ્યાપનો સમાવેશ થાય છે. તે માનવ અધિકારનો અભિન્ન ભાગ છે. નિશ્ચિતપણે, બંધ અથવા વિશાળ પ્રકલ્પનું બાંધકામ સર્વાંગી વિકાસના હેતુને સિદ્ધ કરવાનો એક પ્રયત્ન છે. આવા કાર્યોને વિકાસના અભિન્ન ઘટક તરીકે યોગ્ય રીતે ગણાવી શકાય.

૨૫. તેથી, પર્યાવરણ અને વિકાસના હકો વચ્ચેના સહજીવી સંતુલનના જતન માટે ટકાઉ વિકાસના સિદ્ધાંતનું પાલન કરવું અનિવાર્ય પૂર્વશરત છે.

પર્યાવરણનો હક એક મૂળભૂત હક છે. બીજી તરફ વિકાસનો હક પણ એવો જ છે. અહીં 'ટકાઉ વિકાસ' ના હકને અલગથી નિર્દિષ્ટ કરી શકાય નહીં. તેથી, 'ટકાઉ વિકાસ' ની સંકલ્પનાને અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના 'જીવન' ના અભિન્ન અંગ તરીકે ગણવી જોઈએ. પેઢીથી પેઢી સમતુલ્યતા (સ્ટેટ ઓફ હિમાયલ પ્રદેશ વિ. ગણેશ પુડ પ્રોડક્ટ્સ, (૧૯૯૫)૬ એસ.સી.સી. ૩૬૩), જાહેર ટ્રસ્ટ સિદ્ધાંત (એમ.સી. મહેતા વિ. કમલ નાથ, (૧૯૯૭)૧ એસ.સી.સી. ૩૮૮) અને સાવચેતીનો સિદ્ધાંત (વેલ્લોર સિટિઝન્સ, (૧૯૯૬)૫ એસ.સી.સી. ૬૪૭) જેવી ગૌરવપૂર્ણ સંકલ્પનાઓ, જેઓને અમે આપણા પર્યાવરણ ન્યાયશાસ્ત્રના અવિભાજ્ય ઘટકો તરીકે જાહેર કરી છે, તેમનું પોષણ માત્ર ટકાઉ વિકાસ સુનિશ્ચિત કરીને જ થઈ શકે.

૨૬. ટકાઉ વિકાસ સુનિશ્ચિત કરવું પર્યાવરણ સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૬ (સંક્ષેપમાં 'અધિનિયમ')ના ધ્યેયોમાંનું એક છે અને અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના 'જીવનના અધિકાર'ની ખાતરી આપવા માટે આ અત્યંત આવશ્યક છે. જો અધિનિયમને ટકાઉ વિકાસ સુનિશ્ચિત કરવા માટેની સત્તાઓથી સજ્જ ન કરવામાં આવે, તો તે નિર્જીવ ખોખલું આવરણ બની રહેશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ટકાઉ વિકાસ અધિનિયમના વિષય અને હેતુને સિદ્ધ કરવા માટે તેમજ અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના 'જીવન'ના રક્ષણ માટેના ઉપાયોમાંનું એક છે. આ સિદ્ધાંતની સ્વીકાર્યતા અમારી પર્યાવરણીય ન્યાયશાસ્ત્ર અને બંધારણીય સંકલ્પને નવી સજીવતા આપશે. ટકાઉ વિકાસ માત્ર અધિનિયમ હેઠળના નિર્દેશોના કડક પાલનથી જ હાંસલ થઈ શકે છે. અધિનિયમનો વિષય અને હેતુ – "પર્યાવરણના સંરક્ષણ અને સુધારણા માટે જોગવાઈ કરવી" – તેના નિર્દેશોના કડક પાલનની ખાતરી કરીને જ સિદ્ધ કરી શકાય. સંબંધિત સત્તાધિકારીઓએ અધિનિયમ હેઠળ તેમની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને

ટકાઉ વિકાસના અનુસરણને સુનિશ્ચિત કરવું પડશે. તેથી, અધિનિયમ દ્વારા પ્રતિપાદિત નિર્દેશો અથવા શરતોનું કડક પાલન કરવું આવશ્યક છે. આ રીતે, અધિનિયમ હેઠળની સત્તાને માત્ર સાદી સત્તા તરીકે ગણાવી શકાય નહીં, પરંતુ તે ફરજ સાથે સંકળાયેલી સત્તા છે. રાજ્યની ફરજ છે કે તે અધિનિયમ હેઠળની શરતો અથવા નિર્દેશોના પાલનને સુનિશ્ચિત કરે. કડક પાલન વિના, અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના પર્યાવરણના અધિકારની ખાતરી આપી શકાય નહીં અને અધિનિયમનો હેતુ પણ નિષ્ફળ જશે. તેની શરતો પ્રત્યેની પ્રતિબદ્ધતા અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ પણ અને અધિનિયમ હેઠળ પણ એક બાંહેધરીરૂપ ફરજ છે. પર્યાવરણ મંત્રાલયે તેના તા. ૧૯ જુલાઈ, ૧૯૯૦ના આદેશ દ્વારા તેહરી ડેમ પ્રોજેક્ટ માટે આપવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી સાથે સંલગ્ન શરતોને આ દૃષ્ટિકોણથી જોવી આવશ્યક છે.” તેમાં પ્રદાન કરવામાં આવેલ કલ્પિત કાનૂની માન્યતા અંગે ઘણો તર્ક કરવામાં આવ્યો છે

ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮ અને એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં અપાયેલ હોવાનું કહેવાતું કલ્પિત પર્યાવરણીય મંજૂરી. આવા કલ્પિત પ્રાવધાનનો શું પ્રભાવ થાય છે અને આવું કલ્પિત પ્રાવધાન કરવાની પાછળનો વિધાનિક આશય શું હોઈ શકે.

શબ્દ “ડીમ્ડ” વિવિધ અર્થોમાં વપરાય છે. કેટલાક પ્રસંગોમાં, તેનો અર્થ “સામાન્ય રીતે માનવામાં આવતું” એવો થાય છે. અન્ય સમયે, તે ‘પ્રથમદ્રષ્ટિએ એવું માનવામાં આવતું’ દર્શાવે છે, જ્યારે બીજા કિસ્સામાં તેનો અર્થ ‘નિર્ણાયક રીતે એવું માનવામાં આવતું’ એવો થાય છે. તેના વિવિધ અર્થો આ પ્રમાણે છે, – ‘ડીમ’ નો અર્થ ‘માન્યતા, મૂલ્યાંકન અથવા અભિપ્રાયમાં ધરાવવું’; ન્યાય

કરવો; નિર્ધારિત કરવું; નિર્ણય કરવો; એવું માનવામાં આવતું; કોઈ અભિપ્રાય ધરાવવો અથવા હોવો; માન આપવું; અનુમાન કરવું; વિચારણા આધારે વિચારવું, નિર્ણય કરવો અથવા માનવું; ગણવું, માનવું; ન્યાયપૂર્વક નિર્ધારિત કરવું અથવા નિર્ણય કરવો; વિચારણા પછી નિષ્કર્ષે પહોંચવું. (જુઓ મેજર લો લેક્સિકોન બાય પી. રામનાથ અચ્યર, ૪થી આવૃત્તિ ૨૦૧૦ ભાગ ૨)

કાયદાની કલ્પિત માન્યતા એ કાયદાની એવી ધારણા છે કે કોઈ બાબત સાચી છે એવું, તે હકીકતમાં એવી છે કે નહીં તેની તપાસ કર્યા વિના, માનવામાં આવે, જેથી ન્યાયસંગતતા સાથે જેટલી હદ સુધી સુસંગત હોય તેટલી હદ સુધી તેને સત્યનો પ્રભાવ પ્રાપ્ત થાય. કલ્પિત માન્યતા ધરાવતી જોગવાઈ તે માટે કરવામાં આવે છે કે જે સ્પષ્ટ છે અથવા જે અનિશ્ચિત છે તેને સમાવેશમાં લઈ શકાય, અથવા અધિનિયમના હેતુસર કોઈ શબ્દ અથવા વાક્યખંડને એવો સામાન્ય અર્થ આપવો કે જે અન્યથા પ્રબળ ન રહેતો હોત; પરંતુ દરેક પ્રસંગે એવો જુદો પ્રશ્ન રહેશે કે વિધાનમંડળે આવી કલ્પિત માન્યતા દ્વારા કયો હેતુ સિદ્ધ કરવા ઇચ્છ્યો છે.

આ સંદર્ભમાં, 'ડીમ' અને 'ડીમિંગ ફિક્શન' શબ્દોના સાચા અર્થ અંગેના થોડાંક પૂર્વનિર્ણયો પર વિચાર કરવો આવશ્યક છે એવું અમે માનીએ છીએ.

કોન્સોલિડેટેડ કોડી લિ. વિ./એસ. કોડી બોર્ડ, બેંગલોર, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૧૪૬૮ માં અહેવાલિત પ્રકરણમાં, કેન્દ્રિય વેચાણકર અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૫(૩) માં આવેલ 'માનવામાં આવેલ' શબ્દના

હેતુ પર વિચારણા કરવામાં આવી હતી. જે મુદ્દો ઉદ્ભવ્યો હતો તે એ હતો કે 'માનવામાં આવેલ' શબ્દના ઉપયોગથી કોઈ કાનૂની કલ્પના સર્જવામાં આવી હતી કે નહીં. લોર્ડશીપ્સ દ્વારા જે પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે તેનું પુનરુચ્ચાર કરવો ઉપયોગી રહેશે:

"કોઈ કલ્પિત જોગવાઈ એવી રીતે કરવામાં આવી શકે કે જેમાં જે સ્પષ્ટ છે અથવા જે અનિશ્ચિત છે તેનો સમાવેશ થાય, અથવા કોઈ અધિનિયમના હેતુસર એવા શબ્દ અથવા વાક્યખંડને કૃત્રિમ અર્થઘટન આપવામાં આવે જે અન્યથા પ્રબળ ન રહેત, પરંતુ દરેક મામલે પ્રશ્ન એવો રહે છે કે વિધાનમંડળે આવી કલ્પિત જોગવાઈ કયા હેતુથી કરી છે. સ્ટ. ઓબિન અને અન્ય વિ. એટર્ની જનરલ, ૧૮૫૨ એ.સી. ૧૫ માં પૃષ્ઠ ૫૩ પર લોર્ડ રેડકિલફે આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું હતું:

આધુનિક વિધાનમાં 'ડીમ્ડ' શબ્દનો ઘણો વ્યાપક ઉપયોગ થાય છે. ક્યારેક તેનો ઉપયોગ અધિનિયમના હેતુઓ માટે કોઈ શબ્દ અથવા વાક્યખંડને એવો કૃત્રિમ અર્થ આપવાના હેતુસર થાય છે, જે અન્યથા પ્રબળ ન રહેતો. ક્યારેક તેનો ઉપયોગ એવી વિશિષ્ટ વ્યાખ્યાને શંકાથી પર રાખવા માટે થાય છે, જે અન્યથા અનિશ્ચિત હોઈ શકે. ક્યારેક તેનો ઉપયોગ એવી સર્વસમાવેશક વર્ણના આપવા માટે થાય છે, જેમાં જે સ્પષ્ટ છે, જે અનિશ્ચિત છે અને જે સામાન્ય અર્થમાં અશક્ય છે તેનો પણ સમાવેશ થાય છે.

તમિલનાડુ રાજ્ય વિ. મેસર્સ અરુન સુગર્સ લિ., જે એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭ એસ.સી. ૧૮૧૫ માં અહેવાલિત છે, તેમાં એક બંધારણીય ખંડપીઠે, કોઈ અધિનિયમમાં રહેલી કલ્પિત જોગવાઈનો વિચાર કરતી વખતે, એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે કાનૂની કલ્પના સર્જતી કોઈ જોગવાઈની અધિનિયમમાં ભૂમિકા સુસ્થાપિત છે. લોર્ડશીપ્સે ઈસ્ટ એન્ડ ડ્વેલિંગ્સ કો. લિ. વિ. ફિન્સબરી બરો કાઉન્સિલ, ૧૯૫૨ એ.સી. ૧૦૯, ચીફ ઇન્સ્પેક્ટર ઓફ માઈન્સ વિ. કરમ ચંદ ઠાપર, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસ.સી. ૮૩૮, જે.કે. કોટન સ્પિન્નિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૮ એસ.સી. ૧૯૧, એમ. વેણુગોપાલ વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર, લાઈફ ઇન્શ્યોરન્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૧૩૪૩ અને હરીશ ટંડન વિ. એડલ. ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ, અલ્હાબાદ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૫ એસ.સી. ૬૭૬ ના નિર્ણયોને ઉદ્દેખ્યા હતા અને આ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા હતા કે જ્યારે કોઈ અધિનિયમ એવી કાનૂની કલ્પના સર્જે છે કે હકીકતમાં અને સત્યરૂપે જે કરવામાં આવ્યું નથી તેને કરવામાં આવેલ માનવામાં આવશે, ત્યારે અદાલતે એ તપાસવું અને નિશ્ચિત કરવું પડે કે આવા અધિનિયમજન્ય કલ્પિત ઉપબંધનો આશ્રય કયા હેતુ માટે અને કયા વ્યક્તિઓ વચ્ચે લેવો છે અને તે પછી અદાલતો એ તેને પૂર્ણ અસર આપવી પડે

૬. ... કાનૂની કલ્પના સર્જતી જોગવાઈનું અર્થઘટન કરતી વખતે, તે કલ્પના કયા હેતુસર સર્જવામાં આવી છે તે નિર્ધારિત કરવું અદાલતનો

એક સુપ્રસિદ્ધ અર્થઘટન સિદ્ધાંત છે; અને તે નિર્ધારિત કર્યા પછી, તે કલ્પનાને અસરકારક બનાવવા માટે જે તમામ તથ્યો અને પરિણામો અનુષંગિક હોય અથવા અનિવાર્ય અનુપરિણામરૂપ હોય તે બધા અદાલતે માન્ય ધારી લેવા જોઈએ. પરંતુ આ રીતે કલ્પનાનું અર્થઘટન કરતાં, જે હેતુ માટે તે સર્જવામાં આવી છે તે હેતુથી પરે, અથવા જે કલમ દ્વારા તે સર્જવામાં આવી છે તેની ભાષાની મર્યાદાથી પરે, તેને વિસ્તૃત કરવી નહીં...

ઉપરોક્ત ઉચ્ચારિત નિર્ણયો પરથી પ્રગટ થતો સિદ્ધાંત એવો છે કે, કાનૂની કલ્પના કયા હેતુ માટે રચવામાં આવી છે તે નિર્ધારિત કરવું અદાલતનું અનિવાર્ય કર્તવ્ય છે. અદાલતનું એ પણ કર્તવ્ય છે કે, જો એવું કરવાથી પ્રતિબંધિત ન કરવામાં આવ્યું હોય તો, તે કલ્પનાને તેના તમામ વાસ્તવિક પરિણામો અને પ્રસંગો સહિત કલ્પવી. તે ઉપરાંત, 'ડીમ્ડ' શબ્દનો ઉપયોગ તેના સંદર્ભમાં વાંચવાનો રહે છે અને વધુમાં તેનો પૂર્ણ તર્કસંગત હેતુ અને અર્થ સમજવાનો રહે છે. તેનું કારણ એ છે કે આધુનિક વિધાનમાં 'ડીમ્ડ' શબ્દનો ઉપયોગ અનેક હેતુઓ માટે કરવામાં આવ્યો છે. વિધાનમંડળનો હેતુ ધ્યાનમાં રાખવાનો રહે છે. (જુઓ એન્ડાલીબ સેહગલ વિ./એસ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૧૧ દિલ્લી ૨૮ (એફ.બી.))

ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અમે આ પણ લાભદાયક રીતે જણાવી શકીએ છીએ કે ઈ.આઈ.એ. જાહેરનામું, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮ માં ઉપયોગમાં લેવાયેલ ભાષાને સર્વાંગી અને હેતુલક્ષી રીતે વાંચવી આવશ્યક છે. કોઈ જોગવાઈનું

અર્થઘટન કરતી વખતે વિધાનમંડળના આશયને સમજવાની અદાલતની પવિત્ર ફરજ છે.

લેફ્ટનન્ટ કર્નલ પૃથી પાલ સિંહ બેદી વિ./એસ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૨ એસ.સી. ૧૪૧૩ માં અહેવાલિત પ્રકરણમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે:

કોઈ અધિનિયમનું અર્થઘટન કરતી વખતે પ્રભુત્વશાળી હેતુ સંસદની મનશાને નિર્ધારિત કરવાનો હોય છે. અર્થઘટનના સુપ્રસિદ્ધ સિદ્ધાંતોમાંનો એક એ છે કે વિધાનમંડળ યોગ્ય અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરીને પોતાની મનશા વ્યક્ત કરે છે અને જોગવાઈની ભાષામાં કોઈ દ્વિઅર્થીતા ન હોય તો, જો તેનાથી અસંગત પરિણામ ઉપસ્થિત ન થતું હોય, અદાલતે શાબ્દિક અર્થઘટન સ્વીકારવું જોઈએ. સૌપ્રથમ ઉઠાવવાનો પ્રશ્ન એ છે કે નિયમ ૪૦ માં ઉપયોગમાં લેવાયેલી ભાષામાં કોઈ દ્વિઅર્થીતા છે કે નહીં. જો એવી કોઈ દ્વિઅર્થીતા ન હોય, તો તેનો અર્થ એ થાય કે ઉપયોગમાં લેવાયેલી ભાષા સંસદની મનશા વ્યક્ત કરે છે અને મનશા અથવા અર્થ જાણવા માટે અન્યત્ર જોવાની જરૂર રહેતી નથી. જો શાબ્દિક અર્થઘટનથી અસંગત પરિણામ નીકળે, તો અર્થઘટન માટેના બાહ્ય સાધનોનો આશરો લઈ શકાય. શાબ્દિક અર્થ નિર્ધારિત કરવા માટે, તે નિયમ કયા સંદર્ભમાં મૂકવામાં આવ્યો છે, કયા હેતુ માટે તે ઘડવામાં આવ્યો છે, કયા ઉદ્દેશની સિદ્ધિ માટે તે આવશ્યક છે અને કયા પ્રાધિકાર દ્વારા તે નિયમ બનાવવામાં આવ્યો છે, તે સૌપ્રથમ નિર્ધારિત કરવું એટલું જ આવશ્યક છે. તે માટે અધિનિયમના વ્યાપક લક્ષણોની તપાસ જરૂરી બને છે.

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા વિ./એસ. પીઅરલેસ જનરલમાં ફાઇનાન્સ
એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કો. લિ. તથા અન્ય, માં અહેવાલિત એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭
એસ.સી. ૧૦૨૩, લોર્ડશીપ્સે આ મુજબ નિર્ણય આપ્યો છે:

અર્થઘટનનો આધાર લખાણ અને પરિપ્રેક્ષ્ય ઉપર હોવો આવશ્યક છે. એ
બંને અર્થઘટનના આધારસ્તંભો છે. યોગ્ય રીતે એવું કહી શકાય કે જો
લખાણ રચના હોય, તો પરિપ્રેક્ષ્ય તે રચનાને રંગ આપે છે. એ પૈકી કોઈ
એકને અવગણવામાં આવી શકતું નથી. બંને મહત્વપૂર્ણ છે. તે અર્થઘટન
શ્રેષ્ઠ ગણાય છે જે લખાણાધારિત અર્થઘટનને પરિપ્રેક્ષ્યાધારિત અર્થઘટન
સાથે સુસંગત બનાવે છે. કોઈ અધિનિયમનું શ્રેષ્ઠ અર્થઘટન ત્યારે શક્ય
બને છે જ્યારે તે શા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો તે આપણે જાણીએ. આ
જ્ઞાન સાથે, અધિનિયમને પ્રથમ સમગ્રરૂપે અને ત્યારબાદ કલમ પ્રમાણે,
ઉપકલમ પ્રમાણે, વાક્યાંશ પ્રમાણે અને શબ્દ પ્રમાણે વાંચવો આવશ્યક
છે. જો કોઈ અધિનિયમને, તેના ઘડતરનાં પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અધિનિયમ
ઘડનારની દૃષ્ટિથી, જે દૃષ્ટિ એવો પરિપ્રેક્ષ્ય પ્રદાન કરે છે, જોવામાં આવે,
તો તેની યોજના, તેની કલમો, ઉપકલમો, વાક્યાંશો અને શબ્દો રંગ
ધારણ કરી શકે અને તે અધિનિયમને પરિપ્રેક્ષ્યથી મળતી દૃષ્ટિ વિના
જોવામાં આવે ત્યારે જેવાં દેખાય છે તેનાથી ભિન્ન જણાઈ શકે. આ દૃષ્ટિ
સાથે આપણે સમગ્ર અધિનિયમને જોવો જોઈએ અને શોધવું જોઈએ કે
દરેક કલમ, દરેક ઉપકલમ, દરેક વાક્યાંશ અને દરેક શબ્દનો આશય અને
રચના એવી શું છે કે તે સમગ્ર અધિનિયમની યોજનામાં સુસંગત રીતે
બંધબેસે. અધિનિયમના કોઈપણ ભાગનું અને અધિનિયમના કોઈપણ
શબ્દનું અર્થઘટન એકાંતમાં કરી શકાય નહીં. અધિનિયમોનું અર્થઘટન
એવું કરવું જોઈએ કે દરેક શબ્દને તેનું યોગ્ય સ્થાન મળે અને દરેક વસ્તુ
તેના યોગ્ય સ્થાન પર રહે...

ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, હવે વિધાનમંડળ દ્વારા ઇ.આઈ.એ. અધિસૂચના, ૨૦૦૬ માં પ્રદાન કરવામાં આવેલી આવી કાનૂની કલ્પના આધારિત જોગવાઈઓના ઉદ્દેશ્ય પર વિચાર કરવો આપણા માટે આવશ્યક છે.

પર્યાવરણીય મંજૂરીની પ્રક્રિયા ૩૯ પ્રકારની યોજનાઓ માટે આવશ્યક છે અને તે આવનારી યોજનાઓના પ્રાથમિક છટણી, કાર્યક્ષેત્ર નિર્ધારણ અને મૂલવણી જેવા પાસાઓને આવરી લે છે. તેનો મુખ્ય હેતુ યોજનાનો પર્યાવરણ અને લોકો પર થતો પ્રભાવ આંકવો અને તેને શક્ય તેટલો ઓછો કરવાનો પ્રયાસ કરવો છે.

પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાની પ્રક્રિયા મહત્વપૂર્ણ ચર્ચાનો વિષય રહી છે, વિશેષ કરીને મંજૂરી આપવાની પ્રક્રિયામાં રહેલી અનિશ્ચિતતા પ્રકલ્પોના અમલીકરણના સમયગાળા અને ખર્ચને કેવી રીતે અસર કરે છે તે બાબતે.

વિધાનમંડળ કાયદાની દરેક જોગવાઈને મનમાં એક વિશિષ્ટ હેતુ રાખીને અમલમાં લાવે છે, અને જ્યારે કોઈ જોગવાઈ કોઈ કાર્ય ખાસ નિર્ધારિત રીતથી કરવાનું અનિવાર્ય બનાવે છે અને તે કાર્ય માત્ર તે જ રીતે કરાવવાની જવાબદારી કાર્યપાલિકાને સોંપે છે, ત્યારે એવી જોગવાઈ હેઠળની સત્તાનો જવાબદારીપૂર્વક ઉપયોગ થવો આવશ્યક છે, જેથી એવા વિષયોનું યોગ્ય શાસન સુનિશ્ચિત થઈ

શકે કે જેઓ દરેક એકલવ્યકિત નાગરિકના કલ્યાણ તેમજ સમગ્ર સમાજના કલ્યાણ સાથે સીધી અસર ધરાવે છે.

આ પણ સ્થિર કાનૂન છે કે જ્યારે પણ બે સંભવિત અર્થઘટનો હોય, ત્યારે જે અર્થઘટન વિધાનમંડળના હેતુને સિદ્ધ કરે તે સ્વીકારવી જોઈએ. વર્ષ ૨૦૦૬ ની જાહેરનામાની વસ્તુ એ છે કે પ્લાન્ટ પ્રોજેક્ટનો પર્યાવરણ અને લોકો પર થતો પ્રભાવ આંકવો અને તેને શક્ય તેટલો ઓછો કરવાનો પ્રયત્ન કરવો, અને તેથી, જે અર્થઘટન આવી કોઈ પણ યોજનાને જાળવે તે અનુસરવી જોઈએ. હેડનનો સિદ્ધાંત હવે કોઈપણ અધિનિયમના અર્થઘટનમાં સુપ્રતિષ્ઠિત રીતે માન્ય છે. તે નિર્ધારિત કરે છે : અદાલતોએ જોવું જોઈએ (એ) અધિનિયમ બનાવવામાં પહેલાં કયું કાનૂન હતું; (બી) કઈ એવી ક્ષતિ અથવા ખામી હતી જેના માટે કાનૂનમાં જોગવાઈ ન હતી; (સી) અધિનિયમે કયો ઉપાય પૂરો પાડ્યો છે; અને (ડી) ઉપાયનું કારણ શું છે. તે કહે છે કે અદાલતોએ એવું અર્થઘટન સ્વીકારવું જોઈએ જે ક્ષતિને દબાવે અને ઉપાયને આગળ વધારે. (જુઓ રાયપુર ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી વિ.

અનુપમ સહકારી ગૃહ નિર્માણ સમિતિ, (૨૦૦૦) જ એસ.સી.સી. ૩૫૭) અમને એવું જણાય છે કે આવી કલ્પિત જોગવાઈ પ્રદાન કરવાની પાછળનો હેતુ એ છે કે પ્રોજેક્ટમાં વિલંબ ન થાય, જેના પરિણામે પ્રોજેક્ટના પ્રવર્તકને કઠિનાઈ સહન કરવી ન પડે. આ જ ચોક્કસ કારણસર, ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ની કલમ ૮ માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે કેન્દ્ર સરકારએ ઈ.એ.સી.ની

ભલામણો પર જપ દિવસની અંદર કાર્યવાહી કરવી જોઈએ; તે ન કરવા પર, અરજદાર એવી રીતે આગળ વધી શકે કે જાણે માંગવામાં આવેલ પર્યાવરણ મંજૂરી નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની અંતિમ ભલામણોના અનુસંધાને મંજૂર કરવામાં આવી હોય.

ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના, ૨૦૦૬ ની કલમ ૮(૩) માં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે અરજદાર એ રીતે આગળ વધી શકે જાણે માંગવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી હોય. તેથી, આ અત્યંત સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૮ ના ઉપ-પરિચ્છેદ (૧) માં નિર્ધારિત અવધિ પૂર્ણ થયા પછી જ, જ્યારે કાનૂની કલ્પના અમલમાં આવે છે, ત્યારે અરજદારને યોજનાની બાબતે આગળ વધવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે અને કોઈપણ સ્થિતિમાં તે મંજૂરી મળ્યા પહેલાં નહીં.

જોરદાર રીતે એવો દાવો કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો કે, વર્તમાન કેસના તથ્યોમાં 'કલ્પિત મંજૂરી' શબ્દપ્રયોગ ભ્રામક છે. સર્જાયેલી કાનૂની કલ્પના એવી નથી કે પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવક દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજીને મંજૂર થયેલી માનવામાં આવે, પરંતુ એવી છે કે સ્કોપિંગ અને યોગ્ય મૂલવણી બાદ ઈ.એ.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણો, પ્રસ્તાવને મંજૂર કરતી હોય કે નામંજૂર કરતી હોય, તેને નિયમનકારી સત્તાધિકારીનો નિર્ણય માનવો રહે, જે સંપૂર્ણપણે ભિન્ન બાબત છે.

સામાવાળાઓ તરફથી એવો દાવો પણ કરવામાં આવ્યો હતો કે મંજૂરીના પ્રદાન અથવા અનુમાનિત પ્રદાન પહેલાં બાંધકામ હાથ ધરવામાં આવ્યું હોવા છતાં, તેને અમાન્ય ગણાવી શકાતું નથી, કારણ કે ૨૦૦૬ ની સૂચનામાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જેમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું હોય કે મંજૂરી પહેલાં બાંધકામ શરૂ કરીને થયેલા કોઈપણ ભંગથી અનુમાનિત મંજૂરી અમાન્ય બની જશે. સામાવાળાઓના જણાવ્યા અનુસાર, આવી શરતને તેમાં ઉમેરવાનું કાર્ય કાનૂન બનાવવાના સમકક્ષ થશે, જે અનુમત્ય નથી.

સામાવાળાઓની તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી આવી દલીલોથી અમે પ્રભાવિત થતા નથી, કારણ કે જો આવી દલીલો સ્વીકારવામાં આવે, તો અમે સૂચનાપત્રની શરતો સાથે ગંભીર અન્યાય કરી બેસીએ અને જે હેતુસર આવું સૂચનાપત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યું છે તે જ હેતુ નિષ્ફળ બની જાય. જ્યારે સૂચનાપત્ર ખૂબ જ સ્પષ્ટ કરે છે કે ફક્ત ૪૫ દિવસની અવધિ પૂર્ણ થયા પછી જ અરજદારને યોજનાની કામગીરી આગળ વધારવાની પરવાનગી મળશે, ત્યારે તેનો અનિવાર્ય અર્થ એ થાય છે કે કાનૂની કલ્પિત માન્યતા અમલમાં આવે તે પહેલાં અરજદાર યોજના આગળ વધારી શકતો નથી. આવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવવાથી એવું કહી શકાય નહીં કે અમે સૂચનાપત્રમાં એવું કંઈ વાંચી રહ્યા છીએ કે જે કાયદા બનાવવાની સમકક્ષ ગણાય. અમે માત્ર સૂચનાપત્રનો સાદો અર્થ અને તેનો હેતુ સમજાવ્યો છે, જે અત્યંત સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે પર્યાવરણીય મંજૂરી મળ્યા પહેલાં, ભલે તે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વાસ્તવિક રીતે આપવામાં આવેલી મંજૂરી હોય કે કાનૂની કલ્પિત માન્યતા દ્વારા માન્ય થયેલી

હોય, કોઈ પણ બાંધકામ અથવા અન્ય કોઈ પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવી શકતી નહોતી. એકવાર સૂચનાપત્રનો પ્રથમ ભાગ આ બાબતને એટલી સ્પષ્ટતા સાથે નિર્ધારિત કરે છે, ત્યારબાદ કલ્પનાની કોઈ પણ હદે એવું કહી શકાય નહીં કે કાનૂની કલ્પિત મંજૂરી મળ્યા પહેલાં હાથ ધરાયેલ કોઈપણ બાંધકામ અથવા પ્રવૃત્તિને આપોઆપ માન્યતા પ્રાપ્ત થઈ જશે.

એકમ ધારકોની તરફેથી જોરશોરથી એવો પણ વાદ રજૂ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો કે વ્યક્તિગત એકમ ધારકોએ, પોતાના હિસ્સાની જવાબદારી જેટલી સંબંધિત છે તે અંગે, એકમોનું સંચાલન શરૂ કરતાં પહેલાં સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ પાસેથી મંજૂરી મેળવી લીધી હતી. સત્તાધિકારીઓ દ્વારા આવી મંજૂરી અને પરવાનગી અપાયા હોવાના દૃષ્ટિકોણે, તેઓએ એ પૂર્વધારણા પર બાંધકામ આગળ વધાર્યું કે તેમને આવું બાંધકામ ઊભું કરવાની પરવાનગી છે. એવો પણ વાદ રજૂ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો કે કોઈપણ તબક્કે એકમોને આ બાબતથી અવગત કરવામાં આવ્યા નહોતા કે એસ.ઈ.ઝેડ.એ આવશ્યક મંજૂરી પ્રાપ્ત કરી નહોતી.

આવી રજૂઆતથી પણ અમે પ્રભાવિત થતા નથી, કારણ કે આ મુદ્દો અમારા દ્વારા રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪ ના ૨૦૧૧ નો નિર્ણય કરતી વખતે નિશ્ચિતપણે નિરાકરાયેલો છે. સ્પષ્ટ શબ્દોમાં અમે ઠરાવ્યું છે કે જ્યાં સુધી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં ફાળવાયેલ એવી જમીન પર પૂર્વાધાર સુવિધાઓ સર્જવા માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં ન આવે અને

એવી મંજૂરીના અનુસંધાને, ફાળવણીગ્રાહકે આવી સુવિધાઓ વાસ્તવમાં ઊભી ન કરી હોય, ત્યાં સુધી તે બાદનો પક્ષ કાયદેસર રીતે આવી પૂર્વાધાર સુવિધાઓના ઉપભોગનો હક તેના ભાડેધારકોને ભાડે આપી શકતો નથી. અમે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઠરાવ્યું છે કે ભાડેધારકને મિલકતમાં ભાડે આપનારના હક કરતાં ઉત્તમ હક હોઈ શકે નહીં. કાયદો પણ સુસ્થાપિત છે કે એવી મિલકતના ઉપભોગ માટે, જે અસ્તિત્વમાં જ નથી અને ભાડાપત્રના અમલ સમયે ભાડેધારકને કબજામાં આપી શકાય તેવી નથી, કોઈ માન્ય ભાડાપત્ર થઈ શકે નહીં.

અત્રે, વિકાસ આયુક્ત, એસ.ઈ.ઝેડ. અને જી.પી.સી.બી. દ્વારા યુનિટ ધારકોને પરવાનગી આપવામાં આવી છે એવી રજૂઆતો યુનિટ ધારકોને કોઈ લાભદાયક નથી. ભલે તેમણે અન્ય સત્તાધિકારીઓ પાસેથી પરવાનગી પ્રાપ્ત કરી હોય, તો પણ લીઝધારક અર્થાત્ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવ્યા પછી જ, તેમના પક્ષે અપાયેલી વ્યક્તિગત પરવાનગીના આધારે તેઓ પોતાની યુનિટો સ્થાપિત કરી શક્યા હોત.

સામાવાળાઓ તરફથી એવો દલીલ કરવાનો પણ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો કે એકમધારકોને તેમના એકમોનું સંચાલન બંધ કરવા અને બાંધકામ દૂર કરવા કહેવામાં આવે તો તેનાથી કોઈ ઉપયોગી હેતુ સિદ્ધ થવાનો નથી, ખાસ કરીને જ્યારે પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર થયેલી માનવામાં આવે છે અને પ્રદૂષણના પ્રશ્ન સંબંધે અત્યાર સુધી કોઈ ગંભીર અસર નથી.

સામાવાળાઓ તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલે અમને સમજાવવાનો પ્રયાસ કર્યો કે જ્યારે ઈ.એ.સી. એ ભલામણો કરી હતી, ત્યારે તેઓ આ હકીકતથી અવગત હતા કે યુનિટ ધારકોએ તેમના સંબંધિત ઔદ્યોગિક એકમોનું સંચાલન પહેલેથી જ શરૂ કરી દીધું હતું અને તે છતાં, પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવા માટે કેન્દ્ર સરકારને ભલામણ કરવી યોગ્ય ગણવામાં આવી હતી.

પ્રશ્ન એ નથી કે જેમણે ૨૦૦૮થી પોતાનું કાર્યચાલન પહેલેથી જ શરૂ કરી દીધું છે એવા એકમોએ પ્રદૂષણ અને પર્યાવરણ અંગે સમસ્યાઓ ઊભી કરી છે કે નહીં, પરંતુ તે વિધાનમંડળ દ્વારા નિર્ધારિત કાનૂની જોગવાઈઓનું પાલન કરવાનો મુદ્દો છે.

દુર્ભાગ્યવશ, વર્તમાન મામલામાં, સામાવાળા ક્રમાંક ૧ ભારત સંઘે, તેના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયમાં, આ મુદ્દાને અત્યંત હળવાશથી લીધો છે. અમને વ્યથાપૂર્વક જણાવવું પડે છે કે પર્યાવરણ સંબંધિત અને ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ના ઘોર ઉલ્લંઘનો સાથે સંબંધિત આવા મહત્વપૂર્ણ મુદ્દામાં, તેણે ઔપચારિક જવાબ નોંધાવવો અને બાબતને સ્પષ્ટ કરવી પણ યોગ્ય ગણ્યું નથી. સુનાવણી દરમિયાન અમે વારંવાર વિદ્વાન સહાયક સોલિસિટર જનરલ ઓફ ઈન્ડિયા સમક્ષ પૂછપરછ કરતા રહ્યા હતા કે કેન્દ્રીય સરકારને પર્યાવરણીય મંજૂરીની ભલામણ કરતી વખતે ઈ.એ.સી. એ કઈ સામગ્રીનો વિચાર કર્યો હતો. અમે એ બાબતે પણ વારંવાર પૂછપરછ કરતા રહ્યા હતા કે ઈ.એ.સી. ની ભલામણો પર કેન્દ્રીય સરકાર મૌન શા માટે રહી અને સૂચનાની કલમ ૮ હેઠળની

અનુમાનિત જોગવાઈને અસરકારક બનાવવા માટે સમયમર્યાદા શા માટે પસાર થવા દીધી. આ અરજીની સુનાવણી પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી ભારત સંઘ તરફથી કોઈ જવાબ મળ્યો નહોતો. પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવાની ભલામણો કરતી વખતે ઈ.એ.સી. એ જે સામગ્રી પર અવશ્ય વિચાર કર્યો હશે, તે સામગ્રીથી અમે સંપૂર્ણપણે વંચિત રહ્યા હતા.

પરિયોજના પ્રોત્સાહક ઝડપી અમલીકરણ માટે પ્રતિબદ્ધ હોઈ શકે તેવા પ્રોજેક્ટના ઝડપી અમલીકરણ બાબતે કેન્દ્રીય સરકારની ચિંતા અમે સમજીએ છીએ. પરંતુ અમારી સમક્ષનો પ્રશ્ન એ છે કે, પરિયોજના પ્રોત્સાહક ભાડેદારને સંપત્તિ આપનાર તરીકે અને એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદરના એકમધારકો ભાડે લેનાર તરીકે, શું તેઓને સૂચના, ૨૦૦૬ ની જોગવાઈઓ અથવા સંસદે બનાવેલા કાયદાઓનું ઉલ્લંઘન કરવાની મંજૂરી આપી શકાય? તેનો જવાબ નકારાત્મક જ હોવો જોઈએ. પર્યાવરણીય મંજૂરીના ફરજિયાત સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતા, પ્રક્રિયાનું સૂક્ષ્મતાપૂર્વક પાલન કરવું આવશ્યક છે. પર્યાવરણીય મંજૂરી મળ્યા પછી જ, પ્રોજેક્ટની સ્થાપના સાથે સંબંધિત કોઈપણ બાંધકામ, પ્રાથમિક હોય કે અન્યથા, હાથ ધરવામાં આવી શકે. તેમાં સ્પષ્ટ પ્રતિબંધ છે કે 'પર્યાવરણ અને/અથવા સ્થળ મંજૂરી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી પ્રોજેક્ટની સ્થાપના સાથે સંબંધિત કોઈપણ બાંધકામનું કાર્ય, પ્રાથમિક હોય કે અન્યથા, હાથ ધરવામાં આવી શકશે નહીં'.

એવું સૂચવવું સાવ અસંગત છે કે આવો પ્રતિબંધ સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ., જે એસ.ઈ.ઝેડ.નો વિકાસકર્તા છે, તેના પર લાગુ પડે, પરંતુ તે જ પ્રતિબંધ ભાડેદાતા દ્વારા કોઈપણ પર્યાવરણીય મંજૂરી વિના કબજો આપવામાં આવેલા એકમધારકો પર લાગુ ન પડે.

આ સંદર્ભમાં, અમે ઇન્ડિયન કાઉન્સિલ એન્વિરો લીગલ એક્શન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો લાભપૂર્વક ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ એસ.સી. ૧૪૪૬ માં પ્રકાશિત થયો છે.

ઉક્ત કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે સરકારી સત્તાધિકારીઓ અધિનિયમોના અમલીકરણના મામલે અતિ અલ્પ આદર દર્શાવી રહ્યા હતા અને પર્યાવરણના ભોગે તેમજ કાયદાની અવગણના સાથે વ્યક્તિગત લાભ માટે વિકાસકાર્યો થઈ રહ્યા હતા. સર્વોચ્ચ અદાલતે જાહેર હિત માટે પ્રેરિત વ્યક્તિઓએ જાહેર હિતની કાર્યવાહી આરંભી તે બદલ આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો, જેના કારણે અદાલતોને બાબતોની તપાસ કરવાની અને યોગ્ય દિશાનિર્દેશો જારી કરવાની સગવડ મળે છે. અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું :

ઝડપી ઔદ્યોગિકીકરણ થતા જતા હોવાથી, પર્યાવરણીય સંતુલનના જતન માટે વધતો ખતરો ઊભો થયો છે. સામાન્ય જનતા પર્યાવરણના સંરક્ષણની જરૂરિયાત અંગે જાગૃત બની રહી છે. પર્યાવરણના સંરક્ષણ માટે કાયદાઓ પસાર કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં, ઓછામાં ઓછું એટલું

તો કહેવું જ પડે કે, તેમનો અમલ ઢીલો રહ્યો છે. સરકારી સત્તાધિકારીઓ દ્વારા ઉદ્દેશિત અધિનિયમોના અમલ અંગે કોઈ ચિંતાનું પ્રદર્શન કરવામાં આવતું નથી, તેમજ પર્યાવરણના ભોગે વ્યક્તિગત લાભ માટે અને કાયદાની ફરજિયાત જોગવાઈઓની અવગણના સાથે વિકાસ કરવામાં આવી રહ્યો હોવાથી, કેટલાક લોકહિતેચ્છુ વ્યક્તિઓએ જાહેર હિતની અરજીઓ દાખલ કરી છે. પર્યાવરણના હાસને અટકાવવા માટે અદાલતો દ્વારા અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ સંબંધિત કાનૂની સ્થિતિ અને તે દ્વારા નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારનું સંરક્ષણ મેળવવાનો પ્રશ્ન, હવે આ અદાલતના વિવિધ નિર્ણયો દ્વારા સુસ્થાપિત થઈ ચૂક્યો છે. પર્યાવરણ સંબંધિત પ્રશ્નોનો વ્યવહાર કરતી વખતે અદાલતનું મુખ્ય કાર્ય એ જોવાનું રહે છે કે અમલવારી સંસ્થાઓ, ભલે તે રાજ્ય હોય કે અન્ય કોઈ સત્તા, કાયદાઓના અમલ માટે અસરકારક પગલાં ભરે. અદાલતો, એક રીતે, લોકોના મૂળભૂત અધિકારોના સંરક્ષક તરીકે કાર્ય કરે છે, પરંતુ અનેક તકનીકી બાબતોમાં અદાલતો સંપૂર્ણ રીતે સજ્જ ન પણ હોય શકે. તેથી તેને અહેવાલો અને ભલામણો માટે બાહ્ય સંસ્થાઓ પર આધાર રાખવો પડે છે, જેના આધારે સમયાંતરે આદેશો કરવામાં આવ્યા છે. કાયદાનો દૈનિક અમલ જોવો એ અદાલતનું કાર્ય નથી, કારણ કે તે કાર્ય કાર્યપાલિકાનું છે, છતાં અમલવારી સંસ્થાઓના અકાર્યક્ષમ રહેવાના કારણે, અદાલતોને અનિવાર્યતા વશ કાયદાનો અમલ કરાવવા માટે અમલવારી સંસ્થાઓને દિશાનિર્દેશ આપતા આદેશો પસાર કરવા પડ્યા છે.

અમે સર્વોચ્ચ અદાલતના એક નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરવો પણ ઉપકારક ગણીએ સ્ટરલાઈટ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ

ઈન્ડિયા અને અન્યના મામલામાં અદાલતે, જેનો અહેવાલ (૨૦૧૩)૪ એસ.સી.સી. ૫૭૫ માં પ્રકાશિત થયો છે

ઉક્ત નિર્ણયમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ન્યાયિક સમીક્ષામાં અદાલત દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરીને ધ્યાનમાં લેવાના ક્ષેત્ર અને તેને રદ કરવાની સત્તાનો વિચાર કર્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રક્રિયામાં ફરજિયાત આવશ્યકતાના ભંગ અંગેની ફરિયાદના આધારે વડી અદાલતને પર્યાવરણીય મંજૂરી રદ કરવાની સત્તાનો પણ વિચાર કર્યો હતો. અમે સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૩૨, ૩૪ અને ૪૦ માં કરેલા અવલોકનો લાભદાયક રીતે ઉદ્ઘૂત કરી શકીએ :

“૩૨. જોકે, જ્યાં પર્યાવરણીય મંજૂરીને પડકાર પ્રક્રિયાત્મક અયોગ્યતાના આધારે કરવામાં આવે છે, ત્યાં વડી અદાલત પર્યાવરણીય મંજૂરીને માત્ર ત્યારે જ રદ કરી શકે, જ્યારે તે આ બાબતે સંતુષ્ટ હોય કે પ્રક્રિયામાં થયેલો ભંગ ફરજિયાત આવશ્યકતાનો હતો. ડેવિડ વૂક્ષી ક્યુ.સી., જહોન પુઘ-સ્મિથ, રિચર્ડ લેન્ઘમ અને વિલિયમ અપ્ટન દ્વારા સંપાદિત, ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસ દ્વારા પ્રકાશિત એન્વાયરમેન્ટલ લો માં જણાવ્યા મુજબ:

માત્ર એટલું દર્શાવવું કે પ્રક્રિયાત્મક ભંગ થયો છે, તે ઘણી વાર પૂરતું રહેશે નહીં. પ્રક્રિયાત્મક આવશ્યકતાઓમાંના મોટા ભાગના પ્રાથમિક વિધાન હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોમાં નિર્ધારિત થયેલા હોય છે. નિયમોના ભંગને ફરજિયાત ગણવો કે દિશાનિર્દેશાત્મક ગણવો તે અંગે અદાલતોમાં ઘણો વિવાદ થયો છે, પરંતુ અંતે કોઈ પણ નિશ્ચિત પ્રકરણમાં વિચારવા યોગ્ય

નિર્ણાયક મુદ્દો એ છે કે સંબંધિત જોગવાઈ કયો હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે રચવામાં આવી હતી.

જેમ અમે નોંધ્યું છે, જ્યારે અપીલકર્તા-કંપનીના પ્લાન્ટને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, ત્યારે તા. ૨૭.૦૧.૧૯૯૪ની અધિસૂચનામાં ફરજિયાત જાહેર સુનાવણીની જોગવાઈ નહોતી. તા. ૨૭.૦૧.૧૯૯૪ની અધિસૂચના અંગે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલ સ્પષ્ટીકરણ નોંધમાં પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે યોજનાના પ્રસ્તાવકો એક ઋતુના આંકડા (ચોમાસા સિવાયના)ના આધારે તાત્કાલિક ઈ.આઈ.એ. અહેવાલ આઈ.એ.એ. સમક્ષ યોજનાની તપાસ માટે રજૂ કરી શકે; વ્યાપક ઈ.આઈ.એ. અહેવાલ અનિવાર્ય નહોતો. સંબંધિત સમયે પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ હેઠળની યોજનામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયામાં ફરજિયાત જાહેર સુનાવણી અને ફરજિયાત વ્યાપક ઈ.આઈ.એ. અહેવાલની આવશ્યકતા ન હોવા કારણે, વડી અદાલત પ્રક્રિયાત્મક અયોગ્યતાના આધાર પર પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાના કેન્દ્ર સરકારના નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકતી નહોતી.

૩૪. શ્રી પ્રકાશ દ્વારા ઉદ્ઘાટ બેલીઝ એલાયન્સ ઓફ કન્ઝર્વેશન નોન-ગવર્નમેન્ટલ ઓર્ગેનાઇઝેશન્સ વિ. ધ ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ધ એન્વાયરમેન્ટ એન્ડ બેલીઝ ઇલેક્ટ્રિક કંપની લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) મામલામાં, પ્રિવી કાઉન્સિલની જ્યુડિશિયલ કમિટીના લોર્ડશીપ્સે, બો વેલી નેચરલિસ્ટ્સ સોસાયટી વિ. મિનિસ્ટર ઓફ કેનેડિયન હેરિટેજ [૨૦૦૧] ૨ એફસી ૪૬૧ ના પૃષ્ઠ ૪૯૪ પર કેનેડિયન કાયદાકીય વ્યવસ્થા અંગે લિન્ડન જે.એ.ના નીચેના શબ્દોને મંજૂરી સાથે ઉદ્ઘાટ કર્યા છે:

અદાલતે સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે અધિનિયમમાં નિર્ધારિત પગલાંનું પાલન થાય, પરંતુ પ્રસ્તાવિત શમક પરિબળોના પ્રકાશમાં યોજનાના વ્યાપ, સ્કીનિંગની હદ અને સંચિત અસરોના મૂલ્યાંકન અંગેના મૂળભૂત નિર્ધારણોમાં તેને જવાબદાર સત્તાધિકારીઓને માન આપવું જોઈએ. કયા પ્રકલ્પોને મંજૂરી આપવી તે નક્કી કરવાનો વિષય ન્યાયાધીશોનો નથી, પરંતુ જ્યાં સુધી તેઓ કાનૂની પ્રક્રિયાનું પાલન કરે છે, ત્યાં સુધી તે જવાબદાર સત્તાધિકારીઓનો વિષય છે.

ઉપરોક્ત અવતરણથી સ્પષ્ટ થશે કે પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ તથા તે હેઠળ જારી કરવામાં આવેલી સૂચનાઓના આધિન સત્તાધિકારીઓ માટે જ પ્રકલ્પનો વ્યાપ, સ્કીનિંગની હદ અને સંચિત અસરોના મૂલ્યાંકનનો નિર્ધાર કરવો રહે છે, અને જ્યાં સુધી કાયદેસરની પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું હોય અને સત્તાધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ ઈ.આઈ.એ. એવું અતાર્કિક હોવાનું જણાતું ન હોય કે જેના કારણે ઈ.આઈ.એ.નો મૂળ હેતુ જ નિષ્ફળ જાય, ત્યાં સુધી અદાલત ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને સત્તાધિકારીઓના નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં.

૪૦. આ અમને શ્રી પ્રકાશની તે દલીલ તરફ લઈ જાય છે કે જો ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે પર્યાવરણ મંજૂરી આપતાં પહેલાં પોતાનું મન સંપૂર્ણપણે લગાવ્યું હોત અને ટી.એન.પી.સી.બી.એ હવા અધિનિયમ અને પાણી અધિનિયમ હેઠળની સંમતિઓ બાબતે સંપૂર્ણપણે વિચાર કર્યો હોત તથા અપીલકર્તાઓ દ્વારા સ્થાપિત કરવાનું પ્રસ્તાવિત પ્લાન્ટ જે તમામ સંબંધિત પર્યાવરણીય પ્રતિકૂળ પરિણામો પેદા કરી શકે તે બધાનો વિચાર કર્યો હોત, તો અપીલકર્તાઓના

પ્લાન્ટથી હવે સર્જાયેલી પર્યાવરણીય સમસ્યાઓ અટકાવી શકાય હોત. જેમ અમે અગાઉથી ઠરાવ્યું છે, કાનૂન હેઠળ સશક્ત કરવામાં આવેલી વહીવટી અને કાનૂની સત્તાઓનું કાર્ય એ છે કે તેઓ પ્લાન્ટ સ્થાપવા માટે અપીલકર્તાઓને પર્યાવરણ મંજૂરી અને સંમતિઓ અંગે વિચાર કરે અને તે મંજૂર કરે; અને જ્યાં ન્યાયિક સમીક્ષાના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોના આધારે સત્તાવાળાઓના નિર્ણયો સાથે હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ આધાર સ્થાપિત થતો નથી, ત્યાં વડી અદાલત આ આધારે કે જો સત્તાવાળાઓએ પ્લાન્ટનું યોગ્ય પર્યાવરણીય મૂલ્યાંકન કર્યું હોત તો ઉદ્યોગના પ્રતિકૂળ પર્યાવરણીય પ્રભાવોને અટકાવી શકાય હોત, પર્યાવરણ મંજૂરી અથવા સંમતિઓ આપવાના સત્તાવાળાઓના નિર્ણયોમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકતી નહોતી. તેમ છતાં, જો પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ અને તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો તથા જારી કરાયેલ સૂચનાઓ હેઠળ પર્યાવરણ મંજૂરી અપાયા બાદ અને હવા અધિનિયમ તથા પાણિ અધિનિયમ હેઠળ સંમતિઓ આપવામાં આવ્યા બાદ પણ ઉદ્યોગ પર્યાવરણને એવી રીતે પ્રદૂષિત કરવાનું ચાલુ રાખે કે જેના પરિણામે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના જીવનના મૂળભૂત અધિકાર પર પ્રભાવ પડે, તો વડી અદાલત હજુ પણ, જો તે આ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે સુરક્ષિત પર્યાવરણ માટે કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત ઉત્સર્જન અને પ્રવાહી નિસ્સરણના ધોરણો ઉદ્યોગ જાળવે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે અન્ય કોઈ ઉપચારાત્મક ઉપાયો ઉપલબ્ધ નથી, તો બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળની પોતાની સત્તાના બળે ઉદ્યોગને બંધ કરવાનો આદેશ આપી શકતી હતી (જુઓ એમ.સી. મહેતા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, [(૧૯૮૭) ૪ એસ.સી.સી. ૪૬૩], જેમાં આ સર્વોચ્ચ અદાલતે ગંગા નદીના જળને પ્રદૂષિત કરતી ચામડાં શુદ્ધિકરણ એકમોને બંધ કરવાનો આદેશ આપ્યો હતો).”

આ તબક્કે મુન્દ્રા ખાતે પ્રસ્તાવિત બહુ-ઉત્પાદન એસ.ઈ.ઝેડ. માટે પર્યાવરણ મંજૂરી અને સી.આર.ઝેડ. મંજૂરી આપવાની બાબતમાં ઇ.એ.સી.ની ભલામણો પર વિચાર કરવો અસંગત ગણાય નહીં. ૪-૫ જૂન ૨૦૧૨ના રોજ યોજાયેલી નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિની ૧૧૩મી બેઠકની કાર્યવાહી નોંધ દસ્તાવેજમાં મુકવામાં આવી છે અને મુદ્દા ક્રમાંક પ.પ એ તે મંજૂરી અંગે છે જેના સંબંધે અમે વિચારણા કરી રહ્યા છીએ. તે નીચે મુજબ છે :

“પ.પ મુન્દ્રા ખાતે મેસર્સ મુન્દ્રા પોર્ટ એન્ડ એસ.ઈ.ઝેડ. લિ. દ્વારા પ્રસ્તાવિત મલ્ટી-પ્રોડક્ટ એસ.ઈ.ઝેડ. માટે પર્યાવરણ મંજૂરી અને સીઆરઝેડ મંજૂરી (એફ.નં. ૧૦-૧૩૮/૨૦૦૮-આઈ.એ.૩)

આ યોજનામાં બહુ-ઉત્પાદનના વિકાસનો સમાવેશ થાય છે ૧૮,૦૦૦ હે. ના પ્લોટ વિસ્તારમાં એસ.ઈ.ઝેડ., જેમાંથી ૫,૮૨૦.૭૭૬૨ હે. વિસ્તાર હાલમાં વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્ર (એસ.ઈ.ઝેડ.) હેઠળ સૂચિત છે. બહુ-ઉત્પાદન એસ.ઈ.ઝેડ. વિવિધ ઉદ્યોગોને પ્લોટો ઉપલબ્ધ કરાવશે અને રહેણાંક એકમો, હોટેલો, શોપિંગ મોલ્સ તથા અન્ય સંબંધિત સુવિધાઓ અને ઉપયોગિતાઓનો પણ વિકાસ કરશે. કુલ પાણીની જરૂરિયાત ૧૧ એમ.એલ.ડી. છે (સ્ત્રોત-નર્મદા નદી). ઉપરાંત, ૧૫૦ એમ.એલ.ડી. ક્ષમતાવાળું ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ અને ૫૦ એમ.એલ.ડી. ક્ષમતાવાળાં ૨ કેન્દ્રીય પ્રવાહી અપશિષ્ટ શુદ્ધિકરણ સંયંત્રો (સી.ઈ.ટી.પી.) તથા ૧૭ એમ.એલ.ડી. ક્ષમતાવાળું એક સંયંત્ર સ્થાપવાનો પણ પ્રસ્તાવ છે. ૬૨ એમ.એલ.ડી. ક્ષમતાવાળું એસ.ટી.પી. સ્થાપવાનો પણ પ્રસ્તાવ છે.

પ્રકલ્પનું મૂલ્યાંકન ઈ.એ.સી. દ્વારા તેની ૩૦મી અને ૩૧મી જાન્યુઆરી ૨૦૦૮ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં કરવામાં આવ્યું હતું અને જાહેર સુનાવણી યોજવા સહિતની ટી.ઓ.આર. અંતિમ કરવામાં આવી હતી. જાહેર સુનાવણી ૦૫.૧૦.૨૦૧૦ના રોજ યોજવામાં આવી હતી.

પ્રસ્તાવક દ્વારા જાણ કરવામાં આવી છે કે ચાલુ અદાલતી કેસોમાં વર્તમાન પ્રોજેક્ટ અંગે કોઈ સ્થગિતી આદેશ નથી. માત્ર પાઈપલાઈન પાથરવાનું કામ જ સીઆરઝેડ વિસ્તારોની અંદર પ્રસ્તાવિત છે. એસસીઝેડએમએ દ્વારા તા. ૨૭.૦૩.૨૦૧૨ ના પત્ર દ્વારા પ્રોજેક્ટની ભલામણ કરવામાં આવી છે.

પ્રસ્તાવનું ઈ.એ.સી. દ્વારા તેની ૧૬મી-૧૭મી એપ્રિલ ૨૦૧૨ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું અને સમિતિએ વધારાની માહિતી માંગી હતી. પ્રસ્તાવક દ્વારા રજૂ કરાયેલ પ્રતિસાદનું સમિતિ દ્વારા પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું.

ચર્ચા દરમિયાન, નીચેના મુદ્દાઓ પ્રકાશમાં આવ્યા :

(૧) સી.આર.ઝેડ. વિસ્તારમાં બંદર અને હાર્બર તેમજ જેઓને સમુદ્રકાંઠાની સુવિધાઓ જરૂરી હોય તેવી પ્રવૃત્તિઓ સિવાય ઉદ્યોગોને પ્લોટનું ફાળવણી કરવામાં આવશે નહીં. પ્રસ્તાવકે બાંહેધરી રજૂ કરવી રહેશે.

(૨) સમુદ્રી નિકાલ અંગે ટેબલેટ રાખવામાં આવશે અને આઉટફોલ ખાતેના સમુદ્રી પરિમાણોની ગુણવત્તાનું નિરીક્ષણ કરવામાં આવશે તથા તેનો અહેવાલ અર્ધવાર્ષિક અનુપાલન અહેવાલ સાથે આર.ઓ., એમ.ઓ.ઈ.એફ. સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે.

(૩) કોસ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન સૂચના, ૨૦૧૧ હેઠળ જે અનુમત્ય હોય તે સિવાય સીઆરઝેડ વિસ્તારમાં કોઈ વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં આવશે નહીં.

(૪) પ્રસ્તાવક એસીઈએસી દ્વારા નિર્ધારિત શરત મુજબ મેન્ગ્રોવ વાવેતર માટે ૨૦૦ હે. જમીનની ઓળખ કરશે.

(૫) હાલના મેન્ગ્રોવ વિસ્તારથી ૫૦ મીટરનો બફર કોઈપણ વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિ માટે પૂરો પાડવો જોઈએ.

(૬) પ્રસ્તાવકે જળમુખી ભાગ સિવાય સમગ્ર પરિઘની સીમા પર સર્વત્ર ૩ સ્તરની છત્રાવળી ધરાવતો હરિત પટ્ટો વિકસાવવો.

(૭) ઈ.એમ.પી.ની તમામ ભલામણોનો અક્ષરશઃ અને ભાવના મુજબ પાલન કરવામાં આવશે. ઈ.આઈ.એ. અહેવાલમાં રજૂ કરાયેલ તમામ ઉપશમન ઉપાયો મેટ્રિક્સ સ્વરૂપમાં તૈયાર કરવામાં આવશે અને દરેક ઉપશમન યોજનાનું પાલન અર્ધવાર્ષિક પાલન અહેવાલ સાથે એમ.ઓ.ઈ.એફ.ને એમ.ઓ.ઈ.એફ.-આર.ઓ. સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે.

(૮) આઉટફોલ સંરચના ખૂબ ઓછી ઊંડાઈએ ટર્નિંગ સર્કલની અત્યંત નજીક આવેલ છે. તેને શિપિંગ ચેનલની નજીક આશરે ૬ – ૮ મીટરની પાણીની ઊંડાઈ સુધી વિસ્તારી શકાય.

(૯) પાણીની નીચેની પાઈપલાઈનો (ઇનટેક અને આઉટફોલ) સમુદ્રતળથી તેના ક્રાઉનના નીચે ઓછામાં ઓછા ૨.૦ મી. ભૂગર્ભમાં પાથરવામાં આવશે.

સમિતિ ઉપરોક્ત શરતો સાથે પર્યાવરણીય અને સીઆરઝેડ મંજૂરી માટેના પ્રસ્તાવની ભલામણ કરે છે, અને મંજૂરી પત્રમાં દર્શાવેલ આ શરતોનું પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવક દ્વારા કડક પાલન કરવામાં આવશે.”

માત્ર પ્રથમ પરિચ્છેદના સહજ વાંચનથી એવું પ્રગટ થાય છે કે બહુ-ઉત્પાદન એસ.ઈ.ઝેડ. વિવિધ ઉદ્યોગોને પ્લોટો પૂરા પાડશે અને નિવાસ એકમો, હોટેલો, શોપિંગ મોલો તેમજ અન્ય સંબંધિત સુવિધાઓ અને ઉપયોગિતાઓનો પણ વિકાસ કરશે.

શું ઇ.એ.સી.ને જથી-પમી જૂન ૨૦૧૨ના રોજ કોઈ જાણ હતી કે એસ.ઈ.ઝેડ.એ વિવિધ ઉદ્યોગોને પ્લોટો પહેલેથી જ આપ્યા હતા અને આવા ઉદ્યોગોએ પોતાની એકમોનું સંચાલન પણ પહેલેથી જ શરૂ કરી દીધું હતું. સામાવાળાઓએ બીજા પરિચ્છેદમાં કરવામાં આવેલ અવલોકનો પર મૂકેલા ભાર સિવાય અમને કોઈ સામગ્રી મળતી નથી કે પ્રકલ્પનું ઇ.એ.સી. દ્વારા તેની ૩૦મી-૩૧મી જાન્યુઆરી ૨૦૦૮ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં મૂલવણી કરવામાં આવી હતી અને જાહેર સુનાવણી યોજવાની બાબત સહિત સંદર્ભની શરતો પમી ઓક્ટોબર ૨૦૧૦ના રોજ પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી. આવા અવલોકનોના આધારે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જાહેર સુનાવણીની કાર્યવાહી અને વાંધાઓ ઇ.એ.સી.એ અવશ્ય વિચારણામાં લીધા હશે અને તેથી એવું કહી શકાય કે ઇ.એ.સી.ને આ જાણમાં હતું કે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.એ વિવિધ ઉદ્યોગોને પ્લોટો પહેલેથી જ ફાળવ્યા હતા અને આવા ઉદ્યોગોએ તેમનું સંચાલન પણ પહેલેથી જ શરૂ કરી દીધું હતું.

અમને ટી.એન. ગોદાવર્મન થિરુમુલપાડ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, અપીલ નં. ૨૦૨/૧૯૯૫, તા. ૬મી જાન્યુઆરી ૨૦૧૪ના રોજ નક્કી કરાયેલા, તે કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના અત્યંત તાજેતરના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક જણાય છે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે તા. ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ની ઈ.આઈ.એ. સૂચના હેઠળ પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે યોજનાઓની પ્રક્રિયા, મૂલવણી અને મંજૂરી સંબંધિત વિવિધ ખામીઓની ગંભીર નોંધ લીધી હતી.

આવી ખામીઓની નોંધ લઈને, સર્વોચ્ચ અદાલતે કેન્દ્રીય સરકારને આદેશ આપ્યો કે રાષ્ટ્રીય સ્તરે એવો એક નિયામક રચવામાં આવે, જેના તમામ રાજ્યોમાં કાર્યાલયો હોય, જે પર્યાવરણીય મંજૂરી માટેના પ્રકલ્પોની સ્વતંત્ર, નિષ્પક્ષ અને પારદર્શક મૂલવણી તથા મંજૂરી આપી શકે અને જે પર્યાવરણીય મંજૂરીઓમાં નિર્ધારિત શરતોના અમલીકરણનું પણ નિરીક્ષણ કરી શકે.

સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષનો મુદ્દો એ હતો કે, લાક્ષાર્જ ઉમિયમ માઈનિંગ પ્રાઇવેટ બાબતે સર્વોચ્ચ અદાલતનો આદેશ લિમિટેડ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૧૧)૭ એસ.સી.સી. ૩૩૮, ની કલમ ૩(૩) હેઠળ રાષ્ટ્રીય નિયામકની નિયુક્તિ કરવા માટેના પર્યાવરણ (સુરક્ષા) અધિનિયમ, ૧૯૮૬, માત્ર એક સૂચન હતું અથવા કેન્દ્રીય સરકારને આપવામાં આવેલ મેન્ડેમસ હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે લાક્ષાર્જ ઉમિયમ માઈનિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના

પેરા ૧૨૨ના ઉપ-પરિછેદો (૧.૧), (૧.૨), (૧.૩), (૧.૪) અને (૧.૫) પર વિચાર કર્યો, જે નીચે ઉતારવામાં આવે છે :

“(૧.૧.) આ અદાલત માટે હવે એ જાહેર કરવાનો સમય આવી ગયો છે અને અમે હેતુસર જાહેર કરીએ છીએ કે રાષ્ટ્રીય વન નીતિ, ૧૯૮૮, જેમાં દૂરગામી સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે, તે વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ ની કલમ ૨ હેઠળ પરવાનગીઓ મંજૂર કરતી વખતે અનિવાર્ય રીતે શાસક હોવી જ જોઈએ, કારણ કે પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ હેઠળ પર્યાવરણીય સંરક્ષણ અને સુધારણા માટે તે માર્ગદર્શિકા પ્રદાન કરે છે. રાષ્ટ્રીય વન નીતિ, ૧૯૮૮ માં ઉલ્લેખિત સિદ્ધાંતો/ માર્ગદર્શિકાઓને પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની જોગવાઈઓના ભાગરૂપે, વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ સાથે સંયુક્ત રીતે વાંચવા જોઈએ. આ દિશાનિર્દેશ આપવો આવશ્યક છે કારણ કે આજદિન સુધી પણ ઉક્ત રાષ્ટ્રીય વન નીતિ, ૧૯૮૮ ને વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ સાથે વાંચીને તેના અમલીકરણ માટે કોઈ યાંત્રિક વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવામાં આવી નથી. પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩ દ્વારા ફરજ સાથે સંકળાયેલી સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવે છે અને તેથી, નીચે દર્શાવ્યા મુજબ, રાષ્ટ્રીય વન નીતિ, ૧૯૮૮ ના અમલીકરણને સુનિશ્ચિત કરવા રાજ્ય સ્તરે તેમજ કેન્દ્રીય સ્તરે, શક્ય હોય તો નિયમનકારી સ્વરૂપમાં, યોગ્ય પ્રાધિકરણની નિમણૂક કરવી કેન્દ્રીય સરકાર માટે ફરજિયાત છે.

(૧.૨.) નિયમનકર્તા અને અદાલત વચ્ચેનો તફાવત ધ્યાનમાં રાખવો આવશ્યક છે. અદાલત/ન્યાયાધિકરણ મૂળભૂત રીતે એવી સત્તા છે કે જે તેના ધ્યાન પર લાવવામાં આવેલી નિશ્ચિત પરિસ્થિતિ પ્રત્યે પ્રતિસાદ

આપે છે, જ્યારે નિયમનકર્તા એ એવી સક્રિય સંસ્થા છે જેને કાયદેસરના નિયમો અને વિનિયમો ઘડવા માટે સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવી છે. નિયમનાત્મક પ્રક્રિયા ખુલ્લી ચર્ચા, જાહેર ભાગીદારી અને સૂચનો આમંત્રિત કરતા મસૌદા પત્રના પ્રસરણની માંગ કરે છે.

(૧.૩.) રાષ્ટ્રીય વન નીતિ, ૧૯૮૮ ના મૂળભૂત હેતુઓમાં લેવાયાનાં હકારાત્મક અને સક્રિય પગલાંઓનો સમાવેશ થાય છે. તેમાં વનોની ગંભીર ઘટતીએ જેના કારણે પર્યાવરણીય સંતુલનમાં પ્રતિકૂળ ખલેલ પહોંચી છે તેવા સંતુલનનું સંરક્ષણ અને પુનઃસ્થાપન દ્વારા પર્યાવરણીય સ્થિરતા જાળવવી, વનસ્પતિ અને પ્રાણીજીવનની વિશાળ વિવિધતા ધરાવતા બાકીના પ્રાકૃતિક વનોનું સંરક્ષણ કરીને દેશની કુદરતી વારસાની રક્ષા કરવી, જળસંગ્રહ વિસ્તારોમાં માટીનું ધોવાણ અને જમીનના નિર્વસ્ત્રીકરણને રોકવું, રેતીના ટીલાઓના વિસ્તરણને અટકાવવું, દેશમાં વન/વૃક્ષ આવરણમાં વધારો કરવો અને વનઉત્પાદનોના કાર્યક્ષમ ઉપયોગને પ્રોત્સાહિત કરીને લાકડાના સ્થાને વિકલ્પોના મહત્તમ ઉપયોગને વધારવો, નો સમાવેશ થાય છે.

(૧.૪.) આથી, અમારો એવો મત છે કે પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩(૩) હેઠળ, કેન્દ્ર સરકારએ પ્રોજેક્ટોની મૂલવણી કરવા, મંજૂરીઓ માટેની પર્યાવરણીય શરતોનો અમલ સુનિશ્ચિત કરવા અને પ્રદૂષણકારકો પર દંડ લાદવા માટે રાષ્ટ્રીય નિયામકની નિમણૂક કરવી જોઈએ.

(૧.૫.) નિયમનાત્મક ચંત્રણા અમલમાં હોવા માટે એક વધુ કારણ છે. કોઈ વિસ્તારને જંગલ વિસ્તાર તરીકે ઓળખવાનું સંપૂર્ણપણે વપરાશકર્તા એજન્સી (પ્રકલ્પ પ્રસ્તાવક) દ્વારા દાખલ કરવાનાં જાહેરનામા પર

આધારિત છે. વર્તમાન વ્યવસ્થામાં પ્રકલ્પ પ્રસ્તાવકે નિષ્ણાત સંસ્થા/સંસ્થાન દ્વારા ઈ.આઈ.એ. હાથ ધરવું આવશ્યક છે. અનેક કેસોમાં, સંદર્ભની શરતો વિશે અદાલતને અવગત કરવામાં આવતી નથી. કેટલાંક કેસોમાં, નિષ્ણાત સંસ્થા દ્વારા હાથ ધરાયેલા અભ્યાસ વિસ્તાર વિશે અદાલતને અવગત કરવામાં આવતી નથી. પરિણામે, એમ.ઓ.ઈ.એફ./રાજ્ય સરકાર એવી સંસ્થાઓ દ્વારા હાથ ધરાયેલા અહેવાલ (રેપિડ ઈ.આઈ.એ.) પર કાર્ય કરે છે, જેઓ માન્યતાપ્રાપ્ત હોવા છતાં પ્રકલ્પ પ્રસ્તાવક દ્વારા પ્રતિપાદિત સંદર્ભની શરતો અનુસાર જવાબો રજૂ કરે છે. અમે આ સંસ્થાઓની વિશ્વસનીયતા અંગે કોઈ શંકા વ્યક્ત કરવા ઇચ્છતા નથી.

પરંતુ, કેટલીકવાર અદાલત પરસ્પરવિરોધી અહેવાલોની સ્થિતિનો સામનો કરે છે. તેવી જ રીતે, સરકાર પણ પૂર્ણ થયેલી હકીકત જેવી પરિસ્થિતિનો સામનો કરે છે, જેનો અંતિમ વિશ્લેષણમાં પરિણામ અનુપરાંત અમલથી મંજૂરી આપવામાં આવે છે. આ મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા માટે, અમારો એવો મત છે કે એક નિયમનાત્મક યાંત્રિક વ્યવસ્થા અમલમાં મુકવામાં આવવી જોઈએ અને જ્યાં સુધી આવી વ્યવસ્થા અમલમાં મુકવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ માન્યતાપ્રાપ્ત સંસ્થાઓની એક સમિતિ તૈયાર કરવી જોઈએ, જેમાંથી જ પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવકે રેપિડ ઈ.આઈ.એ. મેળવવું જોઈએ અને તે પણ એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા ઘડવામાં આવનાર સંદર્ભની શરતો અનુસાર.”

ઉપરોક્ત ઉદ્દેશિત સર્વોચ્ચ અદાલતે દ્વારા કરવામાં આવેલી ટિપ્પણીઓની નોંધ લીધા બા , નીચે મુજબ નોંધ કરી :

ઉપર ઉદ્ઘૃત લાફાર્જ ઉમિયામ માઈનિંગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ મામલે આ અદાલતના આદેશના રેખાંકિત ભાગોથી સ્પષ્ટ થશે કે, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩(૩) ના અર્થઘટનના આધારે, આ અદાલતે એવો અભિપ્રાય ધારણ કર્યો છે કે તે જોગવાઈમાં પ્રોજેક્ટોની મૂલવણી કરવા, મંજૂરીઓ માટેની પર્યાવરણીય શરતોનું અમલીકરણ કરવા અને પ્રદૂષણકારકો પર દંડ લાદવા માટે રાજ્ય સ્તરે તેમજ કેન્દ્રીય સ્તરે નિયામકના સ્વરૂપમાં યોગ્ય સત્તાધિકારીની નિમણૂક કરવાની ફરજ સાથે સંકળાયેલી સત્તા નિહિત છે, અને તે અનુસંધાને આ અદાલતે કેન્દ્રીય સરકારને અધિનિયમની ઉક્ત જોગવાઈ હેઠળ રાષ્ટ્રીય નિયામકની નિમણૂક કરવા નિર્દેશ આપ્યો છે. તેથી, શ્રી પરાસરન દ્વારા એ દલીલ કરવી યોગ્ય નથી કે લાફાર્જ ઉમિયામ માઈનિંગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડના મામલામાં આ અદાલતે માત્ર એટલું સૂચન કર્યું હતું કે રાષ્ટ્રીય નિયામકની નિમણૂક થવી જોઈએ અને રાષ્ટ્રીય નિયામકની નિમણૂક કરવા માટે કોઈ પરમાદેશ જારી કર્યો ન હતો.

ઉપર ઉદ્ઘૃત લાફાર્જ ઉમિયામ માઈનિંગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડના મામલામાં આપેલા આદેશના ફક્ત ૧૨૨ ના ઉપફક્ત (૧.૨), (૧.૩) અને (૧.૫) ના વાંચન પરથી અમને વધુમાં એવું જણાય છે કે આ અદાલતે એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા યોજનાઓના ઈ.આઈ.એ. મૂલ્યાંકનો કરવાની પદ્ધતિ સંતોષકારક હોવાનું માન્ય કર્યું નથી. હકીકતમાં, અમને એ પણ જણાય છે કે ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ મેનેજમેન્ટ સ્ટડીઝ, ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી, દિલ્હી એ ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય માટે ‘નેશનલ એન્વાયર્નમેન્ટ એસેસમેન્ટ એન્ડ મોનિટરિંગ ઓથોરિટી (એન.ઈ.એ.એમ.એ.) ના વ્યાપ, માળખું અને પ્રક્રિયાઓ’ વિષયક અહેવાલ તૈયાર કર્યો છે, અને અહેવાલના કાર્યપાલક સારાંશમાં ઈ.આઈ.એ. ૨૦૦૬ ની સૂચનાના અમલીકરણ સંબંધિત સમસ્યાઓ

દર્શાવવામાં આવી છે. ‘મુખ્ય નિષ્કર્ષો અને ભલામણો’ શીર્ષક હેઠળના કાર્યપાલક સારાંશના વિભાગ ૧ માંથી ફરો ૪ નીચે ઉદ્ધૃત કરવામાં આવે છે:

“૪. અમે નીતિ, માળખું અને પ્રક્રિયા સ્તરની સમસ્યાઓના સંદર્ભમાં ઈ.આઈ.એ. ૨૦૦૬ ની સૂચનાના અમલીકરણ અને પ્રસ્તાવિત સી.ઝેડ.એમ. સૂચના ૨૦૧૦ નું વિશ્લેષણ કર્યું. આ સૂચનાઓના અમલીકરણમાં આવતી લગભગ બધી સમસ્યાઓ માળખું અને પ્રક્રિયાઓ સાથે સંબંધિત છે. મુખ્ય મુદ્દાઓ નીચે દર્શાવવામાં આવ્યા છે

ક. મૂલવણી તેમજ મંજૂરી, બંને પ્રક્રિયામાં એમ.ઓ.ઈ.એફ.ની હાજરી હિતોના સંઘર્ષની ધારણા ઊભી કરે છે. સભ્ય સચિવ (જે, ૨૦૦૬ની સૂચના મુજબ, સચિવ હોવા જોઈએ હતા) ઈ.આઈ.એ. અરજીઓની પ્રક્રિયા, મૂલવણી અને મંજૂરીમાં સંકળાયેલા છે.

બ. નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિઓમાં કાયમીપણાના અભાવને કારણે સાતત્ય અને સંસ્થાગત સ્મૃતિનો અભાવ સર્જાય છે, જેના પરિણામે જ્ઞાન વ્યવસ્થાપન નબળું પડે છે.

ક. હાલની ઈ.આઈ.એ. અને સી.આર.ઝેડ. મંજૂરીઓ મુખ્યત્વે પ્રકલ્પ સમર્થક દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા આંકડાઓ પર આધારિત છે અને પ્રમાણીકૃત તથા વિશ્વસનીય આંકડાઓના અભાવને તેમજ પ્રકલ્પ સમર્થક દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા આંકડાઓની ચકાસણી કરવા માટેની વ્યવસ્થાઓના અભાવને કારણે ઈ.આઈ.એ. અહેવાલોની

ગુણવત્તામાં વિષયનિષ્ઠતા, અસંગતતા અને હલકી ગુણવત્તા આવવાની શક્યતા ઊભી થઈ શકે છે.

ડિ. જોકે ઈ.આઈ.એ. સૂચનામાં ટી.ઓ.આર.એસ. (દરેક પ્રોજેક્ટ માટે), જાહેર સુનાવણીની બેઠકોની કાર્યવાહી નોંધ (દરેક પ્રોજેક્ટ માટે), ઈ.આઈ.એ. અહેવાલ (મંજૂરીની શરતો સાથે) અને સ્વ-નિરીક્ષણ અહેવાલો જેવા કેટલાંક દસ્તાવેજોને જાહેર ક્ષેત્રમાં (મુખ્યત્વે વેબસાઈટ પર) મૂકવાની આવશ્યકતા રાખવામાં આવી છે, છતાં સંસ્થાગત યાંત્રિકતાઓના અભાવે આપું કરવામાં આવ્યું નથી. તેના પરિણામે પ્રક્રિયાઓમાં પારદર્શિતાના અભાવની ધારણા ઊભી થાય છે.

ઈ. અનેક અભ્યાસોએ મંજૂરીની શરતોની નબળી દેખરેખ તરફ સંકેત કર્યો છે. મંજૂરીની શરતોની દેખરેખ અને અમલવારીમાં રહેલી વિશાળ ખામીઓ વાસ્તવમાં શરતી પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાના મૂળ હેતુને જ નિષ્ફળ બનાવે છે.”

અતએવ, સરકાર દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે પ્રકલ્પોની પ્રક્રિયા, મૂલવણી અને મંજૂરી સંબંધે જારી કરાયેલ તા. ૧૪.૦૯.૨૦૦૬ ની ઈ.આઈ.એ. સૂચના હેઠળની વર્તમાન પદ્ધતિ અનેક બાબતોમાં અપૂરતી છે અને જે આવશ્યક છે તે રાષ્ટ્રીય સ્તરે એવો નિયમનકાર છે, જેના કાર્યાલયો તમામ રાજ્યોમાં હોય, જે પર્યાવરણીય મંજૂરી માટેના પ્રકલ્પોની સ્વતંત્ર, નિષ્પક્ષ અને પારદર્શક મૂલવણી તથા મંજૂરી આપી શકે અને જે પર્યાવરણીય મંજૂરીઓમાં નિર્ધારિત કરાયેલી શરતોના અમલીકરણનું નિરીક્ષણ પણ કરી શકે. પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩(૩) હેઠળ આ રીતે નિમણૂક કરાયેલ નિયામક પર્યાવરણ

(સંરક્ષણ) અધિનિયમ હેઠળ કેન્દ્ર સરકારની ફક્ત તેવી જ સત્તાઓ અને કાર્યોનો ઉપયોગ કરી શકે છે, જે તેને સોંપવામાં આવ્યા હોય, અને સ્પષ્ટ છે કે તે વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ ની કલમ ૨ હેઠળ કેન્દ્ર સરકારની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકશે નહીં; પરંતુ પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ હેઠળ આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે, આ અદાલતે લાફાર્જ ઉમિયમ માઈનિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના કેસમાં તા. ૦૬.૦૭.૨૦૧૧ ના આદેશમાં ઠરાવ્યા મુજબ, રાષ્ટ્રીય વન નીતિ, ૧૯૮૮ નો યથાવત્ અમલ થાય તે સુનિશ્ચિત કરશે. તેથી, શ્રી પરાસરન દ્વારા કરવામાં આવેલી આ રજૂઆતમાં પણ અમને કોઈ જ બળ જણાતું નથી કે વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ ની કલમ ૨ હેઠળ માત્ર કેન્દ્ર સરકાર જ નિયામક છે, તેથી લાફાર્જ ઉમિયમ માઈનિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના કેસમાં નિર્દેશિત મુજબ અન્ય કોઈને નિયામક તરીકે નિમણૂક કરી શકાય નહીં.

અતએવ, અમે ભારત સંઘને નિર્દેશ આપીએ છીએ કે પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૩) હેઠળ, લાફાર્જ ઉમિયમ માઈનિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના કેસમાં આપેલા આદેશ અનુસાર, શક્ય તેટલા વધુ રાજ્યોમાં કચેરીઓ ધરાવતો એક નિયામક નિયુક્ત કરે અને આ નિર્દેશના પાલનરૂપે નિયામકની નિયુક્તિ અંગેની જાહેરનોટ સાથે સોગંદનામું ૩૧ માર્ચ, ૨૦૧૪ સુધીમાં રજૂ કરે.

આઈ.એસ.નો અનુક્રમે નિકાલ કરવામાં આવેલ માનવામાં આવશે.”

પરંતુ, તે પછી જે બન્યું તે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. ભલે કે કેન્દ્રીય સરકારે કોઈ કારણસર જપ દિવસની અવધિમાં પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાના હેતુથી

ઈ.એ.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણો પર વિચાર કરવું યોગ્ય માન્યું ન હતું, જેના કારણે સામાવાળાઓને અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીનો દાવો કરવો પડ્યો, પરંતુ કેન્દ્રીય સરકારને એક જારી કરવા માટે બાધ્ય થવું પડ્યું ખેતી વિકાસ સેવા તરફથી પ્રાપ્ત થતી ફરિયાદોના અનુસંધાને ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૨ તારીખનું કાર્યાલય સ્મારક મુંદ્રા-કરછ ખાતે મુંદ્રા પોર્ટ એન્ડ એસ.ઈ.ઝેડ. લિમિટેડમાં પર્યાવરણની સલામતી અને અખંડિતતા ઉપર પડેલા ગંભીર પ્રભાવ બાબતે, જે અદાણી પોર્ટ એન્ડ એસ.ઈ.ઝેડ. લિમિટેડ દ્વારા આચરવામાં આવ્યો હતો, અને પ્રકરણમાં સંકળાયેલા પ્રશ્નોની ગંભીરતા ધ્યાનમાં લેતાં, સુનીતા નારાયણ સમિતિ તરીકે ઓળખાતી એક સમિતિની રચના કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો.

એમ/એસ. અદાણી પોર્ટ એન્ડ એસઈઝેડ લિમિટેડની તપાસ માટે સમિતિને કરવામાં આવેલા સંદર્ભની વ્યાપક શરતો નીચેના મુદ્દાઓની તપાસ કરવાની હતી :

(૧) ખાડીઓના બંધ બાંધવા/પ્રવાહ વાળવા/અવરોધવા અને જમીન પુનઃપ્રાપ્તી વગેરે સંબંધિત આક્ષેપો અને તેથી મૂળ એચ.ટી.એલ.નું તર્કવિરુદ્ધિજનક રૂપાંતર.

(૨) પ્રસ્તાવક દ્વારા રજૂ કરાયેલ એચટીએલ અને મંજૂર કરાયેલ કોસ્ટલ ઝોન મેનેજમેન્ટ પ્લાનનું એચટીએલ.

(૩) શું મુન્દ્રા બંદર, માર્ગો અને રેલવેનું નિર્માણ વન/પર્યાવરણ મંજૂરી મળ્યા પહેલાં હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું.

(૪) મંજૂર કરાયેલા ઘટકોના સંદર્ભમાં બંદરનો વિકાસ.

(૫) બંદર વિકાસ માટે આપવામાં આવેલી પર્યાવરણ અને સી.આર.ઝેડ. મંજૂરીની શરતોનું પાલન.

(૬) મેંટ્રોવ વનોનો વિનાશ અને રેતીના ટેકરાઓને સમતલ બનાવવું.

(૭) મંજૂર કરાયેલા ઘટકોના સંદર્ભમાં વીજ ઉત્પાદન પ્લાન્ટનો વિકાસ.

(૮) વીજઉત્પાદન સંયંત્ર માટે આપવામાં આવેલ પર્યાવરણીય મંજૂરીની શરતોનું પાલન.

(૯) મુંદ્રા તાલુકામાં અદાણી પાવર પ્લાન્ટ માટે સમુદ્રના પાણીનો વિશાળ જળાશય સર્જતા ક્ષારિયતા પ્રવેશને કારણે કૃષિ પર થનારા સંભાવિત પ્રભાવો.

(૧૦) અદાણી પાવર લિમિટેડ દ્વારા ફ્લાય એશના સંચાલન સંબંધિત મુદ્દાઓ અને ખાસ કરીને ફ્લાય એશના ઉપયોગ સંબંધિત અધિસૂચનાના સંદર્ભમાં.

(૧૧) ભૂકંપ/સુનામી/અન્ય કુદરતી આપત્તિઓ અને માટીના પ્રવાહીભવન સંબંધિત પ્રશ્નો, જે પ્રકલ્પથી પ્રતિકૂળ રીતે પ્રભાવિત થઈ શકે છે."

સુનીતા નારાયણ સમિતિએ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. દ્વારા પ્રસ્તાવિત બહુ-ઉત્પાદન એસ.ઈ.ઝેડ. માટે ઈ.એ.સી. દ્વારા તેની ૧૧૩મી બેઠકમાં કરવામાં આવેલી ભલામણોની નોંધ લીધી હતી અને પોતાની અહેવાલમાં કેન્દ્રીય સરકારને ભલામણ કરી હતી કે, જે પ્રકલ્પોને અગાઉથી જ મંજૂરી અપાઈ ચૂકી છે, તેમના સંચિત પ્રભાવોના વિષયમાં વ્યાપક અભ્યાસ કરાવવામાં આવે.

સમિતિના મત મુજબ, આવા અભ્યાસનો ઉપયોગ પ્રદેશમાં થતા પ્રભાવોના આકલન અને ઉપશમ માટે થવો જોઈએ. સમિતિએ પ્રક્રિયાત્મક ત્રુટિના પ્રકરણો, ખાડીના માર્ગો અવરોધવા, મેન્ગ્રોવ્ઝના વિનાશ, ફ્લાય એશના ઉપયોગ અને નિકાલ જેવી વિવિધ અનિયમિતતાઓની નોંધ લીધી હતી. સમિતિએ પાલન ન થવા અંગે અસરકારક પ્રતિબંધાત્મક વ્યવસ્થા અને ઉપચારાત્મક પગલાં માટે ભલામણ કરી હતી.

એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સુનિતા નૈરન કમિટીનો અહેવાલ અન્ય મંજૂરીના સંદર્ભમાં છે.

અમે સમિતિએ તેના અહેવાલમાં કરેલ નીચેની અવલોકનો ઉદ્ઘૂત કરી શકીએ છીએ :

“૭.૨. અનુપાલન ન થવા બદલ અસરકારક પ્રતિષેધ માટેની ભલામણ અને ઉપચારાત્મક પગલાં.

સમિતિના મૂલ્યાંકન મુજબ, ઇસીની શરતોના ભંગ અને અનુપાલન ન થયાના નિર્વિવાદ પુરાવા ઉપલબ્ધ છે. એ પણ સ્વીકારવું આવશ્યક છે કે કંપનીએ કેટલાક પ્રસંગોમાં પર્યાવરણ સંબંધિત પ્રક્રિયાઓને અવગણી છે.

સમિતિ સમક્ષનો પ્રશ્ન ભવિષ્યમાં અપનાવવાના પગલાંનો નિર્ધાર કરવાનું છે. એક વિકલ્પ એવો હોઈ શકે કે, જ્યાં પ્રક્રિયાઓને અવગણવામાં આવી હોય ત્યાં મંજૂરીઓ રદ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવે. તે ઉપરાંત, ઇસીની શરતોના અનુપાલન ન થવા અને ભંગ અંગે કાનૂની કાર્યવાહી પણ શરૂ કરી શકાય. પરંતુ

એ પણ સ્પષ્ટ છે કે આ પગલાં, ભલે તે કેટલાંય કઠોર લાગે, સ્વરૂપે માત્ર પ્રક્રિયાત્મક છે અને પર્યાવરણ તથા લોકોના હિતમાં કોઈ લાભ વિના માત્ર વિલંબ જ પેદા કરશે. સમિતિ આ હકીકતથી અવગત છે કે વિશાળ પાયે વિકાસકાર્ય પહેલેથી જ હાથ ધરવામાં આવ્યું છે અને આ તબક્કે તેની કામગીરીને રોકવી અથવા બંધ કરવી શક્ય કે વિવેકસંગત નથી.

તેથી, સમિતિએ અલગ પ્રકારની કાર્યવાહી ભલામણ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે, જે એક તરફ અસરકારક પ્રતિષેધરૂપ બને તેવી છે અને બીજી તરફ ભવિષ્યમાં પર્યાવરણના સુધાર માટે ઉપચારાત્મક પગલાંનો માર્ગ પણ સૂચવે છે.

આ પરિસ્થિતિમાં, સમિતિ નીચે મુજબ ભલામણ કરે છે:

૭.૨.૧ એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ અનુપાલનના અભાવ અને ઉલ્લંઘનો માટે પર્યાવરણ પુનઃસ્થાપન નિધિની રચના દ્વારા નોંધપાત્ર નિર્વારક પગલું લાદવું જોઈએ.

સમિતિને જાણ છે કે અનુપાલનના અભાવ અને ઉલ્લંઘનોને દૃશ્ય અને અદૃશ્ય ખર્ચ સોંપવા વ્યવહારિક રીતે મુશ્કેલ છે. તેમ છતાં, આ ખર્ચનો પરિમાણ નક્કી કરવામાં અસમર્થતા આપણને ભવિષ્ય માટે દાખલો સ્થાપિત કરવામાંથી અટકાવવી જોઈએ નહીં. તેનાથી માત્ર એટલું જ પરિણામ આવશે કે મુદ્દો અનિર્ણિત અને વિવાદાસ્પદ જ રહેશે અને પર્યાવરણ તથા લોકોની આજીવિકામાં સુધારો કરવા માટેની કાર્યવાહી મોડે પડશે.

પરિયોજનાના વ્યાપને ધ્યાનમાં લેતા, સમિતિ ભલામણ કરે છે કે પર્યાવરણ પુનઃસ્થાપન નિધિ પરિયોજનાના ખર્ચના ૧ ટકા (થર્મલ પાવર પ્લાન્ટના ખર્ચ સહિત) અથવા રૂપિયા ૨૦૦ કરોડ, જેમાંથી જે વધુ હોય, તેટલી હોવી જોઈએ.

પર્યાવરણ પુનઃસ્થાપન નિધિ એમ.ઓ.ઈ.એફ.ના સચિવના અધ્યક્ષપદ હેઠળ કાર્યરત હોવી જોઈએ અને તેનો ઉપયોગ ખાસ કરીને મુશ્કેલીમાં થયેલ પર્યાવરણીય નુકસાનના નિવારણ માટે તેમજ નિયમનકારી અને નિરીક્ષણ પ્રણાલીઓને સશક્ત બનાવવા માટે થવો જોઈએ.

નિધિનો હેતુ નીચે મુજબ હોવો જોઈએ:

અ. સમુદ્રી પર્યાવરણાસ્ત્રનું સંરક્ષણ;

બિ. મેન્ગ્રોવનું રક્ષણ અને સંરક્ષણ, જેમાં નવા મેન્ગ્રોવ સંરક્ષણ વિસ્તારોના વિકાસનો સમાવેશ થાય છે;

ગ. ખાડીઓની પુનઃસ્થાપના અને સંરક્ષણ;

ઘ. સમગ્ર પ્રકલ્પ વિસ્તારોના સ્વતંત્ર અભ્યાસ અને નિરીક્ષણ, જેમાં સંચિત પ્રભાવ તથા જાહેર માહિતી પ્રકટકરણ પ્રણાલીઓનો સમાવેશ થાય છે.

ઈ. માછીમારોના સમુદાય માટે સામાજિક માળખાકીય સુવિધાઓ અને જીવનોપાર્જન આધાર, જેમાં તેમના અસ્થાયી વસાહતોમાંથી ગામોમાં માછીમારોને પહોંચ સુલભ કરવાના વિકાસનો સમાવેશ થાય છે.”

એવું જણાય છે કે સુનિતા નારાયણ સમિતિ પણ આ હકીકતથી અવગત હતી કે વિશાળ પાયે વિકાસકાર્ય પહેલેથી જ હાથ ધરવામાં આવી ચૂક્યું હતું અને

તેથી તે તબક્કે તેની કામગીરી અટકાવવી અથવા બંધ કરવી શક્ય કે ચુકિતસંગત નહોતી. આથી એવું સૂચિત થાય છે કે આવા વિકાસકાર્યો કોઈપણ પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરીના અભાવે હાથ ધરવામાં આવ્યા છે.

આથી, અમારા મત મુજબ, ભલે કાનૂની કલ્પિત માન્યતા દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી સામાવાળા ક્રમાંક ૮ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં મંજૂર થયેલી ગણાવી શકાય, છતાં હવે એવો દાવો કરવો બહુ મોડું થઈ ગયું છે કે જે કંઈ ગેરકાયદેસરતા કરવામાં આવી છે તે આવી અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીના પ્રદાનથી નિવારિત અથવા સુધારિત થઈ ગઈ છે.

અત્યંત કૌતુકજનક રીતે, સામાવાળાઓ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલની અમે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે અમારી દ્વારા રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૯૪/૨૦૧૧ માં તા. ૧૯મી મે ૨૦૧૨ના રોજ આપેલ ચુકાદામાં એવો કાયદાકીય સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કરવામાં આવેલ નથી કે વિકાસકર્તા જમીનને પેટા-ભાડે આપી શકતો નથી, કારણ કે વિકાસકર્તાને જમીન પેટા-ભાડે આપવાનો અધિકાર નહોતો એવી નોંધ માત્ર અમારામાંના એક દ્વારા લીધેલા અનુમોદક અભિપ્રાયમાં જ જોવા મળે છે (હિઝ લોર્ડશીપ ભાસ્કર ભટ્ટાચાર્ય, સી.જે.). એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે જે.બી. પારડીવાળા, ન્યાયાધીશ દ્વારા અપાયેલા ચુકાદામાં થયેલ નિષ્કર્ષ એવો છે કે વિકાસકર્તા પોતાની એકમો સ્થાપિત કરવા ઇચ્છુક કંપનીઓને પ્લોટો ફાળવી શકતો હતો. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે તા. ૯મી મે ૨૦૧૨નો ઉક્ત

ચુકાદો આ મુદ્દે બે પરસ્પર વિરુદ્ધ અભિપ્રાયો ધરાવે છે અને તેથી પ્લોટનું ફાળવણી કરવું અથવા ભાડાપટ્ટે આપવું કાયદા મુજબ અગ્રાહ્ય છે એવી પ્રસ્તાવનાના અધિકૃત આધારરૂપ તરીકે તેને માનવામાં ન આવવું જોઈએ.

અમને ભય છે કે, આવા રજૂઆતો અમને પ્રભાવિત કરતી નથી, કારણ કે એવું જણાય છે કે પરિસ્થિતિને બચાવવાના અંતિમ પ્રયાસ તરીકે જ તે રજૂ કરવામાં આવી છે. અમારામાંના એક જે.બી. પારડીવાળા, ન્યાયાધીશ દ્વારા કરવામાં આવેલું અવલોકન કે વધુમાં વધુ વિકાસકર્તા પ્લોટો ફાળવી શક્યો હોત, તેનો એવો અર્થ થતો નથી અને સામાવાળાઓએ એવો અર્થ કાઢી પણ શક્યા ન હોત કે ફાળવણીધારકો પ્લોટોનો વિકાસ કરી શકે અને તે પર બાંધકામ ઉભું કરી શકે. તે ચુકાદાનો સાર નથી. જે સંદેશ આપવાનો હતો તે એવો હતો કે વધુમાં વધુ, એસ.ઈ.ઝેડ.માં ઉદ્યોગ સ્થાપિત કરવા ઈચ્છુક કોઈ નિશ્ચિત વ્યક્તિને ફાળવણી થઈ શકી હોત. તેમના લોર્ડશીપ ભાસ્કર ભટ્ટાચાર્ય, સી.જે. એ નિર્વિવાદ શબ્દોમાં સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે જ્યાં સુધી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં, આ રીતે ફાળવવામાં આવેલી જમીન પર આધારભૂત સુવિધાઓ ઊભી કરવા માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી અપાતી નથી અને આવી મંજૂરીના અનુસંધાને આવી સુવિધાઓ ફાળવણીધારક દ્વારા હકીકતમાં ઊભી કરવામાં આવતી નથી, ત્યાં સુધી તે બાદનો વ્યક્તિ કાયદેસર રીતે તેના પટ્ટેદારોને આધારભૂત સુવિધાઓના ઉપભોગના અધિકાર પટ્ટે આપી શકતો નથી.

આ સંદર્ભમાં મતભેદનો કોઈ સંઘર્ષ છે એવું કહી શકાય નહીં.

કાયદાનો આ સ્થિર સિદ્ધાંત છે કે જ્યારે પીઠના અન્ય ન્યાયાધીશો પીઠના અન્ય ન્યાયાધીશો વ્યક્ત કરેલા મતથી વિરુદ્ધ કોઈ મત અથવા ભિન્નમતિનો મત વ્યક્ત કરતા નથી, ત્યારે જેઓએ એવો વિરુદ્ધ અથવા ભિન્નમતિનો મત વ્યક્ત કર્યો નથી તે ન્યાયાધીશોએ અન્ય ન્યાયાધીશો વ્યક્ત કરેલા મત સાથે સંમતિ દર્શાવી છે એવું અનુમાન કરવામાં આવે છે.

આ સંદર્ભમાં, અમે વેસ્ટ ડર્બીના ગાર્ડિયન્સ ઓફ ધ પોરના ક્વીન્સ બેન્ચના એક નિર્ણયનો લાભપૂર્વક ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ યુનિયન વિ. ધ ગાર્ડિયન્સ ઓફ ધ પોર ઓફ ધ એટચમ યુનિયન, જેનો અહેવાલ ૨૪ ક્વીન્સ બેન્ચ ડિવિઝન, ૧૧૭ માં પ્રકાશિત થયો છે. ઉક્ત કેસમાં, તેમના લોર્ડશીપ એશર, એમ.આર. એ નીચે મુજબ અપલોકન કર્યું હતું :

પ્રશ્ન એ છે કે, અમારી સમક્ષ રહેલા પાર્લામેન્ટના અધિનિયમની કલમ ૩૫નું યથાર્થ અર્થઘટન શું છે, અને જ્યારે અમે તે યથાર્થ અર્થઘટન સુધી પહોંચીએ, ત્યારે આ કેસમાં તેનો અમલ કેવી રીતે થાય છે? આ કલમના અર્થઘટન સંબંધે ઘણી અદાલતોએ તેનો વિચાર કર્યો છે, અને ઘણા ન્યાયાધીશોએ તેના વિષે ભિન્ન અભિપ્રાયો વ્યક્ત કર્યા છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, અમને એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે કેટલાંક કેસો હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સ સમક્ષ જવાના હતા, તેથી આ અદાલતે એવી આશા વ્યક્ત કરી હતી કે હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સ સમગ્ર કલમનું અર્થઘટન કરશે, જેથી અમને તેના યથાર્થ અર્થઘટન વિષે તેમનો અભિગમ શું છે તે જાણી શકાય. હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સે તે કેસોની સુનાવણી કરી, અને તરત જ

ચુકાદો આપ્યો નહોતો, પરંતુ મુદ્દાનો સાવધાનીપૂર્વક વિચાર કર્યો, અને હાઉસ ઓફ લોર્સમાંના ચાર વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ ચુકાદો આપ્યો. હવે અમને જાણ છે કે તેઓમાંથી દરેકએ આ મુદ્દાનો અલગથી વિચાર કર્યો હતો, અને ત્યારબાદ તેમણે આ મુદ્દાનો સંયુક્ત રીતે વિચાર કર્યો, પોતાના ચુકાદાઓનો પરસ્પર વિનિમય કરીને, જેથી દરેકએ અન્યોના ચુકાદાઓ જોયા હતા. જો તેઓ પોતાના અભિપ્રાયમાં મતભેદ ધરાવતા હોય, તો તેઓ પોતાનો ચુકાદો ઉચ્ચારતા સમયે તે બાબત ખુલ્લેઆમ જણાવે છે, અને જો તેઓ આવું કરતા નથી, તો એવું માનવું જરૂરી બને કે તેઓમાંનો દરેક અન્યના ચુકાદાઓ સાથે સંમત છે.

અમારી સમક્ષ જોરદાર રીતે આ દલીલ પણ રજૂ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો કે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે આંધ્ર પ્રદેશ સ્પેશિયલમાં એકમને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપેલી હોવાથી પર્યાવરણીય મંજૂરી ઉક્ત એસ.ઈ.ઝેડ.ને આપવામાં આવે તે પહેલાં, ૮મી જૂન ૨૦૦૮ અને ૫મી ઓગસ્ટ ૨૦૧૧ના રોજ આર્થિક ક્ષેત્રમાં ૧૩મી ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૨ના રોજ અને આવી પર્યાવરણીય મંજૂરીના બળ પર, એસ.ઈ.ઝેડ.ના હિતમાં પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં જ એકમો સ્થાપિત પણ કરવામાં આવ્યા હતા. અમારી નોંધ પર આ બાબત પણ લાવવામાં આવી હતી કે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ.માં એક એકમને ૧૮મી ઓગસ્ટ ૨૦૦૮ના રોજ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપી હતી, જ્યારે ઉક્ત એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી ૧૭મી માર્ચ ૨૦૧૦ના રોજ આપવામાં આવી હતી. સામાવાળા નં. ૮ – એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ઠાકોરના

જણાવ્યા મુજબ, આ એસ.ઈ.ઝેડ.ની અંદરના પ્રકલ્પોને પણ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા, સ્વયં એસ.ઈ.ઝેડ.ને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. અમારો મત છે કે માત્ર આ કારણથી સામાવાળાઓને કોઈ મદદ મળવાની નથી, કારણ કે નોંધપાત્ર દસ્તાવેજોમાં એવું સૂચવતું કંઈ જ નથી કે આવી પર્યાવરણીય મંજૂરી કેવી રીતે અને કઈ પરિસ્થિતિઓમાં આપવામાં આવી હતી. માત્ર આથી, ઇ.એ.સી.એ મંત્રાલયને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવા માટે પોતાની ભલામણો કરે તે પહેલાં જ બાંધકામ અને પ્રકલ્પનો પ્રારંભ ન્યાયસંગત ઠરાવી શકાય એટલું પૂરતું થતું નથી. ઓછામાં ઓછી એક બાબત તો શ્રી ઠાકોરે અવલંબેલા ઉદાહરણોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે બંને કિસ્સાઓમાં, એટલે કે આંધ્ર પ્રદેશ એસ.ઈ.ઝેડ. તેમજ દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ.માં, એકમોને સ્વયં મંત્રાલય દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. અહીં, વર્તમાન કેસમાં, વ્યક્તિગત એકમધારકો દ્વારા માત્ર જી.પી.સી.બી. અને અન્ય સત્તાધિકારીઓ પાસેથી પરવાનગી અથવા સંમતિ જ મેળવવામાં આવી છે. આ ઉપરાંત, આંધ્ર પ્રદેશ એસ.ઈ.ઝેડ. અને દહેજ એસ.ઈ.ઝેડ. અંગે સ્પષ્ટતા કરવા માટે સંઘ યોગ્ય સામાવાળા હોત, પરંતુ તેણે મૌન રહેવાનું પસંદ કર્યું છે અને આ બાબતમાં કોઈ પણ રીતે અદાલતને સહાય કરવામાં નિષ્ફળ ગયું છે.

અરજદારો દ્વારા જેમનાં પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તેવા કેસ લોઝ :

હવે અમે જેના ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે એવા થોડાંક નિર્ણયોનું અવલોકન કરીશું શ્રી ચાફિઝ, વર્ષ ૨૦૧૩ ની રિટ અરજી (પીઆઈએલ) ૨૧ ના અરજદારો તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલે, પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં :

ગ્રામ પંચાયત નવલાખ ઉંબરે (ઉપરોક્ત) મામલે, જે એક જનહિત અરજી હતી, તેમાં સામાવાળાને ૩૫૫ મેગાવોટના સંયુક્ત ચક્ર વીજ પ્રકલ્પની સ્થાપના માટે અપાયેલ પર્યાવરણીય મંજૂરીને પડકારવામાં આવી હતી. અદાલતે આ હકીકતનો નોંધ લીધો હતો કે ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ના રોજ ભારત સંઘના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩ દ્વારા પ્રદાન થયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, એવી સૂચના જાહેર કરી હતી કે જેમાં નવી યોજનાઓ અથવા પ્રવૃત્તિઓની સ્થાપના માટે તથા સૂચનાની વ્યાપ્તિમાં આવતી વર્તમાન યોજનાઓ અથવા પ્રવૃત્તિઓના વિસ્તરણ અથવા આધુનિકીકરણ માટે પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરીની આવશ્યકતા નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. તે કેસમાં ઉક્ત વીજ પ્રકલ્પ સૂચનાના અનુસૂચિની શ્રેણી બી-૧ હેઠળ આવતો હતો.

અદાલતે ડીમિંગ જોગવાઈની પણ નોંધ લીધી હતી અને જણાવ્યું હતું કે તેની સંકલ્પના તા. ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ની સૂચનાનો અભિન્ન ભાગ હતી. ત્યારબાદ અદાલતે પર્યાવરણીય મંજૂરીએ જેમના જેમ વિવિધ તબક્કાઓમાંથી પસાર થવું પડે છે તેમનો વિસ્તૃતપણે વિચાર કર્યો. ખંડપીઠ સમક્ષ સામાવાળા

તરફથી મુખ્ય દલીલ એ હતી કે તેને એસ.ઈ.એ.સી. દ્વારા જારી કરાયેલ ભલામણોના આધારે પ્રકલ્પ માટે ડીમ્ડ પરવાનગી પ્રાપ્ત થઈ હતી. અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે કારણ કે તેણે એસ.ઈ.એ.સી.ની ભલામણોને અમાન્ય અને કાયદાના વિરુદ્ધ ગણાવી હતી, તેથી જે આધાર ઉપર ડીમ્ડ પરવાનગી અંગેની રજૂઆતો આગ્રહપૂર્વક કરવામાં આવી હતી તે આધારને કોઈપણ રીતે અસ્તિત્વ રહેતું નથી. અદાલતે તા. ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ની સૂચનામાં નિર્ધારિત વિશિષ્ટ શરતોનો ભંગ કરીને મગજનો ઉપયોગ કર્યા વિના મંજૂરીઓ આપવા માટે એસ.ઈ.એ.સી. તથા એસ.ઈ.આઈ.એ.એ. બન્નેએ જે રીતે કાર્યવાહી કરી હતી તેની ટીકા કરી હતી અને તે અંગે પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી. સામાવાળાએ પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી વિના સ્થળ પર વિકાસકાર્ય હાથ ધર્યું હતું. અદાલતે આ હકીકતની પણ નોંધ લીધી હતી કે અરજદાર દ્વારા તેનું ધ્યાન વારંવાર તેમની આ ફરિયાદ તરફ દોરવામાં આવ્યું હતું કે પર્યાવરણીય મંજૂરી વગર પણ સામાવાળાએ તા. ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ની સૂચનાનો ભંગ કરીને સ્થળ પરનું કામ આગળ વધાર્યું હતું.

ઉપરોક્ત દર્શાવેલ હકીકતી પૃષ્ઠભૂમિમાં, અદાલતે નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા હતા, જે, અમારા મત મુજબ, શ્રી યાજ્ઞિકની આ રજૂઆતોને મજબૂત બનાવે છે કે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીનો આશરો લઈ શકતા નથી.

પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત થાય તે પહેલાં કામ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકતી શરતનું અરજદાર દ્વારા ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું છે કે નહીં, તે પ્રશ્ન પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવી જોઈએ કે નહીં તે નક્કી કરતી વખતે એક મહત્વપૂર્ણ વિચારણા છે. કાયદા હેઠળ પર્યાવરણીય મંજૂરી માગતો પ્રકલ્પ પ્રસ્તાવક સ્પષ્ટ રીતે કાયદાનું પાલન કરીને જ વર્તે તે આવશ્યક છે. છઠ્ઠા સામાવાળા દ્વારા થયેલા ઉલ્લંઘનનો ગંભીર આક્ષેપ છે, જેના પરિણામે એમ.પી.સી.બી. દ્વારા કારણ દર્શાવવા નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી. તે મુદ્દાને પર્યાવરણીય મંજૂરીના અનુદાનથી અલગ રાખી શકાય નહીં અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો અનુસાર પહોંચાડવામાં આવેલ નિશ્ચિત નિષ્કર્ષ વિના, ઉલ્લંઘનના મુદ્દે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી શકતી ન હતી.

મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના કમિશનર, શિમલા વિ. પ્રેમ લતા સૂદ અને અન્ય, (૨૦૦૭)૧૧ એસીસી ૪૦ માં, સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટે આવેલ પ્રશ્ન હિમાચલ પ્રદેશ ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ અધિનિયમ, ૧૯૭૭ ની કલમ ૨૪૭ ના અર્થઘટનનો હતો, જેમાં એક કાનૂની કલ્પના માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જે મુજબ ૬૦ દિવસની અવધિ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, જેના અંદર બિલ્ડિંગ પ્લાનને મંજૂરી આપવા માટેની અરજી મંજૂર થવી જોઈએ, અને તેમાં નિષ્ફળતા થાય તો, પરવાનગી મળેલી માનવામાં આવશે. સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે કાનૂની કલ્પનાનું અર્થઘટન તે અધિનિયમના તાત્પર્ય અને હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને કરવું જોઈએ, જેના માટે તે જોગવાઈ અમલમાં મુકવામાં આવી હતી.

અદાલતે પરિણેદ ૪૪ માં નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા :

કોઈ પણ પ્રકારનો સંદેહ રહી શકતો નથી કે મિલ્કતનો માલિક પોતાની મિલ્કતનો અને તે સંબંધિત તમામ હકોનો ઉપભોગ કરવાનો હકદાર છે. તેમ છતાં, ૧૯૯૪ના અધિનિયમ જેવી વિધિમાં સમાયેલ જોગવાઈઓ તથા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા મકાન ઉપનિયમો, મિલ્કતના માલિકના આવા હકના પ્રયોગ અને ઉપયોગ અંગે નિયંત્રણની વ્યવસ્થા કરે છે. જાહેર હિતમાં બનાવવામાં આવેલ હોવાથી આવી નિયમનકારી વિધિને વાજબી માનવી જ જોઈએ. ૧૯૯૪ના અધિનિયમની કલમ ૨૪૭ ની ઉપકલમ (૧) માં કાનૂની અનુમાનરૂપ જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય, તો પણ તેની અમલવારી મર્યાદિત રહેશે. ઉક્ત જોગવાઈ મુજબ, જ્યારે મકાનના નકશાઓ અરજદારને તેમાં ઉઠાવવામાં આવેલ આક્ષેપો અંગે જરૂરી સ્પષ્ટીકરણ અને/અથવા પાલન માટે પરત મોકલવામાં આવ્યા હોય, ત્યારે સાઠ દિવસની અવધિની ગણતરી મૂળ અરજીની તારીખથી કરી શકાતી નથી. જો મકાનનો નકશો મકાન ઉપનિયમો સાથે સુસંગત ન હોય અથવા અધિનિયમની જોગવાઈઓ કે કાયદાઓના ઉલ્લંઘનમાં બનાવવામાં આવ્યો હોય અને તેથી મંજૂરી આપી શકાતી ન હોય, તો અમારી દૃષ્ટિએ, કાનૂની અનુમાનરૂપ જોગવાઈ હોવા છતાં પણ તે મર્યાદા લાગુ પડશે નહીં.

“સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૪૪ માં કરેલ અવલોકનમાંથી જે બાબત સ્પષ્ટ થાય છે તે એ છે કે, ભલે કાયદામાં કાલ્પનિક જોગવાઈનો પ્રાવધાન કરવામાં આવ્યો હોય, પરંતુ જો ઈમારતની યોજના પોતે જ ઈમારતના ઉપનિયમો સાથે સુસંગત ન હોય અથવા અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા કાયદાઓના ઉલ્લંઘનમાં હોય, તો તેવી પરિસ્થિતિમાં તે જોગવાઈ પર આધાર મુકનાર વ્યક્તિને કાલ્પનિક જોગવાઈથી કોઈ મદદ મળી શકે નહીં. આ તબક્કે, એ જણાવવું અસંગત ન ગણાય કે સામાવાળાઓએ

સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય લાઈવ ઓક રિસોર્ટ (પી) લિમિટેડ વિ. પંચગણી હિલ સ્ટેશન મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ, (૨૦૦૧)૮ એસ.સી.સી. ૩૨૯ પર મજબૂત આધાર મુક્યો છે, પરંતુ લાઈવ ઓક રિસોર્ટ (ઉપરોક્ત) માં આપેલ તે નિર્ણયનો આ કેસમાં પીઠે વિચાર કર્યો હતો અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું :

“તે કેસમાં એક ઈમારતનો નકશો મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો; અને તે ઈમારતના નકશા તેમજ તે સમયે લાગુ પડતા નિયમો અનુસાર બાંધકામ શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં વિચારણા માટે જે પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યો હતો તે એવો હતો કે વધારાના એફ.એસ.આઈ. સંબંધિત નિયમોમાં થયેલ અનુવર્તી સુધારાનો મંજૂર કરાયેલા ઈમારતના નકશા પર કોઈ પ્રભાવ પડશે કે નહીં; એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે પર્યાવરણ સંબંધિત પ્રશ્નને ધ્યાનમાં રાખતાં, એવો પ્રભાવ નહીં પડે.

ઉક્ત નિર્ણય તેમાં પ્રવર્તમાન હકીકતી પરિસ્થિતિમાં આપવામાં આવેલો હોવાથી, જેનો વર્તમાન કેસની હકીકતો સાથે કોઈ સામ્ય નથી, અમારી દષ્ટિએ એવું કહી શકાય તેમ નથી કે તેનો કોઈપણ પ્રકારનો અમલ અહીં થાય. શ્રી ગાંગુલીની આ રજૂઆત કે ૧૯૭૭ ના અધિનિયમ હેઠળ રાજ્ય દ્વારા વિકાસ યોજનાને મંજૂરી આપવામાં આવેલી અવધિ સમાપ્ત થઈ જવા છતાં તેને વિસ્તરેલી ગણવી જોઈએ, અમારી દષ્ટિએ સ્વીકાર્ય થઈ શકે તેવી નથી.”

ઉપરોક્તમાંથી એવું કહી શકાય કે જો પ્રારંભિક કાર્યવાહી ગેરકાયદેસર હોય, અર્થાત્ જો પાયો જતો રહે, તો ઉપરનું માળખું પણ ધરાશાયી થઈ જાય.

વર્તમાન કેસમાં પણ, એકવાર અમે એવો નિષ્કર્ષ કરીએ કે પર્યાવરણીય મંજૂરીના અભાવે થયેલું બાંધકામ સંપૂર્ણપણે ગેરકાયદેસર છે, તો ત્યારબાદ માત્ર અનુમાનિત જોગવાઈની મદદથી તે આપોઆપ નિયમિત ઠરી શકશે નહીં।

કેટલેક અંશે એ જ દિશામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કાલિદાસ ઉમેદરામ અને અન્ય વિ. ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય, (૧૯૯૬)૭ એસ.સી.સી. ૬૩૫, માં એવો અભિપ્રાય લીધો હતો કે કાલ્પિત જોગવાઈનો અર્થ એવો મુક્ત પરવાનો નથી કે જેના આધારે તે જોગવાઈનો એવો ઉપયોગ કરવામાં આવે જે તે જોગવાઈ જે હેતુસર કરવામાં આવી છે તેને જ નિષ્ફળ બનાવે. સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ નિરીક્ષણો કર્યા હતા :

આ સત્ય છે કે, અરજિ પ્રાપ્ત થયેલી તારીખથી ત્રણ માસની અંદર, તેમાં નિર્દિષ્ટ રીતે લેવાયેલ સમયને બાદ રાખીને, જો કલેક્ટર પરવાનગી આપતા નથી, તો પરંતુકમાં અનુમાનિત પરવાનગીનું પ્રાવધાન કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ શરત એ છે કે જમીનનો ઉપયોગ વેપારી પાકો ઉગાડવા માટે થવો જોઈએ, ઔદ્યોગિક હેતુઓ માટે અથવા મકાન બાંધકામના હેતુઓ માટે નહીં. અનુમાનિત પરવાનગીનો અર્થ એવો મુક્ત પરવાનો નથી કે જમીનનો ઉપયોગ અન્ય કોઈપણ હેતુ માટે કરીને અનુદાનના હેતુને નિષ્ફળ બનાવવામાં આવે. આવા અનુદાનની પાછળની જાહેર નીતિ કૃષિ ઉત્પાદન વધારવાની છે જેથી જમીન ખેડનારને આર્થિક સશક્તિકરણ પ્રાપ્ત થાય અને ભારતના સંવિધાનની પ્રસ્તાવનામાં તથા કલમ ૩૮ અને ૪૬માં સુનિશ્ચિત કરાયેલ સામાજિક અને આર્થિક ન્યાય તથા આવક અને દરજ્જામાં અસમાનતાઓને ઓછું કરવાનો હેતુ સિદ્ધ થઈ

શકે. રાજ્ય કલમ ૩૯(બી) હેઠળ પોતાના ભૌતિક સાધનોનું વિતરણ ઉક્ત હેતુને સાધવા માટે કરે છે. અનુદાન અથવા પરવાનગી પ્રાપ્ત કર્યા પછી, અનુદાનગ્રાહી-અપીલકર્તાઓ જમીનને બિન-કૃષિ ઉપયોગમાં તેમજ મકાનો બાંધવા માટે રૂપાંતરિત કરી શકતા નથી. નામમાત્ર રકમમાં સરકારી જમીનની વેચાણકાર્યવાહી જાહેરપણે સ્વીકારેલા બંધારણીય હેતુઓ માટે હતી. રૂપાંતર પછી, બાંધકામના હેતુઓ માટે જમીનોનું વેચાણ અચાનક મળેલ લાભ સમાન બનશે. સ્પષ્ટ છે કે, આ પ્રકારની ચક્રમો આપતી પદ્ધતિ દ્વારા અનુદાનનો જાહેર હેતુ અને બંધારણીય લક્ષ્યો નિષ્ફળ જશે. તેથી, સરકાર દ્વારા અનુદાન રદ કરવામાં આવવું ચુકિતસંગત છે. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓમાં, સમગ્ર જમીનક્ષેત્રફળ સંબંધે અનુદાન પાછું ખેંચવાનો સરકારને અધિકાર હતો.

મનસિંહભાઈ કહાલસિંહભાઈ વિ. સુરત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ ગુજ. જજ, વિભાગીય આ અદાલતની ખંડપીઠ સમક્ષ પ્રશ્ન એ હતો કે તે કેસના અરજદારો દ્વારા હાથ ધરાયેલ બાંધકામનું કામ કાયદા અનુસાર હતું કે નહોતું. ઉક્ત કેસમાં પણ એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે બાંધકામ કરવાની પરવાનગી માટેની અરજી ૭મીના રોજ રજૂ કરવામાં આવી હતી ઓગસ્ટ ૧૯૯૯ અને કારણ કે તે સંબંધમાં એક મહિનાની અવધિમાં કોઈ સંદેશાવ્યવહાર થયો ન હતો, તેથી કાનૂની કલ્પનાના આધારે એવું કહી શકાય કે અરજી મંજૂર થઈ ગઈ હતી. ઉક્ત પૃષ્ઠભૂમિમાં, ખંડપીઠે નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા :

આ રીતે, અરજદારે જણાવ્યા મુજબનો એક મહિનાનો અવધિ પૂર્ણ થઈ ગયો હોય તોય, સિટી એન્જિનિયરને નવા મકાનના નિર્માણનો પ્રારંભ કરવાની પ્રસ્તાવિત તારીખની નોટિસ આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી અને આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, અરજદારો બાંધકામનું કામ શરૂ કરી શકતા નહોતા. કલમ ૨૬૩ અને ભાગ ૧૨ ના નિયમ ૩ માં ધારિત જોગવાઈનો ઉલ્લેખ છે. ઉપરોક્ત જોગવાઈનું વાંચન કરતાં, અને ધાર્યું હોય કે ધારિત જોગવાઈ અન્યથા કાયદેસર એવા બાંધકામ માટે લાગુ પડે છે, તો પણ કામ શરૂ કરવાની નોટિસ આપવી આવશ્યક છે અને તે બાદ જ મકાનના નિર્માણનું કામ શરૂ કરી શકાય. મકાનનું નિર્માણ પૂર્ણ થયા પછી, તે પછીના એક મહિનાની અંદર, પ્રમાણપત્ર સાથે પૂર્ણતાની લેખિત નોટિસ આપવી જરૂરી છે. કાયદો એવું પણ પ્રતિબંધિત કરે છે કે મકાનનો ઉપયોગ કરવા માટે જારી કરાયેલ કોઈ પરવાનગી અથવા કબજાપત્રના પ્રમાણપત્રના અભાવે, તે મકાનમાં વસવાટ કરવો નહીં. વર્તમાન મામલામાં, આ જોગવાઈઓનો સ્પષ્ટ ભંગ થયો છે. કોઈ નોટિસ આપવામાં આવી નથી અને છતાં અમને જણાય છે કે વ્યક્તિઓએ મકાન કબજે કરીને તેમાં વસવાટ શરૂ કર્યો છે. આ બાબત અરજદારોના આશય વિશે ઘણું કહે છે. ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે અદાલતે એ ધ્યાનમાં રાખવું પડે છે કે અદાલત સમક્ષ શુદ્ધ હાથે આવનાર અને કાયદા અનુસાર વર્તન કરનાર વ્યક્તિઓને જ સહાય આપવાની હોય છે, કાયદાની જોગવાઈઓનો ભંગ કરનાર વ્યક્તિઓને નહીં.

“આથી, સ્વયંસ્પષ્ટ છે કે અનુમાનિત પરવાનગીનો અર્થ એવો થાય છે કે કોઈ વ્યક્તિ નિયમ ૩ માં ઉલ્લેખિત અવધિ પૂર્ણ થયા પછી નિયમો, ઉપનિયમો વગેરેનું કડક પાલન કરીને ઈમારત ઊભી કરે છે. અહીં ભારપૂર્વક નોંધવું આવશ્યક છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ ઈમારત ઊભી કરવા

માટે પરવાનગી મેળવવા કમિશનર સમક્ષ અરજી કરે છે, ત્યારે સંબંધિત વ્યક્તિ ઈમારત સંબંધિત નિયમો, વિનિયમો અને ઉપનિયમોથી પરિચિત હોય છે. બાંધકામ વિનિયમો અને ઉપનિયમો મુજબ તથા ખાસ કરીને એફ.એસ.આઈ. ધ્યાનમાં રાખીને બાંધકામ કરવાનું તેના પર નિર્ભર છે. જે વ્યક્તિ નિયમો અને વિનિયમો મુજબ ઈમારત બાંધે છે, તે જ કહી શકે કે તેણે કાયદાની આવશ્યકતા મુજબ ઈમારત બાંધેલી છે, અન્યથા નહીં. અનુમાનિત પરવાનગી તેવા કિસ્સામાં લાગુ પડી હોવાનું કહી શકાય જ્યાં કોઈ વ્યક્તિએ પ્રચલિત નિયમો, ઉપનિયમો અને બાંધકામ વિનિયમો અનુસાર બાંધકામ કર્યું હોય, અન્યથા નહીં. નોંધવું આવશ્યક છે કે તે જ રીતે સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ કલકત્તા મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના કેસમાં, નિયમ ૩ નું અધિનિયમના પરિશિષ્ટ ૪ ના અધ્યાય ૧૨ માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે ૩૦ દિવસની અંદર જો કોઈ અસ્વીકાર ન હોય, તો નિયમોના આધીન રહીને કોઈ વ્યક્તિ મકાન બાંધકામનું કાર્ય આરંભી શકે છે, પરંતુ તે રીતે નહીં કે જે અધિનિયમની કોઈ જોગવાઈ અથવા કોઈ નિયમ અથવા ઉપનિયમોનું ઉલ્લંઘન કરે. અધિનિયમ હેઠળ, આરંભ પહેલાં, પરિશિષ્ટ ૪ ના અધ્યાય ૧૨ માં કલ્પાયેલ મુજબ નોટિસ આપવી આવશ્યક છે. તેથી, અમારા મત મુજબ, બધી બિલ્ડિંગ નિયમાવલીઓને ધ્યાનમાં રાખીને મકાનના બાંધકામ માટે નકશો રજૂ કરવો જરૂરી છે અને જો કોઈ વ્યક્તિ તેનાથી વિરુદ્ધ બાંધકામ કરે, તો તે ગેરકાયદેસર હોવાથી તેને ધરાશાયી કરવું જ જોઈએ. અરજદારો દ્વારા કરવામાં આવેલ આ સૂચન કે કેવો પણ પ્રકારનો નકશો રજૂ કરવામાં આવે અને જેના સંબંધે ત્રીસ દિવસની અંદર કોઈ જાણ કરવામાં ન આવે, તો તે વ્યક્તિને પરવાનગી આપવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવે, તેમાં કોઈ જ સાર નથી. આવો અભિપ્રાય સ્વીકારવામાં આવે, તો તેનો લાભ માત્ર ગેરકર્મ કરનારાઓને જ થશે, જેઓ બાંધકામ પૂર્ણ કરશે અને મકાન/ફ્લેટોનું હસ્તાંતરણ કરશે, અને નિર્દોષ ખરીદદારો મુશ્કેલીમાં મુકાઈ જશે. આ

પરિસ્થિતિઓમાં, જો કોઈ વ્યક્તિ નિયમો, નિયમાવલીઓ અને ઉપનિયમોના ઉલ્લંઘનમાં મકાન બાંધે, તો તે ગેરકર્મ કરનાર છે અને અધિકારીની સાંઠગાંઠ અથવા બેદરકારીને કારણે પરવાનગી આપવામાં આવી ન હોય તો પણ, તે માટે માન્ય માનવાની જોગવાઈનો આશ્રય ઉપલબ્ધ થઈ શકતો નથી. માનનીય એકલ ન્યાયાધીશે આ નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં યોગ્યતા દર્શાવી હતી કે માન્ય માનવાની પરવાનગી નિયમો અને નિયમાવલીઓ સાથે અસંગત હોઈ શકે નહીં અને સંબંધિત નિયમો અને નિયમાવલીઓના વિરોધમાં કોઈ માન્ય માનવાની પરવાનગી હોઈ શકે નહીં.”

સામાવાળાઓ દ્વારા આધારિત કેસ કાયદો :

હવે અમે તે વિવિધ નિર્ણયો પર વિચારણા કરવા આગળ વધીએ છીએ, જેઓ પર સામાવાળાઓ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે દબાવેલો નિર્ભરતા મૂકી છે.

મહત્વના તથ્યોના દબાવી રાખવાના મુદ્દા પર, સર્વોચ્ચ અદાલતના રાજાભાઈ અબ્દુલ રહેમાન મુનશી વિ. વાસુદેવ ધનજીભાઈ અંગેના નિર્ણય પર પ્રબળ આધાર મુકવામાં આવ્યો છે મોડી, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૩૪૫. સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉક્ત નિર્ણયમાં એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે અદાલત માત્ર માંગણી કરવામાં આવે એટલા માટે વિશેષ અનુમતિ આપવાની બંધાયેલી નથી. જે પક્ષકાર, સાચા તથ્યો અદાલતના ધ્યાન પર લાવવામાં આવે તો અદાલત વિશેષ અનુમતિ આપશે નહીં, એવી જાણ હોય અથવા એવો વાજબી વિશ્વાસ હોય છતાં અદાલતનો આશ્રય લે છે, તેના માટે તેવા તથ્યો જણાવવું તેનું

કર્તવ્ય છે, કે જે આ અદાલતની વિવેકાધીન સત્તાઓના ઉપયોગ પર વાજબી રીતે પ્રભાવ પાડી શકે.

અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું કે મહત્વપૂર્ણ માહિતી દબાવી રાખવાનો કોઈપણ પ્રયાસ અદાલત પાસેથી મેળવેલા આદેશના રદ થવામાં પરિણમશે.

તે કેસના તથ્યોમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલા કાનૂની સિદ્ધાંત અંગે કોઈ વિવાદ રહી શકતો નથી. આ સિદ્ધાંત હાલના કેસમાં કોઈ રીતે લાગુ પડતો નથી, કારણ કે અમે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે અરજદારો તરફથી કોઈ મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનું દબાવવું થયું નથી. અમારા ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં અમે સમજાવ્યું છે કે અરજીએ આપેલા જવાબી હલફનામું દાખલ થયું ત્યારે જ સૌના ધ્યાન પર આવ્યું કે સામાવાળાઓ અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી પર આધાર રાખી રહ્યા છે, જે બાબત અરજદારોને જાણીતી નહોતી. તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલતનો આ નિર્ણય સામાવાળાઓને કોઈ રીતે ઉપયોગી થતો નથી.

આ વડી અદાલતની દ્વિ-ન્યાયાધીશ પીઠનો સત્સંગી શિશુવિહાર કેળવણી ટ્રસ્ટ વિ. પી.એન. પટેલ, ૧૯૭૭ જી.એલ.આર. ૬૧૫ કેસનો નિર્ણય, માન્ય ગૃહિત કલ્પનાને સંબંધિત રજૂઆતોના સમર્થનમાં આધારરૂપ તરીકે અવલંબવામાં આવ્યો છે. ઉક્ત કેસમાં, અદાલતે વિચાર કર્યો ગુજરાત માધ્યમિક શિક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૭૨ ની કલમો ૩૬(૨) અને ૩૬(૩). કલમ ૩૬(૨) માં એવી ધારિત કાનૂની કલ્પના માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જો અધિકૃત અધિકારી નિર્ધારિત જપ દિવસની અવધિની અંદર મેનેજરને પોતાનો નિર્ણય

સંપ્રેષિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો પ્રસ્તાવિત કાર્યવાહી મંજૂર થયેલી માનવામાં આવશે. અધિનિયમની કલમ ૩૬(૩) હેઠળ, તપાસ બાકી હોય તે દરમિયાન સસ્પેન્શનના સંદર્ભમાં, અધિકૃત અધિકારી દ્વારા એવી સસ્પેન્શનની મંજૂરી જપ્ત દિવસની અવધિની અંદર સંપ્રેષિત કરવામાં નિષ્ફળતા થાય, તો આવી અવધિ પૂર્ણ થતાં સસ્પેન્શનને કોઈ અસર રહેતી નથી. તે કેસના તથ્યોમાં, અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે શાળા વ્યવસ્થાપન દ્વારા કર્મચારીની સેવા સમાપ્ત કરવાની કાર્યવાહી બાબતે પૂર્વ પરવાનગી વિચારવામાં આવી હતી અને તપાસ બાકી હોય તે દરમિયાન સસ્પેન્શનમાં અનુસર્તી મંજૂરીનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ બંને પરિસ્થિતિઓમાં સંબંધિત પ્રસ્તાવ અથવા સસ્પેન્શનની કાર્યવાહી પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી આ જપ્ત દિવસની કાનૂની અવધિ પૂર્ણ થતા ધારિત કાનૂની કલ્પના અમલમાં આવશે. અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે સસ્પેન્શનના કેસમાં, આવી સસ્પેન્શન જપ્ત દિવસની અવધિ પૂર્ણ થતાં અસરવિહીન બની જશે. અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે કાનૂની કલ્પનાને સંપૂર્ણ કાનૂની અમલશક્તિ આપવી જ પડે અને વ્યવસ્થાપનની એકતરફી કાર્યવાહી દ્વારા અથવા કોઈ ત્યાગ અથવા સંમતિ દ્વારા પણ કાનૂની અવધિના ત્યાગ, વિસ્તરણ અથવા વધારો કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો નથી.

આ નિર્ણયનો આશ્રય આ રજૂઆતને બળ આપવા માટે લેવાયો છે કે વિધિસર્જિત કલ્પનાને તેનો પૂર્ણ અર્થ આપવો જ જોઈએ. કાનૂની સિદ્ધાંત તરીકે અમે તે સાથે સહમત છીએ, પરંતુ આ નિર્ણય સામાવાળાઓને કોઈ ઉપયોગી થતો નથી, કારણ કે વર્તમાન મામલે અમે એવો અભિપ્રાય અપનાવ્યો છે કે

કોઈપણ વિધિસર્જિત પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં, જો જાહેરનામું, ૨૦૦૬ ની જોગવાઈઓનો ભંગ થયો હોય, તો એવો ભંગ અથવા ઉદ્બંધન વિધિસર્જિત જોગવાઈ હેઠળ આપવામાં આવેલી વિધિસર્જિત પર્યાવરણીય મંજૂરીથી નિવારિત અથવા સુધારિત ગણાશે નહીં.

મ્યુનિસિપલ કમિટી, હોશિયારપુર વિ. દર્શન લાલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૪૬ લાહોર ૪૧૩ માં, વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે પંજાબ મ્યુનિસિપલ અધિનિયમની જોગવાઈઓનો વિચાર કર્યો હતો. ઉક્ત કેસમાં, અદાલતે અધિનિયમની કલમ ૧૯૫ અને ૧૯૫એનો વિચાર કર્યો હતો, જેમાં એવી જોગવાઈ છે કે, જ્યાં કલમ ૧૯૫એ હેઠળની નોટિસના અનુસંધાને અટકાવવામાં આવેલ મકાનના બાંધકામને ચાલુ રાખવા માટેની મંજૂરીની અરજી મ્યુનિસિપલ કમિટી સમક્ષ કરવામાં આવી હોય, પરંતુ તે અંગે અધિનિયમની કલમ ૧૯૩(૪) દ્વારા નિર્ધારિત ૬૦ દિવસની અંદર કોઈ આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો ન હોય, અને અરજદાર કાયદેસરની અવધિ પૂર્ણ થયા પછી મકાનનું બાંધકામ પૂર્ણ કરે, ત્યાં બાંધકામ માટેની મંજૂરી મ્યુનિસિપલ કમિટી દ્વારા આપવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવવું જોઈએ. આ ચુકાદા પર, વિશેષ કરીને, અદાલતે કરેલા તે અવલોકનો પર ભાર મૂકવા માટે નિર્ભરતા રાખવામાં આવી છે કે સ્પષ્ટ મંજૂરી અને એવી મંજૂરી કે જે કાયદા અનુસાર આપવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવે છે, એ બંને વચ્ચે કોઈ ફરક નથી.

આ નિર્ણય પણ સામાવાળાઓ માટે કોઈ ઉપયોગનો નથી, કારણ કે જો ઉક્ત નિર્ણયમાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતનું નજીકથી વિચારણા કરવામાં આવે, તો અમારા મત મુજબ તે અરજદારોને સહાયરૂપ થવું જોઈએ. આ નિર્ણય બે કારણોસર સહાયક નથી: પ્રથમ, અદાલતને આ મુદ્દો વિચારવાનો અવસર આવ્યો નહોતો કે જે પ્રમાણે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે તે મુજબ ૬૦ દિવસની મુદત પૂર્ણ થાય તે પહેલાં બાંધકામ પૂર્ણ થઈ ગયું હોત તો સ્થિતિ શું થાત અધિનિયમની કલમ ૧૯૩(જ). શું, આવી પરિસ્થિતિઓમાં, જે વ્યક્તિ બાંધકામ ઊભું કરવા માગતી હતી તે અનુમાનિત જોગવાઈ પર આધાર રાખી શકતી હોત, અને બીજું, ઉક્ત કેસમાં સ્વીકાર્ય રીતે બાંધકામ કાનૂની અવધિ પૂર્ણ થયા પછી, અર્થાત્ ૬૦ દિવસ પછી, ઊભું કરવામાં આવ્યું હતું. જો એવું હોય, તો અનુમાનિત જોગવાઈને તેનો સાચો અર્થ અને અસર આપવા માટે, સ્પષ્ટ મંજૂરી અને કાયદામાં આપવામાં આવી હોવાનું અનુમાનિત માનવામાં આવતી મંજૂરી વચ્ચે કોઈ ફરક પડતો નથી એવું ઠરાવવામાં અદાલત ન્યાયસંગત હતી. સંક્ષેપમાં, અમારે એટલું જ વ્યક્ત કરવાનું છે કે પહેલેથી જ કરવામાં આવેલ ગેરકાયદેસર કૃત્ય મંજૂરીના અનુદાનથી, જે કાયદામાં આપવામાં આવેલી હોવાનું અનુમાનિત માનવામાં આવે છે, બચી શકે નહીં.

લાઈવ ઓફ રિસોર્ટ (પી) લિ. અને અન્ય વિ. પંચગણી હિલ સ્ટેશન મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ અને અન્ય, (૨૦૦૧)૮ એસ.સી.સી. ૩૨૯ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે મહારાષ્ટ્ર રીજનલ એન્ડ ટાઉન પ્લાનિંગ અધિનિયમ, ૧૯૬૬ ની જોગવાઈઓનો વિચાર કર્યો હતો. ઉક્ત કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે તે કેસની

હકીકતોમાં અનુમાનિત મંજૂરીના પ્રભાવનો વિચાર કર્યો હતો. જ્યાં સુધી આ નિર્ણયનો સંબંધ છે, અમે અમારા ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં તેની નોંધ લીધી છે અને નિરીક્ષણ કર્યું છે કે આ ચુકાદાને અનુવર્તી ચુકાદામાં, જેનો અમે ઉલ્લેખ કર્યો છે, અલગ ઠરાવી સમજાવવામાં આવ્યો છે. તેમ છતાં, લાઇવ ઓફ રિસોર્ટ (ઉપરોક્ત) માં, અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે જ્યાં અરજી રજૂ થયાની તારીખથી ૬૦ દિવસની અંદર, મંજૂરી આપવાના અથવા તેને નકારવાના સ્વરૂપે, કોઈ આદેશ સંપ્રેષિત કરવામાં ન આવે, ત્યાં સત્તાધિકારીએ પ્રસ્તાવિત બાંધકામને અનુમતિ આપી હોય તેમ માનવામાં આવશે. આ કેસમાં પણ, એવી ફરિયાદ નહોતી કે અપીલકર્તાઓએ ૬૦ દિવસ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં બાંધકામ પૂર્ણ કરી લીધું હતું અને ત્યારબાદ અનુમાનિત જોગવાઈનો આશ્રય લીધો હતો. તે કેસની હકીકતોમાં, સર્વોચ્ચ અદાલત આ નિષ્કર્ષ પર આવી હતી કે અનુમાનિત જોગવાઈએ પરિસ્થિતિને બચાવી લીધી હતી. અમારા મત મુજબ, આ ચુકાદો પણ સામાવાળાઓ માટે કોઈ ઉપયોગી નથી.

દિલ્લી કલોથ એન્ડ જનરલ મિલ્સ કો. લિ. અને અન્ય વિ. રાજસ્થાન રાજ્ય અને અન્ય, (૧૯૮૬)૨ એસ.સી.સી. ૪૪૮, પર ફરી એકવાર કાયદાની કોઈ જોગવાઈ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલા વિધાનાત્મક કલ્પનાને સમજાવવા માટે નિર્ભરતા રાખવામાં આવી હતી. તે કેસના તથ્યોમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે સ્પષ્ટીકરણો હેઠળની વિધાનાત્મક જોગવાઈને ધ્યાનમાં લેતાં, સતત પ્રક્રિયામાં મધ્યવર્તી તબક્કે ઉત્પન્ન અથવા નિર્મિત થયેલ અને બીજી ચીજવસ્તુના નિર્માણ માટે વપરાયેલ અથવા ઉપયોગમાં લેવાયેલ માલને, તેવા

વપરાશ અથવા ઉપયોગ થવાના તત્કાળ પહેલાં, તે સ્થળ અથવા પરિસરેથી દૂર કરવામાં આવ્યો હોવાનું માનવામાં આવશે. અદાલતે કહ્યું હતું કે વિધાનાત્મક જોગવાઈ એ કલ્પિત માનવામાં આવેલ તથ્યના અસ્તિત્વના અભાવની સ્વીકારોક્તિ છે, એવું સુસ્થાપિત છે. તેથી, સ્પષ્ટીકરણો હેઠળની વિધાનાત્મક જોગવાઈને ધ્યાનમાં લેતાં, મધ્યવર્તી તબક્કે ઉત્પન્ન અથવા નિર્મિત થયેલ અને ત્યારબાદ બીજી ચીજવસ્તુના નિર્માણ માટે સંકલિત પ્રક્રિયામાં વપરાયેલ અથવા ઉપયોગમાં લેવાયેલ માલ હકીકતમાં દૂર કરવામાં આવ્યો ન હતો, છતાં તેને દૂર કરવામાં આવ્યો હોવાનું ગણવું આવશ્યક હતું. ઉક્ત કેસમાં, રાજસ્થાન રાજ્યએ રાજસ્થાન ટાઉન મ્યુનિસિપાલિટીઝ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૭(૧) હેઠળ જાહેર જનતાને માહિતી આપતી એક અધિસૂચના પ્રસિદ્ધ કરી હતી કે, તે અધિનિયમની કલમ ૫(૧) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, તે કોટા મ્યુનિસિપાલિટીની હદોનો વિસ્તાર કરીને તેમાં રાયપુરા ગામનો સમાવેશ કરવાનો પ્રસ્તાવ કરે છે, અને તે બાબતે વાંધાઓ આમંત્રિત કર્યા હતા. પરંતુ, ત્યારબાદ અંતિમ અધિસૂચના પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી નહોતી. ઉમ્મેદગંજ ગામના મામલામાં, કોટા મ્યુનિસિપાલિટીની હદોનો વિસ્તાર કરીને તેનો સમાવેશ કરતી એક અધિસૂચના હતી, પરંતુ તે પહેલાં પણ જાહેર જનતાના વાંધાઓ આમંત્રિત કરતી અધિસૂચના પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી નહોતી. બાદમાં, ૧૯૬૦માં બીજી એક અધિસૂચના પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી, જેના દ્વારા ઉમ્મેદગંજ ગામને કોટા મ્યુનિસિપાલિટીની હદોમાંથી બહાર રાખવામાં આવ્યું. રાજસ્થાન મ્યુનિસિપાલિટીઝ અધિનિયમ, ૧૯૫૮ ની મ્યુનિસિપાલિટીઓની હદનિર્ધારણ

અને તે સંબંધિત પ્રક્રિયા અંગેની જોગવાઈઓ ૧૯૫૧ના અધિનિયમમાં રહેલી જોગવાઈઓ સાથે મોટા ભાગે સમાન હતી. તેથી, ૧૯૫૯ના અધિનિયમની કલમો ૪ થી ૭ તેમજ તે જ વિષયમાં ૧૯૫૧ના અધિનિયમની અગાઉની જોગવાઈઓ, રાયપુરા ગામ અથવા ઉમ્મેદગંજ ગામ પૈકી કોઈના મામલામાં પણ પાલિત કરવામાં આવી નહોતી. કોટા મ્યુનિસિપલ લિમિટ્સ (કન્ટિન્યુડ એક્ટિવિટીઝ) વેલિડેટિંગ અધિનિયમ, ૧૯૭૫ પસાર કરવામાં આવ્યો ત્યારે અધિનિયમની કલમો ૪ થી ૭ કાયદાપુસ્તકમાં કોઈ સુધારા વિના યથાવત્ રહી હતી. વેલિડેટિંગ અધિનિયમની કલમ ૩ એ જોગવાઈ કરતી હતી કે, ૧૯૫૯ના અધિનિયમની કલમો ૪ થી ૭માં રહેલી કોઈ બાબત અથવા કોઈ અદાલતના કોઈ ચુકાદા, હુકમનામા, આદેશ અથવા નિર્દેશમાં રહેલી કોઈ બાબત હોવા છતાં, રાયપુરા અને ઉમ્મેદગંજ ગામો હંમેશા કોટા મ્યુનિસિપાલિટીની હદોમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા રહ્યા છે અને બધા હેતુઓ તથા તમામ ઉદ્દેશો માટે આગળ પણ અસ્તિત્વ ધરાવે છે એવું માનવામાં આવશે. ઉપરોક્ત કેસના તથ્યોમાં, અદાલતે એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો કે વેલિડેટિંગ અધિનિયમમાં રાયપુરા અને ઉમ્મેદગંજ ગામો કોટા મ્યુનિસિપાલિટીની હદોમાં આવે છે એવી કાનૂની સ્થિતિને વિધાનાત્મક રીતે માનવાની જરૂર હતી, અને તે કાનૂની પરિણામ સર્જે એવા તથ્યોને વિધાનાત્મક રીતે માનવાની જરૂર ન હતી. અદાલતે નોંધ્યું હતું કે જ્યારે કોઈ તથ્યને માન્ય ગણી લેવાનું હોય, ત્યારે તેના પરિણામો અને અનુસંગો પણ માન્ય ગણવા પડે, અર્થાત્ કલ્પિત માન્ય તથ્યોથી જે અનુસરતું હોય તે પણ માન્ય ગણવું પડે.

અમારા મત મુજબ, આ નિર્ણય સામાવાળાઓ માટે કોઈ ઉપયોગી નથી, કારણ કે તે કેસના તથ્યોમાં અનુમાનિત જોગવાઈનો સિદ્ધાંત લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.

સ્ટેટ ઓફ બૉમ્બે વિ. પાંડુરંગ વિનાયક અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૩ એસ.સી. ૨૪૪, માં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે, જ્યારે કોઈ કાયદો એવું નિર્ધારિત કરે છે કે કોઈ કાર્ય થયેલું માનવામાં આવશે, જ્યારે હકીકતમાં અને સત્યતઃ તે કાર્ય થયેલું ન હોય, ત્યારે તે વૈધાનિક કલ્પનાનો આશરો કયા હેતુઓ માટે અને કયા વ્યક્તિઓ વચ્ચે લેવો છે તે નિર્ધારિત કરવાનો અધિકાર તથા ફરજ અદાલતને છે અને તે વૈધાનિક કલ્પનાને પૂર્ણ અસર આપવામાં આવવી જોઈએ તેમજ તેને તેના તાર્કિક અંત સુધી પહોંચાડવી જોઈએ. સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટ કરેલા આ કાનૂની સિદ્ધાંત અંગે કોઈ વિવાદ રહી શકે નહીં, અને જો આ સિદ્ધાંતને તેની પૂર્ણ કડકાઈ સાથે લાગુ કરવામાં આવે, તો પણ તે કોઈ પણ રીતે સામાવાળાઓને મદદરૂપ થતો નથી. અમારા કેસમાં જે બાબત થયેલી માનવામાં આવી શકે તે ભવિષ્યલક્ષી અસરથી આપવામાં આવેલ પર્યાવરણીય મંજૂરી છે અને તે પછી, સૂચના, ૨૦૦૬, અનુસાર વિકાસકાર્યો આગળ વધારવા માટે ખુલ્લું રહેશે, પરંતુ કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં, એવી માન્ય કલ્પનાને પૂર્વલક્ષી અસરથી લાગુ કરી શકાતી નથી જેથી એવો દાવો કરવામાં આવે કે જે કાંઈ ગેરકાયદેસરતા આચરવામાં આવી છે તે સુધરી અને દુરસ્ત થઈ ગઈ છે.

કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય વિ. ઓલ ઇન્ડિયા મેન્યુફેક્ચરર્સ ઓર્ગેનાઇઝેશન અને અન્ય, (૨૦૦૬)જ એસસીસી ૬૮૩ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે તે કેસના તથ્યોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં રેસ જુડિકેટના સિદ્ધાંતનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું હતું. તે કેસમાં, વિવાદાસ્પદ પરિયોજના એક મેગા પરિયોજના હતી, જે કર્ણાટક રાજ્યના વ્યાપક જાહેર હિતમાં હતી. એક સંસ્થાએ ફેમવર્ક એગ્રિમેન્ટ (સંક્ષેપમાં, 'એફડબલ્યુએ') ને પડકારતી જાહેર હિતની અરજી એ આધાર પર દાખલ કરી હતી કે જે જમીનનું અધિગ્રહણ કરવામાં આવી રહ્યું હતું તે પરિયોજનાને જરૂરી હતી તેની સરખામણીએ ઘણી વધારે હતી. કર્ણાટક વડી અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે એફડબલ્યુએની અનુસૂચિ ૧ માં દર્શાવાયેલ જમીનની આવશ્યકતા ખૂબ જ વધારીને દર્શાવવામાં આવી હતી અને તે ગેરકાયદેસર રીતે નંદી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર કોરિડોર એન્ટરપ્રાઇઝિસ લિ. (સંક્ષેપમાં, 'નંદી') માટે વિશાળ નફો ઉભો કરશે. સર્વોચ્ચ અદાલતે આ હકીકતનો નોંધ લીધો હતો કે ત્યારબાદ વડી અદાલત સમક્ષ દાખલ થયેલી જાહેર હિતની અરજી જે જ આધાર પર દાખલ કરવામાં આવી હતી, તે જ આધાર પર અગાઉ એક એચ.ટી. સોમશેખર રેડ્ડી દ્વારા પણ આ પરિયોજનાને પડકારવામાં આવી હતી. વિવાદપ્રક્રિયાના અગાઉના તબક્કામાં, કર્ણાટક વડી અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે સામાવાળા ક્રમાંક ૨ સાથે કરારમાં પ્રવેશ કરતી વખતે સરકારે મનસ્વી રીતે વર્તન કર્યું નહોતું અને કરાર જાહેર નીતિના વિરોધી હોવાના કારણે ગેરકાયદેસર નહોતો. અદાલતે વધુમાં એવું પણ ઠરાવ્યું હતું કે તે કરાર કોઈ પણ રીતે કોઈ સંવિધાનિક જોગવાઈ અથવા પ્રવર્તમાન કાયદાકીય

અધિનિયમોના વિરોધમાં નહોતો. અનુરૂપ રીતે, વડી અદાલતે અરજી ફગાવી દીધી હતી.

એવું પ્રતીત થાય છે કે ત્યારબાદ ફરી એકવાર એ જ વિષયવસ્તુ સંબંધે જાહેર હિતની વાદી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં બે પ્રશ્નો ઉઠાવવામાં આવ્યા હતા : (૧) કર્ણાટક સરકાર અને નંદી વચ્ચે કરવામાં આવેલ એફ.ડબલ્યુ.એ. કોઈ છેતરપિંડી અથવા ખોટી રજૂઆતનું પરિણામ હતું કે કેમ; અને (૨) પ્રકલ્પ માટે જેટલી જમીનની જરૂર હતી તેનાથી વધુ જમીન રાજ્ય સરકારે હસ્તગત કરી હતી કે કેમ, અને એવો દાવો ઉપસ્થાપિત કરવો તેના માટે પુષ્કો હતો કે કેમ.

વડી અદાલતની વિભાગીય પીઠે મૂળરૂપે કલ્પિત મુજબ યોજનાનો અમલ કરવા અને એફ.ડબલ્યુ.એ.નો અક્ષરશઃ અને ભાવશઃ અમલ કરવા કર્ણાટક રાજ્ય તથા તેની તમામ સાધનસામગ્રીને આદેશ આપતાં રિટ અરજીઓ મંજૂર કરી. વડી અદાલતે મુખ્ય સચિવ વિરુદ્ધ ફરિયાદ ચલાવવાનો પણ આદેશ આપ્યો

કર્ણાટક સરકાર, ઉદ્યોગ અને વાણિજ્ય વિભાગના અન્ડર સેક્રેટરી, જેમણે તેમના દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા સોગંદનામાંઓના પરિણામે સર્વોચ્ચ અદાલતના ધ્યાન પર આવેલાં કેટલાક ગુનાઓ અંગે સિવિલ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૪૦ મુજબ કલ્પના કરવામાં આવી છે. કર્ણાટક રાજ્યએ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી અને મુખ્યત્વે એવી દલીલ કરી કે વડી

અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી બીજી અરજી ઉપર પૂર્વનિર્ણિત પ્રશ્નના સિદ્ધાંતો લાગુ પડતા હોવાથી તે અવરોધિત હતી, કારણ કે વધારાની જમીનનો મુદ્દો વાદવિવાદના પ્રથમ ચરણમાં 'સીધો અને નોંધપાત્ર રીતે વિવાદમાં' હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે, આવી દલીલોની મૂળવણી કરવા માટે, અગાઉની જાહેર હિતની અરજીમાં કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓની તુલના અનુગામી અરજીમાં કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ સાથે કરી. સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું કે બન્ને અરજીઓમાં કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ નોંધપાત્ર રીતે સમાન હતી. ત્યારબાદ સર્વોચ્ચ અદાલતે વિચાર્યું કે બીજી અરજી દાખલ કરવા માટે કોઈ નવું વાદકારણ ઊભું થયું હતું કે કેમ, અને નોંધ પર રહેલી સામગ્રીના આધારે તે નિષ્કર્ષે આવી કે જે એફ.ડબ્લ્યુ.એ.ને અગાઉ માન્ય રાખવામાં આવ્યું હતું, તે જને બીજી વાર પડકારવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં વિચાર્યું કે વધારાની જમીનનો મુદ્દો વાદવિવાદના પ્રથમ ચરણમાં વિશેષરૂપે ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો, જેનો વડી અદાલતે રાજ્ય સરકારના પક્ષમાં નિર્ણય કર્યો હતો અને તેથી, એ જ મુદ્દો બીજી વાર ઉઠાવી શકાય તેમ ન હતો.

આ રીતે, સર્વોચ્ચ અદાલતે, નોંધપોથી પર રહેલી સામગ્રીના આધારે, આ નિષ્કર્ષ પર આવી કે કાર્યવાહીના કારણ, ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ, કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ, પ્રથમ અરજિયક્ષિ માંગવામાં આવેલા રાહતો તથા બીજી અરજિયિલ્ કરાયેલા દાવાઓ અને રજૂ થયેલી દલીલો મૂળભૂત રીતે સમાન હતાં અને, તેથી, અપીલકર્તા રાજ્ય સરકારની આ દલીલ માન્ય ઠરી કે વિવાદની

પ્રથમ ચક્રની કાર્યવાહીનો ચુકાદો બીજી અરજિયલ્લિ ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રશ્નો માટે પુનઃનિર્ણયના પ્રતિબંધ તરીકે કાર્યરત હતો.

ઉપરોક્ત પૃષ્ઠભૂમિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું કે વડી અદાલત નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૧ ની સ્પષ્ટીકરણ ૪ પાછળ રહેલા સિદ્ધાંત અને તત્વજ્ઞાન પર વિચાર કરવામાં નિષ્ફળ રહી, જે અદાલતની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગને અટકાવે છે.

આ અરજીની સુનાવણી દરમિયાન, આ નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૩૯ પર ઘણો ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. પરિચ્છેદ ૩૯ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ગ્રીનહાલ્ડ વિ. મેલાર્ડના કેસમાં આપવામાં આવેલા એક નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, જે (૧૯૪૭)૨ ઓલ ઈ.આર. ૨૫૫ માં અહેવાલિત છે, જેમાં સોમરવેલ, એલ.જે. એ આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું હતું :

મને એવું લાગે છે કે હું જે અધિકૃત નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરવા જઈ રહ્યો છું તેના આધારે એવું ચોક્કસપણે કહેવું યોગ્ય થશે કે આ હેતુ માટે પૂર્વનિર્ણયબદ્ધતા માત્ર તે મુદ્દાઓ સુધી મર્યાદિત નથી જેઓ વિષે અદાલતને વાસ્તવમાં નિર્ણય આપવા વિનંતી કરવામાં આવે છે, પરંતુ તે એવા મુદ્દાઓ અથવા તથ્યોને પણ આવરે છે, જે વિવાદવિષયનો એટલો સ્પષ્ટપણે ભાગ હોય અને એટલા સ્પષ્ટપણે ઉઠાવી શકાય તેમ હોય કે તેમના સંબંધમાં નવી કાર્યવાહી શરૂ કરવાની મંજૂરી આપવી અદાલતની પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ ગણાય.

અમારા મત મુજબ, રેસ જુડિકેટના બચાવને મજબૂત બનાવવા માટે જેના પર આધાર મુકવામાં આવ્યો છે તે આ નિર્ણય સામાવાળાઓને કોઈ મદદરૂપ થતો નથી, કારણ કે એવું કહી શકાય તેમ નથી કે હાલની અરજીમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં પ્રત્યક્ષ અને મૂળભૂત રીતે વિવાદમાં હતા.

એન.ડી. જયાલ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૦૪)૯ એસ.સી.સી. ૩૬૨, નો આધાર એ રજૂઆતોના સમર્થનમાં લેવાયો છે કે એકવાર ઈ.એ.સી. એ મુદ્દાનો યથાવિચાર વિચાર કર્યા પછી રાજ્ય સરકારને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાની ભલામણ કરી હોય, ત્યારે આવી પરિસ્થિતિમાં ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની રિટ અધિકારિતાનો ઉપયોગ કરતાં આ અદાલતે આવી ભલામણો સામે અપીલરૂપે બેસવું જોઈએ નહીં. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષના પ્રકરણમાં મુદ્દો ટેહરી બંધ પ્રકલ્પ સંબંધિત હતો. તે સંદર્ભમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે ૩ડી નોન-લિનિયર પરીક્ષણ અથવા ડેમ બ્રેક વિશ્લેષણ કરાવવાની આવશ્યકતા અથવા અસરકારકતા સરકાર દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી અને જો સંબંધિત નિષ્ણાત સંસ્થાઓના અભિપ્રાયના આધારે સરકારે આવા પરીક્ષણો ન કરાવવાનો નિર્ણય લીધો હોય, તો જ્યાં સુધી તેવા નિર્ણયને દ્વેષભાવ, મનસ્વીપણું અથવા અતાર્કિકતા આક્ષેપિત ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી અદાલતે સરકારે આવા પરીક્ષણો કરાવવા અંગે સલાહ આપવી જોઈએ નહીં. અદાલતે એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો કે જ્યારે સરકાર અથવા સંબંધિત સત્તાધિકારીએ સર્વ દૃષ્ટિકોણોનો યથાયોગ્ય

વિચાર અને મનનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કર્યા પછી કોઈ નિર્ણય લીધો હોય, ત્યારે તેમાં અદાલત દ્વારા હસ્તક્ષેપ કરવો યોગ્ય નથી. અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે આવા મુદ્દાઓ સરકાર અથવા અમલકર્તા સંસ્થાની પરિપક્વ વિવેકબુદ્ધિ પર જ છોડવા જોઈએ. અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે પરિસ્થિતિ તેવી માંગ કરતી હોય, તો અદાલતોને વહીવટી કાયદાના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોના માળખાના આધારે માત્ર નિરાસક્ત નિર્ણય જ લેવો જોઈએ. જો એવો કોઈ નિર્ણય અપ્રાસંગિક વિચારણાઓ પર આધારિત હોય અથવા મહત્વપૂર્ણ સામગ્રીનો વિચાર ન કરવામાં આવ્યો હોય અથવા પૂર્ણરૂપે મનસ્વી હોય, તો અદાલત હસ્તક્ષેપ કરશે. સર્વોચ્ચ અદાલતે અંતે અવલોકન કર્યું હતું કે વિચારવા માટેનો એકમાત્ર મુદ્દો એ હતો કે નિર્ણય લેનારી સંસ્થાએ સુસૂચિત નિર્ણય લીધો હતો કે નહીં. જો તેનો જવાબ 'હા' હોય, તો હસ્તક્ષેપ કરવાની કોઈ આવશ્યકતા રહેતી નથી.

અમારા મત અનુસાર, આ નિર્ણય સામાવાળાઓને કોઈ ઉપયોગી થતો નથી, કારણ કે સર્વોચ્ચ અદાલતે સમજાવેલા કાનૂની સિદ્ધાંત અંગે કોઈ વિવાદ રહી શકતો નથી, પરંતુ વર્તમાન કેસમાં ઈ.એ.સી.ની ભલામણો અંગે વિશેષ વિવાદ નથી. જોકે અમે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે ભારત સંઘ અદાલતને સંતોષ થાય તે રીતે નિર્ણય કેવી રીતે લેવામાં આવ્યો અને કઈ સામગ્રીના આધારે લેવામાં આવ્યો તે દર્શાવવા માટે નોંધપોથી પર કોઈ સામગ્રી મૂકી શક્યું નથી. વર્તમાન અરજીમાં પ્રશ્ન અનુમાનિત જોગવાઈ અને અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીના પ્રભાવનો છે.

લાફાર્જ ઉમિયામ માઈનિંગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ વિ. ટી.એન. ગોદાવર્મન અને અન્ય, (૨૦૧૧)૭ એસ.સી.સી. ૩૩૮, પર આ દલીલોને સમર્થન આપવા માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે કે ભૂતલક્ષી અસરથી વન અને પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ આપવાની સત્તા સત્તાધિકારીઓ પાસે છે. ઉક્ત કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષનો મુદ્દો એ હતો કે અનુક્રમે તા. ૧૮મી એપ્રિલ ૨૦૧૦ અને ૨૬મી એપ્રિલ ૨૦૧૦ની ભૂતલક્ષી અસરથી અપાયેલી વન અને પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ લાફાર્જ ઉમિયામ માઈનિંગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) દ્વારા કરવામાં આવેલા કથિત દમનને કારણે દૂષિત ઠરે છે કે નહીં. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ લાફાર્જના વિરોધમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તેને આવી ભૂતલક્ષી અસરથી મંજૂરીઓ ‘વનનો અભાવ’ના આધારે પ્રાપ્ત કરી હતી, જ્યારે તેને સંપૂર્ણ જાણ હતી કે પ્રોજેક્ટનું સ્થળ વનજમીન પર આવેલું હતું. કેસના વિશિષ્ટ તથ્યોમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે પેઢીઓ વચ્ચેની સમતાના માપદંડો સંતોષાયા હતા અને પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા મનનો ઉપયોગ ન થવાને કારણે સ્ટેજ-૧ વન મંજૂરી અને સુધારેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાનો વિવાદિત નિર્ણય દૂષિત ઠરે છે એવું કોઈ પણ વાજબી વ્યક્તિ કહી શકે તેમ નહોતું. અદાલતે, પરિચ્છેદ ૧૧૨માં, નોંધ્યું હતું કે ભલે તે વિસ્તારને વન તરીકે ગણાવી શકાય, તેમ છતાં તે ટેકરીપ્રધાન, અસમાન અને ઊંચા-નીચા સ્વરૂપનો વિસ્તાર હતો, જેનો મોટો ભાગ ‘કાર્સ્ટિકાઈડ’ ચુનાપથ્થરથી આવરાયેલો હતો. અદાલતે વધુમાં નોંધ્યું હતું કે પુનઃપ્રાપ્તિ યોજનાના ભાગરૂપે તે વિસ્તારનું પુનર્વનિકરણ કરી શકાય. તેણે વધુમાં જણાવ્યું

હતું કે સ્થાનિક અને મૂળનિવાસી લોકો એમ/એસ. લાફાર્જની વિશ્વસનીયતા અંગે સંતોષિત હતા, કારણ કે કંપની આરોગ્યસંભાળની સુવિધાઓ, પીવાના પાણીની સુવિધાઓ, સ્થાનિક યુવાનોને રોજગાર, ગામના માર્ગોના નિર્માણ, શાળા શિક્ષકોને રોજગાર, બાળકો માટે શિષ્યવૃત્તિ કાર્યક્રમ વગેરે પૂરા પાડી રહી હતી. અદાલતે એ હકીકતની પણ નોંધ લીધી હતી કે સ્થળની મુલાકાત લેનારા એચ.પી.સી.ના સભ્યો દ્વારા ખનનનો મુદ્દો ગ્રામ દુર્બાર સાથે વિસ્તૃત રીતે ચર્ચાઓ હતો અને સમુદાય એમ/એસ. લાફાર્જને ખનન ચાલુ રાખવાની મંજૂરી આપવા સંમત હતો.

આથી, તે કેસના તથ્યોમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અનુપરિણામી વન અને પર્યાવરણ મંજૂરીઓની માન્યતા કાયમ રાખી હતી, કારણ કે નોંધાયેલ સામગ્રીના આધારે તે આ બાબતે સંતોષ પામેલી હતી કે અપીલકર્તા એ ભ્રમ હેઠળ રહ્યો હતો કે ખનનનો વિસ્તાર વન વિસ્તારનો ભાગ બનતો ન હતો. આ નિર્ણય સામાવાળાઓને કેવી રીતે મદદરૂપ થશે તે મૂલવવામાં અમે નિષ્ફળ જઈએ છીએ, કારણ કે તેઓ અનુમાનીત પર્યાવરણ મંજૂરીની દલીલ કરે છે. અમારી દૃષ્ટિએ, અનુમાનીત પર્યાવરણ મંજૂરીને અનુપરિણામી મંજૂરી સાથે સમકક્ષ ગણી શકાય નહીં.

સ્ટર્લાઈટ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૧૩)૪ એસ.સી.સી. ૫૭૫, પર આ દલીલોને વધુ બળ આપવા માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે કે કાયદા હેઠળ સશક્ત બનાવેલ

વહીવટી અને વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓએ પર્યાવરણીય મંજૂરી અંગે વિચારણા કરીને તે મંજૂર કરવી હોય છે અને જ્યાં ન્યાયિક પુનર્વિચારણાના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોના આધારે સત્તાધિકારીઓના નિર્ણયો માં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે કોઈ આધાર સ્થાપિત થતો નથી, ત્યાં વડી અદાલતે પર્યાવરણીય મંજૂરી અથવા સંમતિઓ આપવા અંગે સત્તાધિકારીઓના નિર્ણયોમાં આ આધારે હસ્તક્ષેપ કરવો ન જોઈએ કે જો સત્તાધિકારીઓએ પ્લાન્ટનું યોગ્ય પર્યાવરણીય મૂલ્યાંકન કર્યું હોત, તો ઉદ્યોગના પ્રતિકૂળ પર્યાવરણીય પ્રભાવો અટકાવી શકાયા હોત.

ઉક્ત મામલામાં, અપીલકર્તા કંપનીના પ્લાન્ટની સ્થાપના માટેની પર્યાવરણીય મંજૂરી પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩(૧) હેઠળ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩(૨)(પ) તથા નિયમો, ૧૯૮૬ ના નિયમ ૫(૩) હેઠળ તે સમયે પ્રચલિત પર્યાવરણીય પ્રભાવ મૂલ્યાંકન અધિસૂચના, તા. ૨૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ ની ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના હતી. ઉક્ત અધિસૂચનામાં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું ન હતું કે, જ્યારે અપીલકર્તાની એવી પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાના મામલાની વિચારણા ચાલી રહી હતી, ત્યારે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપતાં પહેલાં જાહેર સુનાવણી અનિવાર્ય હતી. તેથી, અનુસૂચિ ૪ માં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર ફરજિયાત જાહેર સુનાવણીની જોગવાઈ કરતી તા. ૧૦મી એપ્રિલ ૧૯૯૭ ની ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના બહાર પાડવામાં આવે તે પહેલાં જ, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા તા. ૧૬મી જાન્યુઆરી ૧૯૯૫ ના રોજ તા. ૨૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ ની

ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચનામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવામાં આવી હતી.

ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્યમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ આપવામાં આવતાં પહેલાં કોઈ જાહેર સુનાવણી યોજવામાં આવી નહોતી તે આધારે પર્યાવરણીય મંજૂરીઓને પડકારતી રિટ અરજીઓને વડી અદાલત મંજૂર કરી શકતી નહોતી.

આ ચુકાદો પણ સામાવાળાઓના કોઈ કામનો નથી, કારણ કે તે તે કેસની વિશિષ્ટ હકીકતોના આધાર પર આપવામાં આવ્યો હતો. આ ચુકાદો, કોઈપણ રીતે, અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીના પ્રશ્ન અથવા ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના, ૨૦૦૬ની કલમ ૮માં નિર્ધારિત અનુમાન જોગવાઈના પ્રભાવ સાથે સંબંધિત મુદ્દાનો વિચાર કરતો નથી.

દેવિલાલ મોદી, પ્રોપ્રાયટર, એમ/એસ. દાલુરામ પન્નાલાલ મોદી વિ. સેલ્સ ટેક્સ ઓફિસર, રતલામ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસ.સી. ૧૧૫૦, પર અરજી પ્રતિન્યાયના સિદ્ધાંતથી અવરોધિત થતી હોવા અંગેની રજૂઆતને બળ આપવા માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો.

તે મામલામાં, સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષનો મુદ્દો એ હતો કે, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ પેઢીના માલિક એવા અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટ અરજીએ સામે રચનાત્મક પૂર્વનિર્ણયબાધનો સિદ્ધાંત લાગુ કરી શકાય કે નહીં. અપીલકર્તા ઉપર મધ્ય પ્રદેશ વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૫૦

હેઠળ વર્ષ ૧૯૫૭-૫૮ માટે વેચાણ કરનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું હતું. અપીલકર્તાએ મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલતમાં પોતાના દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટ અરજીએ મારફતે ઉક્ત મૂલ્યાંકન આદેશની માન્યતાને પડકારી હતી. વડી અદાલતે રિટ અરજી ફગાવી દીધી, અને વિશેષ અનુમતિથી અપીલકર્તા સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ આવ્યો. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ જોરદાર દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, જ્યાં કોઈ નાગરિક ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ વડી અદાલતના ઉચ્ચ વિશેષાધિકારી રિટ અધિકારક્ષેત્રનો આશ્રય લઈને નિવારણ માંગે છે, ત્યાં તેના વિરુદ્ધ પૂર્વનિર્ણયબાધના સિદ્ધાંતો લાગુ કરવું અનુચિત ગણાય. દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, જ્યારે ઉક્ત જવાબદારી કાયદેસર રીતે તેના ઉપર આવતી જ નહોતી અને પડકારાયેલ આદેશ કાયદા વિરુદ્ધ હતો, ત્યારે અપીલકર્તા વેચાણ કર અને દંડરૂપે મોટી રકમ ચૂકવવાના જોખમને સામનો કરતો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે, નાગરિકોને ખાતરી આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારો આપણા બંધારણનું એક મહત્વપૂર્ણ લક્ષણ છે તેમાં કોઈ શંકા રહી શકતી નથી, અને અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની વડી અદાલતો તે મૂળભૂત અધિકારોનું રક્ષણ કરવા માટે બંધાયેલ હતી. અદાલતે એવું પણ ઠરાવ્યું કે, જો નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારોના સમર્થનમાં અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ માટે પ્રાથમિક દૃષ્ટિએ મામલો સ્થાપિત થતો હોય, તો વડી અદાલત તે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં સંકોચ ન કરે. પરંતુ, તે જ સમયે, સર્વોચ્ચ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું કે, કોઈ નાગરિકને તે જ આદેશની માન્યતાને અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ એક પછી એક અરજીઓ દ્વારા પડકારવાની

મંજૂરી આપવી જોઈએ કે નહીં, તેનો જવાબ માત્ર નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારોના મહત્વ અને પ્રાસંગિકતાના પ્રકાશમાં આપી શકાય નહિ. અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું કે, પૂર્વનિર્ણયબાધના સિદ્ધાંતના મૂળમાં રહેલો સામાન્ય સિદ્ધાંત અંતે જાહેર નીતિના વિચારાધારો પર આધારિત છે. જાહેર નીતિનો એક મહત્વનો વિચાર એ છે કે, સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલતો દ્વારા ઉચ્ચારાયેલા નિર્ણયો અંતિમ હોવા જોઈએ, જો સુધી તેઓ અપીલીય સત્તાધિકારીઓ દ્વારા ફેરફારિત અથવા ઉલટાવવામાં ન આવે.

કેસના તથ્યોના આધારે, અદાલતે વડી અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો ઇનકાર કર્યો અને અપીલ નામંજૂર કરી, એવો નિર્ધાર કર્યો કે અપીલકર્તા દ્વારા વડી અદાલતમાં દાખલ કરવામાં આવેલી બીજી રિટ અરજીએ રચનાત્મક પૂર્વનિર્ણિત ન્યાયના સિદ્ધાંતને કારણે અવરોધ પામ્યો હતો.

રચનાત્મક રેસ જુડિકેટના સિદ્ધાંતોનું સ્પષ્ટીકરણ કરતો સર્વોચ્ચ અદાલતનો આ નિર્ણય સામાવાળાઓ માટે કોઈ મદદરૂપ નથી, કારણ કે આ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં અરજિ પર આ સિદ્ધાંત લાગુ પડતો નથી એવા મત સાથે અમે રેસ જુડિકેટના આ મુદ્દાનો સર્વાંગી રીતે વિચાર કર્યો છે.

પ્રેસ્ટિજ લાઈટ્સ લિમિટેડ વિ. સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, (૨૦૦૭)૮ એસ.સી.સી. ૪૪૯, પર આ રજૂઆતોને વધુ મજબૂત બનાવવા માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે કે વિશેષાધિકારી ઉપચાર નિયમિત રીતે ઉપલબ્ધ નથી. અસાધારણ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, રિટ અદાલત આવી અધિકારક્ષેત્રને

આવાહન કરનાર પક્ષકારના વર્તનને ધ્યાનમાં રાખશે. તે મામલાના તથ્યોમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ધારણ કર્યું હતું કે જો અરજદાર સંપૂર્ણ તથ્યો જાહેર કરવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા સંબંધિત સામગ્રી દબાવી રાખે અથવા અન્યથા અદાલતને ગેરમાર્ગે દોરવા માટે દોષિત હોય, તો અદાલત મુદ્દાના ગુણદોષ પર નિર્ણય કર્યા વિના કાર્યવાહી ફગાવી શકે છે.

આ સિદ્ધાંત સ્થિર થયેલો કાનૂન છે અને કાનૂનની આ પ્રતિપાદન બાબતે કોઈપણ વિવાદ થઈ શકે તેમ નથી. જોકે, અમે વિગતવાર રીતે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે અરજદારઓ તરફથી કોઈપણ મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનું દબાવી રાખવું થયેલું નથી અને આવી કારણસર અરજી ફગાવાને પાત્ર નથી.

ચેરમેન એન્ડ એમ.ડી., બી.પી.એલ. લિમિટેડ વિ. એસ.પી. ગુરુરાજા અને અન્ય, (૨૦૦૩)૮ એસ.સી.સી. ૫૬૭, પર આ દલીલોને મજબૂત કરવા માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે કે વિલંબ અને ઉદાસીનતાના આધારે અરજી નામંજૂર થવા યોગ્ય છે. ઉક્ત મામલામાં, કર્ણાટક ઔદ્યોગિક વિસ્તાર વિકાસ બોર્ડે, જે કર્ણાટક ઔદ્યોગિક વિસ્તારો વિકાસ અધિનિયમ, ૧૯૬૬ હેઠળ રચાયેલ એક કાયદેસર સત્તાધિકારી છે, કર્ણાટક રાજ્યમાં ઉદ્યોગો સ્થાપવા ઈચ્છતા ઉદ્યોગસાહસિકોને તે જમીન ફાળવવાના હેતુસર, અધિનિયમની કલમ ૨૮(૧) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલી જાહેરનોટિસ મુજબ વિશાળ જમીનખંડ સંપાદિત કર્યો હતો. રાજ્યના આર્થિક વિકાસને વેગ આપવા માટે રાજ્ય સરકારે, ઉદ્યોગસાહસિકો પાસેથી પ્રાપ્ત અરજીઓનો એક-બારી પ્રણાલી દ્વારા વ્યવહાર

કરવાની નીતિગત ઠરાવ અપનાવ્યો હતો. ઉક્ત હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે, રાજ્ય સરકારના આદેશો હેઠળ એક ઉચ્ચસ્તરીય સમિતિ રચવામાં આવી હતી અને જ્યાં ક્યાં ઔદ્યોગિક પ્રકલ્પમાં પચાસ કરોડથી વધુનું રોકાણ સંકળાયેલ હોય ત્યાં મંજૂરી/અનુમોદન/મંજૂરી આપવાનો નિર્ણય તેના દ્વારા લેવો હતો. તે કેસના અપીલકર્તાએ, ઉદ્યોગો સ્થાપવાના દૃષ્ટિકોણથી, પોતાના ત્રણ પ્રકલ્પો માટે ૫૦૦ એકર જમીન ફાળવવા અરજી કરી હતી. અરજીએ વિચારણા કર્યા બાદ, સમિતિએ કંપનીને રૂપિયા ૮૨/- પ્રતિ ચોરસ મીટર દરે ૧૭૫ એકર જમીન ફાળવવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. કાર્પાટક સરકારે, પોતાના તા. ૧૬મી મે ૧૯૯૫ના આદેશથી, રૂપિયા ૬૬૩.૫૬ કરોડના રોકાણવાળા કંપનીના ત્રણ પ્રકલ્પોને મંજૂરી આપી હતી. ત્યાંના સામાવાળાઓએ, પોતાને સામાજિક કાર્યકરો તરીકે વર્ણવી, જાહેર હિતની અરજી સ્વરૂપે રિટ અરજી દાખલ કરી હતી, જેમાં કંપનીને ઉક્ત ૧૭૫ એકર જમીનના ફાળવણીને, અન્ય બાબતો સાથે, નીચેના આધારો પર પડકારવામાં આવી હતી કે : (એ) અન્ય ઉદ્યોગસાહસિકોને જમીન રૂપિયા ૩,૮૦,૦૦૦=૦૦ પ્રતિ એકરના દરે વેચવામાં આવી હતી જ્યારે કંપનીને તે રૂપિયા ૩,૭૨,૩૨૪=૦૦ પ્રતિ એકરના દરે વેચવામાં આવી હતી; (બી) ફાળવણી નિયમનોના વિરુદ્ધ હતી અને તેથી મનસ્વી તથા અયોગ્ય હતી; (સી) અરજીઓ આમંત્રિત કર્યા વિના અને સામાન્ય જનતાને જમીનની ઉપલબ્ધિ અંગે સૂચના આપ્યા વિના ફાળવણી કરવામાં આવી હતી; અને (ડી) સત્તાનો ઉપયોગ દુર્ભાવનાપૂર્ણ હતો અને તે કાયદાકીય દુર્ભાવનાથી દૂષિત હતો.

જાહેર હિતના અરજીકર્તાઓ તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી કોઈપણ દલીલ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં વડી અદાલતને માન્ય પડી નહોતી. પરંતુ, નોંધ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીના આધારે, સર્વોચ્ચ અદાલત આ બાબતે સંતુષ્ટ હતી કે અરજી સદ્ભાવપૂર્વક કરવામાં આવી નહોતી અને તેથી સર્વોચ્ચ અદાલત આ નિષ્કર્ષે પહોંચી હતી કે બોર્ડ અને રાજ્યએ એવી કોઈ ગેરકાયદેસરતા કરી નહોતી જે ન્યાયિક સમીક્ષાનો વિષય બની શકી હોત. તેણે નોંધ્યું હતું કે વડી અદાલતે સ્પષ્ટ ભૂલ કરી હતી, કારણ કે તેણે આ બાબત ધ્યાનમાં લીધી નહોતી કે વિલંબને કારણે ન્યાયસંગત હક પર અસર પડી હતી. ફાળવણી વર્ષ ૧૯૯૫માં કરવામાં આવી હતી, જ્યારે રિટ અરજી એક વર્ષ બાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતના અનુસાર, આવી સ્વરૂપની વિલંબને વડી અદાલતે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ તરીકે વિચારમાં લેવી જોઈએ હતી.

અમારા મત અનુસાર, આ નિર્ણય સામાવાળાઓને કોઈ ઉપયોગી થતો નથી, કારણ કે અમે વિગતવાર રીતે સમજાવ્યું છે કે વિલંબનો મુદ્દો અરજદારોના માર્ગમાં અવરોધરૂપ ન આવવો જોઈએ, અને સૌથી મહત્વપૂર્ણ વાત એ છે કે સર્વોચ્ચ અદાલત આ બાબતે સંતુષ્ટ હતી કે અપીલકર્તા દ્વારા કોઈપણ રીતે કોઈ ગેરકાયદેસરતા આચરવામાં આવી નહોતી.

હાલના કેસમાં, અમારો દૃઢ મત છે કે સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧, ભાડેથી ધારક તરીકે, પર્યાવરણીય મંજૂરીના અભાવે કોઈપણ બાંધકામ ઊભું કરી

શકતા નહોતાં, અને અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી તેમને ઇ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ નું પાલન કરવાની તેમની ફરજમાંથી મુક્ત કરી શકશે નહીં.

નેટાઈ બાગ અને અન્ય વિ. ડબલ્યુ.બી. રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૦૦)૮ એસ.સી.સી. ૨૬૨, ઉપર અરજીમાં વિલંબ અને યોગ્ય કથનો અંગે કરવામાં આવેલ રજૂઆતોના સમર્થનમાં આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે. ઉક્ત કેસમાં, જમીન અધિગ્રહણ અધિનિયમ હેઠળ જારી કરાયેલ તા. ૨૨મી ઓગસ્ટ ૧૯૬૧ની સૂચના દ્વારા, પશ્ચિમ બંગાળ સરકારે સાઉથ-ઈસ્ટર્ન રેલવેઝની એક નિશ્ચિત યોજનાને માટે જમીનનો એક ટુકડો અધિગ્રહિત કર્યો હતો. યોજના પૂર્ણ થયા બાદ, રેલવેઝે વધારાની જમીન રાજ્ય સરકારને પરત સોંપી દીધી હતી. પશ્ચિમ બંગાળ લાઇવસ્ટોક પ્રોસેસિંગ ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશનને આ જમીન પર મૌરીગ્રામ અબેટોઅર યોજના સ્થાપવા માટે સત્તાધિકૃત કરવામાં આવ્યું હતું. તેમ છતાં, શ્રેષ્ઠ પ્રયત્નો છતાં, રાજ્ય સરકાર આ જમીન પર, જે અર્ધ-ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં આવેલી નીચાણવાળી જમીન હતી, કોઈપણ યોજના સ્થાપી શકી નહોતી. ત્યાં સુધીમાં, રાજ્ય સરકારે દુર્ગાપુર ખાતે બીજી એક અબેટોઅર યોજના સ્થાપી હતી, જે કાર્યાન્વિત થયા પછી નુકસાનમાં ચાલી રહી હતી. અખબારી જાહેરાતો છતાં દુર્ગાપુર યોજનાને માટે કોઈ ખરીદદાર ઉપલબ્ધ થઈ શક્યો નહોતો. રાજ્ય સરકારના આમંત્રણ પર, ત્યાંના એક ખાનગી પક્ષકાર (સામાવાળા ક્રમાંક ૫) એ દુર્ગાપુર યોજના હસ્તગત કરવા અને મૌરીગ્રામ ખાતે અબેટોઅર સ્થાપવા માટે સંમતિ આપી હતી. દુર્ગાપુર અને મૌરીગ્રામની જમીન સામાવાળા ક્રમાંક ૫ ને બજાર મૂલ્યના ૧૦૦% ના લીઝ પ્રીમિયમની વસૂલાત સાથે ૯૯ વર્ષના

દીર્ઘકાલીન ભાડાપટ્ટા દ્વારા ઓફર કરવામાં આવી હતી. સામાવાળા ક્રમાંક ૫ એ તે મુજબ ચુકવણી કરી હતી. મૌરીગ્રામની જમીનનો સામાવાળા ક્રમાંક ૫ ને કરાયેલ હસ્તાંતરણને અહીંના અપીલકર્તાઓ દ્વારા અનેક આધારોએ રિટ અરજીમાં પડકારવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ તે અસફળ રહ્યું હતું. અહીંના અપીલકર્તા ક્રમાંક ૧ થી ૪ મૂળ જમીનમાલિકોના વારસદાર હતા, જ્યારે અપીલકર્તા ક્રમાંક ૫ અને ૬ એ પોતાને શાકાહારના હિતના પ્રેરકો ગણાવ્યા હતા. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ, તેમણે સામાવાળાની કાર્યવાહીનો પડકાર માત્ર મનસ્વીતા અને અનુરોધ ૧૪ ના ભંગના આધાર પર કર્યો હતો. તેમણે દલીલ કરી હતી કે સામાવાળા રાજ્યએ કોઈ જાહેરાત બહાર પાડ્યા વિના અથવા હરાજી તથા ટેન્ડરની પ્રક્રિયાનો આશ્રય લીધા વિના, ગુપ્ત રીતે અતિનગણ્ય કિંમતે આ જમીન ભાડાપટ્ટે આપી દીધી હતી. તેમણે સ્વીકાર્યું હતું કે તેમણે કોઈપણ સામાવાળા સામે દુર્ભાવનાના આક્ષેપો કર્યા નહોતા, છતાં અપીલકર્તાઓએ દલીલ કરી હતી કે વાસ્તવિક નહીં પરંતુ કાનૂની દુર્ભાવના પક્ષકારોના કથનો અને તેમના દ્વારા રજૂ કરાયેલા અભિલેખ પરથી સ્પષ્ટપણે જણાતી હતી. બીજી તરફ, સામાવાળા રાજ્યએ દલીલ કરી હતી કે રિટ અરજી અપીલકર્તાઓની સદ્ભાવપૂર્ણ કાર્યવાહી નહોતી, જેમાંથી ચાર તો મૂળ માલિકો હતા અને તેઓને તેમની પાસેથી કાયદેસર રીતે અધિગ્રહિત કરાયેલ જમીન પાછી મેળવવામાં જ રસ હતો. વધુમાં, અરજી અસપષ્ટ વિલંબ અને ઢીલાશથી ગ્રસ્ત હતી. વધુમાં, પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્યમાં એક ઉદ્યોગ સ્થાપવાનો હેતુ રાખીને, જેનાથી ૩૦૦ કરતાં વધુ વ્યક્તિઓને રોજગાર મળવાની અને રૂપિયા ૫૦ કરોડથી વધુનું વિદેશી મૂદ્દા

આવક થવાની સંભાવના હતી, તમામ તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓના વિચાર પછી સામાવાળા ક્રમાંક ૫ ને ભાડાપટ્ટો આપવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં, દુર્ગાપુર યોજનાના હસ્તાંતરણ અને મૌરીગ્રામ યોજનાની સ્થાપના માટેના પોતાના તમામ પ્રયાસોમાં નિષ્ફળ ગયા બાદ, રાજ્ય સરકારે બંને યોજનાઓને બચાવી લેવા માટે આ ક્ષેત્રમાં પ્રતિષ્ઠિત કેટલીક બૉમ્બે સ્થિત સંસ્થાઓને લખ્યું હતું. કેટલીક સંસ્થાઓ પાસેથી અનુકૂળ પ્રતિસાદ પ્રાપ્ત થયો હતો, જેમાંથી સામાવાળા ક્રમાંક ૫ ગુણદોષના આધારે અન્ય કરતાં વધુ યોગ્ય માનવામાં આવ્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે અપીલ ફગાવી દીધી હતી.

ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્યમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે કોઈ જાહેરાત પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી કે નહોતી, અથવા જાહેર હરાજી અથવા ટેન્ડરો મંગાવવાની પ્રક્રિયાથી મુક્તિ આપવામાં આવવી જોઈએ હતી કે નહોતી, તેવા મુદ્દાઓ એવા છે કે જેમાં રાજ્ય સરકારને કેસની પરિસ્થિતિઓમાં પોતાના પગલાંનું સ્પષ્ટીકરણ અથવા સમર્થન કરવાની સગવડ મળે તે માટે જરૂરી દલીલો હોવી આવશ્યક છે. અદાલતે ઠરાવ્યું કે વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ સમક્ષ તથા સર્વોચ્ચ અદાલતમાં કરાયેલ અપીલ, રિટ અરજિના સ્વરૂપમાં ચાલેલી મૂળ કાર્યવાહીનો જ અનુસંધાનભાગ હોવાથી, તે મોડી અવસ્થાએ તપાસની વ્યાપ્તિ વધારી શકતી નથી. અદાલતે વધુમાં ઠરાવ્યું કે સામાવાળાઓમાંથી કોઈપણ સામે દુર્ભાવનાનો કોઈ વિશિષ્ટ આક્ષેપ ન હોવા પર, માત્ર સર્વોચ્ચ અદાલતે સૂચવેલ રક્ષણાત્મક સ્વરૂપની એવી કથિંત કાયદાકીય જોગવાઈના ભ ગના આધાર પર દરેક કેસમાં રાજ્યની કાર્યવાહી મનસ્વી ગણાવી શકાય નહીં. અદાલતે વધુમાં ઠરાવ્યું કે રિટ

અરજી જમીનના પૂર્વ માલિકોની પ્રેરણાથી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમનો મુખ્ય હેતુ કોઈપણ રીતે જમીન પાછી મેળવવાનો જણાય છે, કારણ કે સ્વીકાર્ય રીતે સમયગાળો પસાર થવાથી અને વિસ્તારના વિકાસને કારણે જમીનની કિંમત અનેકગણી વધી ગઈ હતી.

અમારા મત મુજબ આ નિર્ણય સામાવાળાઓ માટે કોઈપણ રીતે સહાયક નથી, કારણ કે વિલંબ નથી તે અંગે અમે પહેલેથી જ સમજાવી ચૂક્યા છીએ અને અરજીલેખના પાસા અંગે પણ અમે વિસ્તૃત રીતે વિચારણા કરી છે.

સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ વિ. નર્મદા બચાઓ આંદોલન, (૨૦૧૧)૭ એસ.સી.સી. ૬૩૯, ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર ચાર રજૂઆતોને સમર્થન આપવા માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, (૧) વિલંબ, (૨) જનહિત અરજીક્ષેત્રનો ઉપયોગ સાવચેતીપૂર્વક કરવો જોઈએ (૩) જ્યારે પણ અદાલત આ નિષ્કર્ષે આવે કે અદાલતની પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ થઈ રહ્યો છે, ત્યારે તે મામલાને આગળ વધારવા ઈનકાર કરવામાં અદાલત યોગ્ય ઠરે અને (૪) અયોગ્ય દાવાપત્રો.

મધ્ય પ્રદેશ રાજ્યમાં (ઉપરોક્ત), બંધનું નિર્માણ ઓક્ટોબર ૨૦૦૨માં શરૂ થયું હતું અને ઓક્ટોબર ૨૦૦૬માં પૂર્ણ થયું હતું. સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે એન.બી.એ. દ્વારા કોઈપણ તબક્કે ક્યારેય કોઈ વાંધાઓ ઉઠાવવામાં આવ્યા નહોતાં. અદાલતે આ પણ નોંધ્યું હતું કે નર્મદા ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટીએ ૨૮મી માર્ચ ૨૦૦૭ના તારીખવાળા આદેશ દ્વારા, ૧૮૯ મી. ના સ્તરે પ્રતિકૂળ

અસર પામતા પાંચ ગામોના વિસ્થાપિતોના પુનર્વસનનું કાર્ય પહેલેથી જ પૂર્ણ થઈ ગયું હોવાનું દર્શાવવામાં આવતાં, નેશનલ હાઈડ્રોલિક ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશનના હિતમાં બંધના જળસ્તરને ૧૮૯ મી. સુધી વધારવા માટે જરૂરી પરવાનગી આપી હતી. અદાલતે આ પણ નોંધ્યું હતું કે રિટ અરજીએ એવી દલીલ સાથે દાખલ કરવામાં આવી હતી કે પુનઃસ્થાપન અને પુનર્વસન પૂર્ણ થયું નથી અને તેથી સરકારને બંધના સ્લૂઈસ ગેટ્સ બંધ કરવાથી રોકવામાં આવે. અદાલતે આ પણ નોંધ્યું હતું કે આવા વિલંબિત તબક્કે અદાલતનો આશરો કઈ પરિસ્થિતિઓમાં લેવાયો હતો તે બાબતે કોઈ સમજૂતી આપવામાં આવી નહોતી.

દાવાપત્રોના મુદ્દા અંગે, અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે વડી અદાલત સમક્ષ એવા કોઈદાવાપત્રો ઉપલબ્ધ ન હતા જેના આધારે વડી અદાલત અરજીને સ્વીકારી શકી હોત. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે આવી પરિસ્થિતિમાં યોગ્યદાવાપત્રોના અભાવ તથા તેમાં સમાવાયેલ નિવેદનો/ આક્ષેપોને સમર્થન આપતા સામગ્રીના અભાવને કારણે રિટ અરજી પ્રારંભિક તબક્કે જ નામંજૂર કરવામાં આવવાની પાત્ર હતી.

અદાલતે આ પણ નોંધ્યું કે જે બાબતોમાં મુખ્યત્વે લોકશાહી પ્રક્રિયાનો અમલ આવશ્યક હોય તેવી બાબતોમાં જાહેર હિતની અરજી અંગેની અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ સાવચેતીપૂર્વક કરવો જોઈએ. અદાલતે નોંધ્યું કે જ્યારે પણ અદાલત એ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે અદાલતની પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ કરવામાં

આવી રહ્યો હતો, ત્યારે અદાલત તે મામલે વધુ આગળની કાર્યવાહી કરવાનો ઈનકાર કરવામાં ન્યાયસંગત ગણાશે.

અમારા મત મુજબ, આ નિર્ણય સામાવાળાઓને કોઈ ઉપયોગનો નથી કારણ કે વિલંબ તથા અરજીપત્રમાં કરાયેલા નિવેદનોના અભાવ બાબતે સામાવાળાઓની તરફેથી રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલમાં કોઈ તત્ત્વ નથી તે બાબત અમે વિગતે સમજાવી છે. જાહેર હિતની અરજીએ સુનાવણી માટે સ્વીકારવામાં આવે તે પહેલાં અરજીના વિષયવસ્તુની યોગ્યતા વિશે અદાલતને પ્રથમદષ્ટિએ સંતોષ થવો જોઈએ અને જાહેર હિતની અરજી દાખલ કરવાની પાછળ કોઈ આડહેતુ નથી તેની પણ અદાલતે ખાતરી કરવી જોઈએ, એવો સર્વોચ્ચ અદાલતે સમજાવેલો કાનૂની સિદ્ધાંત અંગે કોઈ વિવાદ રહી શકતો નથી. અમારા મત મુજબ, યદ્યપિ અરજિ તથા અરજદારોની સદભાવના પર અત્યંત કડક પ્રહાર કરવામાં આવ્યો છે, તો પણ માત્ર ક્લેષભાવના અથવા સદભાવનાના અભાવનો આક્ષેપ કરીને ફગાવી દેવા જેવી આ અરજી નથી.

અમારો મત એવો છે કે વર્તમાન સ્વરૂપના એવા મુદ્દાઓમાં, જેમાં પર્યાવરણ સંબંધિત અતિ મહત્ત્વના જાહેર હિતના પ્રશ્નોને સ્પર્શતા ગંભીર આક્ષેપો સમાવિષ્ટ હોય, ત્યાં લોકસ સ્ટેન્ડી નિર્ધારિત કરવાની દષ્ટિએ ખરેખર પ્રાસંગિક બાબત એ છે કે ફરિયાદ કરવામાં આવેલા બંધારણના ભંગો અથવા અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદાના ઉલ્લંઘનોનો સાર શું છે, અને અદાલતને માહિતી પહોંચાડનાર વ્યક્તિનો પૂર્વવૃત્તાંત અથવા દરજ્જો નહીં.

અમે આ બાબતમાં સંપૂર્ણ રીતે સચેત છીએ કે સર્વોચ્ચ અદાલતે ટી.એન. ગોડાવર્મન (ઉપરોક્ત) પ્રકરણમાં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે જાહેર હિતના વાદી દ્વારા અદાલત સમક્ષ લાવવામાં આવેલ મુદ્દો કેટલોય ખરેખર અને યોગ્ય કારણવાળો હોય, તેમ છતાં જો તે વ્યક્તિ હકીકતમાં જાહેર હિતનો વાદી ન હોય અને તેની સદ્ભાવના તથા પાત્રતા અંગે શંકા હોય, તો તેવી વ્યક્તિના આગ્રહે અદાલતે તેની તપાસ કરવા ઈનકાર કરવો પડે. સાથે સાથે, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો પણ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે કોઈ નિશ્ચિત અસાધારણ પ્રકરણમાં, જ્યાં જાહેર હિતના વાદીની સદ્ભાવના અંગે શંકા હોય, ત્યાં પણ અદાલત જાહેર હિતના કારણની ગંભીરતા તથા જાહેરને થનારી સંભવિત હાનિને ધ્યાનમાં રાખીને અદાલતને સહાય કરવા માટે એમિકસ ક્યુરીની નિમણૂક કરીને મુદ્દાની તપાસ કરી શકે, પરંતુ કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં શંકાસ્પદ જાહેર હિતના વાદીની સહાયથી નહીં.

હાલના કેસમાં, નોંધ પર એવું દૂરથી પણ સૂચવે તેવું કંઈ જ નથી કે અરજદારોની સદ્ભાવના અને પાત્રતા અંગે કોઈ શંકા છે.

ટી.એન.ગોડાવર્મન તિરુમલપદ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૦૬) ૧૩ એસ.સી.સી. ૬૮૯, ઉપર સામાવાળાઓની તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલના સમર્થનમાં આધાર રાખવામાં આવ્યો છે કે, ક્ષણમાત્ર માટે એમ માનીએ કે ૨૦૦૬ની સૂચનાનો ભંગ અથવા ઉલ્લંઘન થયેલ છે, તો તેવી પરિસ્થિતિમાં આજની તારીખે કાર્યરત એકમોનું ધરાશાયીકરણ જ એકમાત્ર

વિકલ્પ નથી. ટી.એન.ગોડાવર્મન (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, દિલ્લી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી (ડી.ડી.એ.) એ વસંત કુંજ વિસ્તારમાં આવેલ ૩૧૫ હેક્ટર જમીન પર આંતરરાષ્ટ્રીય હોટેલ સમૂહના વિકાસનો પ્રસ્તાવ કર્યો હતો, ત્યારબાદ કે તે વિસ્તારને દિલ્લી ૨૦૦૧ના માસ્ટર પ્લાનમાં નગરીય ઉપયોગ માટે ઓળખવામાં આવ્યો હતો. અગાઉના ૧૯૬૨ના માસ્ટર પ્લાન હેઠળ દર્શાવેલ વિસ્તારને હરિત વિસ્તાર તરીકે ઓળખવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ પછીથી ૨૦૦૧ના માસ્ટર પ્લાન હેઠળ તેનો ઉપયોગ નગરીય વિસ્તારમાં ફેરવવામાં આવ્યો હતો. ડી.ડી.એ.એ હોટેલો, પરિષદ કેન્દ્રો વગેરેના નિર્માણ માટે દર્શાવેલ વિસ્તારના વિકાસની યોજના બનાવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ સામાવાળાઓ દ્વારા પર્યાવરણ સંબંધિત ધોરણોના આક્ષેપિત ઉદ્બંધન બાબતે નિષ્ણાત સમિતિએ આપેલા અહેવાલની સ્વીકાર્યતા સંબંધિત આંતરિમ અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ડી.ડી.એ. એ સદ્ભાવનાપૂર્વકની એવી ધારણા પર આગળ કાર્યવાહી કરી હતી કે તમામ આવશ્યક મંજૂરીઓ તેણે મેળવી લીધી હતી. વધુમાં એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે તેણે દુર્ભાવનાપૂર્વક અથવા અનિયમિત રીતે વર્ત્યાનો કોઈ પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો નથી. અદાલતે નોંધ્યું હતું કે જમીનોનું ફાળવણી ડી.ડી.એ. દ્વારા તા. ૨૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ની સૂચના અનુસાર કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં પ્રથમવાર સૂચનાની અનુસૂચિ ૧માં ઉદ્દેશિત કોઈપણ નવા પ્રકલ્પ હાથ ધરતા પહેલાં કેન્દ્રીય સરકાર પાસેથી પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. સૂચના નવા બાંધકામ પ્રકલ્પો સાથે સંબંધિત નહોતી અને તે

કારણસર તે તેમને લાગુ પડતી નહોતી, એવો સામાવાળાઓનો અભિપ્રાય હતો, જે સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્વીકાર્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે હરાજી ડી.ડી.એ. દ્વારા ચોજાઈ હતી, ત્યારબાદ પ્રકલ્પ હાથ ધરવામાં આવ્યો અને તેમણે જે ઇમારત યોજનાઓ માટે અરજી કરી હતી તેની મંજૂરી મળ્યા પછી તેમાં વિશાળ મૂડીરોકાણ કરવામાં આવ્યું હતું. અદાલતે એ પણ નોંધ્યું હતું કે નિષ્ણાત સમિતિએ જાહેર સુનાવણી પછી કેટલીક શરતો સાથે ભલામણો કરી હતી. તેમાં સ્પષ્ટ રીતે જણાવાયું હતું કે પ્રકલ્પને પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે ભલામણ કરી શકાય. સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે ગૂંચવણ એ કારણે ઊભી થઈ કે ડી.ડી.એ. એ હરાજીમાં ભાગ લેનાર પક્ષકારોને સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન એવો ભાસ આપ્યો હતો કે તમામ આવશ્યક મંજૂરીઓ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ હતી. જો આવા પક્ષકારોને આટલો પણ આભાસ હોત કે આવી મંજૂરીઓ ડી.ડી.એ. દ્વારા મેળવવામાં આવી નહોતી, તો તેઓ આવી વિશાળ રકમનું મૂડીરોકાણ ન કરતા. અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે જ્યાં જ્યાં બાંધકામ અનધિકૃત રીતે કરવામાં આવ્યા હોય ત્યાં ધરાશાયીકરણ જ એકમાત્ર વિકલ્પ છે, એવો અભિગમ તેની સમક્ષના કેસમાં લાગુ પડશે નહીં, વિશેષ કરીને ત્યારે, જ્યારે પક્ષકારો એવા નથી કે જેમને કેટલાક ખાનગી વ્યક્તિઓ અથવા ખાનગી લિમિટેડ કંપનીઓ અથવા પેઢીઓ તરીકે ફાળવણી કરવામાં આવી હોય અને તેમણે ઉદ્ધંધનો કર્યા હોય, પરંતુ તેઓ નિગમિત સંસ્થાઓ અને સંસ્થાનો છે, અને તેથી મંજૂરી અથવા અનુમોદન મેળવવામાં તેમણે કોઈ ગેરરીતિ આચરી હોય એવો પ્રશ્ન જ ઉદ્ભવતો નથી.

અમારા મત મુજબ, આ ચુકાદો સામાવાળાઓ માટે, ખાસ કરીને એકમ ધારકો માટે, કોઈ કામનો નથી, કારણ કે આ નિર્ણય પર આધાર રાખીને એકમ ધારકોએ અદાલતને એ બાબતે મનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે કે સમગ્ર ગૂંચવણ અને તારીખ ૧૪મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૬ની અધિસૂચનાની શરતોના ઉદ્ધંધન માટે સામાવાળા નં.૮ એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. જવાબદાર છે. આ નિર્ણય પર આધાર રાખીને એ દલીલ પણ કરવાની કોશિશ કરવામાં આવી છે કે જો તેમને જાણ હોત કે જ્યાં સુધી અને જો સુધી પર્યાવરણ મંજૂરી ભાડેદાતા, એટલે કે એસ.ઈ.ઝેડ.ના વિકાસકર્તાના પક્ષમાં મંજૂર ન થાય ત્યાં સુધી ભાડુઆતોને બાંધકામની એક ઇંટ પણ મૂકવાનો કોઈ અધિકાર રહેશે નહીં. અમારા મત મુજબ, પરિસ્થિતિને બચાવી લેવા માટે આ એકમ ધારકો તરફથી કરાયેલો અંતિમ નિષ્ફળ પ્રયાસ છે. આ તબક્કે એ કહેવું અપ્રસંગિક નહીં બને કે તેઓ પોતાનાં વલણ અંગે પોતે જ સ્પષ્ટ નથી. એક જ શ્વાસમાં તેઓ રજૂ કરે છે કે પોતાની સ્વતંત્ર રીતે પ્રાપ્ત કરેલ મંજૂરીઓના બળ પર તેમને બાંધકામ આગળ ધપાવવાનો અધિકાર હતો, જ્યારે બીજી તરફ તેઓ રજૂ કરે છે કે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.એ આ બાબત તેમની નોંધ પર લાવવી જોઈએ હતી. બાબતના કોઈપણ દૃષ્ટિકોણે, સર્વોચ્ચ અદાલતે તે કેસની પરિસ્થિતિઓમાં આઈ.એ.ઓ.નો નિર્ણય કર્યો હતો અને વર્તમાન કેસમાં તેનો કોઈ લાગુ પડતો ઉપયોગ નથી.

કોલકાતા કોર્પોરેશન વિ. મૂળચંદ અગ્રવાલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૬ એસ.સી. ૧૧૦, પર એ રજૂઆતના સમર્થનમાં આધાર મુકવામાં આવ્યો છે કે જ્યારે વિધાનમંડળ કોઈ સત્તાધિકારીને પોતાના વિવેકાધિકારે આદેશ પસાર

કરવાની સત્તા સોંપે છે, ત્યારે તે સત્તાધિકારીએ તે વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરીને પસાર કરેલો આદેશ, સામાન્ય રીતે, અપીલીય સત્તાધિકારી દ્વારા તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવા પાત્ર બનતો નથી, જો સુધી એ દર્શાવવામાં ન આવે કે તે કોઈ હકીકતસંબંધી ભૂલ અથવા તેને લાગુ પડતા સિદ્ધાંતો અંગેની ગેરસમજ પર આધારિત હતો. ઉક્ત કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલત કોલકાતાની વડી અદાલતના તે ચુકાદા સામે દાખલ કરાયેલ અપીલનો વિચાર કરી રહી હતી, જેમાં વડી અદાલતે મ્યુનિસિપલ મેજિસ્ટ્રેટના આદેશને યથાવત રાખ્યો હતો, જેના દ્વારા તેણે અપીલકર્તા દ્વારા કોલકાતા મ્યુનિસિપલ અધિનિયમ, ૧૯૨૩ ની કલમ ૩૬૬ હેઠળ કરવામાં આવેલી, કેટલીક બાંધકામોની તોડફોડ માટેની અરજી ફગાવી દીધી હતી, કારણ કે તે સત્તાધિકારીઓની પૂર્વ પરવાનગી વિના અને બાંધકામના નિયમોમાં નિર્ધારિત જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં ઉભી કરવામાં આવી હતી. ઉક્ત કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે બાંધકામના નિયમો સામાન્ય રીતે જનહિત માટે બનાવવામાં આવે છે અને જ્યાં એવા નિયમોનું ઉલ્લંઘન થાય અને અધિનિયમની કલમ ૩૬૩ હેઠળ મકાનને તોડી પાડવાના આદેશ માટે કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવે, ત્યાં એ નક્કી કરવાનું રહે છે કે ઉલ્લંઘનો માત્ર ઔપચારિક અથવા તુરંત સ્વરૂપના છે કે કેમ, એવી સ્થિતિમાં દંડ લાદવાથી કેસની જરૂરિયાત પૂર્ણ થઈ શકે, અથવા તેઓ ગંભીર છે કે જનહિતને પ્રતિકૂળ અસર પહોંચાડવાની શક્યતા ધરાવે છે કે કેમ; એવી સ્થિતિમાં તોડફોડનો આદેશ પસાર કરવો યોગ્ય ગણાય. એવું જણાય છે કે કોર્પોરેશન તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તેમને જનતા તરફથી ફરિયાદ પ્રાપ્ત

થઈ હતી અને જનતાએ ગેરકાયદેસર બાંધકામ અંગે ફરિયાદ કરી હોવાથી મકાન તોડી પાડવાનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો. આવી પરિસ્થિતિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે જનતા તરફથી ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી કે નહીં, તે પ્રશ્નના નિર્ધાર માટે સ્વયંમાં મહત્વનું ગણાય તેમ નથી, જોકે જો એવી ફરિયાદ કરવામાં આવી હોય, તો ઉદ્ધંધનોના કારણે જનહિતને નુકસાન થયું હતું કે નહીં તે નક્કી કરતી વખતે તે પુરાવાનો એક ભાગ બની શકે. અદાલતે એવો પણ મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે મકાન પૂર્ણ થયા પછી લગભગ પાંચ વર્ષ વીતી ગયા હતા અને તેથી આવી પરિસ્થિતિમાં, કોર્પોરેશન દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ ફગાવતાં અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે એટલો સમય વીતી ગયા પછી જનહિતમાં તોડફોડનો આદેશ જરૂરી નહોતો.

અમારા મત મુજબ, આ નિર્ણય પણ સામાવાળાઓ માટે કોઈ ઉપયોગી નથી, કારણ કે તે તે કેસના તથ્યોના આધારે આપવામાં આવેલ હતો અને તે કોલકાતા મ્યુનિસિપાલિટી અધિનિયમની જોગવાઈઓના ઉદ્ધંધનમાં બાંધવામાં આવેલ હોવાનું આક્ષેપિત એકમાત્ર ઇમારતનો કેસ હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે પાંચ વર્ષ વીતી ગયા હતા અને માત્ર એટલા માટે કે જનતાએ તેના વિશે ફરિયાદ કરી હતી, તે પોતે જ ઇમારતને તોડી પાડવાનો આધાર બની શકતું નથી, જો તોડી પાડવું કોર્પોરેશન માટે ઉપલબ્ધ એકમાત્ર ઉપાય ન હોય.

વેમારેહી કુમારસ્વામી રેહી અને અન્ય વિ. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, (૨૦૦૬) ૨ એસ.સી.સી. ૬૭૦, ઉપર આ પ્રસ્તાવને વધુ બળ આપવા માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે કે જ્યારે કાયદામાં વપરાયેલા શબ્દો સ્પષ્ટ હોય અને તેમાં કોઈ અસ્પષ્ટતા કે અનિશ્ચિતતા ન હોય અને વિધાનમંડળનો આશય પણ સ્પષ્ટપણે વ્યક્ત થયેલો હોય, ત્યારે અદાલત પોતે કાયદાકીય જોગવાઈઓમાં સુધારો કરવા અથવા ફેરફાર કરવા માટેનું કાર્ય પોતાના ઉપર લઈ શકે તેવી કોઈ અવકાશ રહેતો નથી. ઉક્ત કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલત આંધ્ર પ્રદેશ જમીન સુધારણા (ફૂષિ હોલિંડ્ગ્સ પર મર્યાદા) નિયમો, ૧૯૭૪ ના નિયમ ૧૧ ની વ્યાપ્તિ અને સીમા પર વિચારણા કરી રહી હતી. તે કેસના અપીલકર્તાઓ આંધ્ર પ્રદેશ જમીન સુધારણા (ફૂષિ હોલિંડ્ગ્સ પર મર્યાદા) અધિનિયમ, ૧૯૭૩ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદાથી વધુ જમીન ધારણ કરતા હતા. અપીલકર્તાઓ દ્વારા વધારાની જમીન સમર્પણ કરવામાં આવી હતી, જેમાં કાજુના વૃક્ષોની વાવણી હતી. સમર્પિત જમીન પરના વૃક્ષો ફળ આપતા વૃક્ષો હતા. વિવાદ તે જમીન પર ઉભેલા અને અપીલકર્તા દ્વારા સમર્પિત કરવામાં આવેલા ફળ આપતા વૃક્ષોના સંબંધમાં ચૂકવવાપાત્ર રકમને લગતો હતો. વૃક્ષોની સંખ્યા વિવાદાસ્પદ નહોતી. સરકારમાં નિહિત થયેલી જમીન માટે ચૂકવવાપાત્ર રકમ અને તે રકમો ચૂકવવામાં આવી હતી. ફળ આપતા વૃક્ષો માટે ચૂકવવાપાત્ર રકમ અંગે એક કમિશનરની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી, જેમણે આ રીતે સમર્પિત કરાયેલ જમીન પર ઉભેલા ફળ આપતા વૃક્ષો અને અન્ય વૃક્ષોની સંખ્યા અંગે અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. હૈદરાબાદના જમીન સુધારણા, શહેરી મર્યાદા કમિશનરે જિલ્લા કલેક્ટરને વધુ

આદેશો સુધી નિયમો હેઠળ વૃક્ષોના સંબંધમાં ચૂકવવાપાત્ર વળતર નિર્ધારિત ન કરવા માટે જરૂરી સૂચનાઓ જારી કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. સત્તાવાળાઓના જણાવ્યા મુજબ, ચુકવણી માત્ર એક વર્ષ માટે જ કરવી હતી અને અપીલકર્તા દ્વારા દાવો કરવામાં આવ્યો હતો તે મુજબ ૩૦ વર્ષ માટે નહીં.

ઉપરોક્ત પૃષ્ઠભૂમિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું કે કોઈ કાયદાનું અર્થઘટન અથવા નિર્વચન કરવાની મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ છે કે વિધાનમંડળની કાનૂની મનશા અથવા અભિપ્રાય સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે. અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું કે કાયદામાં આ સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે અદાલત કોઈ એવી જોગવાઈમાં, જે સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ હોય, તેમાં કંઈપણ ઉમેરેલી રીતે વાંચી શકતી નથી.

૨૦૦૬ ની અધિસૂચનામાં એવું જણાય પણ સૂચિત થતું નથી કે જો અધિસૂચનાની શરતોનો ભંગ અથવા ઉલ્લંઘન થાય, તો અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી મળી શકે નહીં, એવી રજૂઆતના સમર્થનમાં આ નિર્ણય પર આધાર મુકવામાં આવ્યો છે. અમારા મત મુજબ, સર્વોચ્ચ અદાલતે સમજાવેલી કાનૂની પ્રસ્તાવના અંગે વિવાદ થવાનો પ્રશ્ન નથી, તેમ છતાં અમે આ પાસાં પર વિગતવાર વિચારણા કરી છે અને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે અધિસૂચનાનું સાદું વાચન જ સ્પષ્ટ કરે છે કે માત્ર ૪૫ દિવસની અવધિ પૂર્ણ થયા પછી જ અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીના બળ પર પ્રકલ્પ શરૂ કરવું અનુમત્ય બનશે. જોકે, જો અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરી અમલમાં આવે તે પહેલાં જ પ્રકલ્પ હાથ ધરવામાં આવ્યો હોય, તો નિશ્ચિતપણે એવું કહી શકાય કે

તે અધિસૂચનાની શરતોના ઉલ્લંઘનમાં છે અને ત્યારબાદ આપવામાં આવેલી અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીથી પરિસ્થિતિ બચી શકશે નહીં.

આ વડી અદાલતની ઢિ-ન્યાયાધીશપીઠ દ્વારા બી.કે. શર્મા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૫ (ગુજરાત) ૨૦૦૩ ના મામલામાં અપાયેલ નિર્ણય પર આ દલીલના સમર્થનમાં આધાર રાખવામાં આવ્યો છે કે જો એકમો અપ્રદૂષક એકમો હોય અને તેમણે વ્યક્તિગત રીતે આવશ્યક પરવાનગીઓ અને મંજૂરીઓ મેળવી લીધી હોય, તો એકમધારકો માટે તેમનું બાંધકામ શરૂ કરવું અને તેમના એકમો ચલાવવું ખુલ્લું રહેશે. ઉક્ત મામલામાં, જનહિત અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં અદાલતના ધ્યાન પર ખાસ કરીને આ અસરની ઘોષણા મેળવવા માટે મુદ્દો લાવવામાં આવ્યો હતો કે ઉદ્યોગના હિતમાં તા. ૨૭.૧૦.૨૦૦૫ ની અનુવર્તી મંજૂરી રદબાતલ અને અમાન્ય હતી અને ઉલ્લંઘન એવો હતો કે બ્લાસ્ટ ફર્નેસ અને પાઈપ ઉત્પાદન સુવિધા ફાઉન્ડ્રીનો ભાગરૂપે એક એકીકૃત પ્રકલ્પ હતો. પ્રકલ્પસ્થળ પરના મકાનો/કારખાનાના પ્લાન્ટને તોડી પાડવા અને જમીનને તેની મૂળ સ્થિતિમાં પુનઃસ્થાપિત કરવા તેમજ બ્લાસ્ટ-ફર્નેસને પણ તોડી પાડવા માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી. અદાલત સમક્ષ મુખ્ય દલીલ એ હતી કે ઉદ્યોગે પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવ્યા વગર બાંધકામનું કામ કર્યું હતું અને તેથી કાયદાની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કર્યું હતું. તે મામલાની હકીકતોમાં, અદાલતે એવો પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો હતો કે જો ઉદ્યોગે બ્લાસ્ટ ફર્નેસ માટે મંજૂરી મેળવી હોય તો શું પાઈપ ઉત્પાદન એકમ માટે પણ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક હતી. અદાલતે નોંધ્યું હતું કે નિર્વિવાદ

રીતે ઉધોગે કેન્દ્રીય સરકાર સમક્ષ માત્ર બ્લાસ્ટ ફર્નેસના પ્રકલ્પના સમર્થનમાં જ પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે અરજી કરી હતી અને તેથી ૧૯૮૪ ની અધિસૂચના હેઠળ મંજૂરી આપવાની કલ્પિત પ્રક્રિયાનું પાલન ઉક્ત અધિસૂચનાના અનુસૂચિની વસ્તુ ૧૩ હેઠળ આવરી લેવાયેલા બ્લાસ્ટ ફર્નેસના સમર્થનમાં કરવામાં આવ્યું હતું, અને તે અનુસૂચિમાં આવતી અન્ય કોઈપણ વસ્તુ, જેમાં “ફાઉન્ડ્રીઝ” ની વસ્તુ ૨૮ નો પણ સમાવેશ થાય છે, તેના સંદર્ભમાં નહીં. અદાલતે એવો પણ મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે જાહેર સુનાવણી પણ બ્લાસ્ટ ફર્નેસના સમર્થનમાં જ હતી, જેના માટે અરજી કરવામાં આવી હતી. બ્લાસ્ટ ફર્નેસના પ્રકલ્પને અપાયેલી મંજૂરીને બ્લાસ્ટ ફર્નેસ સિવાયના કોઈ અન્ય એકમ માટે અપાયેલી મંજૂરી તરીકે માનવામાં આવી શકતી નહોતી. તે મામલાની હકીકતોમાં, અદાલત આ નિષ્કર્ષે પહોંચી હતી કે બ્લાસ્ટ ફર્નેસના સમર્થનમાં સત્તાધિકારીઓ દ્વારા અપાયેલી મંજૂરીને અનુવર્તી મંજૂરી તરીકે ગણી શકાય નહીં અને તેથી બ્લાસ્ટ ફર્નેસ પ્રકલ્પ માટે કરવામાં આવેલા બાંધકામને તોડી પાડવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નહોતો.

આ નિર્ણય પણ સામાવાળાને કોઈ મદદરૂપ થતો નથી, કારણ કે તે તે કેસની હકીકતોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં આપેલો હતો અને અમે જે અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીના મુદ્દા અંગે વિચારણા કરી રહ્યા છીએ તેના પર તેનો કોઈ પ્રયોગ થતો નથી.

અમારો એવો મત છે કે સામાવાળાઓ તરફથી અવલંબન કરવામાં આવેલા કોઈપણ નિર્ણયો સામાવાળાઓ તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલોને કોઈપણ રીતે મજબૂત બનાવવામાં સહાયક નથી.

સર્વોચ્ચ અદાલતના એક નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ શકાય છે અશ્વની કુમાર સિંહ વિ./એસ. ઉત્તર પ્રદેશ પબ્લિકના કેસમાં અદાલત સેવા પંચ અને અન્ય, જેનો અહેવાલ (૨૦૦૩)૧૧ એસસીસી ૫૮૪ માં પ્રકાશિત થયો છે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અદાલતોને પૂર્વનિર્ણયો પર કેવી રીતે આધાર રાખવો જોઈએ તે અંગે સમજાવ્યું છે. પરિચ્છેદ ૧૦, ૧૧, ૧૨ અને ૧૩ માં કરાયેલ નિરીક્ષણોનો અહીં નીચે ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે:

“૧૦. અદાલતો એ રીતે નિર્ણયોમાં આધાર ન રાખવો જોઈએ કે જેમાં એ ચર્ચા જ ન કરવામાં આવી હોય કે આધારરૂપ ધારવામાં આવેલ નિર્ણયની હકીકતી પરિસ્થિતિ સાથે વર્તમાન મામલાની હકીકતી પરિસ્થિતિ કેવી રીતે સુસંગત બને છે. અદાલતોના અવલોકનોને ચુકિલડના સિદ્ધાંતો તરીકે કે કાયદાની ધારા સમાન વાંચવાના નથી. આ અવલોકનોને તે જે સંદર્ભમાં પ્રગટ થાય છે તે સંદર્ભમાં જ વાંચવા જોઈએ. અદાલતોના ચુકાદાઓનું અર્થઘટન કાયદા સમાન કરવાનું નથી. કાયદાના શબ્દો, શબ્દસમૂહો અને ધારાઓનું અર્થઘટન કરવા માટે ન્યાયાધીશોને ક્યારેક વિસ્તૃત ચર્ચામાં પ્રવેશવું જરૂરી બની શકે, પરંતુ આવી ચર્ચાનો હેતુ સમજાવવાનો હોય છે, વ્યાખ્યા બાંધી આપવાનો નથી. ન્યાયાધીશો કાયદાનું અર્થઘટન કરે છે; તેઓ ચુકાદાઓનું અર્થઘટન કરતા નથી. તેઓ કાયદાના શબ્દોનું અર્થઘટન કરે છે; તેમના શબ્દોનું કાયદા સમાન

અર્થઘટન કરવાનું નથી. લંડન ગ્રેવિંગ ડોક કો. લિ. વિ. હોર્ટન (૧૯૫૧ એસી ૭૩૭ પૃ. ૭૬૧ પર) માં, લોર્ડ મેક ડમોટે અવલોકન કર્યું હતું :

અવશ્ય જ, આ મુદ્દાનો નિરાકરણ માત્ર એટલું કરીને કરી શકાતો નથી કે વિલ્સ, જે. દ્વારા વપરાયેલા ઈપ્સિસિમા વર્ના ને જાણે તે સંસદના અધિનિયમનો ભાગ હોય તેમ માની લેવાય અને ત્યારબાદ તેના અનુરૂપ અર્થઘટનના નિયમો લાગુ કરવામાં આવે. આથી, તે અતિ પ્રતિષ્ઠિત ન્યાયાધીશે વાસ્તવમાં જે ભાષાનો ઉપયોગ કર્યો છે તેને અપાવાપાત્ર મહત્ત્વમાં કોઈ ઘટાડો થાય છે એવું માનવાનું નથી.

“૧૧. હોમ ઓફિસ વિ. ડોર્સેટ ચાટ કો. (૧૯૭૦ (૨) ઓલ ઈ.આર. ૨૯૪) માં લોર્ડ રીડે કહ્યું હતું, “લોર્ડ એટકિનનું ભાષણ તેની સાથે એવો વ્યવહાર કરવો નહીં કે જાણે તે કોઈ કાયદાની વૈધાનિક વ્યાખ્યા હોય. નવી પરિસ્થિતિઓમાં તેમાં મર્યાદા અથવા અપવાદ જરૂરી બનશે.” મેગેરી, જે. એ શેફર્ડ હોમ્સ લિમિટેડ વિ. સેન્ડહેમ (નં. ૨) ((૧૯૭૧) ૧ ડબલ્યુ.એલ.આર. ૧૦૬૨) માં નોંધ્યું હતું :

અવશ્ય, રસેલ, એલ. જે. ના અનામત ચુકાદાનું અર્થઘટન પણ પાર્લામેન્ટના અધિનિયમ તરીકે કરવું ન જોઈએ.

હેરિંગ્ટન વિ. બ્રિટિશ રેલવેઝ બોર્ડ (૧૯૭૨ (૨) ડબલ્યુ.એલ.આર. ૫૩૭) માં લોર્ડ મોરિસે જણાવ્યું :

ભાષણ અથવા ચુકાદાના શબ્દોને જાણે તેઓ વિધાનાત્મક અધિનિયમના શબ્દો હોય તેમ ગણી લેવા માં હંમેશા જોખમ રહેલું હોય છે, અને એ યાદ રાખવું જોઈએ કે ન્યાયિક ઉચ્ચારણો કોઈ વિશિષ્ટ કેસના તથ્યોની પૃષ્ઠભૂમિમાં કરવામાં આવેલા હોય છે.

૧૨. પરિસ્થિતિજન્ય લવચીકતાને કારણે, એક વધારાની અથવા ભિન્ન હકીકત બે કેસોમાંના નિષ્કર્ષો વચ્ચે બહુ મોટો ફરક પેદા કરી શકે છે. કોઈ નિર્ણય પર અંધપણે આધાર રાખીને કેસોનો નિકાલ કરવો યોગ્ય નથી.

૧૩. પૂર્વનિર્ણયો લાગુ પાડવાના પ્રશ્નમાં લોર્ડ કેનિંગના નીચેના શબ્દો સ્થાપિત અધિકારવાક્ય બની ગયા છે :

“દરેક મામલો તેના પોતાના તથ્યો પર આધારિત હોય છે અને એક મામલા અને બીજા મામલા વચ્ચેની નજીકની સમાનતા પૂરતી નથી, કારણ કે એક જ મહત્વપૂર્ણ વિગત પણ સમગ્ર પરિપ્રેક્ષ્યને બદલી શકે છે. આવા મામલાઓનો નિર્ણય કરતી વખતે, કોઈએ પણ મામલાઓનો નિર્ણય (કોર્ડોઝોએ કહ્યું તેમ) એક મામલાના રંગની સરખામણી બીજા મામલાના રંગ સાથે કરીને કરવાની લાલચથી દૂર રહેવું જોઈએ. તેથી, કોઈ મામલો રેખાની કઈ બાજુ આવે છે તે નક્કી કરવા માટે, બીજા મામલા સાથેનો વ્યાપક સામ્ય કોઈ રીતે નિર્ણાયક નથી.”

XXX XXX XXX XXX

નજીરનું અનુસરણ માત્ર એટલા અંશે જ કરવું જોઈએ જેટલા અંશે તે ન્યાયનો માર્ગ દર્શાવે છે, પરંતુ તમારે નિર્જીવ લાકડું કાપી નાખવું જોઈએ

અને બાજુની ડાળીઓ કાપી છાંટવી જોઈએ, નહીં તો તમે પોતાને ઝાડઝંખાડ અને ડાળીઓમાં ભટકાઈ ગયેલા જોવા મળશે. મારી વિનંતી એ છે કે ન્યાય તરફનો માર્ગ એવા અવરોધોથી મુક્ત અને સ્વચ્છ રાખવામાં આવે, જે તેમાં વિઘ્ન પેદા કરી શકે.

આમ, વિષયના તમામ સંબંધિત પાસાઓ, ખાસ કરીને અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીની દલીલ, અંગે અમે અત્યંત સાવચેત વિચાર અને મનન કર્યા પછી, અમારે વિગતવાર નોંધેલા કારણોસર એવી દલીલ સ્વીકારવા અમે અસક્ષમ છીએ.

કારણ કે અમે એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે કે અનુમાનિત પર્યાવરણીય મંજૂરીનો આક્ષેપ કાયદામાં ટકાઉ નથી, તેથી આજની તારીખે ઊભી થતી સ્થિતિ એવી રહેશે કે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. પાસે કોઈ પર્યાવરણીય મંજૂરી નથી અને સામાવાળા ક્રમાંક ૧૦ થી ૨૧ કેન્દ્રીય સરકાર પાસેથી માન્ય પર્યાવરણીય મંજૂરીના અભાવે પોતાની એકમો ચલાવી રહ્યા છે. આવી સ્થિતિ હોય, ત્યારે અમે અમારા તા. ૯મી મે ૨૦૧૨ના, રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૯૪/૨૦૧૧ માં આપેલા ચુકાદામાં સમજાવેલા સિદ્ધાંતને પુનરોચ્ચાર કરીએ છીએ; જે અંતિમતા પામી ચૂક્યો છે અને જેને વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૨૬૨૧/૨૦૧૩ ના અરજદારે સ્વીકાર્યો છે; તે એ છે કે, ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ મુજબ, ફાળવવામાં આવેલી જમીન પર માળખાકીય સુવિધાઓ ઊભી કરવાનો એવો અધિકાર મેળવવા માટે, કોઈપણ બાંધકામ કરતાં પહેલાં કેન્દ્રીય

સરકારની પૂર્વ મંજૂરી આવશ્યક છે, અને એવો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યા વિના, સરકાર તરફથી ફાળવણી પામનાર એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ. એ પોતાના ભાડે લેનારને એવો અધિકાર હસ્તાંતરિત કરી શકતું નહોતું. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, મિલ્કતમાં ભાડે આપનારના અધિકાર કરતાં ભાડે લેનારને વધારે સારો અધિકાર હોઈ શકે નહીં. પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત કર્યા પહેલાં એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ.ની તરફથી મિલ્કતમાં કોઈ અધિકારના ઉપભોગ માટે કોઈ માન્ય ભાડાપટ્ટો હોઈ શકે નહીં, કારણ કે એવો અધિકાર તેના હિતમાં અસ્તિત્વમાં જ નહોતો અને પરિણામે, ભાડાપટ્ટાના અમલીકરણના સમયે તે ભાડે લેનારને હસ્તાંતરિત કરી શકાય તેવો પણ નહોતો.

ઉપરોક્ત ચર્ચા આપણને આ પ્રશ્ન સુધી પહોંચાડે છે કે આ મામલામાં અંતિમ નિષ્કર્ષ શું હોવો જોઈએ.

અમારો એવો મત છે કે કેન્દ્રીય સરકાર, તેનીમાં

વન અને પર્યાવરણ મંત્રાલયે આ બાબતનું સાવચેતીપૂર્વક પરીક્ષણ કરવું જોઈએ અને, વધુ વિશેષ રીતે, આ ચુકાદામાં અમે જે પાસાઓ ઉદ્ભાસિત કર્યા છે તે તરફ ધ્યાન આપવું જોઈએ.

અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે કેન્દ્ર સરકારએ પોતાનાં સ્વતંત્ર વિવેકથી એ બાબતે નિર્ણય લેવો જોઈએ કે એમપીએસઈઝેડના પક્ષમાં પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવવી જોઈએ કે નહીં, અને જો હા, તો કઈ શરતો અને નિયમો પર.

ઉપરોક્ત બાબતના દૃષ્ટિકોણમાં, અમે ઠરાવીએ છીએ કે વિશેષ નાગરિક અરજી ક્રમાંક ૨૬૨૧/૨૦૧૩ ના અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી પ્રાર્થના મુજબ ઘોષણા આપવી અમારા માટે શક્ય નથી, અને તે અનુસાર, તે નકારવામાં આવે છે.

રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧/૨૦૧૩ અમુક હદ સુધી મંજૂર કરવામાં આવે છે. કેન્દ્ર સરકારને આ આદેશ આપવામાં આવે છે કે, પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવાની બાબત જેટલી સંબંધિત છે, તેટલી હદ સુધી આજની તારીખે પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિને તેમજ આ ચુકાદામાં અમારી દ્વારા ઉજાગર કરવામાં આવેલા પાસાઓને ધ્યાનમાં લઈને, આ ચુકાદાની તારીખથી ત્રીસ દિવસની અંદર, અવશ્યપણે, પોતાનો નિર્ણય કરે.

પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાના પ્રશ્નને ધ્યાનમાં લેતા, કેન્દ્ર સરકાર માટે અમારી ચુકાદામાં ચર્ચાયેલ સુનીતા નારાયણ સમિતિના અહેવાલને પણ ધ્યાનમાં લેવું ખુલ્લું રહેશે.

જ્યાં સુધી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એવો યોગ્ય નિર્ણય લેવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી વિવાદિત વિસ્તારમાં એકમોના સંચાલન સહિત બાંધકામ વગેરે સ્વરૂપની કોઈપણ વધુ પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવશે નહીં.

ઉપરોક્ત અવલોકનો અને દિશાનિર્દેશો સાથે, અમે રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૨૧/૨૦૧૩ નો નિકાલ કરીએ છીએ. તેમ છતાં, કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, ખર્ચ બાબતે કોઈ આદેશ

કરવામાં આવશે નહીં. મુખ્ય બાબતના નિકાલને અનુસરીને, સંલગ્ન નાગરિક અરજીઓનો પણ નિકાલ કરવામાં આવે છે. સીધી સેવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

(મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી ભાસ્કર ભટ્ટાચાર્ય)

(ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે.બી. પારડીવાલા)

આ ચુકાદો ઉચ્ચારવામાં આવ્યા બાદ, વાદપત્ર (જનહિત અરજી) ૨૧/૨૦૧૩ માં સામાવાળાઓ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે અમારા ચુકાદાની અમલવારી પર સ્થિતિ આપવા માટે પ્રાર્થના કરી છે.

ઉપર જે જણાવવામાં આવ્યું છે તેને ધ્યાનમાં લેતાં, અમને અમારા ચુકાદા પર સ્થિતિ આપવાનો કોઈ કારણ જણાતો નથી. તેથી, પ્રાર્થના નામંજૂર કરવામાં આવે છે. જોકે, જો અરજી કરવામાં આવે તો, આ ચુકાદાની પ્રમાણિત નકલ આજે આપવામાં આવે.

(મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી ભાસ્કર ભટ્ટાચાર્ય)

(ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે.બી. પારડીવાલા)

*The translation of this judgment has been provided by
M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.